

ИЗВОРНИК

грађа међуопштинског
историјског архива

29

2014.
ЧАЧАК

ИЗВОРНИК
грађа међуопштинског
историјског архива

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
29/2014.

Редакција

Др Љубодраг П. РИСТИЋ, др Илија ПОПОВИЋ,
др Светислав Љ. МАРКОВИЋ, Витомир ВАСИЛИЋ, Зорица МАТИЈЕВИЋ,
Верица ФИЛИПОВИЋ, Горан ДАВИДОВИЋ и Зоран МАРИНКОВИЋ, секретар

Одговорни уредник
Лела ПАВЛОВИЋ

Оснивач и први уредник
Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ

Редакција првог броја
Др Јарослав ДАШИЋ, Радојко НИКОЛИЋ, Милутин ЈАКОВЉЕВИЋ,
Витомир ВАСИЛИЋ и Радош Ж. МАЏАРЕВИЋ

За издавача
Лела ПАВЛОВИЋ, директор

Издавач
МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ЧАЧАК

www.arhivcacak.org.rs
E-mail: arhivcacak@open.telekom.rs

ISSN 0352-5902

ИЗВОРНИК

грађа међуопштинског
историјског архива

29 | 2014.
ЧАЧАК

ЛЕЛА ПАВЛОВИЋ
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

ТАПИЈА НА ВОДЕНИЦУ У АТЕНИЦИ 1834. САЛИ БЕГА ЛОЗНИЦЕ

АПСТРАКТ: Вишевековна владавина османског управног система замењена је двовлашћем, које је трајало у периоду после Другог српског устанка, од 1815. до добијања аутономије 1830. Кнежевина Србија је до 1833. била у оквирима некадашњег Београдског пашалука, када јој је присаједињено шест нахија, које је Карађорђе освојио у Првом српском устанку. Добијање аутономије у оквиру Османског царства довело је до иселавања исламског становништва, и до промене власништва над приватном и државном имовином. Тапија на воденицу Сали бега Лознице, у Атеници, прешла је куповином 1834. у власништво господара Јована Обреновића. Судски спор око тапије, власништва над једном ливадом која је уз воденицу продата Јовану, показује да је 1866. воденица била имовина манастира Сретење под Овчаром. Тапија написана на османском турском, преведена на српски језик 1866; спор атеничке општине са манастиром Сретење и рачун на износ од 2.400,050 динара који је исплатио Павле Брушија 1897. манастиру за купљену воденицу у Атеници, чувају се у Збирци *Varia* чачанског архива.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Тапија, воденица, куповина, Сали бег Лозница, Јован Обреновић, Атеница, манастир Сретење, Павле Брушија.

Управни систем Османске империје у потпуности се урушава почетком XIX века процесом ослобађања српских територија. Као прва етапа у развоју локалних органа власти узима се период од установљења Београдског пашалука¹ до избијања Првог српског устанка, када је заживео систем народне демократије (села и кнежине) избором и контролом народних органа, које су

1 Због повећаног значаја београдске тврђаве, на самом крају XVII века, која се налазила на крајњем северозападу Османског царства, формиран је Београдски пашалук. Из Главног рачуноводства у Цариграду, 25. децембра 1687. извађен је списак државних доходака Будимске канцеларије и послан београдском сераскеру, везиру Хасан-паши, да прода у закуп мукате и харач за протеклу годину и тако исплати посаду Београда, чиме је озваничен Београдски пашалук. (Радмила Тричковић, *Београдски пашалук 1687-1739*, приредно Небојша Шулетић, Београд Службени гласник 2013, 19).

биле мање од управних административних јединица османске власти.² После Другог српског устанка у Београдском пашалуку су паралелно постојале и српска и турска власт. Турци су имали своје органе власти: везира, диван, алајбега, муселима и кадију. Везир је био одговоран Порти, а посредством кнеза Милоша и српских органа власти, управљао је Србима у Београдском пашалуку.³

Имовински односи су после два устанка били врло компликовани. Већина дућана у Чачку (1819) била је у рукама, Мустафе Кораћевића, али је кнез Милош себи дао за право да због спора Мустафе са нахијским кнезом, кирију од дућана узима цело лето Кара Хусеин, који се показао као лојалан српским представницима власти.⁴ Овакво понашање и бахатост чачанских Турака, како пише нахијски кнез Никола Костић,⁵ марта 1819. који су самовољно ограђивали сеоске ливаде, довело је, с једне стране, до сталних спорова између православних и исламских становника Чачка.⁶ С друге стране, велики број турских породица није остао у Србији, те су тако опустели велики комплекси земље, које су нахијски кнезови, по кнез-Милошевој препоруци од 1821, делили „старинцима“, да би већ наредне 1822, биле одређене комисије чији је задатак био да изврше њихову прераспodelу. На челу једне такве комисије са кнезом Ђурђем Остојићем и Вучићем Перишићем, био је и нахијски кнез Васа Поповић који је тај посао имао да обави у пожешкој, крагујевачкој и рудничкој нахији. При томе су издаване потврде о својини.⁷

2 Административни управни систем у пашалуку, (ејалету, беглербеглуку) састојао се од дванаест нахија, (међу којима су Рудничка са седиштем у Брусници и Пожешка са седиштем у Чачку од 1803), постојао је до 1833. Наредне године читава територија полуаутономне Кнежевине Србије укључујући и шест нахија, била подељена на пет сердарстава. Кнез Милош Обреновић је на Ђурђевдан, 5. маја 1835, званично укинуо феудални систем.

3 Русија је својим победама приморала Турску да Акерманском конвенцијом (1826) и Једренским миром (1829) пристане на најгоре тумачење по Порту а најбоље по Србију, осме тачке Букурешког мира из 1812. Тако је процес изградње српске аутономије започет Другим устанком а окончан Трећим хатишерифом из 1833. (Радосав Љушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, САНУ, посебна издања, књига 12, Београд, 1986, 3, 20) Хатишерифи из 1830. и 1833. и Берат из 1830. донели су Србији право на независну унутрашњу управу, слободу вероисповести, избор старешина, повратак шест нахија које је Карађорђе ослободио током Првог српског устанка а које нису биле део Београдског пашалука, слободу трговине, подизање школа, болница, штампарија, забрану насељавања Турака у Србију и њихово убрзано исељавање, осим у утврђеним градовима. Порта је Бератом потврдила кнеза Милоша за наследног кнеза, из чега је посредно произлазило признање Србији статуса Кнежевине. Пореске обавезе које су Срби имали према спахијама, везиру и Порти су процењене на 2. 300.000 турских гроша. Ову суму кнез је исплаћивао Порти сваке године у два дела: на Ђурђевдан и Митровдан.

4 Драгомир С. Поповић, Василије – Васа Поповић – главни кнез пожешке нахије 1819–1832, *Зборник радова Народної музеја Чачак=ЗРNM*, II, 1971, 63–96.

5 Поп драгачевски Никола Костић, био је по одобрењу књаза Милоша на челу Пожешке нахије од 1815 до 1819. Први нахијски кнез био је Радосав Марковић Јелечанин из Матаруга. (Драгољуб М. Павловић, *Западноморавци, рудничани и драгачевци у другом српском устанку*, *ЗРNM*, XIV, Чачак 1984, 125-184

6 Бранко Перуничкић, *Чачак и Горњи Милановац 1815-1865*, ИАЧ, 1968, књига прва, 40. (Никола Костић – књазу Милошу : избио је сукоб с Турцима због ливада и ишанака)

7 Према једном писму Јована Обреновића од 14. августа 1822. кнезу Васи Поповићу, кнез Милош

Власништво у османској држави заснивало се на чињеници да је сва земља на којој је радила раја представљала државну земљу или мирију.⁸ Ван ње била је приватна земља – мулк, или земља поклоњена верској задужбини – вакуф, које су имале статус слободне имовине, те је њих контролисала држава. Постојали су и царски спахилуци тзв. мукаде, чији су приходи припадали султану, односно ишли су у државну касу. Кнез Милош Обреновић је од 1816. закупио све мукаде у Србији, што је у наредних неколико година постало основа његовог богатства. Он их је давао у подзакуп најближим сродницима: браћи Јеврему и Јовану, кнезу Васи Поповићу⁹, коме је уступио „чачанске мукаде.“ Друго царско имање недалеко од Чачка било је „еминлук драгачевски“. Првој мукади припадали су извесни крајеви око Чачка, и места Озаци и Чемерно. Драгачевску мукаду, еминлук, сачињавала су села: Лиса, Гуча, Котража, Гуке, Тијање, Осаоница, и Паковраће.¹⁰ Увидевши да овакво присвајање прихода изазива велики револт код српског народа, одлучио је да све приходе од мукада прогласи 14. јануара 1828. општенародном својном, бригу о њима поверио је магистратима и Народном суду.¹¹

Подстакнут политичким утицајем, који је остварио једним делом и стеченим богатством, не само међу Србима него и међу Турцима, кнез се осмелио да под видом „уписаних пандура“ почне са увођењем редовне војске. Када је нахијски кнез Васа Поповић у мају 1825. регрутовао у пожешкој нахији 100 младића који су почели да вежбају као права војска, Турци су постали све узнемиренији.¹² Чачански Турци већ у јуну месецу 1825. „по један и

је издао наредбу да Турци у Србији могу ићи само царским друмом и не могу свраћати у села, осим трговаца, што охрабрује српско становништво да се насељава у градове. Кнез предлаже да се за колски саобраћај оспособи пут од Чачка до Пожеге.

8 Харачке земље су оне које су освојене али нису раздељене освајачима, већ су остале у поседу држаоца, који су плаћали на њу посебан порез – харач. Над овом земљом није постојао мулк у смислу потпуне правне власти, како правни експерти сматрају, баштина није била потпуно наследна својина, она је била земља под неком врстом закупа која се наслеђивала али се није могла продати, поклонити, није се могла отуђити. Европска Турска је била територија у којој ни муслимани ни раја нису могли имати мулк својину, на харачкој земљи право својине имао је Бог и калифа. Ако знамо да је султан од 16 века, од Селима I имао и титулу калифе, онда је он као верски поглавар Царства био Алахов намесник на земљи. (Јасмина М. Вукотић, *Стицање земљокњижних њива ујисом у књижне рејистре*, докторска дисертација, Београд 2012, 57–58).

9 Чачак је био подељен на два дела: турски, у коме је централно место имала џамија и српски, у коме није било православног храма. Василије Поповић је по налогу Јована Обреновића саградио 1820. цркву брвнару посвећену Светом Георгију, на месту где се данас налази угао Немањине и Обилићеве улице. Због сигурносних разлога, срушена је 1878, и данас не постоји обележје да је на том месту била богомоља, у народу названа Стара црква.

10 Б. Перуничић, *нав. дело*, Предговор, 10. Набрајајући 21 мукаду у Кнежевини Србији до 1833, Радош Љушић, наводи Чемерно (по планини) и чачанску мукаду. (Р. Љушић, *нав. дело*, 47). Изгледа да је само назив споран, постојале су две мукаде у чачанском крају, јер у „драгачевску мукаду“ улази Осаоница која је у близини Чемерна, а у „чачанску мукаду“, по Перуничићу улази и Чемерно.

11 Д. С. Поповић, *нав. дело*, 63–96.

12 Зато покушавају да искористе незадовољство српског становништва. Тако када је читана везирска

један измичу“ а само три године касније и карановачки Турци продају своја имања, међу највећим купцима био је нахијски кнез Васа Поповић, који је купио у Карановцу по багателним ценама турска имања, куће, и дућане. После Хатишерифа из 1830. већ у другом полугођу нестало је муселима, Турци су се почели нагло исељавати остављајући имања. Писмом од 7. марта 1831. Васа Поповић извештава кнез-Милоша: „Овдашњи Турци (чачански) иселише се у Ужице“.¹³ У лето наредне године, Михајло Хаџић, јавља књазу Милошу да су у Чачку откупљена државна непокретна добра од Турака – мулкови, ливаде и дућани.¹⁴ После одласка Турака из Чачка сва вакуфска имовина, исламске верске заједнице при џамији, припала је чачанској цркви Вазнесења Христовог.¹⁵ Касније се и манастир Срећење под Овчаром појављује као власник дућана и механа.¹⁶ Уређивање српске вароши почело је доласком инжењера

бујурдлија у муселимовом конаку у Чачку (7. априла 1825), Мехмед ефендија и Терзић Ме(х)мет-ага су захтевали да се позове вилает. Дошли су кнежеви: Драгић (Фанасовић), (Филип) Тајсић, (Гаврило) Пржић, Максимовић, Петар Туфегкија и поп Симо. Кад је бујурдлија прочитана, Терзић Ме(х)мет-ага нагне се преко диванане и позове рају „да кажете имате ли од кога каква зулума“. Народ је имао велике примедбе на висину пореза, тадашњи муселим (Х)Усеин ага и Терзић, прихватили су њихове жалбе, а главне кривце - кнежеве, послали су кућама. У извештају се наводи да је један Чачанин пред муселимом и Терзићем изјавио „што ви нас жалите што плаћамо 20 гроша пореза, кад знамо зашто дајемо“. (*Књажеска канцеларија, Нахија њожешка* = КК, НП, 170–173)

13 Вероватно је после тога уклоњен и палисад око вароши која се налазила на простору где се данас налази Трг устанка и око њега (северозападно, ван вароши била је џамија – данашња црква на једној узвишици како је забележио Пирх). Но, тада ови Турци нису сасвим прекинули везу са својим домовима. Када су видели да немају чега да се боје и да у Србији још није све решено на њихову штету, они су се вратили а неки су ту остали и до краја 1833. када су се, по ферману од те године, морали иселити. (Д. С.Поповић, *нав. дело*)

14 Писмо је послано из Чачка 27.јула 1832. Међу купцима државних непокретних имања, помиње се чиновник, Чолак Анта, који је за купљену земљу и ливаде дао 1.250 гроша. Михаило Хаџић наводи примере, како је државна земља скупље продавана него што је откупљена од Турака: ливада која је купљена од беговине Терзића Мехмет-аге за 700 продата је за 950 гроша; једна ливада која је купљена за 600 гроша продата је за 1 500, пет дућана под истим кровом продата су за 4 000 гроша; два дућана која још нису била продата процењена су на 1 500 гроша. Вредност дућана зависила је и од места где се налазио, један дућан код самог Конака процењен је на 2 200 гроша, једна кућа на обали реке процењена је на 1 000 гроша, једна воденица у Атеници продата је за 800 гроша. (КК, НП, 403).

15 Углед и поштовање који је Страцимирова црква уживала у средњовековној Србији, навела је турске градитеље да је претворе у Царску-Фехтија џамију (знатно чешће су цркве рушене и од њих зидане џамије). Страцимирова задужбина претрпела је најобимније промене, укључујући потпуно рушење нартекса и бочне куле на западном делу чиме је претворена је у џамију која се потпуно уклапала у тип муслиманске богомоље централног плана са куполом на тропима. Према турском попису из 1559/1560. Чачак је имао статус касабе и Царску џамију. (Нађа Куртовић Фолић, *Карактеристични елементи исламске архитектуре на Богородичиној цркви у Моравском Градцу* : *Богородица Градачка у историји српског народа*; Научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка, Чачак 1993, 163-174.) Звона Богородице Градачке поново ће се чути 6. септембра 1834, када је по Милошевој жељи Страцимирова задужбина, посвећена Христовом Вазнесењу. Тада је на западној страни дозидана женска припрада. (Горан Давидовић, Лела Павловић, *Хронологија.Историја Чачка*, Чачак 2009, 49)

16 Међу којима је најпознатији био „Владичин хан“ подигнут у другој половини XIX века и налазио се на месту кафане „Српски краљ“. Сада је ту зграда „Абрашевића.“ (Мирослав Мојсиловић, *Само је један њој траг / зајиси о старом Чачку*, Чачак 1995, 27 и 47)

Лазара Зубана, који је обишао Чачак 1832. и дао сугестије око градње кућа и дућана. Две године касније Суд званично шаље упутство о укидању ђумрука по варошицама, и њиховом постављању на граници.¹⁷ Изглед касабе полако се мења: једна од мера била је уклањање механа, екмекџиница и лончарица из средине и њихово постављање по крајевима вароши. Ову меру морао је да спроведе велики сердар Јован Обреновић,¹⁸ чије је седиште Рашког сердарства било у Чачку.¹⁹

Административно-територијална подела Кнежевине Србије на сердарства, замењена је 1835. поделом на четири војне области или команде.²⁰ Моравско - подрињску област са седиштем у Чачку чинили су: ужички, руднички, чачански и крушевачки округ и њом је командовао генерал-мајор Јован Обреновић. Варош је овим добила значај једног од важнијих војних и политичких центара Србије. Окружне и среске старешине добиле су официрске чинове и обавезу да се старају о наоружању и обуци народне војске, о регрутацији за гарду и обезбеђењу граница, стању караула и редовној замени њихових посада. Господар Јован се у Чачку са својом породицом, задржао до 1842.²¹ Имовина коју је Јован Обреновић купио или саградио у Чачку наведена је у Списку откупљених добара од господара Јована, које је за потребе Намесништва написано 1840, када се он још увек налазио у Чачку.²²

17 Б. Перуничкић, *нав. дело*, 214–215.

18 Постављен је 10. марта 1834. за великог сердара Рашког сердарства, које је обухватало: старовлашко, ужичко, рудничко и чачанско окружење. Сердари су истовремено били и заповедници народне војске.

19 Суд народни српски – Јовану Обреновићу, Крагујевац, 14. јул 1834. (Б. Перуничкић, *нав. дело*, 221)

20 Подрињско-савску, Дунавско-тимочку, Шумадијску и Моравско - подрињску област.

21 Са првом супругом Круном Михајловић (+ 1835) имао је сина Обрена и кћер Савку, са другом супругом Аном Јоксић (1818–1880) имао је две кћери: Анастасију и Јермилу. Из Чачка је отишао после Вучићеве буне. Преминуо је 22. фебруара /3. марта 1850. у Сремским Карловцима.

22 „Конак на два боја 8 2/3 фата дужине и 6 7/8 ширине ширине, с једнога краја куће на дољем хошку једна оцаклија, а на другом хошету једна собица, између њих један баралук из кога се фур. ложи. На дољем боју с другог краја куће подрум над земљом сав од камена сазидан и на трећем талу простора кућног состои се између подрума и оцаклије налази се гонг а за гонгом с леђа, између подрума и собе 1. трпезарија за 12. персону простора, на горњем боју на сва четири хошета по једна соба од који је једна оцаклија, а над подрумом међу собама једна сарачана, а над трпезаријом једна соба, осталиј простор између соба остаје ганг, из кога има на дојну страну један хошак малиј над мердевинаам. Овај је сав конак од дрвене грађе, осим што је циглом између јапије попуњено, подзидат. (који је господар 1835. градио);

„А изван конака у авлији наоди се: 1. Зграда са чардаком над њом 2 1/8. фата дужине и квадратне ширине. Једна зграда од брвана с три преграде, шиндром покривена од 5 ½. фатиј дужине и 2. ширине. Један млекар даском покривен ... 1. Мутвак (кухиња, остава за јело) с две собице ћерамидом покривен... 1. Авар од дасака ћерамидом покривен... 1. Трпезар од дасака ћерамидом покривен... Авлија с принадлежежом башчицом у којој се 100 дрвета шљива наоди, 48 ½ фати ширине и 52 дужине. 1. пак башчица с 11 дрвета шљива од 27 фати дужине и 26 ширине. 1. Конак старији од 4 7/8 ширине и 6 фати дужине, на два боја, долњи од брвана, а горњи од чатме исплетен и готов се свалити сасвим.... јербо је за муселима грађен, пак га је неке године Суд овдашњи продао г. Јовану за 3.000 гроша а новци куд су од њега употребљени, не зна се. Земља под конаком истим од 30 фатиј дужине и 9. ширине состои се: 1. Аар стариј од дасака и даском покривен од 3 1/ 2. ширине и 8. фатиј дужине, био је поч.

Покушај решавања власништва над имовином, путем тапија, први пут видимо у време Првог српског устанка, када је у Чачку била формирана комисија која је сва пописана турска имања, требало да прода и новац достави државној благајни у Београд. Први доказ за ово имамо у сачуваној тапији коју је издао Правитељствујушчи совјет српски, новембра 1808. Раки Левајцу који је од комисије откупио једно дућанско место у Чачку, величине 20 x 8 хвати за 100 гроша. Истог дана 12. новембра 1808. Совјет је издао и другу тапију, господару Милану Обреновићу, у којој се печатом потврђује да је наведени, власник једне половине бивше турске воденице на Дичини, па да је од комисије у Чачку откупио и другу половину, за 350 гроша.²³

Прелазак земљишних поседа у српске руке, може се пратити од укидања феудалних односа (1830) које је правно утврђено 1833, мада, сељаци нису стекли право својине над земљом коју су обрађивали. Само они који су имали исправне тапије постали су власници поседа на које су се односиле исправе.²⁴ Сртењским уставом (1835) прокламована је неприкосновеност иметка и право потпуног располагања њиме. Брзо укидање Устава онегућило је примену овог првог званичног акта којим је утврђено пуно право својине уживалаца над земљом.²⁵ Да би коначно решио питање својине кнез Милош Обреновић је, у октобру 1837. издао указ којим је прогласио неприкосновеност иметка и обавезност издавања тапија. Међутим овај указ није заживео, па се питање својине није могло сматрати решеним. Доношењем *Закона о повраћају земље* 5. септембра 1839, у време Првог намесништва (1839–1840) завршен је процес стицања потпуног права својине, и њеним располагањем.²⁶ На предлог Попечитељства правосуђа априла 1850, донета је одлука о увођењу баштинских књига чиме се предочава, да преношење непокретних добара неће бити правоснажно ако не буде заведено у ове књиге. До установљења баштинских књига, судски потврђене тапије о преносу права непокретних добара имале су исту правну важност коју су и баштинске књиге имале по члану 292. и 298. Грађанског закона 1844.²⁷ То је значило да је издавање тапије од стране суда имало исти значај као упис у земљишне књиге. Касније у Краљевини Југославији биће потврђено (истина и овог пута привремено) оно што је као правило било изречено још 1850-те, доношењем *Закона о издавању тапија од*

г. Васе Поповића и купио га је г Јован по казивању ондашњи људи за 200 гроша. 1. Шупа с ћерамидом покривена од 3 ¼. фата ширине и 5 дужине. Земља пак под истом шупом и кошаром од 30 фатиј дужине и 18. ширине“ (Б. Перуничкић, *нав. дело* 438- 439).

23 Б. Перуничкић, *нав. дело*, књ.1, Предговор, 11.

24 Спасовска скупштина је 1834. покушала да реши овај проблем тако што би се извршио општи катастар имања, и то би била основа за стицање права на непокретну својину у Србији.

25 Нада Љушић, Катастарски одсек и премеравање Краљевине Србије, *Корени* VI, 2008, 23-33; Р. Љушић, *нав. дело*, 59.

26 Н. Љушић, *нав. дело*, 23-33.

27 Н. Љушић, *Исто*.

14. децембра 1929. и 30. маја 1931. који су установили посебне тапијске књиге које су водили судови надлежни по месту где је се налазила непокретност, уз обавезу да се у њих уписује већ извршени пренос права.²⁸

Тапија воденице и једне ливаде у Аџеници, Сали бега Лознице потврдила је да је од оца наследио имовину, коју је 1834. продао господар-Јовану Обреновићу. О Турцима који су у свом имену имали име села – Лозница, знамо да су имали леп конак на месту у данашњој Кужељевој улици, где је саграђена најстарија робна кућа у Чачку. Познато је да је средином трга код Железничке станице некад текла Морава,²⁹ те не изненађује да је на Јездинском потоку био камени мост преко кога се прелазило у турски део вароши, а одмах ниже, била је још једна воденица – поточара аге Лознице, – и то тамо где је сад апотека (Др Драгиша Мишовић). По причама старих Чачана, ага Лозница је заједно са ханумом и децом убијен негде у Драгачеву 1815. у време Другог српског устанка, када су се Турци повлачили из Чачка. Власник воденице у Аџеници, лично је продао наслеђену очеву имовину 1834. што посредно говори да је прича Чачана само донекле тачна. Да ли је неко убијен приликом бекства, можемо само претпоставити, сигурно је да је имовину аге Лознице, имао ко да наследи. Документ који је сачуван сведочи да је у Чачку живела породица аге Лознице, и да је двадесет година касније, његов син продао воденицу у Аџеници. По судским документима воденицу је заједно са једном њивом продала супруга Јованова, Ана Обреновић, манастиру Сретење под Овчаром. Тапију је превео на српски 1866. секретар за турски Алекса Лазић у Министарству иностраних дела. Исте године, неколико дана по преводу, у новембру 1866, Суд је пресудио у спору Општине аџеничке са манастиром Сретење око власништва „над једним комадом ливаде“ која је продата заједно са воденицом, у корист манастира. Воденицу је у закуп манастир дао Николи Бугарчићу (1871), а продали су је 1897. предузетнику из Краљева, Павлу Брушији за 2 400,50 динара.³⁰

Овде приређена документа чувају се МИАЧ-у, у Збирци *Varia*, К-2, као део Збирке Радисава Миловановића из Пријевора.

28 Бенакио Банантонио, Нехомогеност доктрине у Југославији између два светска рата, *Анали Правног факултета у Београду*, 3-4/2002, 338-353

29 Морава се одатле повукла после 1842, када је катастрофалном поплавом чачанске вароши померила своје корито на исток. (М. Мојсиловић, *нав. дело*, 21; 25-26).

30 Павле Брушија, грађевински предузимач, индустријалац, (Селце, Хрватска 1857 – Чачак 11. септембар 1933). Далматинац пореклом, био је извођач радова три камена тумбаса, за 60.000 динара 1905. приликом грађења гвозденог мост на Западној Морави. Гвоздену конструкцију набавила је држава из Бечке фабрике за суму од 80. 000 динара. Дрвени мост је био на десет метара удаљен од гвозденог и те године је као дотрајао срушен. (М. Мојсиловић, *нав. дело*, 35; Павле Брушија, Српски биографски речник, књ. 1, А-Б, Матица српска, Нови Сад 2004, 94; Г. Давидовић, Л. Павловић, *нав. дело*, 112).

Препис са турског

Тапија³¹

Моју воденицу заједно са едном њивом то ови што сам од оца наследио продао сам данас т.е. 1250 године Јовану Обреновићу брату Коца Милошевом за четири стотине гроша.³² Примивши од истога потпуно уговорену суму новаца, издао сам ову темесућу (тапију – папир) да он одсада са потпуном одговорношћу као са својом сопственошћу располаже и управља баш да га ико у том праву узнемиравати сме. Добро ово постоји у селу Атеници близу Чачка у Пожешкој нахији.³³

Продавац и издаваатељ тапије
1250 – 1834 година Испр. Салих бег Лозница из Чачка³⁴

31 Као доказ о праву својине и плаћеној такси на стеченој, купљеној или додељеној непокретној имовини у посед појединцу, издавана је исправа –тапунама. У времену османске управе, читлук је као рајинска земља, подложна аваризу (редовна пореска дажбина, прво у природи, а онда у новцу, разрезивана по авариз-кућама) даван на тапију, док су мукате (пореска јединица коју је држава давала у закуп) давале с бератом (указ турског владара). После добијања аутономије издата је тапија на воденицу, што је био почетак установљења нових власничких односа. Тако Суд чачански 26. априла 1835. обавештава кнеза Милоша Обреновића да ће спречавати продавање земље без тапије. (Ј. М. Вукотић, *нав. дело*, 56, 58; Радмила Тричковић, *Београдски пашалук 1687-1739*, приредио Небојша Шулетић, Службени гласник 2013, 252, 495; КК, НП, 4579.

32 Две године раније једна воденица у Атеници, без ливаде, продата је за 800 гроша. Погледати нап. 13.

33 Капетан Стеван Ерић, који је живео у Заблаћу, у чиновничкој служби био је од 1827. Посредно је обавестио кнеза Пожешке нахије, Васу Поповића (1830) о месту где се воденица налазила: ... „Пут смо к Атеници с Чачанима данас поправили, а сутра ћемо с Чачанима слокове заравнити, а такођер и код Лозничкића воденице с Кулиновчанима, на право куд сте заповједили пут раскопати“ ... (Д. Вуловић, КК НП 520-21; Михаило Бранков Перуничкић, Део сачуване кореспонденције Милосава Перуничкића, Стевана Ерића и Јована Перуничкића, *Изворник*, бр.11, Чачак 1995, 14)

34 Рођени Чачанин, носио је презиме по најстаријем селу у околини Чачка, које се у званичним документима први пут помиње у повељи краља Милутина, крајем XIII века – којом је виноград у Лозници, даровао манастиру Хиландару. Село Лозница, простире се југозападно од Чачка, у чији градски атар делимично улази. Изнад села уздиже се венац планине Јелице, а њене косе одвајају га од Јездине (северозападно), Атенице и Кулиноваца (југоисточно). (Радован М. Маринковић, Ранко Симовић и Зоран Маринковић, *Лозница под Јелицом*, МИАЧ, Чачак 2010, 11)

Сведоци:

Ахмет Налбантин,³⁵ Осман Куртаглић³⁶, Малић Ибиша³⁷, Васа Красојевић,³⁸
Петар Туфекџат,³⁹ Гавро Тешић⁴⁰– Нешић.

За одостоверност од ове стране Министарства Иностраних дела

Н 4551

16. Новембра 1866

У Београду

Секретар
турскога језика
Алекса Лазић

Тапија од Воденица у Ашеници с турског преведено, са унутра оригиналом
М.С. Но. 36

35 Сајбија Ахмет Налбантин, Ужичанин, био је власник имања у Чачку, на коме су биле кућа и окућница нахијског кнеза Васе Поповића. Магистрат чачански понудио је међу првима Марту, удову почившег Васе Поповића, 23. марта 1838, да земљу на којој се налази њена кућа и окућница у Чачку, откупи од власника. При том је подсећа да Ахмету, дугује осам година неплаћених кирија на ту земљу, по 35 гроша годишње, укупно 280 гроша, а 1.000 гроша приде да јој исту вечито уступи. (Д. Вуловић, *КК, НП*, 502-503)

36 Осман – Куртаглић, био је војвода чачански. Занимљиво је његово писмо од 29. септембра 1819, кнезу Милошу у Брусницу, у коме је објаснио како су се решавали проблеми између сељака и спахије. Уколико су се сељаци жалили на понашање спахијино, војвода их је прво међусобно суочавао, а када би била утврђена кривица спахијина, добро би га избатинао, притворио и потом опет батинама преваспитавао. (Д. Вуловић, *КК, НП*, 33)

37 Малић Ибиша је поседовао воденицу у Ашеници, што сазнајемо из писма у коме Стеван Ерић говори кнезу Васи Поповићу о ограђивању чаира, новембра 1830, /оригинал у Архиву САНУ, бр.8595/6/, ...у Ашеницу испод Малића воденице до најближе к Воденице с Рајца њак уђрав у Трешњу к вашој Воденици... (М. Б. Перуничич, *нав. дело* 13-14)

38 Име Васе Красића налази се међу 25- орицом трговаца чачанских, који су 1827. тражили дозволу да тргују. Девет година касније 12. маја 1836, Красић се потписује испод обавештења кнезу Милошу о тешкоћама издржавања мензулане у Чачку, као кмет општине вароши Чачка, заједно са Гавром Тешићем, Васом Кујунџијом, Живком Андравићем, Јованом Тешићем и Томом Томашевићем. (Б. Перуничич, *нав. дело, књ. 1*, 114; *КК, НП*, 470)

39 Петар Нешковић, туфекџија, био је варошки кмет, који је дошао Милошу Обреновићу 1815. на Љубић и јавио о бекству Турака са породицама, српским робљем и топовима, из Чачка, преко Јелице. Петар Туфекџија, порески обвезник, наведен је под бр. 10 у Спахијски приходи мукаде чачанске 1832. (Б. Перуничич, *нав. дело, књ. 1*, 174; Јован Мишковић, *Опис Рудничког округа*, приредио Борисав Челиковић, Горњи Милановац 2007, 29)

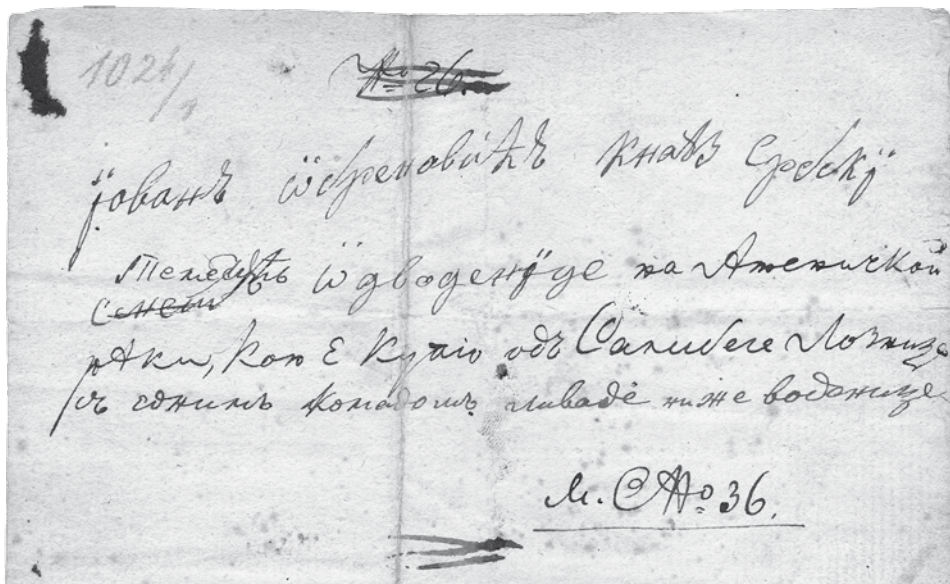
40 Гавро Тешић је трговац из Чачка који је 1827. тражио дозволу за рад. Он је у Крагујевцу на панађуру продавао косе, 29. јуна 1834. (Б. Перуничич, *нав. дело, књ.1*, 114; *КК, НП*, 452)

وجه اخو خروف قباک اولدرکه
 بیلک اکیون الیخی قاریخند واقع یوزغله جف
 قضاة تابع حاجته بالنگه قریب استیجیه نام قضاة
 یابا من دن ادنا طرقة انتقال ایچا دکر من ملکی و
 دکر منه متصل بر قطع ترا ترا کی من کورسی
 دکر من ملک الیه معاً حاجته ده متظن قوجه ملو شک
 قریب الی یوان ولدا او برن نام ذیله صورت یون
 غرضی منایله مع محاکم الیه بیع المیدم اولدرخی
 قبول واقعه ری تماماً بدین تسلیم ایتمکم ظهر
 و تصرف اکون طر فزون بدین بیو متک و برده
 ظلمت کسه مانع اوچ

دکر من ملکی
 دکر منه متصل
 دکر من ملک
 قریب الی یوان
 غرضی منایله
 قبول واقعه
 و تصرف اکون
 ظلمت کسه مانع

صالح
 یوزغله
 راده
 جامه
 ...

کمال

Јован Обреновић књаз Србски

Темесућ од воденице на Атеничкој реци кое купи од Салибеге Лознице са едним комадом ливаде ниже воденице.

М.С.№ 36.

М.П.

Књ. но. 4.263/866 Канц. Ср. Др.

Кв Ан 1357

853

[МИАЧ, Збирка VARIA, К-2, део збирке Радисава Миловановића из Пријевора]

Пресуда

Изборног и састављеног Суда пред полицајном влашћу среза трнавског,

У Парници

Г. Венедикта Протосингела⁴¹ кои заступа Манастир Сретење среза Трн, Драгачевског

⁴¹ Игуман Венедикт, пре замонашења звао се Вукосав Рафаиловић, родом је из Честина. Основну школу учио је у Чачку код учитеља Јевтимија Грабовског из Срема. По завршеној богословији отишао је у Русију где је наставио студије. По повратку постављен је за игумана манастира Сретења (Овчар). Његовим залагањем сакупљен је велики број књига, тако је настала једна од најбогатијих манастирских библиотека, која је нестала у Другом светском рату, када су је Немци спалили заједно са архивом.

Противу

Обштине Атеничке коју заступа Јован Мишовић⁴², председатељ исте
обштине у срезу Трнавском ,
Због земље подлазнице и нјенога пречег права

Судиле су изборне судије

Никола Радовановић⁴³

Судије.

Тома Загорчић⁴⁴

Јанко Зарић

Као на дан одређени за извођење и пресуђење предстадоше парничари и захтеше да им се пресуди, Г. Венедикт каже, да је покојни Господар Јован Обреновић купио воденицу и воденичко право и узео ову земљу подлазницу простирући право од пута који води у село Атеницу гди е била стара воденица испод старог иза па до напера⁴⁵ од Сали Бега Лознице Турчина, и да је цело ово право, продала Госпођа Ана Обреновића Манастиру Сретења за 200 Н цес. Па је он ову земљу дао под аренду а обштину атеничка ставила препреку стог добра, зато тражи да се обштину одбије од полагања права на опарничену земљу, јер вели да је иста земља чиста сопственост Манастирска по праву томе што је Манастир купио, од Г. Анне, а обштину нити има земљиште око те земље те да би тиме могла ову земљу умешати, нити има тапије, а они подноси две тапије, једну које је Г. Ана издала а суд утврдио и а другу стару коју Г. Јована од Салих Бега узео и које са турскога на србски превео у Министарству Иностраних дела и утврђено тим преводом печатом истога Министарства, и по () тога позва се на сведока Степана Каргановића и Петра Маслаћа из Чачка који ће му осведочити да је та земља воденичко право.

42 Јован Мишовић из Кулиноваца похаран је од неких људи из Парменца. (Радош Ж. Мацаревић, Извештај Начелства округа чачанског за 1847, *Изворник*, бр 10, МИАЧ, Чачак 1995, 7-35; документ из Архива Србије, МУД, П, ФII, РН-12/1847).

43 Никола Радовановић, рођен је у Годовику код Пожеге 1818. У Чачку је изучио терзијски занат, радњу трговачку и терзијску отворио је четрдесетих година XIX века. Био је и повлашћени књијар у Чачку од 1878. Ступио је у политику као представник либерала, председник општине чачанске био је више пута 1859-1862, 1864, 1875-1876, 1887-1889 и 1897-1901. Биран је и за народног посланика осам пута, у периоду од 1859. до 1898. Преминуо је 1904. (Р.Ж. Мацаревић, *нав. дело*, 65-70)

44 Загорчићи су најстарији кулиновачки род. Дошли су 1572. из Загорчића или Загараца код Подгорице у Црној Гори, крсна слава им је Никољдан. Тома Загорчић је у попису становништва из 1863, заведен под редним бројем 330, као терзија, старости 49 година, имање му је процењено на 40 дуката цесарских. Био је кмет општине чачанске и члан Суда Општине чачанске. (Димитрије Јањић, *Лейойис села Ашенице и Кулиноваца*, 82; Б. Перуничкић, *нав. дело*, књ.2, *Предговор*, 35 и 686-689)

45 Водни објекти за уређење водотка су: обалоутврде, преграде, прагови, напери и други регулациони објекти у речном кориту, намењени његовој стабилизацији и побољшању режима течења воде. *Закон о водама*, Службени гласник РС, 30/10, члан 15.

Јована Мишовића заступника општине Атеничке каже да је земља општинска и да је та земља очито општинска била и да е нико није заграђиво, признавајући да је Г. Јован воденицу од Сали Бега купио и да продао Манастиру но каже да земља није ни купљена ни продата испод и иза, зато тражи да земља остане општинска а да је општинска земља по сведочиће му позвати сведоци Ристо Јовичић, Михаило Ковачевић из Граба, Милован Панић из Мршинаца, Раденко Величковић из Заблаћа и Раде Радоевић из Чачка, објашњавајући да како он памти била је не заграђена и да је нико није заграђивао па вели да је по томе прече право општинско неголи манастирско, а што тапија говори за земљу то је је та земља што поред реке гди сваке године даје се под кирију, а није ова опарничена.

Судија изборни пошто сведоке и парничаре изведе на опарничено место те потребно прегледа стање ствари опарничне приступи испиту сведока,

1. Ристо Јовичић из Граба стар 80 година а сведок општине, он показа да е воденица стара била до пута кои води у Атеницу Сали бега Лознице па да е Г. Јован Обреновић почео градити воденицу гди сада воденица, а Сали Бег није му дао да ту прави док му негову воденицу и исто право не исплати и зато га тужи књазу Милошу и принуди га те му је морао Г. Јован купити воденицу и њено право, а чија је земља била испод иза не зна показати јер у то време сва земља турска била, Сали Бег Лозница вели да е био спаиа Лознички а Пирије - Кулиновачки, па чија између њих била не зна а заграђивања није било, тражи за три дана трошка и дангубе 60 гроша чаршијски.
2. Сведок Михаило Ковачевић стар 75 година из Граба на кога се општина позвала онако посведочи као и Ристо Ковачевић први сведок, па затражи за три дана трошка и дангубе 60 гроша чаршијски.
3. Сведок Раде Радовић⁴⁶ из Чачка стар 67 година, он каза да је воденица стара била до пута куда се иде у Атеницу и да је и ту воденицу имао Сали Бега Лозница и да је продао Г. Јовану а не зна чија је земља испод и иза, зна да није заграђивана тражи за дана дан трошка и дангубе 3 цванцика.
4. Сведок Раденко Величковић из Заблаћа стар 60 година он показа да не зна чија је воденица била, но чуо је преко људи да је Г. Јован од Турчина закуп воденички купио, земља испод и иза не зна чија је била, само зна да су 35 година стоји незаграђено, тражи за два дана трошка и дангубе 4 цванцика.
5. Сведок Милован Панић из Мршинаца стар 62 године он показа да је воденица била Турска, а доцније купио Г. Јован закуп јер није могао ову нову воденицу направити нити му је дао Турчин док није купио Турско

46 Раде Радоевић, опанчар, стар 61 годину, наведен је у попису из 1863, под редним бројем 192, имао је супругу, троје дече, имање му је процењено на 51 дукат царски, и приход од зараде пет талира. (Истио, 24-25).

право воденичко па овамо до (нечитко) направио, а земља испод и иза не зна чија је била, зато што је без заграде била, тражи за три дана дангубе 60 гроша.

6. Сведок Степан Каргановић⁴⁷ из Чачка на кога се позва Г. Венедикт стар 55 година он показа да је оно био господадару Јовану када је Г. Јован био у заграничју у Новоме Саду и да му предао сва тапије па и ову стару Турску за све па и му објашњава и казива му да е његова земља од старога закупа воденичког и испод и иза падо на пера сва његова, а иначе зна да је то од Сали Бега Лознице купио, а земља није заграђивана, тражи за подбоз трошак и дангубу 6 цванцика.

7. Сведок Петар Маслаћ⁴⁸ из Чачка стар 66 година на кога се позва Г. Венедикта, он показа да Г. Јован купио старо воденичиште и подилазницу од Сали Бега Лознице и то после пошто је био почео нову ову воденицу правити, јер му Турчин није друге направити дао, и тужио га кнезу Милошу зато те га примора те да му плати старо воденичиште и њено право, па тако направи ову нову воденицу тражи за данас дан подвоза трошка 6 цванцика.

Парничари и то Г. Венедикт рече да нема противу сведока шта приметити, и тражи за три доласка за подвоз трошак и дангубу 3X цесарска, а Мишовић да противу остали сведока е приметрава ништа, а противу сведоце Степана и Петра не приметрава што право не казаше и захтева да се на то закуну, тражи за три престанка око те парнице 3. талира у име дангубе.

По овоме суд изборни узе у све расуђење

1. Да сведоци тужене општине нису осведочили да с општинска земља испод старог иза, а осведочише да г. Јована закуп воденички и њено право од Сали Бега Лознице купио и тимар себе у свом праву осигурао кои наводе сведочанства то потврдише и сведоци тужителства

2. Што стари из који води на стари закуп воденични свуда опасан земљом испод иза и око које се парничари парниче, а општинска земља нигди се не граничи те да би се могла ова подезница сматрати за општинску него се граничи са појединим житељима.

3. Што се тапијом и потврђенијем судским који је Г. Ана Обреновића издала у санзу старе турске и која се оснива на турску тапију издала манастиру Сретенју а оно се види како у нјеној тапији тако и старо турскојкоа је на српски преведена у Министарству иностраних дела, и потврђена да е верна оригиналу, и доказује да Сали – Бег Г. Јовану продао воденицу и доиста едну њиву, а друге њиве до воденице нити је било онда нити данас постоји, осим два купушника у реци Атеници који се не могу

47 Стефан Каргановић наведен је у *Попису из 1863*, под редним бројем 369, тада је имао 52 године, супругу, троје деце, имања није имао, а месечни приход му је био два талира. (*Истио*, 38).

48 Петар Маслаћ, наведен је у *Попису из 1863*, под редним бројем 255: терзија, стар 60 година, има супругу и једно дете, имање- вредност 140 дуката цесарских, месечни приход од зараде пет талира. (*Истио*, 30).

узети за ону земљу што Мишовић говори, зато што су и они купушници у санзу ове земље јер је и онда опасивао стари аз а и данас опасује исте.

4. По закону имаду парничари диурину судијама платити Н 440 закона о поступку судском

5. Према Г.ву 241 истога закона имаду сведоци право на подвоз и трошак и дангубу и на основу тога Суда изборни

Пресуђује

Да земља опарничена починући од старог закона воденичког па све старим азом да натера и маторниска то сте сва подезница и онддашњи и садањи остане права Собствености Манастира сртења, а да се општина атеничка тражена права на ту земљу одбие, и да општина своме парничару Г. Вендикту у име трошка и подвоза и дангубе три таллира, сведоцима: Ристу Јовичићу, Мијаилу Ковачевићу, Миловану Панићу, Раденку Величковићу, свакоме по 4 цванцика у име трошка и дангубе, дводневно Раду Радоевићу, Стевану Каргановићу, Петру Маслаћу по 3 цванцика у име подвоза и дангубе, едно дневно плати по 241, а судијама за једно оба парничара, Николи и томи свакоме по 2 талира а Јанку и Витору обоици 2 талира за два дана 440, истог закона као и за препис пресудаи артије 8 гроша да плате

Из заседанија изборног суда из данас ова пресуда. По 442 истог закона и одмах саопштена парничарима.

27. Новембар 1866. год
У Атеници

Предсетатељ изборнога суда
Никола Радовановић
Тачност за судије
+ Јанко Зарић

Ова пресуда извршена 29 Новембра 1866 у Чачку
Ж. Николић, архивару
Веродостојност оверава
Судиа

КВИТА

На 420 гроша потписти признае да је да дана на полагодну кирију воденицу М. Сртења у Атеници од Нике Бугарчића⁴⁹ као закупца и те исправно примио чак овим квитирам

У Чачку
30. октобар 1871.

Настојатељ Манастира
Венедикт

49 Никола Бугарчић, као кафеџија у *Распоред йореза имаоцима земљишта у вароши Чачку за рачунску 1886/7*, појављује се под редним бројем 80, плаћао је три динара и 16 пара пореза. (Б. Перуничкић, *нав. дело*, књ. 2, 347)

К В И Т А

На две хиљаде и четири стотине динара и педесет пара динарски 2400.50, коју сам суму потписати у име манастира примио од г. Павла Брушије – предузетника из Краљева име одплате му једне манастирске воденице са плацем у Атеници⁵⁰ а по одобрењу Духовног суда Епархије Жичке и Г. Министра просвете и црквених дела и то овим потврдити

1.Априла 1897
Краљево

Настојатељ м. Сретења
Арх.(имандрит) Вићентије Крцић⁵¹

[МИАЧ, Збирка VARIA, К-2, део збирке Радисава Миловановића из Пријевора]

С П И С А К

Лица из општине Атеничке која су задужена са воденицом у 1895. год

Непосред. Порез Воденица

Тек.бр	Рас бр.	Име и презима	Место	Дин пара	Дин пара
1.	168	Витомир Велисављевић	Атеница	25 10	2 51
2.	299	Танасије Ружичић	Атеница	20 31	2 03
3.	372	Мијалко Бугарчић ⁵²	Кулиновци	204 15	20 41
4.	799	Обрен Симеуновић	Атеница	— —	28 00

50 На Атеничкој реци која као десна притока Западне Мораве, тече средином села, тридесет година касније било је 20 воденица поточара. Крајем прве деценије XX века у овом селу су подигнута два млина за мељаву, један је био власништво предузимача Павла Брушије а други Васе Гавровића. (Милољуб С. Пантовић, Воденице у Атеници 1929, *Изворник*, бр.5, Чачак 1988, 165-167).

51 Продајом манастирске воденице требало је да се мало ублажи катастрофална поплава, која је нанела огромне штете свим манастирима у Овчару, а посебно Благовештењу и Сретењу. О томе је свештеник Драгутин Аџемовић, парох тројички и дучаловићки, на словенској библији оставио записано „1896-те године између 27. и 28. октобра изли се река Морава и потопаи околна села и башчине, однесе храну, народ, стоку и грађевине, однесе на Бањи (Овчар) ђуприју од 120 дуката, и воденицу са ваљарицом од 100 дуката. Однесе све квартире из Бање како нове тако и старе у вредности 50.000 динара. Морава је била већа од тројичке воде (поплаве) од 1864. године, за два метра виша. Манастир Сретење и Благовештење овим поводњем пропали су. Старешине су били у Сретењу архимандрит Вићентије Крцић а у Благовештењу игуман Максим Стојановић“. Архимандрит Вићентије Крцић, више година био је игуман манастир Сретења. Са те дужности изабран је за митрополита скопског. На тој дужности затекао га је Први светски рат. Одлучио је да се не повлачи са војском него да остане са својим народом. На Усековање 11.септембра 1915. Бугари су га живог спалили.. (Радојко Николић, Записи Овчарско-кабларских монаха, *ЗРМ* XXVII, Чачак 1997, 189-216; Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од девештој до двадесетој века*, Београд, Подгорица и Крагујевац 1996, 76)

52 У МИАЧ - у, Збирци VARIA, К-2, чувају се писма упућена Мијалку Бугарчићу, земљораднику из Кулиноваца, која је добио у периоду 1889-1897. од тетке Драгиње, супруге бившег државног саветника Станојла Петровића. Поклон Архиву од Емилије Алексић из Кулиноваца.

И словима педесет и два динара и 95 пара.

30 Јула 1903
У Чачку

Рачуно – полагач
Јован Мило(радић)

[МИАЧ, Општина Атеничка, К-1 1861-1918]

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

алај – беџ - командант пука, пуковник; заповедник спахија у санцаку
аар или ахар - штала, коњушница, или гостинска соба, део куће за газду и мушке госте.

бераш - султанова повеља, царски декрет којм су даване нарочите повластице, одликовања.

бујурулдија - документ који су издавали локални намесници, везири
вакуф - задужбина која се користи код муслимана у верске и хуманитарне сврхе, служи за подизање или издржавање џамија или школа.

вилаџи - народ

диван - царско или везирско веће, државни савет, царски двор
диванана – диванхана - место за разговор, пространа велика просторија на спрату у кућама оријенталне градње која служи за боравак, разговор, пушење.

ђумрук - царина

екмекџиница - пекара

кадија - нижи мировни судија који суди по шеријатском праву; судија уопште

калиф - духовни поглавар муслимана, наследник пророка Мухамеда.

мулк – милћ - непокретно добро, имање, посед, својина, некретнина којом располаже власник без ограничења

муселим - високи турски чиновник, заступник паше у некој области, срески начелник, управник санцака, војвода, мутеселим

мушвак - кухиња, остава за јело, намирнице

налбанџин - поткивач

наџери - попречни објекат који се гради у циљу сужења речног корита и формирања попречног профила, што повећава пад, дубину и пропусну моћ корита у погледу проноса наноса.

нарџекс - припрата, је западни, улазни део православне цркве, који је од остатка цркве одвојен зидом и вратима.

оцаклија - соба у којој је кућно огњиште

џалисаг - ограда од прошћа

сајбија v - господар

сарачана - собица или шупа у којој се оставља коњска опрема

сераскер - главни заповедник војске, данас министар војни у Турској

сердар - заповедник, командант, старешина.

шал - удео у имању

шемесућ - тапија

шерзија - кројач градске народне ношње

шромџа - зидна ниша; купола се ослања на тромпе које су у сваком углу четвороугла у који треба поставити свод, чиме се од четвороугла ствара осмоугао.

шриезар - просторија у којој се узимају главни оброци

шумбас - камени стуб

шуфекџија - пушкар

ћерамида - цреп, опека

ферман - султанов указ, царска наредба

хатишериџ - (*хати*-владарско писмо, *шариџ* – часни, узвишени) наредба турског султана која се мора извршити без одлагања.

чајма - зид од прућа или летава облепљен иловачом; плетена ограда, плетер; највиши спрат куће, с отворима на све четири стране.

чаир - ливада

шеријати - учење исламске вере, закон заснован на Курану за разлику од адета-обичајног права.

шиндра - дашчице за покривање куће, обично од јеле или букве.

Резиме

После Другог српског устанка, у оквиру Османског царства, у Београдском пашалуку је паралелно успостављена и српска и турска власт. После периода двовлашћа (1815-1830) српски народ је Хатишериџима и Бератом, задобио аутономну Кнежевину, чија се територија подударала са некадашњим Београдским пашалуком, којој је 1833. присаједињено шест нахија. Турци су се прво одселили током 1815, али је утврђивањем двојне власти дошло до њиховог делимичног враћања на имања. На предлог кнеза Милоша Обреновића оформљене су 1822. комисије чији је задатак био да попишу напуштену земљу, изврше њену прераспodelу, као и да издају потврду о својини над њом. На челу једне такве комисије која је била надлежна за пожешку, крагујевачку и рудничку нахију, био је нахијски кнез Василије – Васа Поповић. Последњи Турчин из Чачка иселио се 1831. Прелазак земљишних поседа у српске руке, може се пратити од укидања феудалних односа (1830) које је правно утврђено 1833, мада, сељаци нису стекли право својине над земљом коју су обрађивали. Само они који су имали исправне тапије постали су власници поседа на које су се односиле исправе, о чему сведочи указ из 1837. кнеза Милоша којим је прогласио неприкосновеност иметка. Један од ретких докумената који је написан на османском турском а који се чува у чачанском архиву, је тапија из 1834. на воденицу и једну њиву, које су се налазиле на путу између Кулиноваца и Атенице код Чачка. Продавац је био Сали бег Лозница, који овом тапијом доказује да је имовину коју је наследио од оца, продао господару Јовану Обреновићу. Син аге Лознице, рођеног Чачанина, чији је конак био на месту у Кужељевој улици, где је саграђена најстарија робна кућа у Чачку, вероватно је продао и ове непокретности али о томе нема доказа. Воденица у Атеници заједно са једном

њивом продата је манастиру Сретењу под Овчаром. Тапија је преведена на српски 1866. због судског спора који је водила Општина аџеничка против тадашњег власника воденице, манастира Сретење, који ће је 1897. продати предузимачу из Краљева, Павлу Брушији. Продајом манастирске воденице требало је да се мало ублаже последице катастрофалне поплаве, која је нанела огромне штете свим манастирима у Овчару, а посебно Благовештењу и Сретењу.

LELA PAVLOVIĆ

THE LEASE OF THE WATERMILL IN ATENICA (1834) OWNED BY SALI BEY LOZNICA

Summary

After the Second Serbian Uprising, within the Ottoman Empire, in Pashaluk of Belgrade were established both Serbian and Turkish authority. After the period of diarchy (1815-1830), Serbian people were given the autonomous Principality by Sultan's edicts and charter (berat), whose territory was the same as the former Pashaluk of Belgrade. It was enlarged with six counties (nahije) in 1833. The Turks emigrated first in the course of 1815, but by establishing diarchy they partially came back to their land. In 1822, at the suggestion of Prince Miloš Obrenović, were formed the commissions whose task was to register abandoned land, to organize its redistribution, as well as to issue a receipt about its ownership. At the head of such a commission, which was in charge of the County of Požega, Kragujevac and Rudnik, was County Prince Vasilije Vasa Popović. The last Turk from Čačak emigrated in 1831. The transition of land into Serbian possession can be followed from abolition of feudal relations (1830), which was legally confirmed in 1833, though peasants didn't gain the right of possession over the land they had been cultivating. Only those who had legal leases became the owners of their land, about which testifies the decree of Prince Miloš from 1837. He announced true safety of one's property. One of rare documents written in Ottoman Turkish, which is kept in the Historical Archives in Čačak, is a lease from 1834 on a watermill and a field which were on the road between Kulinovci and Atenica near Čačak. The seller was Sali bey Loznica, who proved with this lease that the property he had inherited from his father he sold to Master Jovan Obrenović. The son of aga Loznica, who was born in Čačak, whose residence had been in Kuželjeva Street, on the place where the oldest department store in Čačak was built, probably also sold this property, but there isn't any evidence about it. The watermill in Atenica, together with a field was sold to the Monastery of Sretenje at the bottom of the mountain Ovčar. The lease was translated into Serbian in 1866 because of a court trial the Municipality of Atenica had with the former owner of the watermill, the Monastery of Sretenje, which would sell it to the entrepreneur from Kraljevo, Pavle Brušija. Selling the watermill was necessary because of a catastrophic flood, which had damaged all the monasteries in Ovčar, but the most serious damage had been done in Blagoveštenje and Sretenje.

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ
књижевник
Чачак

ТЕВТЕР ПОРЕСКИХ ГЛАВА У ГУЧИ 1839. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Године 1839. у Србији су први пут образоване општине, чију су управу сачињавали примирителни судови, састављени од „преседатела“/председника и „членова“. Општину гучку сачињавали су село Гуча и заселак/село Кривача. Тада је обављен и попис пореских глава – свих пунолетних грађана, који су плаћали порез и по један цванцик „преседатељу“. Тај тевтер/списак до сада није публикован. Подаци из тог документа вишеструко су значајни за истраживаче Гуче и Криваче.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: тевтер, општина, примирителни суд, кмет, Гуча, Кривача

И у Гучи је примирителни суд образован 1839. године сагласно одредбама „Турског устава“, заправо хатишерифа турског султана (пошто је Кнежевина Србија била у вазалном односу према Турској царевини) од 10. децембра 1838. и српског „Устројенија обштина“ од 13. јула 1839. Општински часници, чланови примирителног суда, били су радно способни и морално осведочени мештани. После избора преседател и кметови полагаали су заклетву, којом су се обавезивали да праведно суде у споровима суграђана. Судили су спорове чија вредност није прелазила 100 гроша, а у кривичним поступцима кривице за које је предвиђена казна на затвора до три дана и батине „од 10 штапова“. За остале спорове парничари су упућивани окружном суду. Поред тога, чланови примирителног суда водили су расправе у споровима око сеоских утрина, њива, крчевина, синора/граница, присвајања туђег имања. Пресуђивали су по савести и здравом разуму, дакле – по нормама народног обичајног права.

У то време преседател/кмет главни у Гучи био је Јоксим Броћић, а кмет Криваче Јанко Мијаиловић. Они су били ослобођени плаћања главарина и свих ртбота, при чему је кмет од сваке пореске главе добијао један цванцик годишње као накнаду за вођење општине и примирителног суда¹. Међутим, у приложеном тевтеру не налази се податак да је Икодиновић био ослобођен главарине, као Кривачанин Мијаиловић².

1 Радош Љушић, *Попис пореских глава, кућа и чланова мировних судово Кнежевине Србије из 1839. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 9, Београд 1981, 11.

2 Архив Србије, Тевтер пореских глава, срез драгачевски, округ чачански, 1839. година, инв. бр. 532;

Поред кметова ослобођени плаћања главарине – свештеници, старци, нервно оболели („бесомучни“), сакати и „одвећ убоги“. Некима је ова обавеза смањена. Све те разлоге приређивач је унео у напомене и из тевтера их пренео изворно – са знацима навода.

СЕЛО ГУЧА

1. Јоксим Броћић	1 ³
2. Јован Броћић	1 ⁴
3. Мијаило Броћић	1
4. Максим Броћић	1
5. Марко Броћић	1
6. Ристо Протић поп	1 ⁵
7. Величко Протић поп	1 ⁶
8. Јован Раић	1
9. Недељко Раић	1 ⁷
Петар син му	1
10. Тиосав Белобрковић	1
11. Богосав Белобрковић	1
12. Гаврило Шушић	1 ⁸
Андрија син му	1 ⁹
13. Вујо Ђуровић	1
Сретен син му	1
14. Обрад Ђуровић	1
15. Милосав Радосављевић	1

Ника – Никола Стојић и Јовиша Славковић, *Гуча кроз векове*, Гуча 2012, 40.

3 „Кмет главни“, преседател примирителног суда. У његов споменик, који је са гробља пренет у Музеј надгробника и крајпуташа у Гучи, уклесано је: „Овде почива раб Божији = ЈОКСИМ броћић бивши примирителног суда обштине гучке преседател а поживи 65. г. а престави се 20-ог фебр[уара] 1861 : Год. Спомен оваи сподиге его син милиа. Радио Василије Живановић [из Горачића]. Био је учесник Другог српског устанка 1815. године.

4 Био је учесник Првог и Другог српског устанка 1804. и 1815. године.

5 „Свештеник“. Богослужбовао је у Прилипцу, где је и сахрањен, а у споменик је урезано: „Овде почивају кости блаженоупокоеног раба божија Христифора Протића пароха прилипачког и ж[итела] Гучког. Поживе с братијеју својеју 56 љета а пресели се у вечнос и предаде Богу дух свој 16 априла 1845 г[одине]“. Он је унук Милутина Илића – Проте Гучанина, војног заповедника Пожешке нахије у Карађорђевој устанку (1804 – 1813), који је умро 1814. године. И сам је био учесник у Првом српском устанку (1804 – 1813).

6 „Свештеник“. Рођен је 1809, а рукоположен за свештеника 1838. године. Преминуо је 6. јануара 1878: Милисав Д. Протић Гучанин, *Драгачево и његови славни синови*, Ниш 1940, 39.

7 „60. год стар и рањав а два сина порез плаћају, један у Чачку“. Рањен је као учесник Другог српског устанка на Турке 1815. године, вероватно у неком од бојева на Љубићу или у Ртарима у време Битке на Чачку.

8 Био је устаник од 1804. до 1815. године.

9 Учесник оба српска устанка против Турака (1804 – 1815).

16. Симеон Богдановић	1
Радисав брат му	3/4 ¹⁰
17. Спасоје Ерић	1 ¹¹
18. Луко Ерић	1 ¹²
Сретен син му	1/2 ¹³
19. Павле Божанић	1
20. Продан Божанић	1
21. Симеун Божанић	1 ¹⁴
22. Богдан Чанчар	1
23. Тома Средојевић	1
Недељко брат му	1
24. Павле Новаковић	1
25. Јанко Новаковић	1
26. Ђорђе Новаковић	1
27. Андрија Новаковић	1/2 ¹⁵
Милоје син му	1
28. Милан Ђорђевић	1 ¹⁶
29. Павле Ђорђевић	1
30. Симо Икодиновић	1
31. Борисав Икодиновић	1
32. Икодин Икодиновић	1
33. Никита Икодиновић	1
34. Кузман Икодиновић	1
35. Радосав Икодиновић	1
36. Петар Икодиновић	1
37. Ђоко Икодиновић	1
38. Лазо Икодиновић	3/4 ¹⁷
39. Илија Икодиновић	1 ¹⁸

10 „Одвећ сиромашни“.

11 Учесник устанака од 1804. до 1815. године.

12 Учесник устанака против Турака од 1804. до 1815. То му није уписано у споменик на гробљу Гротница, већ само: „Овде почива раб божи Луко Ерић житељ Гучки поживи 80 г: умро 15 априла 1856. Г: Овај спомен подижему унук Милија“.

13 „Болестан од године дана“.

14 Учесник устанака 1804. и 1815.

15 „Килав и убоги у кући“, учесник устанака од 1804. до 1815. године.

16 Учесник устанака од 1804. до 1815.

17 „Сагат у руку и одвећ убог“.

18 Учесник устанака на Турке од 1804. до 1815. године.

40. Милован Николић	1/2 ¹⁹
41. Обрад Радосављевић	1
42. Радивој Станић	1 ²⁰
Марко син му	1
43. Вучић Кајмаковић	1
Вуксан брат му	1
44. Раица Станић	1
45. Стеван Станић	1
46. Милутин Станић	1
47. Мијаило Станић	1 ²¹
48. Вуица Станић	1
49. Иван Рњак	1
Обрад брат му	1/2 ²²
50. Аврам Рњак	1 ²³
51. Радивој Лазовић	1
52. Илија Бабић	1 ²⁴
53. Јован Бабић	1
54. Годор Бабић	1 ²⁵
55. Годор Марковић	1
56. Иван Богдановић	1/2 ²⁶
57. Петар Богдановић	3/4 ²⁷
58. Јован Богдановић	1/2 ²⁸
Вучић син му	1
59. Лазо Беровић	1/2 ²⁹
Обрад син му	1
60. Илија Ивановић	1
61. Младен Ивановић	1
Вукашин брат му	1
62. Обрад Прокопљевић	1

19 „Пришао удовици у кућу“. Био је устаник 1804. и 1815. године.

20 Устаник од 1804. до 1815. године.

21 Устаник од 1804. до 1815. године.

22 „Болестан од године дана“.

23 Устаник од 1804. до 1815. године.

24 Устаник од 1804. до 1815. године.

25 Устаник од 1804. до 1815. године.

26 „У руку сакат и убог“; учесник српских устанака (1804 – 1815).

27 „Килав и убог“.

28 „65 год. стар и у руку сакат“; учесник устанака (1804 – 1815).

29 „60 год. стар и убог“.

63. Никола Кудуз	1
64. Мијаило Тодосијевић	1
Василије син му	1
65. Јован Давидовић	1
66. Мијаило Луковић	1
Никола брат му	1 ³⁰
67. Максим Чопица	1
68. Симеун Ђорђевић	1 ³¹
Паун брат му	1
Павле брат му	1/2 ³²
69. Милош Драмлија	1
70. Јоксим Драмлија	1
71. Јанко Драмлија	1 ³³
72. Јеврем Шапоњић	1
Дамјан брат му	3/4 ³⁴
73. Милутин Драмлија	1
74. Милисав Драмлија	1 ³⁵
75. Марко Драмлија	1 ³⁶
76. Илија Драмлија	1
77. Груица Анђелић	1 ³⁷
Лазар син му	1
78. Илија Перовић	1
Милија брат му	1
79. Јован Анђелић	1 ³⁸
Милан син му	1
80. Марко Анђелић	1 ³⁹
81. Вук Баралић	1
82. Радивој Анђелић	1
83. Маринко Анђелић	1

30 „Бесомучан“ – луд.

31 Устаник од 1804. до 1815. године.

32 „Нездрав, и у кући убоги“.

33 Устаник од 1804. до 1815. године.

34 „Нездрав у телу“.

35 Устаник од 1804. до 1815. године.

36 Устаник од 1804. до 1815. године.

37 Устаник 1815. године. Учешће у устанку му није уклесано у споменик његов на Анђелића гробљу у Гучи: „1841 овде почива Грујица Анђелић поживи 50 г. и почину марта“.

38 Устаник 1815. године.

39 Устаник од 1804. до 1815. године.

84. Сретен Анђелић	1
85. Павле Драмлија	1
86. Никола Драмлија	1 ⁴⁰
Милоје син му	1
Милан син му	3/4 ⁴¹
87. Спасоје Драмлија	3/4 ⁴²
88. Станимир Бугарин	1 ⁴³
Вучић син му	1
Обрад син му	1
89. Петроније Бугарин	1 ⁴⁴
Добросав син му	1
Тиосав син му	1
90. Вујо Бугарин	1 ⁴⁵
91. Тодоро Бугарин	1
92. Сретен Бугарин	1
93. Спасоје Бугарин	1
94. Петар Митровић	1
Петроније брат му	1
95. Павле Мијатовић	1
Панто брат му	1
96. Милорад Мијатовић	1
97. Луко Станић	1
98. Радоица Протић	1 ⁴⁶
99. Јовица Гавриловић	1 ⁴⁷
Јанко син му	1
100. Ђорђе Гавриловић	1
101. Тимотије Гавриловић	1
Глигорије брат му	1
102. Петар Гавриловић	1

40 Вероватно је ослобођен пореза као истакнути устаник 1815. године.

41 „Болестан од године дана“. У споменик на Анђелића гробљу уклесано је: „Овде тико почива Раб Божи МИЛАНА Драмлића из овог села Гуче: поживи 66. Година а престаји се 10-ог Декембра у 1875. Г. И Бог да му душу прости. Овај споменик подигоше му синови његови василије и спасоје.“

42 „Килав и одвећ убог“.

43 На Анђелића гробљу чува се његов споменик у који је уклесан епитаф: „Овде укопано Тело старца Станимира бугарина које, био краб[ри] војник у врем[е] карађорђе[в]е[е] битке и поживи 90 г. Умре 30 март[а] 1861 : г[одине]“.

44 Учесник српских устанака од 1804. до 1815. године.

45 Учесник Другог српског устанка 1а815. године.

46 Учесник Другог српског устанка 1815. године.

47 „80 год. стар“; учесник у оба српска устанка (1804 – 1815).

103. Тодор Гавриловић	1 ⁴⁸
104. Урош Станић	1
105. Радосав Гавриловић	1
Никола брат му	1 ⁴⁹
106. Мијаило Протић	1
107. Благоје Протић	1
108. Јанко Протић	1 ⁵⁰
Јован син му поп	1 ⁵¹
Милош син му	1
109. Илија Протић	1 ⁵²
110. Младен Протић	1
Добросав брат му	1
111. Глигорије Станић	1 ⁵³
112. Миливој Станић	1 ⁵⁴
113. Јоксим Шљива	1
114. Милета Протић	1 ⁵⁵
Јован син му	1
115. Кузман Станић	1 ⁵⁶
Мијаило син му	1
Гаврило син му	1
Никола син му	1/2 ⁵⁷
116. Радисав Гавриловић	1 ⁵⁸
117. Јанко Мијаиловић	1 ⁵⁹
118. Арсеније Мијаиловић	1

48 Учесник устанака од 1804. до 1815. године.

49 „Сакат у ногу и не може да ради“.

50 „50 год. стар“.

51 „Свештеник“. Рођен је у Гучи 1802. године. За свештеника је рукоположен 1830. Споменик му се налази у већ напуштеном гробљу код зграде Основне школе у Гучи. У њега је уклесано: „О мили роде и брата приђи ближе код овог споменика и реци Бог да му душу прости. Овде под овим ладним каменом, под овом ладном плочом почива поп ЈОВАН ПРОТИЋ свештеник гучки који је 48 год. народ и Цркву без порочно служио и у домаћинству и грађанству добар и уредан био. Поживио је 76 год. Преставио се 21 маја 1878. Овај знак подиже му син поп Веселин“.

52 Устаник од 1804. до 1815. године.

53 Устаник од 1804. до 1815. године.

54 Устаник од 1804. до 1815. године.

55 „80 год. стар“; устаник од 1804. до 1815. године.

56 Устаник 1815. године.

57 „Одвећ убоги у кући“.

58 Устаник од 1804. до 1815. године.

59 „Член примирителног суда из С[ела] Криваче“.

119. Радован Тимотијевић	1
120. Коста Тимотијевић	1
121. Мато Тимотијевић	1
122. Марко Тимотијевић	1
123. Ђерасим Варагић	1
124. Вучета Варагић	1
125. Милић Крсмановић	1/2 ⁶⁰
Вујо син му	1
126. Веселин Петровић	1 ⁶¹
127. Милутин Петровић	1
128. Сретен Петровић	1
129. Вучић Петровић	1
130. Радивој Танасковић	1
131. Витор Танасковић	1/2 ⁶²
132. Василије Ивановић	1
133. Борисав Ивановић	1
134. Илија Илинчић	1
135. Тодор Радоичић	1/2 ⁶³
136. Вучић Јефтовић	1
Младен брат му	1/2 ⁶⁴
Јован син Вучићев	1
137. Милисав Радовановић	1

156. 15.

Прилог

НИСУ УНЕТИ У ТЕВТЕР

Неки пунолетни житељи Гуче и Криваче из разлога који нису познати, нису уписани у тевтер пореских глава 1839, иако су били пунолетни. Ово сведоче подаци са споменика.

Гуча, Анђелића гробље: „1841 г. овде почива петар Анђелић поживи 50 Г. и почину марта.“

Кривача, Ђекића гробље: „Ови билег удари коста своме отцу панту бабићу престадио се 1841 г. Писао радосав чикириз из ртиу.“

60 „Сагат у раме и не може радити“.

61 Устаник од 1804. до 1815. године. Подаци о учесницима српских устанака од 1804. до 1815. године су из књиге Нике – Николе Стојића, Радована М. Маринковића и Зорана Маринковића *Драгачевци под барјаком војска Карађорђа и Милоша Обреновића*, Чачак 2004.

62 „Нема ништа мала и са 7-ро деце ситни“.

63 „Килав, одвећ убог и без баштине“.

64 „Сагат у руку“.

Гуча, гробље у засеоку Велес: „Зде почивају кости Јована Марковића поживи : 37 Г. престаји се месеца јулија 13 1843 г.“

Гуча, гробље код зграде Основне школе: „Приђи брате мили читатељу младос ме отети не може ода судбине наши праотаца раб божи Радоица Станић из Гуче поживи 35. г. а умре 17 новембра у 1851. Г. Оваи билег подижему брат Андрија на 1864. год.“

Гуча, Анђелића гробље: „Овде почива раб божи ЕВРЕМ Радовановић из Гуче : Б[ивши] козбаша пред 70-ет косача: поживи 83. Г. умре 27. Декем. 1867 г Ови билег подижему син Миладин.“

Утврђено је да су ови људи живели у Гучи када је сачињаван тевтер/списак пунолетних мушкараца.

Могуће је да тада нису пописани и неки други Гучани и Кривачани.

ЛИТЕРАТУРА

Милисав Д. Протић Гучанин, *Драїачево и његови славни синови*, Ниш, 1940.

Радош Љушић, *Попис пореских глава, кућа и чланова мировних судова Кнежевине Србије из 1839. године*, Београд, 1981.

Ника – Никола Стојић, *Драїачевски ейишафи*, Чачак, 1986; друго, допуњено издање, Чачак, 2011.

Ника – Никола Стојић, Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, *Драїачевци под барјаком војска Карађорђа и Милоша Обреновића*, Чачак, 2004.

Радован М. Маринковић и Ника – Никола Стојић, *Карађорђуше*, Чачак, 2004.

Ника – Никола Стојић и Јовиша М. Славковић, *Гуча кроз векове*, Гуча, 2012.

Резиме

На основама хагишерифа из 1838. („Турски устав“) и српског „Устројенија обштина“ из 1839, у Србији су 1839. године образоване општине, чију су управу сачињавали председник и чланови, обично два члана. Они су чинили примирителни суд, првостепени суд у Кнежевини Србији. Имали су, поред мирена суграђана, судску, полицијску и управну функцију. После формирања општина извршен је попис пунолетних мушкараца, који су имали обавезу да плаћају главарину/порез на сваку одраслу мушку главу – по један цванцик. Тада је образована и општина Гуча, коју су сачињавала села Гуча и Кривача. Председник је био Јоксим Броћић из Гуче. Објављујемо тај тевтер – попис пореских глава, из кога се види да су неки порески обвезници (председник, свештеници, стари и болесни) у потпуности или делимично били ослобођени плаћања тог пореза.

RADOVAN M. MARINKOVIĆ

TAXPAYERS IN GUČA IN 1839

Summary

On the basis of Sultan's edict ("Turkish constitution") from 10 December 1838 and Serbian "Municipal Foundation" in Serbia in 1839, the municipalities were founded, whose authorities were the President and vassals (one from each village). They had, apart from making reconciliation between inhabitants, a judicial, police and administrative function. Then the census of adult men was taken and they were obliged to pay a *zwanzig* head tax. The Municipality of Guča was founded at the time and it consisted of the villages Guča and Krivača. The mayor was Jaksim Bročić from Guča. In this issue of "Izvornik" we have published the *tevtter*/census, from which one can see that some people (the mayor, priests, old and sick people) were completely or partially exempted from paying that tax.

РАДИВОЈЕ БОЈОВИЋ
музејски саветник
Народни музеј Чачак

БЕЛЕШКА ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА О РИМСКОМ НАТПИСУ СА ЈЕЛИЦЕ

АПСТРАКТ: Натпис са римског жртвеника богиње Дијане, који је писар Сретен Протић, открио на Јелици 1843. године, Друштво српске словесности у Београду добило је од писца и преводиоца Томе Живановића. Заједно са посветом на Јупитеровом жртвенику са Градине објавио га је Теодор Момзен у збирци *Corpus Inscriptionum Latinarum* 1873. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: СЛ III 8335, Градина на Јелици, Друштво српске словесности Београд.

Друштва српске словесности из Београда молило је 1851. године да му сви „они, кои би што у смотренију старина и уобште у смотренију историје знали“ пошаљу извештај о томе. Од приспелих информацијама две су садржале податке о археолошким локалитетима из околине Чачка.

Писар окружног суда у Чачку Никола Вуловић доставио је описе Градине код Ивањице и Пећине у Рашчићима.¹ Председник Друштва српске словесности, попечитељ Лазар Арсенијевић Бата-Лака (Буковић, 1793/1795-Београд, 1869)² „послао је Друштву књижевни дар у верном снимку римског надписа изрезаног на каменитим развалинама Дианиног храма налазећим се на скоро највишем вр[х]у Јелице планине на два сата од Чачка удаљеном.“³ Белешку о жртвенику богиње Дијане и текст натписа са Јелице доставио му је 8. октобра 1852. године писац и преводилац Тома Живановић (Земун, 1812/1813 — ?, после 1868), управитељ пошта у Србији.⁴ На седници Друштва закључено је: „Г[осподину] председатељу јавно у новинама показати признателност.“

1 С. Илић - М. Станић, *Водич кроз архив Друштва српске словесности (1842, 1845-1864)*, Београд 1999, 119; В. Крстић - М. Станић, *Зайисници седница Друштва српске словесности 1842-1863*, књ. 2/1, Београд 2011, 119.

2 Р. Љушић, *Арсенијевић Лазар Бата-Лака*, Српски биографски речник, књ. 1, Нови Сад 2004, 278-279.

3 В. Крстић - М. Станић, *нав. дело*, 477.

4 Б. Шушић, *Живановић Тома*, Српски биографски речник, књ. 3, Нови Сад 2007, 759, 760.

Прва интересовања за археолошки локалитет „Градина“ забележена су новембра 1843. године. Тома Живановић, начелник Попечитељства унутрашњих дела, намеравао је да због открића једног римског натписа опише развалине на врху планине Јелице, али снежне падавине су га спречиле да изађе на локалитет. Неколико година касније приликом путовања за Ужице „Градина“ је остала заклоњена од његовог погледа густом шумом. Натпис посвећен богињи Дијани добио је од Сретена Протића (Негришори, 1814- Негришори, 1848), писара среза Драгачевског, много познатијег као настављача иконописне делатности његовог оца проте Јанка Михаиловића Молера.⁵

Жртвеник са посветом „Дијани узвишеној, Тит Статије Криспин, декурион коњаника кохорте друге Делмата“⁶, откривен на јеличкој Градини, заинтересовао је и Народни музеј у Београду, пошто наредбама није могло да се спречи „самовласно кварење древни споменика отечества нашег.“ Нажалост, већ 1863. године римски споменик је „узалуд тражио и капетан моравског среза.“ Приликом боравка у чачанском округу „ради истраживања и ископавања старина“ др Јанко Шафарик је 1865. године забележио да „овде био је један камен с римским надписом, који је пре више година секретар начелничтва чачанског окружија преписао и Друштву србске словесности послао“.⁷ Уместо њега имао је прилику да у селу Јездина види жртвеник посвећен богу Јупитеру (CIL III 8336), који је „на Јелици под Градином нађен.“ Захваљујући натписима са жртвеника посвећених богињи Дијани и богу Јупитеру, које је у корпусу римских епиграфских споменика објавио Теодор Момзен већ 1873. године, археолошки локалитет Градина на Јелици ушао је у археолошку литературу.⁸

Овај надпис налази се на камену изрезан на развалинама неким налазећим се на Јелици планини, више Чачка два сата одстојећим. Па кад сам ја на концу месеца ноемвриа 1843. године у Чачку по неком званичном послу био, разумем за исти надпис и по опомени високородног господина Лазара Арсенијевића⁹, садањег попечитеља правосудија, с којим сам тад заједно у Чачку био, хтео сам собом на Јелицу планину до речени развалина отићи и све точно како стои описати, но како је они дана врло велика вејавица била, то нисам могао собом отићи, већ надпис овај добијем од тадашњег писара среза

5 АСАНУ, бр. 9068, Тома Живановић, Натпис на камену на Јелици планини, Београд 8. октобар 1852. године; М. Милинковић, *Градина на Јелици: рановизантиски траг и средњовековно насеље*, Београд 2010, 14.

6 С. Ферјанчић - Г. Јеремић - А. Гојгић, *Римски епиграфски споменици Чачка и околине*, Чачак 2008, 46.

7 Н. Вулић, Извештај Др Јанка Шафарика из год. 1865. о његовом археолошком путовању, Антички споменици наше земље, *Споменик*, књ. ХCVIII, Одељење друштвених наука, књ. 77, Београд 1941-48, 264-265.

8 *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, ed. Th. Mommsen, Berolini 1873, 6320 (8335).

9 Лазар Арсенијевић постављен је за помоћника попечитеља просвештенија и правосудија 2. октобра 1843. године (Љ. Поповић, *Шемањизам Кнежевине Србије 1839-1851*, Београд 1999, 144).

(чини ми се) Драгачевског¹⁰, сина покојног проте Јанка и од њега пошто ме је уверио, да га је он верно с камена скинуо, препишем такође верно. Развалине ове лежу готово на највишем врху Јелице планине. После неколико година, кад сам опет по званичном послу преко Чачка у Ужице путовао, и том приликом преко Јелице планине прелазио, будући је туда пут за у Ужице, ја сам, како је у летње доба било, хтео исте развалине прегледати, но због велике горе, с пута кад се спрам исти развалина дође, не може ништа да се види, а сам у планину нисам се хтео упуштати.

У Београду, 8. октовриа 1852. год.

Тома Живановић

[Споља:] Примљено у Београду 9. октобра [1]852. ДН^о 70/852. С^н 65.
(АСАНУ, бр. 9068)

¹⁰ Сретен Протић постављен је за писара Драгачевског среза 15. децембра 1842. године (Љ. Поповић, *нав. дело*, 92).

Резиме

Натпис са римског жртвеника богиње Дијане (CIL III 8335), који је писар Сретен Протић, открио на Јелици 1843. године, Друштво српске словесности у Београду добило је од писца и преводиоца Томе Живановића. Заједно са посветом на Јупитеровом жртвенику са Градине (CIL III 8336) објавио га је Теодор Момзен је у збирци *Corpus Inscriptionum Latinarum* 1873. године.

RADIVOJE VOJOVIĆ

A NOTE OF TOMA ŽIVANOVIĆ ON THE ROMAN INSCRIPTION FROM JELICA

Summary

The inscription on the sacrificial altar of the goddess Diana (CIL III 8335), which had been discovered by the scribe Sreten Protić on Jelica in 1843, was given to the Society for Serbian Science and Literature in Belgrade by the writer and translator Toma Živanović. Theodor Mommsen published it together with the dedication on Jupiter's sacrificial altar from Gradina (CIL III 8336) in the collection *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 1873.

Мр ОЛИВЕРА МИЛОСАВЉЕВИЋ
виши архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

ПОЛИЦИЈСКИ ИЗВЕШТАЈИ НАЧЕЛСТВА ОКРУГА ЧАЧАНСКОГ ЗА 1850. ГОДИНУ

АПСТРАКТ: У претходним бројевима *Изворника* су, уз повремене прекиде, објављивани извештаји које су Чачанско и Рудничко окружно начелство сваких петнаест дана слали Попечитељству унутрених (унутрашњих) дела у Београд. Извештаји власти оба округа објављивани су наизменично и хронолошким редом, обухватајући период од 1844. до 1849. године. Због тога су, у складу са намером да се започети посао настави, предмет овог рада извештаји Чачанског начелства за 1850. годину. Управо тада се, са праксе полумесечног, прешло на месечно извештавање полицијских власти престонице о битним догађајима у сваком округу Кнежевине. Свих дванаест извештаја Чачанског начелства за 1850. годину су сачувани, а налазе се у Архиву Србије у Београду, у Полицијском одељењу фонда Министарства унутрашњих дела.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Начелство Округа чачанског, насиља, крађе, убиства, необичне смрти, пожари, временске прилике, цене хране и стоке, земљорадња, сточарство.

Формиран на основу одредби Устава из 1838. године, Чачански округ је све до последње деценије 19. века, поред вароши Чачка, обухватао територије четири среза: Трнавског, Драгачевског, Студеничког и Карановачког. Седиште му је било у Чачку, осим у периоду од 1853. до 1859. године, када се налазило у Карановцу (Краљеву).¹ Своју управу Округ је добио 1839. године, када је обрзовано Начелство Округија чачанског.²

1 Значајне промене у Чачанском округу наступиће тек у последњој деценији 19. века, са доношењем Устава из 1888. и Закона о уређењу округа и срезова из 1890. године. Према њиховим одредбама, Чачански округ је спојен са Рудничким у нови, Руднички округ, чије је седиште било у Чачку. Том приликом Карановачки срез је променио име у Жички. Године 1902. поново долази до раздвајања два округа, с тим што је у састав Чачанског ушао Моравички срез, који је најпре био у Ужичком, а од 1899. до 1902. године у Рудничком округу (*Водич Међуопштинског историјског архива у Чачку*, у: Водич кроз архивску грађу Србије, VI, приредио Витомир Васиљих, Чачак 1988, 36-37).

2 Начелство је формирано „Устројенијем окружни началничества и главним дужностима срезски началника“ из 1839. године [*Сборник закона и уредба и уредбени указа, издани у Књажесћиву Србском, ог времена обнародованог устџава земаљског (13. февр. 1839. до ајр. мес. 1840.)*, I, Београд 1840, 78-83].

Попут осталих окружних начелстава у Србији, Чачанско начелство је за свој рад било директно одговорно Попечитељству внутрених дела, које је у том периоду било оптерећено бројним и разноврсним пословима (полиција, војска, пошта, карантин, здравство, саобраћај и локална управа).³ У складу с тим, Окружно начелство је имало веома широке надлежности на локалном нивоу, иако је у потпуности, као нижи полицијски државни орган, било потчињено централној власти. Тако се, поред надзора над радом подређених средњих начелстава, старало о јавном реду и миру, војним питањима, поштанском саобраћају, грађењу и одржавања путева и ћуприја.⁴ Послови који су спадали у делокруг Попечитељства внутрених дела нису, међутим, били једини које је Окружно начелство обављало. Оно је морало извршавати наредбе и осталих министарстава,⁵ под чијим су се непосредним руководством налазила поједина његова одељења.⁶ Због тога су се окружна начелства, између осталог, бавила разрезивањем и сакупљањем данка, вршењем надзора над трговином и коришћењем рудног и шумског богатства, вођењем евиденције о општенородним добрима, организацијом и начином рада у правосудију, здравству и просвети, као и пословима који су се тicali односа са иностраним властима.⁷ Иако се обим њихових послова неће смањивати, окружна начелства ће нешто већу самосталност у односу на централну власт стећи тек крајем 19, односно почетком 20. века, али ће већ 1921-1922. године, поделом државе на области, престати да постоје као административне јединице.⁸

Као директно надређеној власти, окружна начелства су Попечитељству внутрених дела слала периодичне извештаје о свом раду. У зависности од обима информација које су пружали и тематике којом су се бавили, редовни извештаји су могли бити годишњи, полугодишњи, тромесечни, месечни или

3 Због неразвијености и слабости централне власти, Попечитељство внутрених дела је средином 19. века представљало стуб целокупног државног система. У његовој надлежности нису били једино финансије, правосудије и школство. Од 1839. године, када је формирано, сачињавала су га три одељења: Полицијско-економичко, Карантинско са санитетским и Војно. На поменуто одељења Попечитељство се делило и 1850. године, од када датирају извештаји које објављујемо, да би од наредне, 1851. године, добило два нова одељења – Грађевинско и Поштанско [Радош Љушић, «Од Правитељствујушћег совјета до Министарског савета», у: Радош Љушић и други, *Владе Србије (1805-2005)*, Београд 2005, 33; Владимир Д. Јовановић, *Министарство унутрашњих дела Краљевине Србије (1882-1903)*, докторска дисертација, одбрањена на Филозофском факултету у Београду 2005, 85-86].

4 *Сборник закона...*, I, 79.

5 Од 1839. године у Кнежевини Србији формално су постојала четири попечитељства (министарства): иностраних дела, унутрашњих дела, финансија, правосудија и просвештенија, мада је ово последње, у суштини, представљало два министарства поверена једној личности. Иста министарства била су носиоци извршне власти и 1850. године, када су писани извештаји које овом приликом објављујемо (Р. Љушић, *нав. дело*, 31-34).

6 Начелство Округа чачанског састојало се из Полицијског, Казначејског, Грађевинског, Санитетског и Војног одељења (*Водич...*, 37).

7 *Сборник закона...*, I, 80-81.

8 *Водич...*, 32-33.

петнаестодневни.⁹ Сви су били упућени Полицајно-економическом одељењу Попечитељства внутрених дела, које је на основу њих састављало сопствене извештаје и слало их Државном савету. Исто су чинила и остала министарства, па је добијене податке Државни савет прослеђивао кнезу, који је на овај начин добијао сазнања о догађајима у земљи.

Најдетаљнији извештаји о збивањима у сваком округу по «полицајно-економическој струци» били су петнаестодневни до 1850. године, када се прешло на месечно извештавање.¹⁰ Попут петнаестодневних, и месечни извештаји подсећају на попуњене обрасце у којима се, углавном по истом редоследу, одговара на постављена питања. Тако је надлежно Министарство најпре обавештавано о пословима који су у току протеклог месеца обављени у дотичном округу, о здрављу становништва, евентуалним разбојништвима и крађама, необичним смртима и пожарима, граничним споровима са турским властима. Окружни начелници су потом износили податке о проласцима значајнијих личности кроз њихов округ у наведеном периоду, уз обавезну напомену да ли су људи из других округа долазили са потребним путним исправама. Најзад, извештаји су се бавили и временским приликама, дајући обавештења о напредовању усева, ценама пољопривредних производа и развоју земљорадње, сточарства и виноградарства. На тај начин нам пружају драгоцене податке не само о битним политичким догађајима из периода на који се односе, већ и о животу обичних људи. Како садрже и елементе статистике, ови извештаји представљају незаобилазан извор за проучавање друштвене и привредне историје читаве Србије.

Познаваоцима локалне историје Чачка и околине добро је позната и чињеница да је архивска грађа Начелства Округа чачанског практично уништена 1945. године прерадом у чачанској Фабрици хартије, као и да су сасвим уништени архивски фондови Драгачевског и Трнавског среског начелства и већи број фондова општина.¹¹ То додатно увећава важност извештаја које објављујемо и још једном подсећа да, поред Архива у Чачку, Архив Србије представља незаобилазну станицу свима који истражују историју чачанског краја у 19. и у прве две деценије 20. века.

9 До 1850. године Попечитељство внутрених дела је о догађајима у дотичном Округу детаљно обавештавано путем петнаестодневних полицијских извештаја, написаних на основу оних које су среске власти сваке седмице слале свом Окружном начелству. Полугодишњи и годишњи извештаји били су нешто краћа верзија петнаестодневних, али су и они писани по одређеном обрасцу, јединственом за читаву земљу. Окружна начелства су, поред тога, свака три месеца Попечитељству слала спискове криваца, као и извештаје о лицима која су одбегла преко границе (АС МУД П ф IV Рн 4/1849).

10 Петнаестодневни извештаји окружних начелстава састављани су на основу седмодневних извештаја подређених среских старешина, док су месечни писани на основу петнаестодневних извештаја среских начелника.

11 *Вогич...*, 18.

1.

Чачак, 31. јануар 1850.

Начелство Округа чачанског Појечинишљству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за јануар 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Окружија
чачанског известије
једномесечно

На основу поднешени 15^{то}дневниј известија полицајни власти Окр.[ужија] овог, Началничество ово у покорности високославному Попечителству внутрењи дела своје једномесечно известије по Струци полицајној следујућег содржанија подноси.

1. Народ се је овог Окружија за прошли месец дана занимао надгледањем своје марве и прибављањем огрева.

2. Чрезвичајне смрти ни убиства није било.

3. Крађе и насилија такође није било.

4. Пожар се за прошло време није догодио.

5. Без пасоша нико није за прошло време у овом Окр.[ужију] увађен.

6. Никаково знатно отечественно ни странно [лице кроз Окружије ово пропутовало није].

7. Граница је наша од турске странне за време ово мирна била, а Началничество никаково сношенија са турским властима имало није.

8. По известију началника Ср.[еза] студеничког од 29. т.[екућег] м[есеца] Но 41, обичествовали су неки Турци из Новог Пазара на Рашку прелазити поради тога само, да онде безбедније пију и увеселенија праве, у ком пићу ноћу пушке бацају и кавгу производе; а то на граници није слободно, па да би се совршениј мир на комшилуку са Турцима одржао, предпоменути је срезскиј старшина одма свима оним Турцима кои су тако пићу одани подписавши пасоше преко границе у Пазар упутио и умолио новопазарског кадију, да онаковим посве рђавим и оданим пићу људма пасоше за на Рашку не издаје.¹²

9. Усеви јесењи због зимњег времена како и у колико напредују не зна се.

10. Марва је сваког рода здрава и добро напредује, а земљеделије због зимњег времена не напредује.

11. Цена је раани била, као: пшеници 35, брашну пшеничном 45, кукурузном

¹² Студенички срез се граничио са Турском, а главни прелазак из турског Новог Пазара била је Рашка, у којој су у ово време постојали карантин и ђумрук - царинарница (Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 685).

25, брашну кукурузном 30, јечму 35, крупнику 30, овсу 25, пасуљу 100 гр.[оша] на 100 ока и продавала се.

12. Стока се слабо ког рода продаје, осим вепрова, и то за државу аустријску и на пар по 6 талира плаћају се, и

13. Време је овамо за прошли месец дана промењљиво било, тако да је по три дана јужни, а толико северниј одвећ студениј ветар владао, и то често са падајућим снегом који је у високим местима 12 до 14 педи наишао. У последње време овог месеца зима је мало попустила, у неким местима воде су веће одјачале и лед дигле.

Но 476

помоћник началника

31^г јануара 1850. год[ине]

ш[табски] капетан

у Чачку

Јован М. Перуничкић

писар II

Милош Јелић

[АС МУД П ф I Рн 1/1850]

2.

Чачак, 28. фебруар 1850.

Начелство Округа чачанског Појечителству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за фебруар 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Округија
месечно известије

На основу поднешени известија полицајни власти по Струци полицајној, Началничество Округија чачан[ског] високославному Попечителству внутрењи дела једномесечно по Струци полицаини-економическој известије за прош[ли] месец дана тога содржанија подноси.

1^{во} Народ се занима надгледањем своје марве, претресањем заграда свои сада највише.

2го Чрезвичајне смрти ни убиства није било.

3^{ће} Крађе и насилија такође није било.

4^{то} Пожара се за прошло време није догодило.

5^{то} Без пасоша људи из други округија у ово не долазе.

6^{то} Никаково странно ни отечественно знатно лице за прошло време кроз Округије ово пропутовало није.

7^{мо} Граница је Округија овог постојећа од турске стране мирна, а Началничество није никакова сношенија за прошло време с турским властима имало.

8^{мо} За протекше време није се ништа тако важно догодило, осим што је началник Среза студенич[ког], терајући са народом ајке, убио 3 курјака, и да су 7 курјака народом његовог среза зимус у кљусе – гвожђа – поватано. Погода је времена за прошли м[есе]ц дана доста блага но ветровита била, снегови су се по равним земљама скоро окопнили, а по планинама га још траје, и од овог воде су још доста јаке.

9^{то} Усеви јесењи како и колико напредују не може се од снега јошт знати.

10^{то} Скотоводство добро напредује и плоди се.

11^{то} Цена је рани била, као: пшеници 40, брашну пшеничном 50, кукурузу 25, јечму 35, крупнику 30, овсу 25 и пасуљу 100 гроша на 100 ока и ова је у средњем степену продавана, и

12^{то} Од стоке се само вепрови у Цесарију¹³ купе и по 5 талира пар плаћају се.

№ 1080
28. фебруара 1850. год. [ине]
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 2/1850]

Помоћник Началн[ичества]
штабс` капетан
Јован М. Перуничић

3.

Чачак, 31. марта 1850.

Начелство Округа чачанског Пољичишљству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за март 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Окр.[ужија] чачанск[ог]
месечно известије

Началство Окр.[ужија] чачанског на основу поднешени 15^{то}дневни извештај полицајни власти за текући м[есе]ц своје једномесечно известије по Струци полицајно-економическој високославному Попечителству внутрењи дела следујућег содржанија подноси.

1. Народ се за прошло време занимао надгледањем своје марве, претресањем свои ограда и по врло мало орањем.

2. По известију началника Ср.[еза] карановачког од 26. т.[екућег] м[есеца] № 421, Ђорђе Чивтелић, член Примирителног суда Об.[штине] рибничке, показавши 13. т.[екућег] м[есеца] послом своим у Карановац, чим је до завоза скеле на Ибру дошао, повиче на скелецију да га превезе, но не дочекавши такову,

¹³ Аустријско Царство

падне с обале у Ибар и утопи се; по известију, пак, овоокружног лекара и ва-рошког Примирителног суда од 17. тек.[ућег] м[есеца] № 20 и 118, убио се је сам малом пушком ану Војновића неки Стојан Радосављевић, иначе Сувочеш-мак из Карановца, који је због подозрења да је он неког Петронија Симића из Ковача тукао и овај после кратког боловања умро, под Суд био дат, а Судом у слободу постављен био, да се из слободе брани.

3. Крађа се је догодило, пре некиј дан украдено је Јовану Доловцу из Балуге, живећем овде у Чачку, из куће у Балуги 35 ока ракије, која се до сад по чињеним наредбама пронашла није.

4. По известију началника Ср.[еза] студеничког од 30. т.[екућег] м[есеца] № 177, изгореле су две зграде Стоји, жени почив[шег] попа Нике из Градца, са свима кућевним стварима и аљинама и 2000 гр[оша] у сребру, које се после није могло наћи, и сва штета у 6000 гр[оша] износи. Ватру је ову девојка, која је спавати у зграду отишла, с лучем произвела.

5. 27. тек[ућег] м. [есеца] неки Милош Милосављевић, родом из Крушеви-це Окр[ужија] јагодинског, који бивши у служби код Вида Јоргаћевића из Мок-рог Луга Окр[ужија] београдског, овог сестру Петрију поарао у 18 јермилука нови, 4 полу-јермилука, 1 стари јермилук, 1 крсташ, 1 башлук турскиј, 30 ко-мада разни новаца и 60 гр[оша] у ситним парама, у овдашњу варош без пасоша дошао, и зато уваћен буде, и Началством на строгиј испит предузет, при ком је сву поару признао и оповидио, па је потом са знатном сумом новаца при њему нађени под тврдом стражом послат Началству Окр[ужија] београдског.

6. Никаково странно ни отечествено знатно лице за прошло време кроз Окр.[ужије] ово пропутовало није.

7. Граница је овог Окр.[ужија] постојећа од турске стране безбедна и на миру, а Началство ово није никаково сношеније имало са турским властима.

8. Што у Полицијну струку спада, Началништво Окр[ужија] чачанског у покорности вискославному Попечителству јавља, да се ништа тако важно до-годило није, осим што су овде живећи неки од пре 3-4 г[одине] Турци, Омер Ветовић, Асан Аметовић, Налбанте и Амет Усеиновић тувекције, због блудног живота са Српкињама, по решенију Началништва овог од 7. марта т.[екуће] год[ине] № 1304, преко Рашког карантина¹⁴ у Турску претурени.

9. Јесењи усеви добро напредују.

10. Земљеделије, виноделије, као и скотоводство, добро напредује.

11. Цена је раани, и то: пшеници 40, брашну пшеничном 50, кукурузу 25-30, јечму 35, овсу 20, крупнику 25 и пасуљу 125 гр[оша] на 100 ока била.

¹⁴ У Рашкој је 1839. основан погранични Главни састанак, док је Карантин отпочео с радом 1846, две године након кнежевог указа о премештању Карантина из Љубовије у ово место. Путницима из Турске је на тај начин знатно олакшан прелазак у Србију на њеној јужној граници, јер су до тада морали ићи у Мокру Гору или Алексинац. Правоугаоног облика, Карантин је био грађен по угледу на земунски Контумац. Унутар њега налазили су се механско одељење, преноћиште, одељење за гостионицу, шталу и одељење за еспап (робу). Укинут је 1896. године, а цео његов комплекс је 1905. откупила на лицитацији Општина у Рашки (Бранко Перунички, *Једно стољеће Краљева 1815-1915*, Краљево 1966, 14, 135-137, 155-156; Тихомир Д. Ђорђевић, *Рашка и околина*, Рашка 1987, 187).

12. Мршави вепрови за сада се одвајају за у Цесарију и по 5 талира на пар плаћају. Другог рода марва слабо се куд тражи, и

13. Погода времена овамо је посве промењлива, велики снегови по планинама копну се, због чега је река Морава доста велика.

№ 1991
31. марта [1]850. г[одине]
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 3/1850]

Помоћник Началства
ш[табс]` капетан
Јован М. Перуничкић

4.

Чачак, 1. маја 1850.

Начелство Округа чачанског Пољичишљству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за април 1850.

Високославному
Попечителству унутрењи дела

Началничества Окр.[ужија] чачан[ског]
1^{но}месечно известије

По добивеним од срезски началника петнајестодневним известијама, Началничество овдашње у понизности високославному Попечителству унутрењи дела месечно известије ово за протекши м[есе]ц април подносећи следејуће му јавља:

1. Народ се у прошлом месецу заграђивањем њива, ливада и остали плацева занимао.

2. У теченију прошлог м[есе]ца убијство није се у Окружију овом догодило, а по известију началника Среза драгачевског од 15. пр.[ошлог] м.[есеца] № 347, утопио се је у Мораву неки Вуксан Радовић из Трешњевице, који је у Богојевићима Окружију ужичк[ом] био и кући се повратити хтео.

3. Крађе и насиља у прошастом месецу није се догодило.

4. По известију началника Среза студеничког од 31. пр.[ошлог] м.[есеца] марта № 177, догадио се је пожар у селу Градцу 25. ист.[ог] м[есе]ца преко ноћ и сагореле су две зграде са свима у њима бившим стварма и 2000 гроша готови новаца Стои, жени почив.[шег] попа Нике из истог села – овај се је пожар догадио на овај начин: девојка, која је у зграду отишла била да спава, оставила је луч близу тежине, која, кад се запали, припали се и слама и обе зграде сагоре – ова штета с готовим новцима, који се после нису могли наћи, на 6000 гр[оша] износи, а на другом месту у Окружију подобне штете никоме није учињено.

5. Без пасоша људи са стране у Округу ово не долазе.

6. Од страни лица нико овуда није пропутовао, а од отечествени г.[осподин] Бихели, доктор медицине, који на ново одређеније у Радујевац полази, дошао је 29. пр[ошлог] м[есе]ца на конак и одавде ће преко Београда на одређеније своје отићи.¹⁵

7. Граница је Округу овог безбедна и на миру и ни од кога није узнеми-ривана. А по горе наведеном известију началника Среза студенич[ког], тумарало је око границе наше 5 сасвим непознати Арнаута под оружјем из Арнаут-лука, но ником штете никакове нису учинили, а шта су онамо тражили и хтели, то се узнати није могло. Сношенија, пак, с турском власти није Началничество ово за наведено време имало.

8. Ништа се тако важно у теченију овог пр.[ошлог] м[есе]ца није догодило – а киша је непрестанно падала и народу досад ништа није дала поорати и посејати – а по планинама уочи Ђурђева дне пао је снег до полак ноге, да су људи овце са јагањцима на торине морали затварати и положине им давати – и опет се после два дана сав растопио, које од падања кише, које, пак, од снега, овамо су воде тако велике, да једва скеле моравске возити могу, а на доста места јала-ци и мање реке газити се не дају.

9. Усеви јесењи слабо напредују зато што иј [је] много падање кише у забуну довело и расти им не да, и по томе се ништа о њима казати не може.

10. Скотоводство у Округу овом, и то у срезовима: Карановачком, Трнавском и Драгачев[ском] добро напредује, а у Студеничком срезу не напредује, но напротив много је и скапавати почело, и [...] ¹⁶ па народ довољно раане имао није, и тако ће марва у поменутом срезу ове године смањити се.

11. Цена је раане у Округу овом, као: пшеници 45, брашну пшеничном 50, кукурузу 25, брашну кукурузном 30, јечму 35, овсу 25 и пасуљу по 125 гроша на товар.

12. Од марве овамо су зимус рањени и гојени волови, по 33 талира на пар плаћани, овнови 40 и 44, овце с јагањцама 65 до 70 и козе по 30 и 34 гроша, такође на пар, и волови су за аустриску државу одгоњени, а овнови и козе за у Турску – овце с јагањцима наши људи за пашу највише узимају.

№ 2528

1. маја 1850. год[ине]

у Чачку

Писар

Јован Енглезовић

[АС МУД П ф I Рн 4/1850]

Помоћник Началн[ицства]

штабс` капетан

Јован М. Перуничкић

¹⁵ Франц Бихеле, физикус (лекар) Ужичког округа од 17. јула 1846. године, постављен је 23. марта 1850. за директора Радујевачког карантина у Крајинском срезу истоименог Округа (Љубодраг А. Поповић, *Шемањизам Кнежевине Србије 1839-1851*, Београд 1999, 87, 114; Јован Гавриловић, *Речник географско-статистички Србије*, Београд 1994, 135).

¹⁶ Нечитак ред.

5.

Чачак, 30. маја 1850.

Начелство Округа чачанског Појечителству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за мај 1850.

Високославному
Попечителству унутрењи дела

Началничества Окружија
чачанског месечно
известије

По Струци полицајно-економическој, Началничество овдашње високославному Попечителству унутрењи дела ово месечно известије за истичући овај месец мај подносећи, учтиво му сљедујуће јавља:

1. Да се је народ Окр.[ужија] овог у противчућем овом м[есе]цу обделавањем свои винограда, орањем њива и сејањем кукуруза занимао.

2. Чрезвичајне смрти није се у теченију прошлог времена догодило; а Младен Мачковић из Рогаче 9. тек.[ућег] м[есеца] напао је одељеног брата свог Петра, кои се је из Драгачева у Атеницу у Ср.[ез] трнавски доселио, на планини Јелици, и почем га је најпре из пушке гађао, те га је сикиром испребијао и нај-после заклати га бритвом бријаћом хтео, да га нису путујуће кириције отеле, Петар је дат потом на лечење, и надежда је да ће оздравити, а нападач овога, Младен, јошт уваћен ни Суду предат није, због што се овај од власти крије.

3. По известију началника Ср[еза] студеничк[ог] од 14. тек[ућег месеца] № 253, украдено је Амету Турчину 7 комада козији кожа и Латифу Кошковцу, Турцима из Новог Пазара, 5 раоника, на Рашкој, и лопови су одма поватани и на осуду предани. А од насилија догодило се је, по известију реченог срезског началника од 28. тек[ућег месеца] № 281, да су ајдуци од Јакова Плашића из Гуштерица у разним стварима и готовим новцима до 500 гр.[оша] однели, и ови непрестано народ наш узнемирују; и за које учињена је наредба да се потером ватају или потуку.

4. По известију началника Ср[еза] карановачког од 14. тек[ућег] м[есеца] № 548, сагореле су две куће, и то Вуку Мијаијловићу из Буковице једна и Марији, удовици из Матаруга, друга, и тим пожаром причињено је штете првом за 20 # цесар.[скиј],¹⁷ а другој за 1000 гр[оша] чаршискиј.

5. Без пасоша људи из другиј окружија у ово не долазе.

6. Од странни знатни лица, нико кроз Окр.[ужије] ово није прошао, а отечествени г[осподин] Бихели са својом фамилијом из Ужице окуда је пропутовао за у Београд, и г[осподин] Спасић,¹⁸ управитељ основни школа, преко

17 # је ознака за дукат

18 Редовни члан од фебруара 1845. године, Милован Спасић је неколико месеци касније постао и казначеј Друштва српске словесности. За другог главног управитеља Школског надзиратељства

ср[езова] Карановачког и Студеничког за у Окр[ужије] ужичко, по посештенију основни училишта. Осим тога, овуда су од стране Началства Окр[ужија] ужичког пропраћене три фамилије ајдука за у окр.[ужија] Краинско и Ђупријско, а имено: поп Самчо са осморо и Василије Пантовић са 5 из Ојковице и Никола Варничкић из Доброселице са 8 душа фамилије, и Началничеством овим одпраћени су под стражом до у Крагуевац.¹⁹

7. Граница је Окр[ужија] овог безбедна и на миру, и ни од кога нападана није. А у прошлом времену није Началничество никакова сношенија са турским властима имало.

8. Погода је времена у овом теченију била промењљива: с почетка је било кишовито и ладно, а после се је указало време пријатно и добро, те је народ прилично кукуруза засејао, а друго што би важно било и у Полицију спадало није се догодило.

9. Усеви јесењи, ако иј је и мало посејано, као и пролетњи, добру надежду дају.

10. Цена је раане у Окр.[ужију] овом, као: пшеници 45-50, брашну од 55-60, кукурузу од 30-32, а брашну кукурузном по 35, јечму по 35 и пасуљу по 125 гр[оша] чар[шискиј] на товар, и раане је у средњем задовољству на пијаци имало, и

11. Од марве траже се вепрови за Аустрију и по 5 талира пар плаћају. Краве, пак, босанскиј трговци траже и плаћају пар по 250, а овце с јагањцима плаћане су 65 и 68 гр.[оша] чар[шискиј] и краве су за у Босну одгоњене, а овце наши домаћи људи ради паше купују.

№ 3227
30. маја [1]850. год[ине]
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 5/1850]

Началник Окр[ужија] мајор и
почестниј ађутант
Станојло Петровић

основних школа постављен је 22. маја 1845. године. Први надзиратељ био је Петар Радовановић, надлежан за Смедеревски, Пожаревачки, Крајински, Црноречки, Гургусовачки, Алексиначки, Крушевачки, Јагодински и Ђупријски округ. Спасић је, као други управитељ, био надлежан за осталих осам округа: Београдски, Ваљевски, Шабачки, Крагујевачки, Подрински, Ужички, Чачански и Руднички. У јулу исте године Спасић је постао члан „Одбора просвештенија“, који ће након двогодишњег постојања бити укинут, а од децембра 1848. и члан Депутације главног школског фонда (Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 149, 203, 241, 242).

19 „Привремена уредба за Округије ужичко противу ајдука“, познатија под незваничним називом *Ужички закон*, донета је 13. априла 1850. године. Као једну од мера за сузбијање хајдучије, Уредба је предвиђала прогонство хајдучких фамилија из Ужичког округа у унутрашњост Србије, далеко од границе. Попечитељство внутрених дела је, у својој наредби од 19. априла исте године, поименице навело округе у које ће се ове фамилије протеривати - Крагујевачки, Београдски, Ђупријски, Смедеревски, Пожаревачки и Крајински. Уредба о хајдучима и пратећа законска акта су, са мањим изменама, два месеца касније проширена и на територију Чачанског округа (Оливера Милосављевић, *Хајдучија у чачанском и рудничком округу у другој половини 19. века*, магистарски рад, одбрањен 13. јула 2009. године на Филозофском факултету у Београду, 23-24, 27-29).

6.

Чачак, 30. јуна 1850.

Начелство Округа чачанског Појечинишљству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за јун 1850.

Високославному
Попечителству унутрењи дела

Началничества Округија
чачанског известије
једномесечено

По добивеним известијама од срезскиј началника Окр.[ужија] овог, Началство овдашње високославному Попечителству унутрењи дела ово своје месечно извештаје учтиво подноси и јавља:

1. Да се је народ Окр.[ужија] овог у теченију овог истичућег месеца копањем кукуруза занимао, премда му је падајућа киша доста у томе и препјатствије полагала.

2. Крађа у овоме месецу ником учињена није, а насилије од ајдука кои су у Окр.[ужију] овом били и сада се предали, док су јошт по планини одили, учињено је Павлу Мушу из Доброг Дола Ср.[еза] студеничког, и отето му је на друму које у готову новцу које у стварима до 1000 гроша. Лопови су били Ранко Караца и друштво његово.²⁰

3. Чрезвичајне друге смрти није се догодило, осим што је, по известију началника Ср.[еза] драгачевског од 28. тек.[ућег] м[есеца] № 616, убило време – облак – Младена Андрија из Негришора.

4. Пожара у теченију протекши 15 дана није било.

5. Од отечественни лица знатни никаково кроз ово Округије није прошло, а један турскиј Татарин из Београда овуда је у теченију овог м[есе]ца за у Пазар прошао, а коим послом Началству није познато.

6. Без пасоша слабо људи из други округија са стране у ово долазе, и кои се увати, с њим се надлежно поступи.

7. Граница је Окр.[ужија] овог безбедна и на миру и ни од кога нападана није, а сношеније с турским властима Началство није имало.

8. Што у Полицију спада, Началство јавља високославному Попечителству

²⁰ Средином 19. века Ранко Караца из Горњег Дупца у Драгачеву био је један од најозлоглашенијих хајдука чачанског краја. Мештани његовог села тврдили су да је народ „најгрознијим начином и онако тиранскиј нападао и злостављао [...] да ни Турци кад су у највећој сили били нису онако чинили.“ Ранко је, према њиховим речима, уз саучесништво оца и стрица убио седам најбољих домаћина у Драгачевском срезу. Ликвидиран је у мају 1851. године. Тело му је стављено на точак, а одсечена глава послата је Началству у Чачак (О. Милосављевић, „Хајдучија у Чачанском округу средином 19. века“, у: *Зборник радова Народног музеја*, XXIX, Чачак 2009, 133-136).

да су се сви ајдуци, бившиј из Окр.[ужија] овог у ајдуковању, у теченију овог м[есе]ца предали и престали народу нашем штете чинити. Погода времена у теченију овог месеца непрестано је била кишевита, и воде су овамо тако велике биле, да су све на рекама већим и мањим ђуприје пооднешене и за два дана нису путници могли путовати док се ове нису опет поградиле, и сметала је земљеделицима кукурузе копати, и косити траве није дала.

9. Усеви за сад сви добру надежду дају.

10. Цена је раане овде, као: пшеници 40-45, брашну пшеничном 55-60, кукурузу 30, а брашну 35, јечму 35, овсу 25 и пасуљу по 125 гр[оша] на товар.

11. Од стоке за сад нико ништа не купује, нити јој се цена зна, осим што је пређе купована, и

12. Земљеделије и скотоводство добро је до сад било напредно.

№ 3865

30. јуниа 1850. год[ине]

у Чачку

Писар

Јован Енглезовић

[АС МУД П ф I Рн 6/1850]

Началник Окр.[ужија] чачанског

мајор и почестниј

ађутант књажескиј

Станојло Петровић

7.

Чачак, 31. јула 1850.

Начелство Округа чачанског Појечишљельству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за јул 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Округија
чачанског месечно
известије

Шта се је важно или чрезвичајно у теченију истичућег м[есе]ца јулиа у Окр.[ужију] овом догодило, Началство овдашње известијем овим по Струци полицајно-економическој високославному Попечителству внутрењи дела до знања учтиво доставља.

1. Народ се Окр.[ужија] овог у теченију овог м[есе]ца копањем и везивањем винограда, кошењем и сређивањем сена занимао.

2. Чрезвичајне смрти није се догодило, а убијства било је. По известију началника Среза трнавског од 15. тек[ућег месеца] № 843, убио се је сам из пушке неки Милосав Дошљак из Горичана, кад је нешто сам окол пушке чаркао, и

ни минута после живио није. И по известију началника Среза карановачког од 14. т.[екућег месеца] № 975, убио се је сам из мале пушке Вукадин Мартић из Вукушице, само што се је био напио код комшиске куће, па га комшија и оделити брат довели били кући да ништа није знао за себе, но кад се је отрезнио и дознао како је се напио био, он је ово убијство над собом учинио, и одма је од ударца пушке умро. По другом известију предпоменутог срезског началника од 28. тек[ућег месеца] № 1045, убио је гром Радисава Николића из Вукушице у њиви 7. т.[екућег] м[есеца] кад је кукуруз свој копао; с овим је Радисавом било јошт 4 копача, и ови су од оне силе попадали, и сви се и сад болестни налазе. И по известију Примирителног местног суда од 30. тек[ућег месеца] № 304, погинуло је 27¹ тек[ућег] м[есеца] једно од 2 године старо Циганче неког Алије Циганина, на овај начин: неки сиромашак Вукота Кезун, живећи у Чачку, ватао је пре неког времена по Морави дрва, кад је ова повелика била, па иста дрва на обали исправио, и унаоколе сложио, а Циганка донесе аљине на Мораву да пере, па и дете, како је носила са собом, тако га мете у лад код они дрва, а слушкиња, пак, Милосава Јечменице, житеља овдашњег, перући простираће аљине, изнесе поњаву једну мокру из Мораве, па на она дрва простре да јој се осуши, па тек што је ова к Морави одмакла се, дрва се отисну и Циганче на место убију. И по известију началника Ср.[еза] студеничког од 30. тек[ућег месеца] № 450, сама се је заклала бријућом бритвом жена Теодора Синђића из Полумира – жена је Тодорова била сумашедша, и зато се је сама заклала.

3. По горе наведеном известију Примирителног суда, крађа је учињена у готовом новцу неком Павлу, меанцији овдашњем. Лопови су пронађени и поватани, па Суду окружном на осуђење предани. А од насилија догодило се је то, да је ајдук Шоро²¹ с друштвом своим прешао из турске стране у ову, и по известију началника Ср.[еза] студеничког од 30. пр.[ошлог месеца] № 367, дошавши у планину Шереметовац, где наши људи стоку на испаши држе, од чобанчади Драгојла и Гвоздена Перовића из Плешина, Марка Минића из Носољина и Глигорија Казамаковића из Црне Реке у разним стварима и готову новцу за 325 гроша отели су, и осим тога Гвоздену и Мијајлу Перовићима 4 коња и два ждредета отели су и у турску страну на граници Окр[ужија] ужичког превели. За ајдучима овим потера је ишла, но ништа није успети могла.

4. Пожар се у теченију овог протичућег м[есеца] није догодио.

5. Без пасоша путници из други окружија у ово не долазе.

6. Странно знатно лице никаково кроз Окружије ово није пропутовало, а од отечествениј долазили су овде гг.[оспода] Неша Ђорђевић, началник Среза црногорског Окр.[ужија] рудничког,²² и Периша Марковић, старешина

21 Вукадин Шоро је са својом дружином хајдуковао највише по пределима Старог Влаха, а повремено се удруживао с харамбашом Божом Павићевићем. Упадајући на територију Чачанског округа из Турске, Шоро је плачкао чобане, отимао им коње и ждредбад, па их преко границе одводио са собом назад у Турску (О. Милосављевић, *Хајдучија у Чачанском округу средином 19. века*, 121-122, 131).

22 Началник Рачанског среза у Ужичком округу, Неша Ђорђевић је 19. марта 1846. постављен на место старешине Црногорског среза у Рудничком округу. На том положају ће се задржати до 28. новембра

Среза моравичког Округа [ужија] ужичког,²³ к Суду поради неки парница њиови, и опет се свакиј на своју дужност повратили, а началник Округа [ужија] рудничког, г. [осподин] Милија Илић,²⁴ само је овуда пропутовао и за у Рибарску Бању Округа [ужија] крушевачког отишао.

7. Граница Округа [ужија] овог безбедна је и на миру и ни од кога нападана није. А Началниство с турским властима никаква сношенија имало није.

8. Ништа се тако важно догодило није, што би у Струку полицајну спало и јавити би требало.

9. Усеви пролетњи добро изгледају и добру надежду дају.

10. Цена је раани, као: пшеници 45-50, брашну пшеничном 60-62½, кукурузу 20-25, а брашну кукурузном по 30, јечму по 30 и 35 гроша на товар, и ове је раане у средњем количеству имало.

11. Цена је марви, и то само у Срезу студеничк[ом], за овце јалове 36 до 40, а козе по 30 и 35 гроша на пар, и ове трговци за у турску страну прегоне, а другој се марви не може цена казати, што је нико не купује.

12. Скотоводство и земљеделије напредно је.

13. Говеђе болести у Турској окол границе наше нема, и

14. Погода времена била је у теченију овог м[есе]ца променљива, у почетку су велике кише с градом падале, и у Срезу трнавском, а именовано у селу Паковраћу, утучао је град повеће количество винограда, град је падао крупан од величине ораа, а од кише дошла је Риђагска река тако велика, да је ћуприју на њој бившу однела у Мораву, у предпоменутом селу Паковраћу вода је однела људма са 8 плуга земље сво жито које је било већ окопано, и 7 коса траве, у Атеници до 3 плуга њиве, у Риђагама до 5 коса ливаде и 8 плуга њиве, у Јездинској обштини до 20 плуга њиве и 30 коса траве и 2 плуга конопља сатрла, а мање ћуприје на јалацима бивше све баталила и путове искварила, да ће доста оправке потребовати док се ћуприје и путови у ред доведу. У Срезу каранавачком, селу Брезни, 22. т[е]кућег месеца пала је јака киша с крупним градом тако, да свом селу сву летину сатрла је, и одприлике учинила штете у овом за 5000 гроша. Град је убио 43 комада оваца на место и ове, кад се свака по 20 гр[оша] стави, ондај с горњом сумом износи штета овому селу на 5400 гр[оша] чаршискиј.

№ 4683

31. јулиа [1]850. г[одине]

у Чачку

Писар

Јован Енглезовић

[АС МУД П ф I Рн 7/1850]

Началник Округа [ужија] чачанск[ог]

мајор и почестниј

ађутант књажескиј

Станојло Петровић

1850. године (Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 84, 88).

23 Периша Марковић је за начелника Моравичког среза у Ужичком округу постављен 2. јануара 1847. године (*Истио*, 89).

24 Милија Илић се на месту начелника Рудничког округа налазио од 8. фебруара 1846. до 28. новембра 1850. године (*Истио*, 83).

Чачак, 31. августа 1850.

Начелство Округа чачанског Појечинишљству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за август 1850.

Високославному
Попечителству унутрењи дела

Началничества Окружија
чачанског 15^{дневно} известије²⁵

По добивеним од срезскиј началника петнајестодневним известијама, Началничество овдашње у покорности ово своје за истичући месец известије подносећи високославному Попечителству унутрењи дела учтиво јавља:

1^{во} Да се народ Окружија овог оправљањем свои стасина, грађењем кошева за жито, заграђивањем и денењем сена занима.

2го Чрезвичајне смрти и убијства нису се у Окружију овом догодила.

3^{ће} Од крађе ником ништа није више учињено, окром што је Продану Радовановићу из Заблаћа 19. тек.[ућег месеца] украдено у готову новцу 550 гроша и лопову није се у траг уићи могло. А насилија никоме никакова није учињено за ово време.

4^{то} Пожар није се други догодио, окром што је Јован Живановић Фантазита сам своју кућу 4. тек.[ућег] м.[есеца] запалио и ова је сагорела. Ова кућа више није вредила до 70, 80 гроша – овај кривац Суду је био предан, па га је Суд без икакве казни одпустио.

5^{то} Без пасоша уваћен је на граници Окружија овог некиј Глигорије Јовановић из Крушевца, кои је хтео у Турску прећи, и у Карановцу жена Стевана, неког колара из Рожанца Окр[ужија] пожаревачког у скитњи, и први је спроведен Крушевачком началничеству, а друга Пожаревачком, на даљи поступак – а онако људи из други окружија без пасоша да тумарају, нема.

6^{то} Од странни знатни лица нико кроз ово Окружије није пропутовао – а од отечественниј овуда је пропутовао 24. тек.[ућег месеца] началник Окружија рудничког г.[осподин] Милија Илијћ из Рибарске Бање за у Брусницу.

7^{мо} Граница је Окружија овог безбедна и на миру и ни од кога нападана није. А Началничество никакова сношенија с турском власти није имало.

8^{мо} Ништа се тако важно догодило није, што полицајног вниманија заслужује, окром то што је, по известију началника Среза студеничког од 15. тек[ућег] м.[есеца] N^о 492, директор Карантина рашког, г.[осподин] Антоније

25 Треба: месечно. Грешка се поткрала вероватно из навике, јер су до ове, 1850. године, извештаји били полумесечни.

Павловић,²⁶ неког Милуна слугу, који је код арендатора Правителственне меане²⁷ служио и његовог коња узгредно гледао, скинуо с њега сво одело и преко границе га без надлежног пасоша прегнао, без да га је давао срезском началнику, као полицајној власти, или кметовима на осуду.

9^{то} Погода времена за овај месец август била је сасвим рђава, и у теченију овог месеца сви су скорро дани били кишевити и ладни, које је за грожђе и кукурузе велику штету причинило, и слабу надежду указују, да ћеду моћи сазрети. И, осим тога, пао је по наведеном известију началника Среза студеничког град у његовом Срезу и потукао:

1^{во} У селу Риљиндолу 10 рала пшенице, 5 рала овса и 6 рала јелде.

2. У селу Бинићима 10 рала кукуруза, 20 рала овса, 30 рала крупника и 20 рала јелде.

3. У селу Лукама 10 рала јелде и 5 рала кукуруза.

4. У селу Грабовику 5 рала овса, 10 крупника, 11 јелде и 10 рала кукуруза.

5. У селу Ржаној 20 рала ржанице, 20 крупника, 20 овса и 25 рала јелде.

6. У селу Јабланику²⁸ 10 рала овса, 12 јелде и 5 рала кукуруза.

7. У селу Пеметини 11 рала јечма, 12 пшенице, 20 ржанице, 15 крупника, 10 овса, 12 рала кукуруза, и

8. У селу Велењу 32 рала крупника, 18 овса и 10 ржанице, 20 крупника, 13 јелде и 10 рала кукуруза – у оба ова дана по трипут се је град на ова села накањивао и падао, и ово је људма сасвим усева утучено, да се од овог ништа вајдисати неће – град је овај крупан био као ораси и с јаком је кишом и великим ветром падао, да је ветар и готове понегде бивше крстине растурио и, осим тога, јутрос је по низини овдашњи места показала слана да је пала, али никакве вреди није љетини причинила и снега у планинама већим већ има.

10^{то} Усеви прољетни свакојаки су били, бела жита, т.[о] је.[ст] пшенице, јечма, овса и крупника врло је мало имало, а кукурузи ће остати зелени ако се време што боље не укаже.

11^{то} Цена је раане у Округу овом: пшеници 50, брашну пшеничном 55, кукурузу 28, а брашну кукурузном 30, јечму 35 и пасуљу црвеном и жутом по 100 гроша на товар било – и ове је у средњем задовољству било.

12^{то} Цена стоци другој не може се казати што је нико овамо не тражи и не купује, окром у Срезу студеничком што волове трговци на пар 360 до 420 гроша плаћају и у Турску одгоне.

26 Антоније Павловић је на место директора Рашког карантина постављен 8. јануара 1848. године (Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 116).

27 У Рашкој је 1844. године подигнута механа, звана Правителствена (државна). С једне стране ове приземне грађевине налазио се хан за преноћиште стоке, а с друге пекарница. У њој су чиновници, често уз звуке првог грамофона у Рашкој, приређивали балове и игранке. Обучени у одећу супротног пола и маскирани, младићи и девојке су, љуљајући се поред механе, весело проводили дане Беле недеље. Правителствена механа порушена је 1903. године, а на њеним плачевима подигнуте су једнообразне куће (Тихомир Д. Ђорђевић, *Рашка и околна*, Рашка 1987, 268).

28 Треба: Јаблановик – заселак Риљиндолаа, села у Студеничком срезу Чачанског округа (Ј. Гавриловић, *нав. дело*, 67, 141).

13^{то} Скотоводство за сад је напредно, јербо пиће има довољно, и
14^{то} Жи́ра у овом Окружију никаковог другог нема осим церова, и то низ
Мораву у Срезу трнавском и карановачком по неколико.

№ 5390
31. августа 1850.
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 8/1850]

Началник Окр[ужија] чачан[ског]
почестниј ађут[ант] књажес[киј]
мајор,
Станојло Петровић

9.

Чачак, 30. септембра 1850.

Начелство Округа чачанског Појечителству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за септембар 1850.

Високославному
Попечителству унутрењи дела

Началничества Округа [жија] чачанског
месечно известије

По добивеним од подчињени му срезски началника петнајестодневним известијама, Началничество овдашње у понизности високославному Попечителству унутрењи дела ово своје месечно известије за изтичући месец септември подноси и јавља:

1^{во} Народ се Окружија овог вршењем жита, оправљањем стасина и бербом винограда занимао.

2^{то} Чрезвичајне смрти и убијства није се догодило.

3^{ће} По известију началника Среза трнавског од 15^е тек.[ућег месеца] № 1114, обијена је зграда Јовану Планинчићу из Мршинаца 9. тек.[ућег месеца] увече и поарано му је из ове у стварма до 400 гроша. Лопову се у траг уићи није могло. И по известију началника Среза драгачевског од истог дана № 835, украдено је Јовану Вуичићу из Губереваца 1 комад сланине и 60 цванцика готова новца, којој поари такође није срезскиј началник у траг уићи и лопова изнаћи могао.

4^{то} Пожар се за време протекше није нигде појавио.

5^{то} Чрезвичајне смрти или другог простог убијства није се случило.

6^{то} Без пасоша у ово Окружије из други места отечества нашег људи не долазе.

7^{мо} Знатно никаково лице ни отечественно ни странно кроз Окружије ово није пропутовало.

8^{мо} Граница је Окружија овог безбедна и на миру и ни од кога није нападана нити узнемирована. А Началничество никаквог сношенија с турском власти имало није.

9^{то} Погода времена у теченију овог месеца била је променљива: у почетку месеца падало је много кише, а по средини мало је време било чистије, те су људи винограде своје сабрали, а на концу опет је киша такође падала.

10^{то} Од усева пролетњи јошт су кукурузи необрани, и они су добро родили.

11^{то} Цена је раани овамо, као: пшеници 50 до 55, брашну пшеничном 55 до 60, кукурузу 25, брашну кукурузном 30 до 32½, јечму 50 до 55, а пасуљу 100 гроша на товар, и раана се ова у средњем количеству на пијацу доноси.

12^{то} Од марве само траже трговци наши јалову ситну стоку и плаћају: овнове по 50, овце 48, а козе 46 гр[оша] пар – а другој се марви цена не зна.

13^{то} Скотоводство сад напредује и имаће довољно пиће за идућу зиму, и

14^{то} Од говеђе куге у Турској, у месецу августу свирепствовала је окол Ђаковице, 20 саати далеко од границе наше, и од тога времена ништа се не чује, да јошт тамо стоку утамањује, а стока у Турској окол границе наше здрава је.

№ 5973
30. септемвра 1850. год[ине]
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 9/1850]

За г.[осподина] началника Окр[ужија]
помоћник штабс` капетан,
Јован М. Перуничкић

10.

Чачак, 1. новембра 1850.

Начелство Округа чачанског Појечийелству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за октобар 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Окружија
чачанског известије
месечно

На основу добивениј известија од срезскиј началника Окр.[ужија] овог, Началство овоокружно учтиво високославному Попечителству внутрењи дела подносећи за прошли месец октовриј известије ово јавља му:

1^{во} Народ се Окр.[ужија] овог у прошлом месецу брањем винограда, кошењем отава и прекривањем стасина свои занимао.

2. Чрезвичайне смрти и убијства није се догодило.

3. По известију началника Ср.[еза] трнавског од 15. пр.[ошлог] м[есеца] № 1234, учињене су у његовом Срезу следејуће поаре: Јовану Шушићу у Липници, кад је кукуруз брао, поарана је 2. пр.[ошлог] м[есеца] зграда, и из ове однешено му је у готовости 20 # цесар.[ских], 108 цва[нника], 1 нож великиј, 1 пиштољ сребрњак, 2 кратка гуња, 1 зубун мушкиј, 1 женско ћурче и антерија, 1 цамадан, 1 антерија кратка, 1 појас, 8 марама и 3 појаса, свега дакле у вредности ове ствари 1604 гр.[оша] чарш[ијска] износе; Јовану Радосављевићу из Вапе 5. пр.[ошлог месеца] увече из зграде украдена је женска капа – смиљевац – на којој је 80 цва[нника] великиј и ситнине друге за 20, свега дакле за 400 гр.[оша] у готову новцу што је било однешено је; и треће, 7. пр.[ошлог] м[есеца] увече учињена је Мини Лишанину из Лазца поара у згради и кући, одприлике окол 2 сата ноћи, и тек што су лопови арати почели, дође у тај истиј пар и речениј Мина домаћин, кои је на раду у пољу био, којег спазивши лопови, кои је числом 4^{рн} било, увате и вежу, па новце од њега искати почну, но овај кад им више није имао дати, осим 54 цва[нника], а они онда узму један гуњић нов у вредности 2 # цесар.[ска], 1 гуњ дугачкиј у вредности 100 гр.[оша], 1 пушку малу, 3 талира, два пара чарапа мушкиј, 2 цва[нника] и круг један воска у вредности 2 цванника, па кад су ове ствари покупили, онда су Мини запретили, да никоме до сутрадан не казује, док они не измакну, а познати иј није могао у лицу, зато што су се ови шаловима били умотали и лице сакрили, и премда су поаре од срезског началника истраживане, није лоповима у траг уићи и крађе људма изнаћи могао.

4^{то} Пожар за истеклиј месец није се у Окр.[ужију] овом догодио.

5^{то} Никаково знатно лице страно кроз Окр.[ужије] ово није пропутовало, а од отечестениј, долазио је помоћник Попечителства внутрењи дела, подполковник госп[один] А. Ненадовић,²⁹ овде у Чачак, и пет дана бавивши се, прегледао је канцеларију Началства овог, и како веће чиновнике на слогу и љубов, тако и млађе на ревност испуњавање дужности опоменуо, и 21. пр.[ошлог месеца] опет се у Брусницу, одкуд је и дошо био, по званичном делу повратио.

6. Без пасоша људи из други окружија не долазе, а и кои дођу, с њима Началство поступа надлежно.

7. Граница је у теченију овог времена безбедна и на миру и ни од кога нападана није. А Началство сношенија с турским властима није имало.

8^{мо} Погода времена у теченију овог м[есе]ца била је промењљива, понекад је киша многа падала, а понекад снег и велике слане, које су баштованским поздним усевима шкодиле, падале, а на концу месеца неколико је дана било топли и пријатни.

9. Што се је јошт тако важно догодило и што у Полицију спада, Началство,

29 Столоначалник и секретар Државног савета, а потом и начелник Ваљевског округа, Александар Ј. Ненадовић је за помоћника попечитеља внутрених дела постављен 30. септембра 1847. године (Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 24-25, 41, 62).

по известију началника Ср.[еза] карановачког од 14. пр.[ошлог] м[есеца] № 1407, јавља високославному Попечителству да је Јаков Руденичанин,³⁰ ајдук, поручио попу Радовану Шућуру из Курилове, да му 1^т м[есе]ца 8^{вра}³¹ Цркву грачачку отвори, и да га код Цркве дочека, но овај, не смејући га чекати, Цркву отвори па се кући поврати, но кад 2. ис.[тог] м[есеца] дође у Цркву, нађе на трапези 7 # цесар.[скиј], 1 сребрно кандило, и на икони у Цркви ½ цванцика да је оставио и отишао.

10. Усеви су прибрани пролешњи и рана је у кошеве смештена, а озимна жита јако народ сејати почиње, и о овима јошт се ништа казати засад не може.

11. Цена је раани на пијаци овдашњој, као: пшеници 60, брашну пшеничном 65, кукурузу 25, брашну кукурузном 30, јечму од 45 до 50, а пасуљу по 70 гр.[оша] на товар, и ове је у средњем количеству имало.

12. Стоку нико овамо не купује, нити јој се цена зна, и

13^{то} Скотоводство добро напредује, и пиће за зиму имаће довољно.

№ 6746

1. ноембра 1850. г[одине]

у Чачку

Писар

Јован Енглезовић

[АС МУД П ф I Рн 10/1850]

Началник Окр.[ужија] чачан[ског]

почестниј ађутант

књажескиј, мајор

Станојло Петровић

11.

Чачак, 30. новембра 1850.

Начелство Округа чачанског Појечишљелству унутрашњих дела – месечни извештај о раду за новембар 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Окр[ужија]
чачанског месечно
известије

По добивеним известијама од срезскиј началника Окр.[ужија] овог, Началство овоокружно учтиво високославному Попечителству внутрењи дела, подносећи за истекшиј м[есе]ц н[оем]^{вра} известије своје, јавља му:

30 Јаков Руденичанин, хајдук из Руденице у Крушевачком округу, са браћом Милованом и Милетом Лазаревић, такође Руденичанима, злостављао је становништво Чачанског округа средином 19. века. Милован је убијен 1848. године, Милета наредне, док је Јаков тек 1855. године ухваћен, осуђен на смрт и стављен на точак (О. Милосављевић, *Хајдучија у Чачанском округу средином 19. века*, 120, 123, 137-139, 147)

31 Октобра

1. Народ се је Окр.[ужија] овог у овом м[есе]цу прибављањем дрва за огрев и пограђивањем стаја и ограда свои занимао.

2. Чрезвичајне смрти, по известију началника Среза драгачевског од 14. т.[екућег] м.[есеца] № 1039, догодиле су се, и то: Љубица, супруга Јована Илијћа, која је к` роду свом у селу Врањама Окр.[ужија] ужичког, с једним од 8 год.[ина] женским дететом била, кад се је отуда с дететом повратила, наиђе преко Мораве прећи, па случајно с истим дететом утопи се, која је доцније нађена и сарањена.

3. По известију началника Ср.[еза] трнавског од 29. овог месеца № 1371, учињена је у његовом Срезу поара: Роси, жени почив.[шег] Милосава Маџара из Слатине, незнано ким из зграде у разним стварима у вредности одприлике до 377 гр.[оша] чар.[шискиј] и ситни разни пара 4 гр.[оша], 17. тек.[ућег месеца] однешено, као и Миленку Јовановићу и Максиму Јевђовићу из Мршинаца 22. т.[екућег] м.[есеца], првом 1 коњ зелен, а другом орма коњска, и Василију Перишићу из Горичана ат вран из кошаре одведен, ком се лопову по довољном тражењу ни до данас у траг уићи није могло, а по известију началника Среза студеничког од 31. овог месеца № 640, украдено је Мијајлу Шарковићу 3, а Обраду Шарковићу из Бањске 4 коња, и за прве је дознато да се у Муову у турској страни налазе, а последња 4 одведена су у Ср.[ез] моравичкиј Окр.[ужије] ужичко.

4. Пожар за истекши месец није се у Окр[ужију] овом догодио.

5. Никаково знатно страно лице кроз Окр[ужије] ово није пропутовало, а од отечествениј налази се овде г.[осподин] Сима Божић, помоћник Началства Окр.[ужија] крагуевачког³² с друштвом своим, г.[осподином] Јованом Саввићем,³³ Локићем³⁴ и Петровићем³⁵ у комисији, кои су у почетку овог месеца дошли да стање судејске касе прегледају.

6. Без пасоша људи из други окружија не долазе, а и кои дођу, с њима Началство поступа надлежно.

7. Граница је у теченију овог времена безбедна и на миру и ни од кога нападана није, а Началничество сношенија с турском влашћу имало није.

32 Симеон Божић је од марта 1846. године био помоћник Началства Округа крагуевачког. Био је канцелиста Одељења казначејства Попечитељства финансија, регистратор и архивар Санитетског одељења Попечитељства внатрених дела, као и столоничалник у Полицијском одељењу истог Попечитељства (Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 45, 50, 68, 131).

33 Јован Савић је 8. јуна 1850. године постављен за рачуноиспитатеља Главне контроле. Био је рачуноводитељ Суда Округа београдског, регистратор Попечитељства иностраних дела, рачуноводитељ Полицијског одељења Попечитељства внатрених дела, књиговодител Управитељства пошта и рачуноводитељ Попечитељства просвештенија и правосудија (*Истио*, 27, 34, 46, 119, 149, 166).

34 Овде се, највероватније, ради о Димитрију Локићу. Он је био канцелиста Одељења казначејства Попечитељства финансија, затим експедитор Одељења промишљености истог Попечитељства. Потом је у Одељењу казначејства био рачуноводитељ, па други књиговодител, а од августа 1844. и рачуноиспитатељ (*Истио*, 129, 130, 131).

35 Члан комисије Петровић, који се овде помиње, вероватно је Риста Петровић, који је у ово време био секретар Суда Округа крагуевачког (*Истио*, 171).

8. Погода времена у теченију овог месеца била је промењлива, и то полу овог месеца била је киша са снегом, а последња пола с јаким ветром и лепим вре[ме]ном.

9. Ништа се важно, што у Струку полицајну спада, догодило није.

10. Усеви су пролетњи прибрани и рана је у кошевицама смештена, а озимња жита прилично је засијато и о овима се још ништа казати за сад не може.

11. Цена је раане на пијаци овдашњој, као: пшеници 60, брашну пшеничном 65, кукурузу 20, а брашну кукурузном 30, јечму 50, а пасуљу по 70 гроша на товар, и ове је у средњем количеству имало.

12. Стоку за сада нико у Округу овом не купује, зато јој се ни цена не зна, и

13. Скотоводство добро напредује, и надежда је да ће пиће за зиму довољно бити.

№ 7188
30. ноембра 1850. г[одине]
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 11/1850]

Началник Округа [ужичког] чачанског
почестниј ађутант
књажевскиј, мајор
Станојло Петровић

12.

Чачак, 31. децембра 1850.

Начелство Округа чачанског Појединијем унутрашњих дела – месечни извештај о раду за децембар 1850.

Високославному
Попечителству внутрењи дела

Началничества Округа
чачанског месечно известије

За истекшиј овај месец декемвриј подносећи Началничество овдашње месечно известије своје високославному Попечителству внутрењи дела, учтиво до знања доводи.

1^{во} Да се је народ овог Округа занимао у текућем м[есе]цу у надгледањем своје марве.

2^{то} Крађе су се у теченију овог м[есе]ца догодиле, и то: по известију началника Среза трнавског од 16. тек.[ућег месеца] № 1467, украдена су Ђорђу Косовцу из Жежевице 2 ватаћа вола 27. пр.[ошлог] м[есе]ца, Милинку Ђорђевићу из Бањице 1 крава, Обраду Ђулумару из Мршинаца 1 вепар урањен, 2 крмаче

и 2 назимета урањена из обора код куће, и ове су крађе тражене, но се изнаћи нису могле. И, осим тога, Радован Бошковић и Илија Станојевић, Цигани чергари, украли [су] у Мусиној Реци 2 коња с ормама, и ови су у Окружију ужичком, средством потере пандура Среза трнавског, од началника Среза ариљског поватани, овде доведени и Суду предани, а људма оштећеним коњи повраћени.

3^{he} Чрезвичајне смрти или убијства није се догодило.

4to Пожар се догодио, и по известију предпоменутог срезског началника од 30. тек.[ућег месеца] № 1516, Филипу Васковићу из Трнавe изгорела је 10 тек.[ућег] м.[есеца] кућа са 3 товара кукуруза у вредности до 160 гроша чаршискиј, 15. тек.[ућег месеца] некој Милици, удовици из Атенице, запали се и изгори зграда са житом и пасуљом у њој бившим у вредности до 240 гроша чарш[искиј], и по известију началника Среза студеничког од 30 истог [месеца] № 755, изгорела је Илији Андријанићу из Брвенице, између 19. и 20^e тек.[ућег] м[есе]ца кућа у вредности 500 гроша чаршискиј.

5to Без пасоша нико са стране у Окружије ово не долази.

6to Од странни лица кроз ово Окружије нико није пропутовао, а од отечественниј, у почетку овог м[есе]ца прошао је отуда началник Окр[ужија] ужичког, господ.[ин] Миљцо Трифуновић,³⁶ правителственим послом у Брусницу и опет се вратио.

7mo Граница је Окружија овог безбедна и на миру и ни од кога напада на није. А сношенија Началничество с турским пограничним властима имало није.

8mo Погода времена у теченију овог м[есе]ца све је једнако била променљива, понајвише кишовита, а на концу овог м[есе]ца, и то од 28. ов.[ог] м[есе]ца, указао се је мраз и земљу је смрзао, која је блатом била разкаљана.

9to Ништа се више тако важно догодило није, што би у Полицију спадало и јавити требало.

10to Усеви јесењи изгледа су до сада доброг.

11to Цена је раане, као: пшеници 55, брашну пшеничном 65, кукурузу 30, брашну кукурузном 35 и јечму до 40 гроша на товар било је, и овога је у средњем задовољству имало.

12to Никакову другу стоку трговци за сад не купују, него Требињци траже и купују дебеле вепрове и плаћају иј по 10 и 11 талира пар, и ове за дубровничку скелу одгоне.

13to Скотоводство напредно је и пиће имаће довољно, и

14to Говеће куге у Турској нема ближе, до што ова јошт у сјеничком пољу траје.

36 Миљцо Трифуновић био је вишегодишњи начелник Ужичког округа, близак сарадник Илије Гарашанина и члан Државног савета. На дужност ужичког окружног начелника ступио је 1842. године, али је власт и утицај, стечен у доба уставобранитеља, изгубио по повратку Обреновића у Србију. Умро је 1866. године (Новак Живковић, *Ужички округ 1865-1880*, Ужице 2000, 29; Љ. А. Поповић, *нав. дело*, 87).

№ 7751
31. декембра 1850.
у Чачку
Писар
Јован Енглезовић
[АС МУД П ф I Рн 12/1850]

Началник окружниј
почестниј ађут[ант] књаж[ескиј]
мајор
Станојло Петровић

*

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

анџерија – врста горње хаљине
башилук – муслимански надгробни споменик; део коњске опреме; капа од кишне кабанице, женска капица
виноделије – виноградарство
вниманије – пажња
дукати царски – царски дукат (#), врста новца у злату
земљеделије – земљорадња
зубун – мушка или женска горња хаљина од сукна са кратким рукавима или без рукава
именно - поименице
јалак – корито, валов; јарак, ров; земљана посуда, зделица
јелда – хељда
јерми(н)лук – турски новац
колар – мајстор за кола, занатлија који израђује и поправља запрежна кола
кршаиш – врста талира
крујник – врста крупнозрне пшенице
назимеш – старије кастрирано прасе које се до зиме храни за брва
обделаваши – радити, обрађивати
окром – осим, сем
ојовидети – обратити пажњу; пријавити, изнети на видело
ојределеније – одредиште
орма – опрема
јодобне – сличне
јојода – околности, услови
јојечешелство – министарство
јочем – пошто
јочивши – покојни
јравешелствен – државни
јрејјаштвије – препрека, сметња
скошоводство – сточарство
случиши се – догодити се, десити се
смиљевац капа – најпознатија врста невестинског украса за главу, направљеног од цвећа и новца
сношеније – однос

сѣасина (вајати, ижина, клети) – омања зграда у дворишту сеоске куће за ноћивање младенаца, држање спреме, воћа и сл.
сумашедша – која је сишла с ума, полудела, луда
шалир – стари аустријски сребрни новац
шувекција – пушкар
ћурче – мали, кратки ћурак (мушки капут постављен и опшивен крзном)
цванцик, цванцих – аустријски сребрни новац
число – број
чрезвичајан – необичан
цамадан – мушки прслук од чоје, украшен гајтаном и срмом

Резиме

Према месечним извештајима које је Окружно начелство слало Попечитељству унутрених дела у Београд, Чачански округ је у току 1850. године био углавном миран. Народ се бавио уобичајеним сеоским пословима, при чему му временске прилике нису ишле наруку. Година је била веома кишовита, па су у пролеће и лето надошле воде односиле ћуприје и плавиле оранице и ливаде у више села по Округу. У јулу и августу, пак, главну штету усевима наносио је крупан град. У Округу су се за годину дана догодила три самоубиства, док је осам особа живот изгубило несрећним случајем. На истој територији се у истом периоду одиграло 26 крађа и пљачки, од којих су чак 15 извршили властима непознати починиоци, а догодило се и 7 пожара. Хајдучке дружине ни у овој години нису мировале, а Ранко Караца, Вукадин Шоро и Јаков Руденичанин су били најактивније харамбаше.

OLIVERA MILOSAVLJEVIĆ, MPhil

POLICE REPORTS OF THE PREFECTURE OF ČAČAK COUNTY FOR 1850

Summary

According to the monthly reports that the County Prefecture sent to the Ministry of the Interior in Belgrade, the Region of Čačak was mostly peaceful during 1850. People were occupied with usual agricultural work, while the weather was bad. It was rainy in the course of the year, so in spring and summer the rivers rose, ruined the bridges and flooded the farms and fields in several villages in the Region. In July and August, the main damage done to the crops was heavy hail. In the Region there were three suicides in the year, while eight people were killed in accidents. In the same area and in the same period, there were 26 robberies and burglaries, from which even 15 happened to the authorities by unknown committers. There were seven fires as well. Outlaw gangs were active, too. Ranko Karadža, Vukadin Šoro and Jakov Rudeničanin were the most active of all of them.

ЗОРАНА БОЈОВИЋ
виши музејски водич
Народни музеј Чачак

ПОПИС СТАНОВНИШТВА СЕЛА ЈЕЗДИНЕ И ПРИДВОРИЦЕ ИЗ 1863. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Попис становништва и имовине у селу Јездини и Придворице извршен је од 18. јуна до 4. јула 1863. године. Садржи податке о 61 домаћинству са 302 становника у Јездини и 48 домаћинстава са 235 становника у Придворици.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Попис становништва 1863, Јездина, Придворица.

Попис становништва и њихове имовине у селу Јездини и Придворици из 1863. године до сада је само делимично коришћен у објављеним радовима као прворазредни извор за демографску структуру ових насеља.¹ Настао је на основу „Правила за попис људства, имања и прихода за порез имућности“, који је у Паковраћској општини трајао од 18. јуна до 4. јула 1863. године.

Село Јездина је, према попису из 1863. године, имало 61 домаћинство са 302 становника (142 мушкарца и 160 жена). Због општег здравственог стања код 2 лица забележено је да нису радно способна. У селу су живеле 4 слуге. Просечан број чланова по домаћинству био је 4,95. Обрадивим земљиштем у Јездинском пољу располагало је 7 домаћинстава. Виногради су у поседима под воћем били заступљени у 9 домаћинстава. Земљишним поседом није располагало 5 домаћинстава. Стамбени фонд чинило је 50 кућа и 67 зграда од брвана. Поред тога једно домаћинство располагало је са „2 плаца с кућама и другим зградама у вароши Чачку.“ У 11 домаћинстава није пописан никакав стамбени простор, а једно је имало само зграду. Од привредних објеката пописане су 22 стаје, 1 качара и 1 воденица.

Према имању у I класу су сврстана 42 домаћинства, у II класу 4, у III класу 4, у IV класу 1, са поседом мањим од опорезивог било је 7 домаћинстава, а 4 је било без икаквог поседа.

1 Недељко Јешић, *Јездина хроника*, Чачак 1974, 13; Радован Маринковић, *Становништво Бељине, Парменца и Придворице, Зборник радова Народної музеја*, књ. XVI, Чачак 1987, 273-298; Радован Маринковић, *Становништво Јездине, Зборник радова Народної музеја*, књ. XXVI, Чачак 1996, 179-193; Радован Маринковић, *Порекло жишља Ваведењске парохије: Бељина, Међувршије, Паковраће, Парменца, Придворица, Риђате*, Чачак 2005, 43-56; Радован Маринковић, Александар Вуловић, Зоран Маринковић, *Придворица иод Јелицом*, Чачак 2011, 59.

Према приходима у I класу је сврстано 11 домаћинстава, у II класу 20, у III класу 15, у IV класу 10, а у 6 нису евидентирани приходи (нису ни имала мушку радну снагу).

Село Придворица према попису из 1863. године имало је 48 домаћинстава са 235 становника (118 мушкараца и 117 жена). Због општег здравственог стања код 2 лица забележено је да нису радно способна. У селу су живеле 3 слуге. Просечан број чланова по домаћинству био је 4,89. Обрадивим земљиштем у Придворичком пољу располагало је 10 домаћинстава. Виногради су у поседима под воћем били заступљени у 7 домаћинстава. Земљишним поседом нису располагала 2 домаћинства (једно пописано као надничар). Стамбени фонд чинило је 37 кућа и 22 зграде од брвана. У 11 домаћинстава није пописан никакав стамбени простор, а 3 су имала само зграде. Од привредних објеката пописано је 8 стаја.

Према имању у I класу је сврстано 30 домаћинства, у II класу 3, у III класу 1, са поседом мањим од опорезивог било је 11 домаћинстава, а 3 је било без икаквог поседа.

Према приходима у I класу је сврстано 7 домаћинстава, у II класу 20, у III класу 8, у IV класу 4, у V класу 2, а 7 нису евидентирани приходи (нису ни имала мушку радну снагу).

Попис становништва села Јездине и Придворице из 1863. године налази се у Пописној књизи окружја чачанског Министарства финансија, која се чува у Архиву Србије у Београду. Становници Придворице су у попису од редног броја 142 до 189, а Јездине од 190 до 251. Приликом приређивања за штампу називи рубрика из пописне књиге (текући број; име и презиме домаћина и домаћице, деце родитеља и други сродника и укућана, који понаособ данак неплаћају и њиово занимање; стање здравља лица, тј. да ли је оно и зашто за рад неспособно; године старости: мушки/женски; непокретно имање састојаће се у земљама, кућама, зданијама и зградама, које исто лице има у атару своје општине или изван тога атара у Србији, процењено у дукатима цесарским; месечни приходи од занимања по заслуги и плати, од пензије и од покретног имања изражени у талирима; у коју класу спадају: по имању (I, II, III, IV, V, VI, VII); по приходима (I, II, III, IV, V, VI, VII); приметба) изостављени су или наведени у скраћеном облику. Скраћеница за новчану јединицу разрешена је у угластој загради.

Село Придворица

142. Илија Богосављевић (33), жена Тодора (30), син Глигорије (2), кћери Станија (10), Иконија (8), брат Мијаило (26), сна Ана (25), мајка Вукосава (55), сирота Николија (9). Непокретно имање: 10 плуга њиве у пољу; 9 плуга земље под воћњакком, забраном и виноградом, кућа и 4 стаје у селу, процењено [дуката] ц. 105. Месечни приходи: од лич. прив и покр. 12. По имању II класа, по приходима IV класа.

Числа домаћинства	ИМЕНА ПРЕЗИМЕНА домашња и домашње, двоје родителја и други средњаци и убојаци, кои способни датије изданаю, и пачење становништва	Станъ адреса ле- ца, т. е. да ли в око- лицѣ или в селу пачење	Године старости		Насловито или не насловито се у земљани, кућама, здањима и зградама, или исто ли- це има у стари своје обити- лице или живи ли туђе ствари у Србији; описано у ду- катицама десертанима	Милости пражда одъ земљани по закону и пачење, одъ ствари и одъ повротногъ имана по закону и таларима.
			Мушкарци	Жене		
	укупно:		487	275	4.807	1.075
153	Савиноје Вршчић Марија Јовановић		25	-	16. овура зем. суб. од абубон субубон, а суб. губон; Кућа у селу у селу укупно тз. 80.	2 сел. губ. суб. тз.
154	Криво Стојчић Марија Јовановић Јован Јовановић		20	-	2 овура зем. Кућа у селу у селу овура тз. 11.	2 сел. губ. б.
155	Марија Јовановић Савиноје Вршчић у селу		7	-	2 овура зем. у селу; укупно тз. 8.	
156	Савиноје Вршчић Криво Стојчић Јован Јовановић		10	-	2 овура зем. у селу у селу укупно тз. 12. гдѣ.	2 сел. губ. суб. тз.
157	Криво Стојчић Марија Јовановић Јован Јовановић		11	-	2 овура зем. у селу овура тз. 6.	2 сел. губ. 4.
158	Криво Стојчић Марија Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић Јован Јовановић		12	-	2 овура зем. у селу у селу укупно тз. 12.	
159	Савиноје Вршчић Марија Јовановић		24	-	1 овура зем. Кућа у селу укупно тз. 6.	2 сел. губ. гдѣ б.
	Укупно:		487	275	4944	1117

143. Стоја удов. Јов. Тошов. (47), синови Милош (12), Светозар (11). Непокретно имање: 4 плуга њиве у пољу; 8 плуга земље под забраном и виноградом, кућа и 2 стаје, проц. [дуката] ц. 92. Месечни приходи: од лич. прив и покр. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

144. Петар Јанковић (36), жена Петрија (30), синови: Петроније (16), Радисав (8), Владислав (7), Владимир (3), кћери: Јека (14), Сава (12), Стака (9), Стана (1). Непокретно имање: 8 плуга земље под њивом, ливадам, забраном и воћњаком, кућа и зграда у селу све прец. [дуката] ц. 46. Месечни приходи: од лич. прив. и покрет. 9. По имању I класа, по приходима III класа.

145. Никола Ајдача (27), жена Станија (24), кћи Станисава (3). Непокретно имање: 8 плуга земље које у пољу, које у селу и кућа, проц. [дуката] ц. 40. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

146. Јован Павић (30), сестра Сенија (15), мајка Марија (50). Непокретно имање: 3 плуга земље и кућа, процењено [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. прив. 5. По имању I класа, по приходима II класа.

147. Мијаило Василијевић (40), жена Миљуша (35), синови: Тома (15), Периша (13), Димитрије (11), Марко (9), кћери: Милена (7), Перса (—). Непокретно имање: 5 плуга земље под њив., лив., забраном, воћњаком и виноградом и кућа, процењено [дуката] ц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 10. По имању I класа, по приходима III класа.

148. Новица Петровић (30), жена Василија (28), синови Радован (8), Радоица (4), брат Крста (26). Непокретно имање: 3 плуга земље, 4 м. винограда и кућа, проц. 15. Месечни приходи: од лич. привреде тал. 10. По имању I класа, по приходима III класа.

149. Сретен Мијатовић (26), жена Аница (22), син Миленко (3). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 8. Месечни приходи: од личне привреде 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

150. Сима Мијатовић (29), жена Станисава (24), синови Вилип (8), Милош (4), Маринко (2). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 8. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

151. Арсеније Поповић (24), жена Станика (20), кћи Миленија (1). Непокретно имање: 1 плуг земље у селу процењено [дуката] цес. 5. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

152. Паун Ковачевић (35), жена Добрица (30), синови Ђорђе (14), Василије (12), Живко (7), Сава (1), кћери: Тодора (11), Ружица (9), стриц Богић, сакат

у ногу (65). Непокретно имање: 7 плугова њиве у пољу; 10 плуга земље под лив., воћњаком, забраном и виноградом, кућа и 2 зграде у селу, проц. [дуката] цес. 140. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 11 т. По имању II класа, по приходима IV класа.

153. Љубомир Бојовић (25), мати Стојана (60). Непокретно имање: 13 плуга земље под њивом, ливадом и забраном, кућа и зграда у селу, процењено [дуката] ц. 80. Месечни приходи: од лич. привр. 5 т. По имању I класа, по приходима II класа.

154. Коста Поповић (50), жена Ружица (36), сирота Јевросима (11). Непокретно имање: 2 плуга земље, кућа и зграда у селу проц. [дуката] цес. 11. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

155. Маса поч. Вас. Попов., синови Ранко (7), Мијаило (5). Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 8. Месечни приходи: – . По имању 0 класа, по приходима – класа.

156. Љубица удов. Продана Поповића (40), синови Јован (15), Милан (9). Непокретно имање: 3 плуга земље и зграда у селу, проц. [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. привреде 5. По имању I класа, по приходима II класа.

157. Јован Глишовић (44). Непокретно имање: плуг земље у селу, проц. [дуката] ц. 5. Месечни приходи: од лич. прив. 4. По имању 0 класа, по приходима II класа.

158. Спасоје Милинковић (43), жена Станија (35), синови: Миладин (17), Алинпије (10), Владимир (8), Благоје (5), кћери: Смиљана (19), Јелика (16), Миросава (3), Бојана (1), брат Огњен (30), сна Станија (20). Непокретно имање: 3 плуга земље и зграда у селу, проц. [дуката] цес. 15. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 16. По имању I класа, по приходима V класа.

159. Марко Миловановић (24), мати Петра (40). Непокретно имање: 1 плуг земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 6. Месечни приходи: од лич. привреде 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

160. Јован Илић (23), жена Сара (21), сестра Јелисавка (20). Непокретно имање: 3 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

161. Василије Станковић (36), жена Станојка (28), синови Аксентије (16), Тодор (12), Светозар (5), Владимир (1), кћери: Живана (14), Јевимија (9), Перса (7). Непокретно имање: 4 плуга њиве у пољу; 14 плуга земље под воћ., ливадом

и забраном, 4 м. винограда, кућа и 4 зграде, све проц. [дуката] 120. Месечни приходи: од лич. привреде тал. 11. По имању II класа, по приходима IV класа.

162. Никит Ковачевић (45), жена Дмитра (40), син Вучић (8), кћи Јелика (10). Непокретно имање: 6 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

163. Гаврило Јовановић (29), жена Пауна (23), синови Јеремија (11), Драгић (9), Милутин (5), Ђорђе (4), Цветко (1), брат Глишо (27), жена Стамена (22), син Милић (6), кћери: Драгиња (4), Ивана (2), брат Петроније (24), жена Станија (21), мати Томанија (50). Непокретно имање: 6 плуга њиве у пољу; 18 плуга земље под воћ., ливадом, забраном и виноградом, 2 куће и 4 стаје у селу, процењено [дуката] цес. 155. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 17. По имању III класа, по приходима V класа.

164. Веселин Павић (22), жена Марица (20), кћи Милка (1), брат Илија (18), сестра Тодора (20). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и зграда у селу, проц. [дуката] ц. 30. Месечни приходи: од лич. привреде 10. По имању I класа, по приходима III класа.

165. Вукосав Јовановић (38), жена Јелица (25), син Милутин (5), кћи Анка (7), сирочад Константин (12), Јован (11), Круна (12), Савка (10), Станија (9), Јована (8), сна Сава удова (40). Непокретно имање: 5 плуга њиве у пољу; 5 плуга земље под ливадом, воћњаком и забраном, кућа и 2 зграде у селу, све проц. [дуката] ц. 60. Месечни приходи: од лич. привреде и покр. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

166. Паун Мијаиловић (32), жена Јована (25), син Антоније (2), брат Павле (27). Непокретно имање: 3 плуга земље и једна кућа, проц. [дуката] цес. 15. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 10. По имању I класа, по приходима III класа.

167. Јован Крунковић (50), жена Томанија (35), син Радивоје (15), сирочад Милић (12), Милорад (6), Стојна (15), Миленија (8). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. привреде т. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

168. Маса Мих. Крунковића, синови Ђорђе (12), Милован (10), удова Сенија (30). Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 8. Месечни приходи: од лич. прив. 2. По имању 0 класа, по приходима I класа.

169. Маса Макс. Крунковића, удова Риста (25), кћери Милева (7), Марија (4), Милица (3). Непокретно имање: 3 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 12. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

170. Марта удов. Петра Радов. (–), син Јеврем (16), кћи Јевросима (16). Непокретно имање: 3 плуга земље и кућа у селу, процењено [дуката] цес. 13. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

171. Гаврило Вуловић (26), жена Милица (20), кћи Миросава (4). Непокретно имање: 5 $\frac{1}{2}$ плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] ц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

172. Милан Миливојевић (40), жена Марта, сак. у ногу (35), синови Живко (10), Андрија (2), кћи Макрена (12), Љубица (3). Непокретно имање: 3 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 25. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

173. Петар Вуловић (33), жена Стамена (25), синови Симеон (12), Вуица (10), Радоица (3), кћи Драгиња (9), сироче Максим (13). Непокретно имање: 4 плуга земље и кућа, проц. [дуката] ц. 25. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

174. Стев. Милосављевић (40), жена Борика (30), синови Љубомир (13), Владимир (10), Ђунисије (7), Милија (2). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од лич. прив. 6 т. По имању – класа, по приходима II класа.

175. Василије Мијаиловић (28), жена Станојка (25), кћер Јулка (4), Милица (2). Непокретно имање: 2 плуга њиве у пољу; 4 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 40. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

176. Груица Петронијевић (50), жена Ружица (40), синови Милош (17), Никола (14), кћери Јерина (8), Круна (6). Непокретно имање: $\frac{1}{2}$ плуга земље, кућа у селу, процењено [дуката] ц. 4. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

177. Никола Станковић (29), жена Вида (25), синови Ђорђе (7), Милија (4), кћи Миленија (1), мајка Василија (50), сирота Јевросима (12). Непокретно имање: 8 плуга земље, које у пољу, које у селу, кућа и зграда, проц. [дуката] ц. 40. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 7. По имању I класа, по приходима III класа.

178. Сара удова поч. Мијаила Јокића (40), синови Петар (2), Павле (2), кћери Јела (14), Сава (8), Стана (6). Непокретно имање: 3 плуга земље у пољу и селу, проц. [дуката] цес. 15. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

179. Станисава удова поч. Николе Радовића (30), син Љубомир (10),

кћери Спасенија (8), Смиљана (2). Непокретно имање: плуг земље и кућа у селу, процењено [дуката] ц. 6. Месечни приходи: – . По имању 0 класа, по приходима – класа.

180. Станица удова пок. Милована Василијевића (40), пасторак Ранко (15), кћери Стана (6), Јовка (4). Непокретно имање: 3 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

181. Јовић Радовановић (27), жена Станка (25), син Лука (4), кћи Јулка (2). Непокретно имање: 4 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 5 т. По имању I класа, по приходима II класа.

182. Маса пок. Милије Богосављевића, кћи Николија (9). Непокретно имање: 4 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] цес. 20. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

183. Маса поч. Милисав. Радовића, кћи Тодора (2), мати Перуника (70). Непокретно имање: 3 плуга земље и кућа, процењено [дуката] ц. 13. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

184. Панто Николић (26). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од надницења 4. По имању – класа, по приходима II класа.

185. Вук Пауновић (27), жена Миленија (25), сестра Смиљана (20), слуге Димитрије (25), Сретен (25), Рисим (12), сирота Настасија (14). Непокретно имање: 14 плуга земље, које у пољу, које у селу, кућа и 2 стаје, све процењено [дуката] ц. 85. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 15. По имању I класа, по приходима IV класа.

186. Маса пок. Милов. Петров., синови Лука (8), Филип (5), кћи Христина (3), сестра Марица (20). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа, све проц. [дуката] цес. 8. Месечни приходи: – . По имању 0 класа, по приходима – класа.

187. Јелесије Петровић (23), жена Станка (17). Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, процењено [дуката] цес. 8. Месечни приходи: од лич. прив. 6 т. По имању 0 класа, по приходима II класа.

188. Новица Марковић (30). Непокретно имање: 2 ½ плуга земље у пољу са зградом, проц. [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

189. Станија удова Обрада Шундерије (50), син Јаков (12). Непокретно имање: – . Месечни приходи: – . По имању – класа, по приходима – класа.

Село Јездина

190. Јовко Пајовић (44), жена Милица (40), синови Милован, сак. у ногу (24), Симо (15), Танасије (13), кћери Сава (14), Марија (10), Јека (8). Непокретно имање: 26 плуга земље, које у пољу, које у селу, под њив., лив., забраном, виноградом и воћ., воденица, кућа и 6 стаја у селу, проц. [дуката] ц. 220. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 10. По имању III класа, по приходима III класа.

191. Милан Симовић (36), жена Достана (30), синови Јаков (9), Милован (6), Милорад (4), Аврам (1). Непокретно имање: 7 плуга земље, мало винограда и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 40. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 5. По имању I класа, по приходима II класа.

192. Гаврило Радојковић (30), жена Марија (20), кћи Љубица (1). Непокретно имање: 4 плуга земље и кућа, проц. [дуката] цесарски 20. Месечни приходи: од лич. прив. т. 5. По имању I класа, по приходима II класа.

193. Милош Цветковић (24), жена Спасенија (20), синови Алекса (6), Сретен (3), кћи Радојка (1), брат Филип (20), сирота Јека (20). Непокретно имање: 6 плуга земље, 2 куће и зграда, проц. [дуката] ц. 45. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 9. По имању I класа, по приходима III класа.

194. Тривун Вуковић (30), жена Милица (25), синови Светозар (10), Јеврем (7), Марко (5), Мијаило (2), кћи Анђелија (8). Непокретно имање: 6 плуга земље, кућа и 2 зграде, проц. [дуката] цес. 40. Месечни приходи: од лич. прив. т. 5. По имању I класа, по приходима II класа.

195. Милоје Јелуша (35), жена Станица (25), брат Милан (28), жена Милица (22), кћи Радојка (3), сестра Ђурђија (16). Непокретно имање: 7 плуга земље, 1 виноград, кућа и 2 зграде, све проц. [дуката] цес. 75. Месечни приходи: од лич. привреде 11. По имању I класа, по приходима IV класа.

196. Радисав Симовић (25), жена Ђурђија (20), син Симеон (2), браћа Младен (20), Алекса (13), сестра Савка (16), отац Мијаило (60), мати Смиљана (50). Непокретно имање: 8 плуга земље, 1 виноград, кућа и 4 зграде, проц. [дуката] цес. 50. Месечни приходи: од лич. привр. и покр. 10. По имању I класа, по приходима III класа.

197. Милан Стевановић (35), жена Јована (25), брат Милоје (25), сестра Сара (15), мати Роса (50). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 11. Месечни приходи: од лич. прив. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

198. Иван Стевановић (30), жена Стојана (30), син Владимир (10), кћи Љубица (1), баба Таисија (50), сирота Аница (15). Непокретно имање: 1 плуг земље с кућом у селу, проц. [дуката] цес. 6. Месечни приходи: од лич. прив. 5. По имању 0 класа, по приходима II класа.

199. Радоица Радмиловић (60), жена Станица (50), син Павле (24), сна Анђелија (20), кћери Милица (20), Смиљана (2). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и 2 зграде, проц. [дуката] ц. 30. Месечни приходи: од лич. прив. 7. По имању I класа, по приходима III класа.

200. Добросав Богдановић (65), синови Сретен (26), Петроније (22), Паун (18), кћи Аница (15), унук Раденко (20), сна Стојна удова (25). Непокретно имање: 3 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] 20. Месечни приходи: од лич. прив. 12. По имању I класа, по приходима IV класа.

201. Мата Пузић (30), жена Станија (20), син Милутин (6), кћи Живана (10). Непокретно имање: 4 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] цес. 30. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

202. Илија Јовановић (30), жена Стана (25), синови Костандин (5), Коста (1), кћи Невена (4). Непокретно имање: 3 плуга земље, мало винограда и 2 зграде у селу, проц. [дуката] 20. Месечни приходи: од лич. привреде т. 4. По имању I класа, по приходима II класа.

203. Јован Богдановић (54), жена Босиљка (40), син Чедомир (5), кћери Јевимија (10), Станојка (7). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 12. Месечни приходи: од лич. привреде 6. По имању I класа, по приходима II класа.

204. Симо Јовановић (30), кћи Гвозденија (5). Непокретно имање: 3 $\frac{1}{2}$ плуга земље, кућа и 2 зграде, проц. [дуката] ц. 15. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

205. Вучић Ђекић (35), жена Миленија (20), синови Сретен (10), Сава (5), Андрија (2), кћи Сава (9). Непокретно имање: 2 плуга земље, кућа и зграда у селу, процењено [дуката] цес. 11. Месечни приходи: од лич. прив. 4. По имању I класа, по приходима II класа.

206. Сретен Савковић (24), жена Тодора (20), браћа Вукосав (25), Тиосав (16), Стојан (15), мати Станија (60). Непокретно имање: 3 плуга земље, кућа и 2 зграде у селу, процењено [дуката] цес. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 12. По имању I класа, по приходима IV класа.

207. Љубомир Пузић (22), жена Анка (20), кћи Јулија (1), брат Анђелко

(30), кћи Павлија (18), стрина Смиљана (60). Непокретно имање: 7 плуга земље, кућа и 4 зграде, проц. [дуката] ц. 50. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

208. Илија Петровић (25), жена Ранђија (20), син Владимир (3), кћи Милева (1), брат Миладин (16), стриц Дмитар (60), мати Смиљана (50). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и 3 зграде, све проц. [дуката] ц. 36. Месечни приходи: од лич. привреде и покр. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

209. Јован Стевановић (43), жена Круна (35), синови Алексије (12), Лука (5), кћи Драгиња (7). Непокретно имање: 1 плуг земље и кућа у селу, проц. [дуката] цес. 6. Месечни приходи: од лич. привреде 6. По имању 0 класа, по приходима II класа.

210. Милош Николић (28), жена Милка (20), брат Милан (16), сестре Аница (15), Спасенија (12), мати Босилка (40). Непокретно имање: два плуга земље и кућа у селу, процењено [дуката] цес. 12. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 11. По имању I класа, по приходима IV класа.

211. Петар Доловић (30), жена Ружица (25), син Јанићије (3), синовац Антоније сумашедши (25). Непокретно имање: 4 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] цес. 20. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

212. Арсеније Дмитровић (30), жена Јека (25), синовац Драгић (5), синовице Ана (7), Стајка (5), Драгиња (4), Лепосава (3), Смиљка (3), снаја Аница (30), Перуника (25). Непокретно имање: 6 плуга њиве у пољу; 4 плуга земље у селу с кућом и 3 зграде, проц. [дуката] ц. 71. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 9. По имању I класа, по приходима III класа.

213. Андрија Јелушић (22), жена Милосава (18). Непокретно имање: 4 плуга земље и кућа, проц. [дуката] 25. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

214. Илија Обрадовић (50), жена Стојка (30), син Миладин (4), кћи Ивана (2), сироче Миленко (8). Непокретно имање: 1 плуг земље и кућа у селу, процењено [дуката] цес. 6. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању 0 класа, по приходима I класа.

215. Милутин Антонијев. (50), жена Милена (40), синови Милета (27), Миленко (23), Раде (15), сна Елена (20). Непокретно имање: 4 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] ц. 30. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 13. По имању I класа, по приходима IV класа.

216. Панта Миљивојевић (35), жена Јелика (30), синови Младен (10), Јеремија (3). Непокретно имање: $\frac{1}{2}$ плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 4. Месечни приходи: од лич. прив. 5. По имању 0 класа, по приходима II класа.

217. Ђоко Лазовић (40), жена Петра (38), кћери Станика (14), Сава (9), Станија (7), Милка (5), Круна (2), слуга Дмитар (46). Непокретно имање: 8 плуга њиве у пољу; 6 плуга земље, 1 виноград, кућа и 6 зграда, све процењено [дуката] цес. 155. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 11. По имању III класа, по приходима IV класа.

218. Јован Марковић (40), жена Јована (30), синови Обрен (9), Радисав (5), кћи Стана (12), брат Павле (37), жена Јована (30), син Владимир (5), кћери: Рајка (8), Стана (6), Стамена (6), мађија Станојка (50). Непокретно имање: 10 плуга њиве у пољу; 8 плуга земље, 1 виноград, кућа и 7 стаја у селу, процењено [дуката] ц. 185. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 12. По имању III класа, по приходима IV класа.

219. Митар Стакић (60), жена Миросава (60), синови Радован (13), Стефан (3), кћи Томанија (6). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од лич. прив. 2. По имању – класа, по приходима I класа.

220. Мијаило Вучићевић (25), жена Анђелија (23), кћери Јелка (2), Јелисавка (1), сестра Василија (26), син Јеротије (9). Непокретно имање: 3 плуга земље, кућа и 2 зграде, проц. 20. Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

221. Стоја жена Ел. Крљанца (37), син Дамњан (15), кћери Станка (17), Анока (13). Непокретно имање: 2 плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 11. Месечни приходи: од лич. привреде 4. По имању I класа, по приходима II класа.

222. Стоја удова Илије Ивков. (60), сна Ђурђија (27), унук Радоје (2), унуке Лепосава (6), Миросава (6). Непокретно имање: 3 плуга земље, кућа, 3 зграде у селу, процењено [дуката] ц. 15. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

223. Јанко Марић (40), жена Јеша (36), кћи Миленија (14). Непокретно имање: 11 плуга земље, виноград, кућа и 5 зграда, процењено [дуката] цес. 115. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 7. По имању II класа, по приходима III класа.

224. Димитрије Јованов. (25), жена Стана (22), синови Живко (5), Вељко (3), кћи Христина (4). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од лич. прив. 4. По имању – класа, по приходима II класа.

225. Младен Јованов. (22). Непокретно имање: 1-дна кућа у селу, проц. 5. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању – класа, по приходима I класа.

226. Богосав Јанковић (44), жена Марија (20), синови Новак (9), Милован (4), Светозар (1), кћери Новка (12), Миојла (6), Дивна (3). Непокретно имање: ½ плуга земље и кућа у селу, проц. [дуката] ц. 4. Месечни приходи: од лич. привреде 4. По имању 0 класа, по приходима II класа.

227. Гвозден Марковић (35), жена Стана (28), син Тодор (4), кћи Тодосија (6). Непокретно имање: 2 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] цес. 11. Месечни приходи: од лич. прив. т. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

228. Милија Јовановић (26), жена Љубица (20), брат Љубомир (20), мати Станица

(–). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и качара, проц. [дуката] цес. 25. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 12. По имању I класа, по приходима IV класа.

229. Милић Бојовић (18), слушкиња Риста (20). Непокретно имање: 6 плуга њиве у пољу; 6 плуга земље, 1 виноград, кућа и 3 зграде у селу, проц. [дуката] ц. 106. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 7. По имању II класа, по приходима III класа.

230. Видосав Радовановић (23), жена Ђурђија (20), браћа Тиосав (16), Рисим (13), Добросав (11), сестра Марија (15), мати Босиљка (45). Непокретно имање: 4 плуга земље и кућа у селу, процењено [дуката] цес. 20. Месечни приходи: од лич. прив. талира 11. По имању I класа, по приходима IV класа.

231. Петар Марковић (65), жена Станка (36), син Јаков (20), кћери Јана (16), Марија (12), Стамена (9), Милева (6), Љубица (2). Непокретно имање: 4 плуга земље са кућом у селу, процењено [дуката] цес. 20. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 6. По имању I класа, по приходима II класа.

232. Стоја удова поч. Јов. Лазов. (50), сироче Новица (9). Непокретно имање: 7 плуга земље, кућа и 3 зграде, проц. [дуката] цес. 58. Месечни приходи: од лич. прив. тал. 2. По имању I класа, по приходима I класа.

233. Јеврем Вуловић (27), жена Станка (26), кћери Пауна (9), Рајка (8), Љубица (4), Станисава (3), брат Симо (24), сна Јека (23), синовац Миленко (1). Непокретно имање: 8 плуга земље, кућа и 3 стаје, проц. [дуката] ц. 60. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. т. 10. По имању I класа, по приходима III класа.

234. Анђелија удова поч. Вула Марића (50), унучад: Савко (9), Богосав (4), Љубица (1), Милица (1), снаа Станија (30), сирота Марија (15). Непокретно

имање: 8 плуга њиве у пољу; 8 плуга земље, кућа и 5 зграда у селу, све проц. [дуката] цес. 151. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 3. По имању III класа, по приходима I класа.

235. Маса убијене Ристе удов. Јов. Вуков. Непокретно имање: 12 плуга земље, кућа и зграда, 120. Месечни приходи: – . По имању II класа, по приходима – класа.

236. Маса пок. Обрада Вучићев. удов. Обренија (30), кћери Василија (6), Станка (4). Непокретно имање: 7 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] цес. 50. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

237. Маса поч. Илије Карајанков. син Милисав (8), кћи Аница (15). Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, процењено [дуката] цес. 15. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

238. Маса поч. Љубом. Бојовића. Непокретно имање: 10 плуга земље под њивом, лив., воћњаком и забраном, процењено [дуката] цес. 110. Месечни приходи: – . По имању II класа, по приходима – класа.

239. Станка удова Продана Недељков. (40), синови Јован (14), Милија (10), кћи Милица (10), слуга Павле (25). Непокретно имање: 6 плуга земље, кућа и зграда, процени се [дуката] цес. 60. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 8. По имању I класа, по приходима III класа.

240. Маса пок. Пауна Миливојв. син Владимир (5), кћи Стамена (16), Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 11. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

241. Маса пок. Мијаила Тодоровића, удова Спасенија (25), син Радисав (3), кћи Драгиња (1). Непокретно имање: 2 плуга земље у селу, проц. [дуката] цес. 11. Месечни приходи: – . По имању I класа, по приходима – класа.

242. Пауна удов. Недељка Јованов. (35), кћи Ранђија (6), свекрва Јована (50). Непокретно имање: 2 плуга земље, кућа и зграда, процењено [дуката] ц. 12. Месечни приходи: од лич. прив. 2. По имању I класа, по приходима I класа.

243. Милан Симеуновић (30), жена Ружица (28), син Рајко (8). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од лич. прив. 6. По имању – класа, по приходима II класа.

244. Вучић Јевремовић (60), син Мијаило (24), кћери Милица (16), Неранца (14). Непокретно имање: 2 плуга њиве у пољу; 2 плуга земље, кућа и

зграда у селу, проц. [дуката] цес. 30. Месечни приходи: од лич. привреде 4. По имању I класа, по приходима II класа.

245. Марко Јевремовић (25). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и 2 зграде, проц. [дуката] ц. 30. Месечни приходи: од лич. прив. 4. По имању I класа, по приходима II класа.

246. Петар Глишовић (30), жена Јованка (26), кћи Миросава (3), брат Аврам (10). Непокретно имање: 5 плуга земље, кућа и зграда, проц. [дуката] ц. 30. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 7. По имању I класа, по приходима III класа.

247. Зарија Пешић (18), брат Ђорђе (15), мајка Јелица (60), слуга Крста (40), слушкиња Аница (15). Непокретно имање: 1 плуга земље у селу, проц. [дуката] ц. 6. Месечни приходи: од лич. прив. 9 т. По имању 0 класа, по приходима III класа.

248. Марко Јовановић (22). Непокретно имање: 3 плуга земље у селу, проц. 12. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

249. Дмитар Ђорђевић (50). Непокретно имање: – . Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању – класа, по приходима I класа.

250. Маса пок. Јосифа Симеуновића, синови Гаврило (16), Мијаило (13). Непокретно имање: 2 плуга земље проц. [дуката] цес. 11. Месечни приходи: од лич. прив. 3. По имању I класа, по приходима I класа.

251. Павле Василијевић (40), жена Љубица (25), кћери Ружица (11), Станка (5), Милосава (1), брат Марко (34), жена Јулка (30), кћи Ангелина (4). Непокретно имање: 2 плаца с кућама и другим зградама у вароши Чачку; 22 плуга земље, које у пољу, које у селу, под њивом, ливадам, забраном и воћњаком, кућа и 6 стаја све проц. [дуката] цес. 332. Месечни приходи: од лич. прив. и покр. 11 т. По имању IV класа, по приходима IV класа.

Резиме

Попис становништва и имовине у селу Јездине и Придворици извршен је 1863. године. Налази се у Пописној књизи окружја чачанског Министарства финансија, која се чува у Архиву Србије у Београду. Село Јездина имало је 61 домаћинство са 302 становника. Просечан број чланова по домаћинству био је 4,95. Земљишним поседом није располагало 5 домаћинстава. Стамбени фонд чинило је 50 кућа и 67 зграда од брвана. Од привредних објеката пописане су 22 стаје, 1 качара и 1 воденица. Село Придворица имало је 48 домаћинстава са 235 становника. Просечан број чланова

по домаћинству био је 4,89. Земљишним поседом нису располагала 2 домаћинства. Стамбени фонд чинило је 37 кућа и 22 зграде од брвана. Од привредних објеката пописано је 8 стаја.

ZORANA VOJOVIĆ

**THE REGISTER OF INHABITANTS (CENSUS) IN THE VILLAGES OF
PRIDVORICA AND JEZDINA FROM 1863**

Summary

The register of the inhabitants and their property in the villages of Jezdina and Pridvorica was taken in 1863. The village of Jezdina had 61 households with 302 inhabitants. The approximate number of members in a household was 4.95. Five households didn't have their own land. There were 50 houses and 67 log houses. There were 22 stables, a log storeroom and a watermill. The village of Pridvorica had 48 households with 235 inhabitants. The approximate number of members in a household was 4.89. Two households didn't have their own land. There were 37 houses and 22 log houses. There were 8 stables.

БОРИСАВ ЧЕЛИКОВИЋ
историчар
Службени гласник Београд

ИЗВЕШТАЈ Ф. ХОФМАНА И Љ. КЛЕРИЋА О ИСПИТИВАЊИМА РУДНИКА ИЗ 1874. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У обновљеној српској држави XIX века рудни потенцијали планине Рудник евидентирани су као један од значајних природних потенцијала привредног развоја. На њих су указивали видљиви остаци некадашњих рударских активности, које су испитивали познати рударски стручњаци тога доба, међу којима и барон Хердер и Карл Хејровски. Најсистематичнија испитивања извршили су по налогу српске владе Феликс Хофман и Љубомир Клерић, 1874. године, која су презентовали српској влади у обимном извештају. Тај извештај, који публикујемо у интегралној верзији, недвосмислено је указао на садржај појединих метала у рудама рудничких рудишта.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Рудник, Велики и Мали Штурац, Злокуће, Мајдан, Краснојевци, Лезеро, Бездан, Прлине, Спиридонова пећина, Космај

Планина Рудник има миленијумски континуитет рударских радова, од праисторијских времена до данас¹. Интезитет рударења на овој планини имао је своје узлете, али је било и периода када је долазило до јењавања па и потпуног замирања активности.² У обновљеној српској држави током читавог XIX века вршени су напори да се обнове стари и отворе нови рудници, а у тим прегнућима посебна пажња била је усмерена на рудне потенцијале Рудника. На њих је указао и немачки геолог, Сигмунд Аугуст Волфанг фон Хердер, који је 1835. године, на позив кнеза Милоша, пропутовао Србијом тражећи потенцијалана рудна налазишта, о чему је сачинио обиман извештај.³ Изузетно повољно мишљење о рудничким рудиштима дао је и познати рударски стручњак Карл Хејровски, који је на Руднику боравио у априлу 1847. године.⁴

1 Борислав Јовановић, Рударство од праисторије до данас, *Рудник. Шајатска висина*, Београд 2014, 229–239.

2 V. Simić, Rudarska prošlost rudničke planine u Šumadiji, I–V, *У: Rudarski glasnik*, br. 1, 2, 3, 4 за 1971. godinu i br. 1 за 1972. godinu, Rudarski institut, Beograd 1972.

3 С. Хердер, Рударско путовање по Србији спроведено 1835. године по налогу Владе Кнежевине Србије, превела с немачког Д. Бегенишић, приредила А. Здравковић, Београд 2014.

4 В. Симић, *Из скорашње прошлости рударства у Србији*, Београд, 1960, 213–230.

Ови извештаји, као и дубоко укореењено веровање засновано на традицији и на површном посматрању рудних појава и старих рударских радова, дали су Руднику ореол минералашке ризнице Србије, тако да је српска влада права на рударске радове на овој планини љубоморно чувала. Тако је било све до извештаја који су српској влади поднели 9. децембра 1874. године, најчувенији рудари оног времена, Феликс Хофман и млади Љубомир Клерић, каснији академик и министар. Тај извештај, изложен стручно и документовано, показује да је уврежено мишљење о рудном богатству Рудника заблуда пошто су руде које су они налазили биле сиромашне металом. Како су Хофман и Клерић уживали велики углед, нарочито први, министарство финансија усвојило је њихово гледиште, након чега се и српска држава одрекла рударских права на Руднику.⁵ Интегралну верзију извештаја, објављено у: *Српске новине*,⁶ доносимо без језичких интервенција, са картом Рудника коју је према испитивањима Ф. Хофмана и Љ. Клерића израдио Василије Симић.

Привремено извешће у рударско геолошком погледу, планине Штурац и старих мајдана на Руднику

Предео рударски, гди се стари рудници наоде, а назначени са остатцима поткопа и многих закопина, распростире се по хоризонталној површини од преко 1600 хектара и лежи у местима: Руднику, Злокућама, Мајдану и Красојевцу, округа рудничког, среза качерског и црногорског.

Планина Рудник, коју образују два издигнута врха: Велики и Мали Штурац, иду по главном њиовом правцу еруптивне линије, од истока к западу, а главна осовина те рудничке планине иде од југа к северу. Велики Штурац из кога изилази Јасеница, он је од прилике над морем висок 1057 метара, а Мали Штурац лежи над морем 1034 метра. Грде рудничких планина продужене по њивој еруптивној осовини у север, образују даље Космајску и Авалску планину, само са том разликом, што те ерупције не моглоше продрети Венчачку и Букуљску планину, као планине што у Лауреитијску дакле прастару геолошку периоду падају.

Основица рудничких планина, о смислу геолошком, спада у старију, по свој прилици у горњу девонску формирају, на коју се непосредно налаже, наизменице кречни камен и пешчар које последње стене увршћујемо у формацију каменог угља. Ова формација пружа се југозападно преко Мајдана на близу до Горњег Милановца, а са друге стране пошав северу и североистоку почиње иста формација код Космајске планине, па се пружа даље до Авале.

Све ове седиментерне стене, продрте су трахитним ерупцијама у разним правцима, и допиру до врхова оба Штурца, усљед чега су они тако високо и

5 V. Simić, Rudarska prošlost rudničke planine u Šumadiji, III deo, poseban otisak iz: *Rudarski glasnik*, br. 3 za 1971. godinu, Rudarski institut, Beograd 1971, 11.

6 *Српске новине*, број 23 (29. јануар 1875. године); број 24 (31. јануар); број 27 (4. фебруар); број 29 (6. фебруар); број 30 (7. фебруар); број 31 (8. фебруар)

издигнути. Ови исти трахити показује се као еруптивна стена опет поново код Космаја, Рипња и Авале.

Изузимајући главне ерупције, што је оба Штурца подигло и планину Рудник образовало појављује се у у рудничкој планини и млађи еруптивни трахити, који се као уже еруптивне пукотине у тим местима виде.

Ови млађи трахити то су они, који су своим ерупцијама и постанак руда за собом донели, па са тога је врло важно те млађе трахите тачније посматрати и проучавати. Ови се од оних стари разликују поглавито њиховом бојом а и њиховом гушћом структуром. Са тога је и врло природно да ће на Руднику само извесни трахити повлачити за собом и извесне руде, као што смо ово на местима доиста и констатовали.

Што се тиче начина, на који су руде у рудничкој планини смештене, о томе се за сада не даје још ништа поузданог рећи; – при свем том, узета ова ствар у ужем смислу и ограничавајући се само на извесна места, и то на југозападну и северозападну страну Штурчева, наишли смо следеће.

Са западне стране Штурчева, и то, почињу од главе Мишовачког потока испод Мали Прлина, виде се две становне паралелне рудне зоне у правцу 161 степен источно од магнетног меридијана а са просечним падом од 60 степени у источно поље. Ове рудне зоне, на више места прекинуте, пружају се до преко Малог дола, па ту одма и нестају или им се становник због земљишта, које би над њима било, не види. Од Малог дола, па ти одма и нестају или им се становник због земљишта, које би над њима било, не види. Од Малог дола, преко Гушовачког потока, пошав па све до близу Бездана, неостављају речене рудне зоне више никаквог важног трага за собом. Тек код Бездана, показује се опет једна рудна зона и то у истом правцу као што је то горе назанчено. Но ова се код Бездана виђа само у неколико метара у њеном размаку. У том правцу, а прешав Крагојевачку реку нестаје иста зона сасвим, а отуда па још даље у правац на Љубићево (Бушинце), нисмо више никаквога трага те зоне нашли.

Даље на северној страну Штурчева, код места што се Катран зове, појављује се трећа рудна зона, која се од Катрана преко самотворне орнице, Краљевице, Јавора, Маријанца и Шајдине па до Јарменивачке реке пружа. Ова рудна зона сече оне две прве готово под правим углом на исток. Рачунајући к тим зонама и ону на источној страни Штурчева и то оно рудиште код Љубићева (окр. крагујевачког) у реци Сребрници, онда имамо у планини Руднику, четири главне зоне руда. Ову последњу зону, што је у Љубићеву, нисмо имали времена да је ове године тачније проучимо, те да је у тачну везу са онима горњима доведемо. Само толико можемо рећи, да та зона има богатијих оловних руда и то у једној калцитној маси упрскане а и жиласто подељене. Осим сијавца олова има још сумпорњаче цинка, но у мањој количини и нешто помешено са пиритом гвожђа.

Осим ових четворо главних зона а поглавито оних трију код Штураца, показују нам још друге стран путичне закопине и многи комади руда по разним потоцима из других места, што ван границе поменутих трију зона леже, да ће

морати бити на Штурчевима још више других пукотина, али ће ове бити од мањег знаја и вредности.

Да ли су оне прве паралелне зоне а са свима и ова трећа, доиста као неки ходници или положзи, или само неки рудни стубови или најзад неки систем рудних пластова, који сваки за се а и укупно сви заједнички правац и пад имају, то ће се моћи тек онда прецизно одредити, кад се читав Рудник, односно тих рудних зона, буде систематично у дубини испитао. Отуда би тек онда могли добити важне резултате за будућу експлоатацију тих рудишта.

Из тих разлога дакле, што смо овде у сушљивој природи зона изrekli, овде ћемо се ограничавати само на то, да извесна рудишта или зоне овде у главним облицима опишемо. Ограничавамо се дакле на она места, што су старим рударским радњама одкривена остала а и на она места, гди су становници руда на површину као изданци изашли.

На местима оним, где су руде на површини одкривене, или где има ма иначе рудних трагица, ту се оне појављују, час као за себе смештене, дакле као неки пласт или рудно гњездо, а час опет као рудна жица у виду рудника или полога, који има своју повлату и подину. Онде гди се опажа као да је рудни пласт, дакле то је руда што се само местимице одвојила, ту је она на њеној граници од друге руде што прилично у истом правцу лежи, просто без икакве свезе прекинута, и то или седиментерном стеном или трахитима.

Од места Катре па до *M*, *N* и *O* на плану означено има толико мањих и већих закопина, а и на такав су начин растурене, да се отуда не може ништа друго извести, но само њиов главни правац можемо одредити по овоме те рудне зоне правац иде 161 степен према магнетном меридијану источно.

На против на месту *A* и *B*, где су оне међусобно једним трахитом раздвојене, што је на карти црвеном означено, ту су руде на два места смештене и то код *A* и *B* где су оне једним трахитом међусобно раздвојене, и које осим тога показује међусобни паралелизам. Руде су ове у њиовом правцу на југо-исток прекинуте потоком што од *p* долази. Пошав онда даље к југо-истоку па до *ED* и *C*, руде су прве у њиовом правцу са свим прекинуте и то које трахитом и трахитном брекчијом које опет седиментерном стеном. Тек у *C* и *ED*, почиње иста руда која је код *A* и *B* била и иде онолико моћно и онако као што је то на плану црвеним обојадисано. Место *C* има још своје особено име и зове се Спиридонова пећина. Место *E* зове се Језеро или Језерска пећина, гди се радило у приличној дубини подземна радња и то за време пре проналаска барута. Ту се вода у дубини зауставила, и доиста једно подземно језеро образовала, од куда и име долази. О овом језеру поднећемо план чим буде готов. Даље у истом југо-источном правцу појављује се руда мање моћна код места *F* што се Мало језеро зове. Ту је руда врло накратко у свом правцу пружена.

Пошав од *F* у поменутом правцу на *G* и *H* прекида се руда и никаквог другог знака не показује, осим што је код триангумационе тачке 56 једна повелика закопина а помањи рудолом. Тек код *G* и *H* показује се руда у изданку

свога становника. Код *G* и *H* показује се руда у изданку свог становника. Код *G* и *H* ту су два паралелна рудишта, од којих доње рудиште припада зони *C*, и доњи зони *DF*, доња се само неколико метара у свом правцу пружа док на против горња *H* она се у свом правцу протеже на 187 степени. Даље рудиште *G* оно показује у свом правцу местимице врло малих знакова да ће се онолико у дужини пружати као и горња зона *H*. Обе ове рудне зоне, прекинуте су једини моћним трахитом, па их је овај тако прекинуо, да их је преместио на места *G* и *H*, која рудишта прелазе такозвани Мали до. Колико иду та рудишта још преко Малога дола а и у ком правцу о томе нисмо могли ништа видети, а то са тога, што је површина брда код стене тако затрпана земљом и каменом, да се ни становна стена ту може видети, осим само неколико закопина које смо нашли у том истом правцу кад смо дошли близу Гушавачког потока а и преко њега с к Бездану упутили.

У правцу рудишта *H*, долази се управо под Бездан. Бездан то је једно повелико окно, 15м—17м дубоко, и иде под брду из његове најдубље тачке у север, гди се није могло ући. Да је ту доиста већи простор што под брдо иде, то се види најбоље на овој великој гомили извађеног камена, као изметишта што је пред Безданом, јер оно образује читаво брдашце пред њом, у кој се гомили још и руда налази. Спуштајући се са Бездана на Краснојевачку реку, која је 30м нита испод отвора безданског, нисмо приметили никаквог рудног трага, и тако се на том месту завршавају изнадци описатих двеју рудних зона. Прелазимо сада на њив геолошко минералoшки карактер.

Као што је већ у почетку речено, продире девонску⁷ формацију и то њен најмлађи члан што одма под формациом каменог угља лежи, један од старијих трахита и то олитокласни – ортокласни кварцни трахит. Дакле то је онај трахит, који је главно подизање Штурчева а у опште рудничких планина произвео. Овај стари трахит а сама девонска формација продрта је другим млађим белим домичним трахитом. То је онај трахит који је за собом повукао и постанак рудишта на оном месту гди је имао прилике да образује трахитну и силифицирату кречну бречкију, јер готово свугде где су руде, ту су у исто доба и трахитно кречне силифицирате бречкије. Границе рудишта на разним местима су разне.

Код места *A* показује се руда као становник (што је црвеним обојадисано) онако и на онај начин као што је то на карти јасно означено, а сама матица тог рудишта за коју су руде везане, то је нека особена по свој прилици шпатна руда гвожђа, а зеленкасто жућкасте боје и готово кварцне тврдоће и упрскана, микроскопно ситно са пиритом гвожђа. У овој матици упрскана су ситно а и крупнозрнасто ови минерали: сијавац олова, сумпорњача ципка, пирит арсена, пирит гвожђа са нешто мало магнетног киса (о чему је Хердер погрешно држао да је то нека никлова руда), осим ових минерала има још упрскано и жутога

⁷ Девон је геолошка периода палеозоика која је се односи на време од пре око 416 до пре око 359.2 милиона година.

граната. Посматрајући ону велику закопину или рудолом што је од старих у рудишту *A* остављена и која у виду левка на ниже иде, мора се за сада на такав закључак доћи да је рудиште код места *A*, у виду руднога стуба или пласта од трахитне стене и трахитне бречкије одвојена. Рудиште се на том месту у његовој дужој осовини укршта са магнетним меридијаном под углом од 161 степени источно а дужина те веће осовине износи на околу 90 метара. Што се тиче моћности тог рудишта, она варира између 7 и 32 метра као што се на карти јасно види, а о паду истога опазили смо толико да је он источном пољу окренут.

То прво рудиште одвојено је од оног другог што према првом северно лежи, а са њиме иде паралелно које је на карти са *B* означено а осим тога црвено обојадисано у оном размаку како се исто у природи показује. Ово је рудиште одвојено од оног првог *A* са једном бречкијом која се састоји из комада трахитних и комада свију девонских стена. Размак овог рудишта *B* по његовој дужој осовини износи до околу 76 метара а моћност његова варира између 6 и 15 метара. Руде што се ту код *B* налазе оне су сасвим аналогне оним рудама, које смо код рудишта *A* већ набројали. Но овде се има још то главно да примети, како је овде сијавац олова жилицасто а погде и плочасто по матици подељен, а не зрнасто као што смо то код рудишта *A* опазили. Жилице те у матици рудишта пресецају се узајамно по разним правцима. Осим овога онажа се још и то да је ово рудиште на више места покривено танком кором сулфата гвожђа и цинка.

Оба ова рудишта *A* и *B* (пресечена) су потоком који од *p* долази и ту она и престају тако да на површју све до места *C*, *E* и *D* не остављају за особом никалног рудног трага, па из кога би се закључити могло на узајамни однос између *A*, *B* и *C*, *ED*, а то са тога, што је тај прекид учинио један врло моћан трахит, који рудишта под правим углом сече.

Код тачке *E*, ту је улаз у Језеро или Језерску пећину. У њу се улази на 5м дужине хоризонтално, а за тим се спушта одма вертикално наниже и улази у разно положене екскавације па више па наниже, десно, лево и унапред, које су сасвим неправилно положене и које су људском снагом израђене и то у времену, кад се још барутом није радило. Екскавације ове су по свој прилици ређено жежењем стена у тим просторима, јер се свуда туда виде плочасти и шкољкасти одломи у заоставшим дуворовима. Екскавације ове ишле су поглавито од југа к северу а по нешто и од запада к истоку. Садања дубина, до које смо могли допрети и коју смо измерили изнеси околу 17м, рачунајући од подине улаза па до језерске површине. Дакле на том хоризонту испод подине улаза лежи огледало језера које на околу 200м поивршине заузима. Колико су стари још испод језерске површине у дубину допрели, то се није могло одрети, јер тога ради ваљало би воду из језера испустити. А да су дубље испод површине језера спуштали се у то показује врло јасно кад се повећи камен у језеро баци, он даје од себе особени звук који подуже времена траје, по свој прилици док опет на

неки одпор наиђе. Наизад овде смо опазили још и то, да су сви дуварови тог подземног мајдана навучена са подебелом кором од сулфата бакра, цинка и гвожђа, који се сулфати употребљавају од тамошњих становника за бојадисање њиве пређе, па то по казивању у приличној колчини. Под тим језером и то на месту *B*, одпочет је један поткоп још у почетку овог столећа, који је имао ту цел, да се кроз исти она вода из језера пропусти. Отвор или улаз у тај поткоп удаљен је у хоризонталној линији за 100м од језерског улаза, а правац истог поткопа узао од $97^{\circ}30'$ источно према магнетном меридијану, а лежи 45,6м (по мерењу са ањероидом) ниже од језерског улаза. Исти овај поткоп прочишћавала су и обнављали га пионири 1866. године опет те цели ради, да се под језеро подиђе и отуда кроз тај поткоп вода пропусти. Предузеће то није се довршило, па са тога се и цел није ни постигла, а сада се поткоп овај налази готово у разрушеном стању, те се тога није могуће било да се у исти уђе до места, докле се пионерским послом прочистило.

Код места *D* и ту је врло много рађено на рудама, и оно стоји насигурно у свези са оним рудама, које су у језерској пећини, јер у тој пећини врло се јасно види да су правцем екскавација⁸ подизали од места *D*, а са друге стране код места *D* има једно округло окно које је по свој прилици служило за вентилацију кад су руде у пећини жегле, а таква окна као оцаи виђају се врло често у повлати пећинских руда. Код места *D* толико се нагомилало стена, које од рудолома а које од каменолома, да се изданци рудишта ту врло нејасно виде, али да испод *D* има још руда јасно се види по пећини, јер и над њом има на површини само малих трагова руда а у дубини су руде вађене, а и још заостале, само сиромашније каквоће. Овде нема никаквих трахитних прекида, па и са тога може се место *D* са рудама што су у пећини да доведе у свезу. Дакле само се тога што је површина код *D* затрпана, нисмо могли ни правац а ни под тог рудишта одредити.

Од тачке *D* кад се пође у источно поље, од прилике на 60м, долази се на најмоћније рудишта *C*, које по свој прилици одговара са једне стране рудишту *B* а са друге стране рудишту *F*. Рудиште ово *C*, или рудни лом, има у правцу његове дуже осовине размак од 130м а средња његова моћност равна је 30м. У овом рудолому види се јасно повлата и подина, повлата његова то је силифициратора кречна крижуља, која је још нешто и са рудама упрскана, а подину образује једна стена која *C* од *D* одваја а та је (трахитно кречна брекчија упрскана гранатом).

У овом рудолому има у његовом северном делу врло великих екскавација, које да ли иду у дубину не зна се, јер је патос тог рудолома затрпат са рудама таквих величина које преко хиљаде цената тежине прелазе, а исто тако виде се врло велике екскавације у повлати рудишта но и оне су истим таквим рудним масама затрпате да се само кроз мале отворе може екскавације видети, и кад бацимо у исте камен он прилично надалеко затутњи. У пределу код подине

8 Дубење, ископавање.

рудишта види се да је у дубину несразмерно мање рађено. Дубина овог рудолома, то је дубина докле су рудни ломови потрпати износи 15м.

Правац овог рудишта укршта се са магнетним меридијаном под углом од 137° источно, повлата пада му на источно поље под углом под 50° , а подина на исто поље под углом од 60° . По овом се, идући у дубину руда постаје моћнија, као што се то одма на први поглед и у самом рудолому врло јасно види.

Руде на овом месту, што се зове Спиридонова пећина, оне су оне исте које код *A* и *B* а и са истом матицом, само са том великом разликом, што су овде све врсте руда, које смо тамо изређали, много више копцентрирате, нарочито арсенична руда гвожђа, пирит гвожђа, сумпорњача цинка и магнетни пирит знатно су по количини порасне, дакле матица рудишта она се по коликоћи умалила.

Продужење рудишта *C*, преко Пружевачког потока престаје, траје дакле само до потока, па прелази се на *F*, које по свима приликама пада у ону зону *ED*, и *A*. Место *F* зове се Мало језеро јер је и ту заостала вода у шупљинама од куд се руда вадиле. Место је то у главном затрпато а изгледа као да је ту окно било. У језеро које на исток иде утуривали смо мотку од 4м дугачку и у косо под 60° , па нисмо на дно нашли. Каквим је рудама то место испуњено а и каква је матица тог рудишта, није се могло у изданку видети, јер у њему се само траг рудишта опажа, на против у изметишту има опет оних руда, које смо код *A* побројали, дакле врло је јасно да су стари и одовуд руде вадиле.

Пошав од места *F* у главни правац рудних зона, нестаје руда на површју у њеном изданку и то у врло великом одстојању од 640м, и тек у том одстојању наилази се опет на две рудне зоне *G* и *H*. Моћност рудишта *G*, није се могла одредити, јер је, пошав у њену подину све камењем и земљом затрпано, само се повлата још могла прилично јасно видети, а та је граувакови пешчар са којим долази чврсти кречни камен. Правац овог рудишта износи 151° к истоку, и пада к истоку 53° . Рудиште ово има мање сумпоровњаче цинка а исто тако мање сумпороваче гвожђа и олова, но рудиште код Спиридонове пећине. Сијанац олова овде се показује у виду листова и жилица у разним правцима укрштених. Ово рудиште показује се у његовом изданку само на 33м дужине, остала је дужина затрпана земљом па се тога није било могуће видети трагове изданка. И код рудишта *G* види се да је прилично рађено, а одма пред њим лежи и велика гомила шљаке, _____ прешав преко места што се зове Чесмица.

Више овог рудишта долази одма друго, означено са *H*. Ово рудиште пружа се у свом изданку све до места *H1* а то је дужина од 187м. Правац тог рудишта према магнетном меридијану источно износи 151° а средња моћност његова је 6м. Рудиште је то у силфициратом кречном камену девонске формације, који местимице прелази и у сам киселшифер; пад је његов у источно поље као и оних осталих зона, само што није могуће било овде да се тај угао одреди. Руде што су овој зони рудишта то је опет сумпорњача олова, сумпорњача цинка, сумпорњача гвожђа са нешто мало сумпорњачом бакра. Сумпорњача олова налази се и овде местимице у истој зони у приличној концентрацији и то опет

упрскано а и у виду листова и жилица. И овде је иста матица, која је код *B* била.

Код тачке *H* нестаје руда а тиме зона *HN1* а то и овде опет стога, што од тачке *H3* продире један моћан трахат у правац на исток, па он раскида ту рудну зону од прилике под правим углом, и то на тај начин, да рудну зону *G* премешта на *g*, а на против рудну зону *HN* премешта на *h*. Ово премештање врло се лепо и јасно види у Малом долу те зоне пресеца.

Зоне *g* и *h*, које су са онима *G* и *H* паралелне имају са свим исте руде као *G* и *H*, само са том разликом, што су овде бленда и сијавац олова много чешћи, но што је то кад први случај био. Од рудне зоне *g* види се у изданку њеном идући југо- источно на размаку од 72, а од рудне зоне *h* само 20м. Обе те рудне нестају на врло малој даљини од Малодолског потока, и они се не виде може бити са тога, што је површина земљишта вегетациом и земљом покривена. Зона *G* она је сметена у силифициратом кречном камену и моћна је у Малом долу на околу 20м. Поред ове рудне зоне са њене источне стране пролази један трахит моћан на 30м, а за њим тек долази друга рудна зона *h*, које је у том Малодолском потоку 30м моћна. У њеној источној страни продире једна мала трахитна жица моћна само 0,7м, која пада источно а по правцу заклапа са магнетним меридијаном угао од 22° према истоку. Ниже рудне зоне *g* низ овај поток и то у одстојању од 310м наступају седиментарне стене формације каменог угља.

Место, што се зове Стена, а то је 83. триангулациона, то је све сам трахит и пружа се једном косом све до врха налоге Штурца, а мњење је наше о том трахиту то, да је он пресекао рудне зоне *g* и *h*, јер пошав уз Гушевачки поток на више, који би морао те зоне да их пресече, и које би се у њему морале видети, њих ту више нема. Дакле пошав од Малог дола па до Гушевачког потока и отуда даље, нисмо нашли никаквога трага неких рудишта. Тек пошто се правцем рудне зоне *HN* дође до Бездана, ту наилазимо опет на руду. Руда безданска састоји се поглавито из бакарне руде и то сумпорњаче бакра, измешано са нешто сијавцем олова. О протезању безданског рудишта, даје се врло мало што рећи, јер изданак његов није прецизно одређен, а нема ни закопина такве природе да би се отуда о његовом протезању што могло рећи, изузимајући, само што се на површину у правцу рудне зоне *HN* види нешто мало трагова хидрата оксидног гвожђа, које само на битност рудишта упућује. Руде се овде налазе тек у дубини од куда је стари Кра-Борђе бакарне рудо вадио њих топио и од тог бакра оне старе крајцаре лио. Даље се може о Бездану то рећи, да је то један рудолом који се у дубину спушта и отуда од југа к северу под земљу у брдо иде. Само на једном месту у томе лому види се у неколико и пад који је врло велики јер он износи 80° а иде на источно поље. Дужина је тог лома на улазу 6м а ширина 3м, дубина је неодређена, али опет за то ће по свој прилици ићи до нивоа Краснојевчке реке у том пределу.

Што се тиче стене у којој би ту руда смештена била, то се није дало одредити, и то једно са тога, што је ту стена прво врло растрошена а друго је и руда вађена као у неком стубу. Код тог места има трахита и оне више пута

споменуте трахитне⁹ брекчије¹⁰, па ономе што смо до сада искусили може бити је врло лако да се руда између трахита и његове брекчије сметила. Од овог места па на југ пошав престају сваки трагови руда, у колико смо наравно ми за сада посматрати и опазити могли: напротив западно од тог места, има и више места а и повећа закопина и то све до ушћа Гушевачког потока у Краснојевачку реку, а прилично се исте закопине протежу и преко Гушевачког потока навише уз брдо.

Код свију оних закопина, које Гушевачки поток прелазе, налази се лепих бакарних руда, (сумпорњаче бакра), сијавца олова, сумпорњаче гвожђа, арсеног пирита и сумпорњаче цинка, а то све крупно и ситно упрскано и помешано са кристалним калцитом. Закопине те показују то, као да оне припадају неком другом огранку, који би се од Бездана под правим углом одвајао.

Трећа рудна зона, која почиње од Катре, она пресеца оне две горе описане готово под правим углом дакле по правцу иде главно к истоку, и то преко самотворне орнице, Краљевице, Јавора па допире до Шајдине. Да је то једра рудна зона за себе, ово закључујемо само из закопина које су у том правцу све до Шајдине наређене, које се на неким местима југо-источно раклају.

На површју нисмо нигде на рудолом или на изданак рудишта наишли; а да је тим закопинама доиста руда нађена то показују у неколико они изметци закопима, јер се у њима може наћи оловне и арсеничне руде са пиритом гвожђа и цинка, све ове у калцитној а и кварцовитој маси.

Кад се посматрају рудне масе, што се у два прва зонама, као становници на површини виде, и кад се узме још и то у вид, како би се оне могле просто са површине да ваде и то у виду најобичнијег руолима, а и не ишавши у неке знатне дубине, на под тако корисним околностима кад би још те руде биле по процентном садржају корисних минерала богате, онда би се дала одма сместа тамо врло велика рударска радња отвори, која би се због могућности продукције у великим масама добро и плаћала, јер кад се узме онај грдни квалитет руда, што се на местима А, В, С... *g* и *h* види, који се може оценити још сада на неколико милиуна цента онда је и врло јасно да би вађење исте масе јефтино било. Дакле, што се тиче квантитета руде, она је ту доиста врло велика, још друго главно питање је у колико је иста маса богата у корисним минералима.

У колико смо ми досада дознали хемијске анализе које се у лабораторији Велике школе граде, оне су како у олову а тако исто и у сребру по процентном садржају таког рода да се увршћују у ред сиромашних руда. Анализе су дакле такав резултат дале да оне руде што су у изданцима рудишти, не само што се немогу непосредно да топе но исто тако неби се плаћало да се испирањем на

9 Магматске стене, настају кристализацијом лаве на површини Земље.

10 Брече припадају групи кластичних стена, подгрупи псефита, а настају везивањем или цементацијом дробине неким природним везивом (карбонатно, силицијско). Име је добила по латинској речи *breccia* – ломљени камен

виши метални проценат концентришу, а то с тога, што су руде ситно упрскане, па би се морале врло на ситно туцати, а још и с тога што им је матица као што смо већ напоменули врло тврда, те тако неби се посао испирања ниуколико плаћао.

Са тога је само један и то овај једити пут могућ па да се дозна могућност корисне експлоатације тих рудних зона. Пут тај је овај:

Ваља рудне зоне у оним дубинама подићи и испитати гди има наде да су стари исте још недирнуте оставили, јер су стари само оно вадиле што је лакше било одбити а то су баш богатије руде и биле. У тим хоризонтима је дакле једина могућност да ће се врло вероватно до концентриратијих руда доћи, јер као што рекосмо, стари су све оно извадили што је у горњим хоризонтима за експлоатацију добро било а мање концентрирате руде оставили су.

Дакле будућност рудишта на Штурчевима, ваља једино у дубини тражити.

За то, што је нужно дубље хоризонте рудних зона испитати, нужно је да се посао испитивања сасвим правилно и систематично по правилима, што их данас наука зна, предузме; и посао овај сасвим следствено продужи, до год се не би позитивни или негативни резултати добили, јер би се онда тиме дознало, вреди ли рудник експлоатирати или не, и ако је вредно на који начин и са каквом добити. Те цели ради препоручијемо ово:

а) Ради испитивања рудне зоне које се у Краснојевцу код Бездана свршава, ваља је у дубини отворити, а тога ради треба онај подкоп, што је тамо већ одпочет и који је на карти са 104 означен, ваља га поново прочистити, па га онда, пошто му се на крај дође, положити нормално на правац те рудне зоне, или да ми се стари правац задржи, па ће онда њиме отворити огранак главне зоне, који огранак одваја се од Бездана на запад. Овај подкоп ваља донде продужавати док се не би дошло до рудне зоне или до места њене равни где би она требала да буде, а то би било у хоризонталном одстојању око 150^m- 200^m од ушћа подкопа па до рудишта. Кад би се тим подкопом дошло до главног огранка рудишта или до рудишта самога, онда ваља као што се то већ разуме, рудишта та десно и лево испитати, а ако је нужно мора да се у исто време још и дубина отвори, дакле дубље него што је ниво подкопа. На овај начин би дознали прво квалитет руда у дубини, а после кратког времена могли би одредити и квантитет који би се могао у извесно време на пример првих година отуда вадити и са којим трошком.

б) Другим подкопом ваља испитивати обе рудне зоне *G* и *H*. које би се постигло: једним и истим подкопином и испитале би се ту обе зоне. Подкоп тај дошао би близу онога места гди се Великодолски поток са Малодолским потоком састаје, а то је место на карти са *B* означено. Поткопом овим који би имао да иде нормално на зоне *G* и *H*, стигли би равнину зоне *G* од прилике у дужини од 250^m, а зону *H* у дужини од 281^m дакле 21 метра ушавши у равнину прве зоне, зашли би у другу. Но како би тај подкоп дошао баш у онај трахит, што је те зоне прекинуо и на *g* и *h* пребацило, то би се морало лево заокренути,

нормално на правац подкопа, па би онда стигли рудне зоне или њихова рудишта у дужини око 95^m лево у западном пољу. Као што се на карти види, могло би истим подкопом да испитамо и она отурена рудишта g и h ; но то би дошло тек онда на ред, кад би се G и H испитло.

в) Даље је неопходно нужно да се испитају рудне зоне код C и ED , јер ту су становници руда највећи по њиховој могућности. Дакле и овде је нужно те зоне једним трећим подкопом подвадити и испитати. Подкоп овај имао би да дође на оно исто место гди и сада већ такав један постоји и који правцем управо под језеро подилази. Подкоп је тај на карти са B означен, гди му се и правац види како он иде. Са поставком том да обаве те редне зоне на исток падају под углом од 60^m , стигли би у хоризонталу подкопа B , рудну зону ED у хоризонталној дужини од 165^m а $45,6$ дубље испод улаза у језеро. Другу рудну зону стигли би после даљих 60^m од ове прве, дакле зона C она би лежала на 225^m од улаза у подкоп а у његовом правцу. Овим подкопом пропустили би, прво воду из језера, и друго испитали би руде како у зони ED , тако исто и у моћној зони C . И овде би се испитао квалитет и квантитет руда у оној дубини до које стари може бити још нису дошли, ту би дакле може бити наишли још на недирнуте руде, које ће се по свима приликама бити бољег квалитета од оних што ји на површју у становницима имамо. Дакле са ова три пројектирана подкопа, испитале би се подпуно оне две јужне рудне зоне Штураца. У исто доба ваља прећи к испитивању оне рудне зоне која оне прве две готово под правим углом укршта и од Катре преко Маријанца протеже се до Шајдине. Ради испитивања ове зоне треба:

і) Поставити један поткоп код Дуловачког потока на месту F , које лежи између школе и среске куће. Поткоп овај имао би ићи к југо-истоку, којим би се подишла највећа множина старих закопина, а том дубином у којој би подкоп лежао дошло би се на сигурно до оног хоризонта руда, у ком су руде још не дирнуте остале. Дужина којом би ове рудне зоне дошли, изнеле би одприлике $600^m - 700^m$. Осим овога постигле би још и то, да би се по свој прилици вода оних других двеју паралелних зона туда отицала, са поставком кад би оне две зоне неким отвореним пукотинама стајали у свези са овом унакрсном. Најзад за ту унакрсну зону ваља још један подкоп постројити и то такав који би дошао у средину те зоне, а ово би било.

г) На месту D где се поток Стубова у Јасеницу улива. Поткопом овим испитали би унакрсну зону која је у околини Великог Штурца и Маријанца.

Посао тај, то јест испитивање трију рудних зона имало би да се изврши за време од 3–4 године, а тога ради требао би један капитал до околу 30.000 дуката царских који би се за то време на испитивање утрошио. Тек пошто би се ти послови довршили, могао би се одредити рентабилитет рудничких мајдана, а може бити би се већ прими или другим подкопом до повољних резултат дошло, јер зоне C , $E D$, G и H највише обричу, где би руде требале да су и правилније смештене а и богатије како по квалитету тако и квантитету.

Посматрајући даље шљакне оне што се у разним потоцима наоде, као Мимовцу, Краснојевачкој и Мајданској реци, у Мајдану поред друма идући од Рудника Милановцу, код Чесмица, у Прлиским потоцима, код чесме, код Катре и у Јасеници, изводи се отуда ово, да су стари на тим местим, где су одма и топионице биле, топили поглавито олово а и бакар. Односно количине тих шљака, она није тако велика, као што би се на први поглед чинило, јер готово свугде кад сасвим мало у дубину копа оне прелазе у обично камење да тако нигде нису тако моћно нагомилане. Количина тих свих шљака даје се оценити на преко полак милијунацената, а хемијска анализа истих показаће нам да ли би вредно било да се идсте у будуће још прераде, наравно са предпоставском том кад се тамо и рударска радња предузела буде, а и нашло се извора довољног и јефтиног горива: јер рудничке шуме неодговарају ниуколико тој цели.

Што се тиче горива у опште, ми смо у пределу око Такова и то на западној страни наишли на трагове мрког угља, па кад би се у том пределу довољна количина таковог одкрила, то би, разуме се врло корисно било за будућност и одржање рудничких мајдана и топионица, наравно опет, онда само кад се тамо још и довољно употребљивих метала нашло што би се тамо топити могло.

Што се тиче шуме, ареал руднички покривен је истом на около 800 тектара хоризонталне површине. Стање шуме те је врло различито и то прво односно положаја а друго односно приступа. На местима је шума врло ретка а по доби и квалитету врло мешовита, а гди су места приступна била отуд је све боља шума већ посечена. Само је у неприступним местима још заостала. Шуме те у опште могу се уврстити у средњу слабу шуму, и већи део њен састоји се из букових дрва.

Саобраћај са Београдом и Рудник за сада је могућ само до Шаторње, а од Шаторње до Рудника је за рударске цели немогућ. Од Шаторње гди главни аранђеловачки – крагујевачки пут пролази, отуда се одваја једна грана на Рудник, која је положена поред Јасенице у њеном кориту и уз исту. Читав тај пут од Шаторње па до Рудника, он је такве природе да се и лети тешко вози на обичним колима, а зими је исти готово непроходни. Такав хрђав пут траје од Шаторње па све до мајданске мејане. Тек отуда почиње пут у нешто бољи бити, који и ако није уредан опет се зато на том боље транспортира по на оном до мајданске мејане. Идући из Мајдана у Горњи Милановац, прелазе овај пут у прави друм, на оном месту гди се овај са крагујевачко–милановачким путем састаје, а то је одприлике један и по километар пред Милановцем.

Северна рудна гора

Знајући још од пре у неколико геолошке односе предела око Космаја и Авале, а сада проучивши подробније геолошке и рударске прилике рудничке планине као централног рудишта трахитни предела у Србији, нашли смо за корисно и нужно, да походимо и прегледамо предео око Космаја, као склопа

гора што се на север пружају и тамо се са Авалским гранама спајају, а отуда подилази тамошња формација под терциерне слојеве београдских и дунавских предела, образујући терциерну равнину северно преко Дунава и Саве. Пут овај морали смо и са тога да учинимо што смо знали да се око Космаја налазе стари мајдани и то у местима Баби, Губеревцу, Стојнику и Парцану, које ваља проучити и те у свезу са рудничким довести. Али се тога опет, што нам је ради испитивања тих места било врло мало времена на расположењу, са тога и нисмо могли ту северну рудну гору тачно испитати, и овде ћемо о тамошњим рудиштима само у онолико рећи, у колико смо иста тамо тек за неколико дана посматрали.

Крајња северна рудишта, северних грана система рудничких планина, а то је код планине Космаја, показана су стародрвеним закопинама, почињу између Сопота и села Баба (окр.београдског), које закопине пружају се са мањим и већим прекидима све до западне авалске косе. Основа тих планина или предела између Космаја и Авале, то је она иста коју смо и код Рудника констатовали, а то је горња девонска периода. И овде у исте те старе седиментерне периоде продрте разноврсним трахитима а по разним правцима исто онако као и на Руднику. Узрок постанку рудишта на тим местима ваља опет тражити у продирању трахита, као и на Руднику. Главна линија рудишта, пада у југ – север који главни правац укршта се са још многим споредним, као што то показују правци система споредних закопина.

Руде што су у овим рудиштима оне су оне исте као оне на Руднику, само са том разликом, што ће овде сијавац олова, гледајући на његов физикални карактер, имати далеко више сребра на онај на Руднику, осим тога овде савлађује више сијавац олова, дакле сумпорњача цинка и пирит гвожђа они су овде рећи. На против на крајњој тачки ових рудиште а то је западно испод Авале, ту су рудишта више бакровита и арсеникална.

Старе закопине се протежу од Баба, преко Парцана, Стојника, Губеревца и Рипња све до саме Авале а то је дужина на преко 30 километара. На површју тих места, а и у окнама што смо тамо наишли, нисмо могли нигде за сада на становну руду наићи, али руде оне што смо по потоцима и закопинама чепркајући нашли, види се врло јасно да су стари из дубина врло чисте и богате руде вадиле. Узевши даље у поглед оне по броју многе закопине па и врло велики број места гди су стари руде топили, и то како у потоцима тако исто и на највишим висовима тих предела, а исто тако ако се узме у рачун она огромна маса шлага што се на тим местима између Парцана и Стојника укупно налази, мора се отуда тај закључак извести, да је средиште тих рудишта било измеђ Парцана и Стојника. Осим овога изилази још и то важно, да је како рударска радња, а тако исто и топионичка морал се неколико стотина година непрекидно, са великом коришћу продужавати. Кад би се све гомиле шлага што су тамо укупно узеле, рачунамо да би по тежини изнеле преко 5 милиуна цената.

Држимо за дужност господине министре, да нас још сада учинимо пажљивим о могућности велике вредности тих старих мајдана (северне рудне горе) а и шљака (ако се вредне по анализи покажу) измеђ Космаја и Авале лежећих. Са тога ћемо овде укратко с тим рудиштима и шљакама наше мњење изложити.

Геолошки и рударски односи овде поменути местима они су исти као и на Руднику, па се тога биће и овде истоветна рудишта као и моле. У овом северном терену и ако се чини као да ће рудишта бити мање моћна но на Руднику, опет зато држимо да ће руда у пределима од Космаја до Авале бити далеко богатија, то јест она ће имати далеко концентрирати метали садржај но на Руднику, па са тога ће се ове руде моћи пре употребљавати но оне на Руднику. Постоји даље још и ово, да ће и протезање ових рудишта бити далеко већем размаку но оних код Рудника, а и то да је овде далеко више рађено но на Руднику. Осим тога овде је и саобраћај са Београдом много угоднаји но са Рудником, дакле за довожење машинерија, одвоза руда за стране топионице или одвоза руда за стране топионице или одвоза готови топичких продуката за европске пијаце као и набавка раденика, много је лакше, но што би све то код Рудника случај био. Даље овде постоји још ово важно, да ће овде могуће бити много пре наићи на камени угаљ, и то на такве слојеве који ће бити много мирнији но у рудничком терену. А слојеви ће ови бити овде с тога мирнији, што су овде и ерупције трахита већ ређе, те с тога и није било узорака великом претурању и прекидању слојева. Камени угаљ нађе се по свој прилици источно и западно од Космаја. Да ће ту доиста угља бити о томе већ имамо важних знакова у Вреоцима и то на месту Црљени а и Прогореоцима званом које лежи код Катине баре. Том истом имамо се надати и у околини северној од Авале, но само овде већ у већој дубини. Каменог угља било би дакле по свима приликама дуж трасе будућег гвозденог пута. А ако би се случајно наишло на непродуктивну формацију каменог угља, то би се опет за рударске махине а и за топионичарске цели дао врло корисно употребити.

У колико нам је позната траса пројектираног гвозденог пута, она би поменута рудишта на више места пресекала: осим тога, ако се узме у рачун још и грађење парцанско – раљског тунела, онда ће се просто тако рећи споредно, самим грађењем гвозденог пута, испитати на више места главна, космајско–авалска рудишта, а и неупотребивши те цели ради особне рударске послове. Дакле грађевина тог пута постигла би двојак цели.

Најзад ако би анализа ових шљака – што смо отуда покупили и за анализу предали професору Сими Лозанићу – показала довољно процената у олову и сребру, па да би вредно било исте шљаке – по дојакосњим најновијим искуствима и малом потрошку горива – опет поново претапати, онда би се из тих шљака могло толико новаца извадити да би се из добита отуда могао један део употребити на испитивање космајско–авалских рудишта. У овом случају испитали би та рудишта без потрошка новог капитала.

За испитивање ових рудишта, а и за подизање топионице за претапање шлага (ако би иста довољног процента у металу дале), говори још и та околност, што би читава администрација много простија била но на Руднику, из тога, што су ова места тако близу Београда положена. Било би онда још изгледа да би се по времену у самом Београду могла отворити и рударска школа, од куда би се вешти рудари и настојници нижега реда могли врло лако образовати, а у Београду лакше из тог узорка, што овде, већ имамо збирку минералoшкy геолошкy те цели ради, а поље практике, оно не би било од Београда тако далеко.

Из горе наведених разлога предлажемо, да се космајско–авалска рудишта са подпуном енергијом испитају, чега ради ваљало би и овде оне исте послове предузети, какве смо на Руднику за испитивање тамошњих рудишта препоручили. Дакле ваља и овде рудишта у дубину испитивати. А специјално како и на којим местима, то остаје онда да кажемо, кад би још једном исте пределе тачније проучили. Осим тога нужно би било да се на неким местима буши, па да се камени угаљ нађе. Пре свега тога ваља да се од свију тамошњих закопина начини карта, а и иначе ситуација снимити како би се у тој карти могли и геолошки односи нацртати.

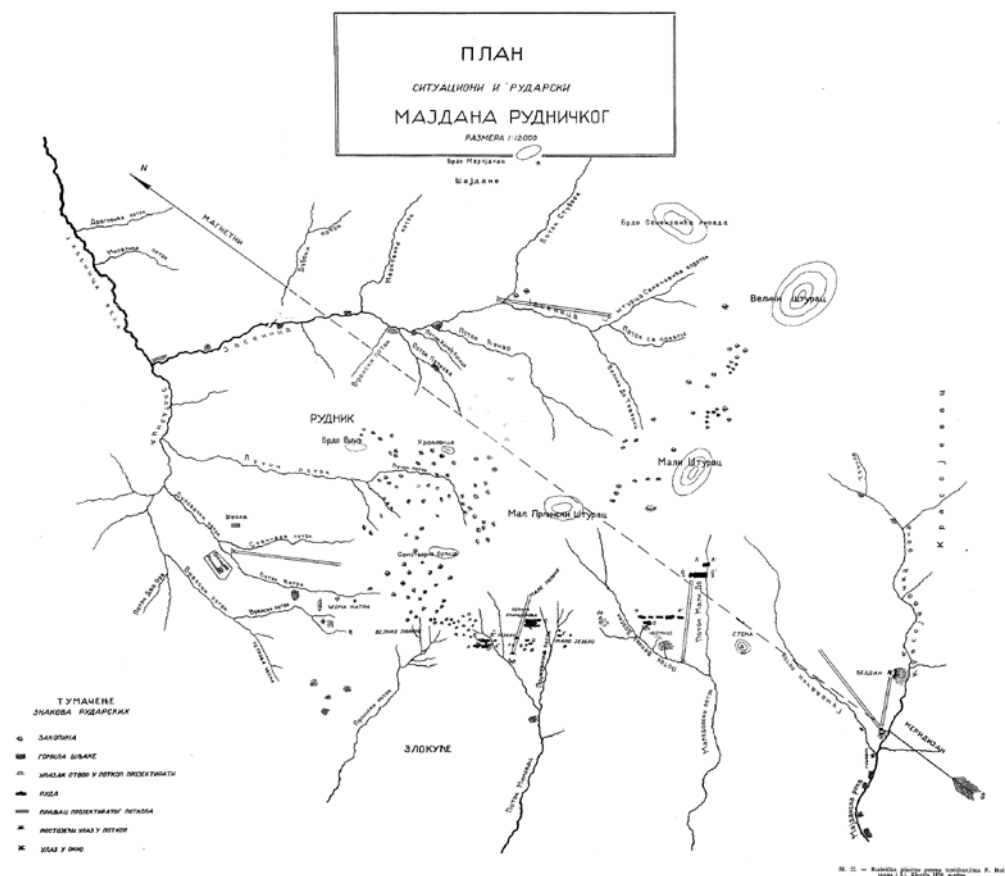
А ако би анализа парцанских штола дала такве резултате, да би исту по напред одређеном предрачуну могли корисно топити и отуда у њима заоставше олово и сребро вадити, онда би се морало најпре са горивом осигурати, па кад би се морало најпре са горивом осигурати, па кад би се и у томе осигурало, онда би се могло одма приступити и к зидању топионице, која би без сумње довољно користи давала, од куда би се и рудишта испитати могла. Да би се дакле космајско–авалска рудишта што скорије отворила, зависи још много од повољних резултата анализе тамошњих шлага.

Узимамо слободу господине Министре, да ? вас учинимо пажљивим још и на извешће господина Фукса који је у свом извешћу под Р 16 од 16. јула 1852. године описао иста космајско–авалска рудишта. У том се извешћу не полаже никаква вредност на шлаке. Али кад се узму у обзир најновији топионичарски напредци, и кад се искуством дошло до тога да је могуће свако гориво за топионичарске цели употребити, онда је врло јасно, како је у новије време постало и врло важно да се старе шлаке понов испитају – (Лаурион.)

Тако се већ на више места у Европи, као у Шпанији и Грчкој (Лаурион), старе шлаке са великом коришћу поново претапају.

9. децембра 1874. године
у Београду.

Љубомир Клериф и Феликс Хофман

Резиме

Током читавог XIX века вршени су покушаји да се обнови рударска производња и да се рудни потенцијали земље ставе у функцију њеног развоја, У тим покушајима једно од најзначајнијих места била је планина Рудник на којој су рударске активности имале миленијумски континуитет. То су потврдила и истраживања најзначајнијих европских стручњака прве половине XIX века барона Хердера и Карла Хејровског, на основу увида у остатке некадашњих рударских активности. Тек је обиман извештај који су, на основу вишемесечних испитивања на Руднику 1874. године, поднели српској влади Феликс Хофман и Љубомир Клерић, а који овде доносимо у интегралној верзији, донео праву слику о рудним потенцијалима рудничких рудишта.

BORISAV ČELIKOVIĆ

**THE REPORT ON THE EXAMINATIONS OF THE MOUNTAIN RUDNIK
FROM 1874**

Summary

In the course of the whole XIX century the attempts were being made to revive the mine production and to put the mine potential of the country in the function of its development. In those attempts one of the most significant places was the mountain Rudnik where the mine activities had had a millennium continuity. This was confirmed by the research of the most important European experts in the first half of the 19th century Baron Herder and Karel Hejrovský, on the basis of the access to the remains of the former mine activities. But the report, which was made on the basis of long examinations for several months on Rudnik in 1874 and which was submitted to the Serbian Government by Felix Hoffmann and Ljubomir Klerić and whose integral version is here, brought a real picture about mine potential of the ore deposits on Rudnik.

МИЛОМИРКА АѢИЋ
архивски саветник
Међуопштински историјски архив Чачак

ПИСМА УПУЂЕНА РАДОМИРУ К. ЦВИЈОВИЋУ НА ФРОНТ АВГУСТ 1914.

АПСТРАКТ: Сачувана преписка између војника на положајима и породице која остаје у завичају су данас реткост. Писма која овом приликом публикујемо су од великог значаја јер говоре о начину комуникације. Из њих видимо да су љубав, брига, пожртвовање саставни део сваког упућеног писма. Велики значај придаје се опису свакодневног живота и догађаја у породици, селу Лучанима и Чачку.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Лучани, преписка, фронт, 1914 година, свакодневни живот

Многобројна драгоценa сазнања о времену, људима и догађајима из наше прошлости откривамо из писаних докумената. Читав један век је прошао од настанка докумената које овом приликом публикујемо. То су писма која су упутиле учитељу Радомиру К. Цвијовићу његова супруга Олга¹ и сестра Радојка - Раја Цвијовић.² Ова писма су сведочанства о животу и дешавањима с почетка Првог светског рата у Чачку и околини. Учитељица Раја Цвијовић у свом опширном писму обавештава брата о вестима са фронта, ратним операцијама, као и неким неуспесима српске војске.

Просветитељску улогу Радомира К. Цвијовића, када је била у пуном замаху и успону прекинули су ратови, прво балкански, а затим и Први светски рат. Још од анексије Босне и Херцеговине 1908, позиван је повремено на војне вежбе, а од 1912 кад је обукао војну униформу готово да је није скидао до 1918. године. Из балканских ратова враћа се са чином резервног пешадијског капетана. Заједно са својим сељанима, међу којима је било и његових ученика сврстава се у редове неустрашивих бораца, одлучних бранилаца националне независности и слободе и у Првом светском рату, у коме је као резервни официр одликован одликован је Златном медаљом за храброст и Карађорђевоом звездом.

1 Олга Цвијовић, супруга Радомира Цвијовића, рођена 1892. у Котражи. Кћерка Алексе Милосављевића бившег трговца и народног посланика из Котраже. Сахрањена на чачанском гробљу 1936. године.

2 Радојка - Раја Цвијовић (1887-1963) учитељица у селу Лучанима у току окупације 1915-1918.

Већина војних обвезника из Драгачева је мобилисана у X и XI пешадијски пук, а последња одбрана ³ била је у Крушевачким резервним трупима.

Након извршене мобилизације Радомир Цвијовић је у периоду од 10. августа 1914. до 4. марта 1916. године био командир 3. чете 3. батаљона X пешадијског пука I позива. Касније је био командант 1. чете 2. батаљона X пешадијског пука, а потом је био распоређен и на место командира у XXII пуку. Након тога по предлогу главног интенданта Милорада Петровића, начелник штаба Врховне команде Иван С. Павловић одредио га је за командира пекарске чете Дунавске дивизије, а потом и Моравске где је остао до краја рата.⁴

У основној школи у Лучанима радио је од школске 1904/1905, док је његова сестра учитељица Радојка - Раја Цвијовић радила у истој школи од школске 1906/1907. године.⁵

За време окупације становништво је тешко живело, мушкарци су отишли у рат или заробљеништво, а жене и деца су живели у оскудици. Драгачево је било опустошено. Страдале су занатлијске радње, дућани, школски објекти и намештај у њима, а највише пољопривреда од које је живео највећи део становништва. Школа није радила. Учитељица Радојка - Раја Цвијовић је у тренутку уласка аустријске војске била у Чачку, где ју је задржао непријатељ четири месеца. Када се вратила у село у њен учитељски стан се био уселио Суд општине Дљинске. Све до краја рата плаћала је кирију од новца који су јој браћа са фронта слала за издржавање.⁶

Писма су репородукована у изворном облику.

Лучани 18-VIII- 1914.год.

Драги и мили мој Раде, Твоје мило нам писмо, јуче смо добили, које нас је много обрадовало. Хвала милом Богу, кад си здраво, писмо је писато 12 из Шабца, кажеш да не добијаш од нас писма, мити пишемо сваки дан, па негде застаје, Ми од тебе нисмо добијали често док си бију у Лазаревцу, а од 1. добијали смо 2-3 одједном ономад нисмо 6 дана добијали па у недељу дођоше 2, не знаш Радомире колика је радос(Т) код нас кад добијемо писмо, па да ођеју ови бездушни Поштари да увек испрате и Тебе и нама.

Данас се надам писму јер знаш који је дан, Ја седим и пишем и замишљам да и ти то исто радиш, ако имаш времена од тих проклетих Аустријанаца.

3 Последњу одбрану чинили су младићи од 18 до 21 године и мушкарци од 45 до 50 година старости.

4 Подаци нађени у породичној архиви: Наредба Врховне команде бр. 56738, војна карактеристика, похвалница бр. 30225 од 5. јуна 1919. године.

5 Драгоје Тодоровић, *Школство Драгачева у 19. веку, 1988,230-231.*

6 Данило О. Белић, *Хроника Лучана, 60.*

Драги Радомире од Браце ⁷ добијамо писма сваки дан онје хвала Богу добро, Ангелина⁸ и Драшко⁹ још су у Милановцу и они су добро, Ми смо добро само да си нам још ти паби било најбоље, али у име Бога дако се и то сврши. Пшеницу су нам дотерали, пасуљ смо почупали зоб оврли има доста лукац смо почупали и њега има много и добар је, лубенице су велике и има доста по неку кидамо лепе су, свиње смо затворили ранимо сад, смеђем¹⁰ од тикве. Челе су добро. Раја прегледа рамови су пуни меда, опет смо косили по челињаку.

Јуче нам дошао један мали рој, метили смо га на оно место где је био онај бегунац отава нам много добра сад у понедељак ће мо да косимо,

Ономад увече прође овуд Аца управник, и Кум Милисав одоше на Шарган, Милисав мало сеђе са нама ишо у Крагујевац за бомбе, и каже даће да наступају (нечитко) дошло пуно рањених војника прича нам Миљко Вујовић даје видео тебе, каже обукао Господин војничко одело нема ни сабље, били су код куће 2 дана па отишли у Пожегу да их превију, па их задржали у Болници.

Мама ми јуче пише и пита јесам ли добила скоро од тебе писмо, каже даје она добила из Лазаревца.

Драги мој Радомире, ово сам писмо јутрос написала, за пошту па пошто Миљко рече даће прекосутра коморације¹¹ ја оставих да по њима пратим, и ево ћу ти сад још једно да напишем, да се бар преко писама разговарамо,

Грли те љуби и моли доброг бога да те чува твоји Раја и Олга

Лучани 18-VIII- увече

Драги и љубљени мој
Радомире,

Здраво смо, Раја данас оде у Чачак да испрати Ангелини неке ствари. Ја сам данас пеглала веш, вечерас сиђох пред кафану да замолим Александру да ујутру подложи фуруну да ти умесим колач ту беше Танасије Маслар и Јеремија дошо данас, пита ме за Тебе, и поздравили су те, данас сам се надала од Тебе писму 3 пут сам ишла у општину, па данас немаде, а од Браце сам добила 2 карте од 11, и 13 овм.

Пише здраво је, каже да од Тебе не добија писма, зага и Пријатељ у Београду су а Љуба и Никола код оца у селу.

7 Назив за девера који се користи у народу, односи се на Светомира Цвијовића.

8 Ангелина Цвијовић, супруга Светомира Цвијовића рођена је у Београду 1888. Кћерка Косте П. Јовановића инспектора министарства грађевина, сахрањена на Чачанском гробљу 1970.

9 Драгомир Драшко Цвијовић, син Ангелине и Светомира Цвијовића, инжењер сахрањен у Чачку 1941.

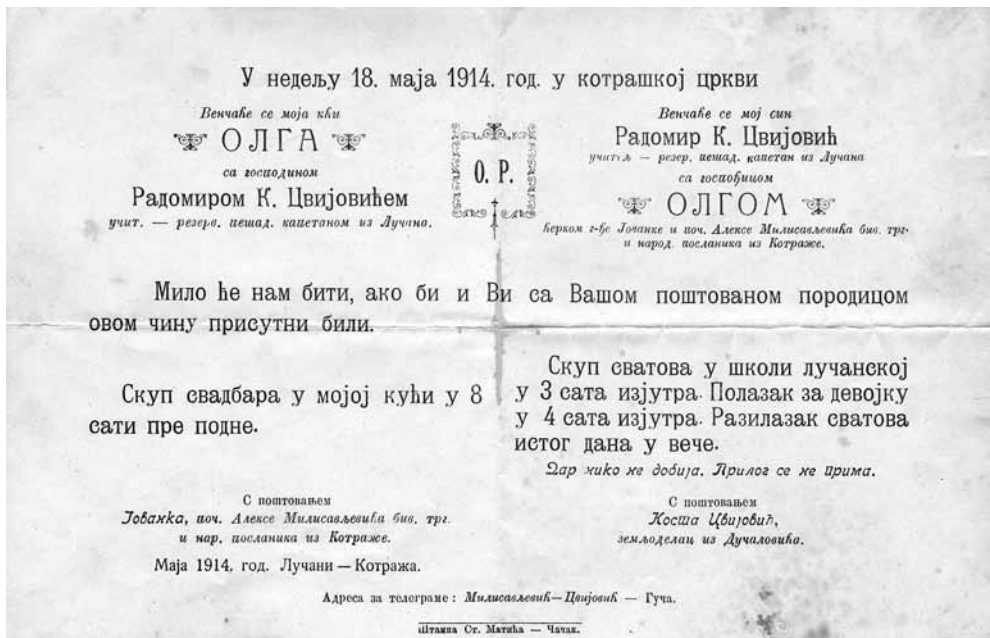
10 Исецкана, кувана тиква која се даје свињама за тов.

11 Коморције, припадници интендантских јединица.

Драги Раде 10 били смо код Ангелине у Милановцу. Ја Раја Тата и Предо је код нас, до Чачка смо ишли у нашим колима, а у Чачку смо узели од Данилове жене кола, тамо смо преданули Ангелина и Драшко добро су. Драшко се ослободио па самном прича.

Ангелина ће ту да остане још неко време, каже згодније јој ту да чује за Светомира, из милановца смо ти се јавиле, кад смо дошли кући нашли смо 3 писма и 3 карте од тебе срећо моја, и одмах смо ти писали да смо били у Милановцу али ти сигурно ниси добијао.

Ја и Раја смо добро, слажемо се хвала Богу, ја јој чиним што могу, а и она је добра пасе да волеги, занас не брини сунце моје само себе пази.

*Позив на венчање Олије Милосављевић из Кошраже
и Радомира Цвијовића учишељ из Лучана*

Данас је осмнаести,¹² дај Боже да други осмнаести дочекамо заједно, и још много година у слози и весељу.

Ја Радомире стално о теби мислим, тиси мој живот, моја нада, срећа и све, много сам те се ужелела како често срце закуца па оће да искочи често те сањам, писмо узем па једно и носим у недрима.

Сад лаку ноћ срце моје 11 сати Предо давно заспао, ја седим и пишем, киша пљушти. Ја мислим дал спава мој Радомир и дали ти је угодно.

¹² Олга и Радомир Цвијовић су се венчали 18. маја 1914. године. Датум када је писмо написано указује да су само три месеца у браку.

Љубим ти очи, уста, врат, чело косу, сву моју лепу главу, притискам пољупцима у мислима,
још много и много пољубаца шаље и моли Бога да ми Те што скорије врати
Твоја Олга.

Драги Раде да нерекнеш много је ово. Али ја много осећам па морам и да пишем грли те твоја Олга

Раја ће ти сутра писати. Много те поздравио Предо воли те увек твоја Олга.

Шаљем ти 10 карти љуби те твоја Олга.

Лучани 21- VIII - 1914¹³

Драги брате,

Добили смо сва твоја писма и карте до сада писана те и писма од 15 и 14 ог. Хвала Богу кад си здрав а теби хвала, што нам се тако често јављаш, скраћујући себи и то мало одмора што можете имати – ако се то уопште може одмор звати.

Била сам сада 19 ог у Чачку да пошаљем јорган и неке поклоне за Драганов¹⁴ рођендан у Милановац, јер су они још тамо, и тата ми рече да му је Бранко дао твоје писмо и твоје паре и Драгољубове и његово писмо.

Тата¹⁵ баш беше купио нове опанке да се накицоши (наравно због удовица) и да дође код нас, па пошто ја дођох, он одложи свој пут за доцније.

Одох одма код Брана и он ми је дуго причао о свима вашим тешкоћама и несрећама које снађоше јадне Мачване о чему ми и ти писа онако опширно.

Језа човека обузима кад прочита само твоје писмо а камо ли кад сагледа све грозоте што почини та „културна аустријска војска“.

То је ужасно и срамно од једне културне државе да свакаке ужасе изврши над мирним и slabим створењима, који су се већ предали.

Но ја се уздам у нашу стару срећу. Бог, онај исти Бог, који нам је помагао неће нас ни сада оставити но ће нам помоћи да се љуто осветимо, тој зликовачкој суседки, и то много љуће него што је она икад и замислити могла.

Бог је увек на страни правде- а правда је на нашој страни.

Комора се спрема за 22 овм да пође кад вас и купила ти ове ствари у Чачку да ти пошаљемо.

13 Писмо је написано на 8 табака, публикује се у изворном облику.

14 Реч је о Драгомиру Драшку Цвијовићу, кога тетка учитељица Радојка Раја Цвијовић зове Драган

15 Коста Цвијовић (1859-1933) отац дивизијског ђенерала Светомира Цвијовића и п. пуковника Радомира Цвијовића. Оба сина су му се вратила из рата, а за своје учешће и заслуге су одликовани Карађорђевоом звездом, био је послужитељ у Чачанској гимназији.

Бране ми рече да немате шећера и машина.¹⁶

Шаљемо ти две рум торте пуслице- (кад их једеш потсети ћете на „чачанску пуслицу“), масну тарту, 1 кг качкаваља (баш је био стигао и брзо се разграбио пише на дунст папиру да је за тебе) мало сланине, флашу клековаче, пакло машина, два кила шећера 1/2 кг кафе, туце марамца и ако пушиш узми дувана колико хоћеш.

Узела сам ти све новине што сам нашла у Пожези, имаш и данашње најновије, а то је од 20. Ишла сам на коњу нарочито у Пожегу за ракију и новине.

Бране ми рече да би требала да кажем Стојанки да пошаље Драгољубу дувана и папира, јер се тамо плаћа 1.50 кутија дувана.

Пошто ми је било немогуће јавити јој јер комора иде сутра дан, то сам му ја узела 16 кутија 8 папира и пакло машине. Узела сам му 1 кг качкаваља. То му подај, а ако се тебе пуши ти узми колико хоћеш а рест¹⁷ њему.

Паре ћу послати Стојанки сад 24 ог у недељу по Радовану, јер је он и прошли пут однео. Јавићу јој шта сам купила за Драгољуба, па ће ми она послати новац.

Радовану плаћа 1.40.

Шаљемо ти три пара чарапа, а ако су ти које исцепане ти нам их врати.

Од кутија и ових крпа што смо опшили, што ти треба задржи, а рест нам врати, за други пут кад буде ишла комора.

Јави нам шта би ти још требало да ти пошаљем. Послаћемо ти скоро и зимске чарапе, по овим војницима што се враћају из болница у команду.

Морам ти рећи да смо колаче ми месиле, јер кад сад прочитах снајки шта сам написала изгледа као да смо и колаче купили.

Тражила сам балон да ти пошаљемо вина, али га ненађох, потрудићу се првом приликом да ти пошаљем.

Пишемо ти, и Светомиру сваки дан та ни један недобијате. Чуди ме!! Светомир нам пише врло често али се жали да од нас никакву вест нема.

Он је сад у Гроцкој као командант 10 пука и некаквога Грочанскога одреда. Има под собом све родове оружја. Задатак му је да брани прелаз Аустријанаца.

Његови војници долазе често и фале се како им је он веома добар.

Снајка је у Милановцу. Ишли смо пре неки дан код ње. Узели смо из Чачка од Данила агента фина кола, а дотле смо нашим. Тата, ја, снајка и Предо (он је одавно код нас).

Ја сам била кочијаш, кобила ме одлично слушала. Стигли смо за 3 сата.¹⁸

Снајка је добро, а Драган је опет имао чиреве и неку жљезду под пазухом. Доктор јој дао нешто за мазање па ако сама не нестане онда да се изврши операција. Снајка ме замоли да ако недај Боже дође до тога, дођем и ја, јер

16 Машине = шибнице.

17 Рест = остатак.

18 Раздаљина између Чачка и Горњег Милановац је 22 km.

она не сме сама. Ја јој обећах. Но хвала Богу дооперације није ни дошло јер је жлезда училела. Траје му још један чир а чим га и то прође они ће код нас. Ми их очекујемо кроз који дан.

Она нам пише и пита где си да ти пише.

У селу код нас мртва тишина, коју поремети песма кога војника или каквога врло малог чабанчета.

На друму или пред општином и меаном видиш снуженога човека или жену где хуче и плаче, за послатим својим у рат. Моле председника да одреди кога да им помогне Миљко¹⁹ се показао веома исправан, одређује кулуком те раде, вршу, косе, оправљају каце. Тресу шљиве, цепају дрва за казане и уопште све радове свршавају.

Краће се никакве не дешавају.

У јутру и у вече чује се страшна кукњава по Дљину за пропалим- несталим војницима и у Лучанима код Благојеве куће.

Сељаци су сада мирни, али Бога ми кад је Аустрија прешла нашу границу била је паника међу њима. Код нас је изгледало страшно, а код вас како је било то ни замислити не смемо. Само што је рекао Миладин Матијев кад се вратио са Цера као коморција, кад су га питали: „Како је тамо Миладине?“ а он каже: Како? Благо оном ко није тамо и ко није ишо да види, то само могу рећи.

Топови са Цера чују се тако јако као да су у Пожези и толико су уплашили народ да само као луди иду и говоре: Е ово је страшно, дај Боже да ко жив кући дође. Са Вишеграда су се чули али као грмљавина из даљине.

Многи су помишљали на бегства а многи причају како ће они куражно дочекати Швабе на свом прагу и ни стопе неће одатле маћи.

Кад је Аустрија узела Прибој и Пљевље опет силан страх и силно причање, како ће Швабе да нас прегазе, јер нас је Рус издао.

Силну муку сам имала док сам их убедила да Рус није издао већ да он добро туче Швабе са друге стране. Онда им лакше и сваки каже. Е ако је тако Госпојице, онда се ми не треба да плашимо кад је Рус уз нас. Рус је брате сила. Наш народ има силну веру у Русију.

Треба чути сељанке како разговарају о рату. Побркале су, сироте све могуће државе само Аустрију и Немачку зову „Швабе“. Све остале државе за њих су имена која им падну на памет.

Теше се сироте, како ће се ово брзо свршити, јер деца слуте.

Лазарева мајка каже да су њихова она мала деца увек пред повратак војске из ранијих ратова довикивала једно другом: „Ево дођоше наши људи потрчите да их видимо“. Па и јуче један мали Борислављев зове из њиве млађег брата: Потрчи сад уђоше у авлију наши људи, а овај му одговара: шта им вреди кад

¹⁹ Миљко Миловановић изабран за председника општине јануара 1914. у Лучанима. На тој функцији је био до уласка аустријских власти крајем 1914. (Данило О. Белић *Хроника Лучани*, 50).

смо ми све појели за ручком, шта ће они сад да ручају. Теше се сироте, па им је лакше.

Борбе II позива су биле страшне они су прешли код Вишеграда кад и аустрија код Шапца. Борбе су биле огорчене, борили су се јуначки, али непријатељ је био надмоћнији а утврђење модерно па никаквих успеха. Обили су неке ћошкове и ништа више.

Кад су одступали са некога брда Аустријанци се послуже лукавством. Узму велика звона козарска те зазвоне по шуми, а наши се разиђу мислећи да су козе па их навадају за клање, а ови их опколе и страшно упропасте. Много је изгинуло и рањено. Из наше околине је рањено а мртвих нема. Због тога неуспеха одузета је команда Андри судији а Манојловић у мало није био убијен.

Њему је наређено да одступа и он је почео да се повлачи тога тренутка дојури један виши официр – незнају му име бесан од љутине назове га издајником и оној љутини окреше, три револверска метка му пролете његовом срећом поред ува и ништа му не буде.

То је било оних дана кад је била борба на Церу.

Они се врате натраг и дођу у Кремне у позадину пошто су готово преполовљени. Ту су били до 2 ог, а тада су кренули опет, изгледа на Вишеград, јер ова дивизија има да оперише ка Сарајеву.

Кад је наша војска враћена у старе границе, непријатељ нам узме Пљевље и Прибој.

Тамо у помоћ одма оде косовска дивизија из новоослобођених крајева и око 10.500 из Крушевца оних заосталих што су наоружани руским брзометкама.

Докле се војска кретала у помоћ, дотле Ви одржите сјајну победу на Церу²⁰ и стигнете пред Швабу. Задате силни страх тако да они одмах напусте без икакве борбе ова два места и врате се натраг у Босну.

У борбама код Вишеграда изгинуло је много комита. Од 600 остало 50. Команданту њиховом – Вемићу пребијена нога, у Чачку је у болници.

О њиховој несрећи причаху нам двојица комита, што проведоше овуда рањенога коња.

У Пљевљу и Прибоју нису много штете направили јер нису имали времена. Становништво наше око Бајине баште побегло у збегове. Велики број Босанаца пребегло је овамо.

На Прибој и Пљевље прво су наишле Аустријске комите и становништво пребегне у старе наше границе. Они и становници Нове Вароши, око 100 породица дошло је било у Гучу. Кад су Аустријанци враћени депешама је становништво позвано и готово се сво вратило. Само Босанци још нису, њих има доста у Пожези.

20 Церска битка је прва победа над аустроугарском војском. Због изузетних заслуга у руковођењу и командовању у Церској битци, командант Друге српске армије Степа Степановић унапређен је у чин војводе. Битка је почела 12. августа 1914.

Наше војске још има у Крушевцу. То су раниоци и они претекши, и они ће бити скоро упућени. Са њима је Јово Ковачевић. Нема ни казана у чему да им кува него узима на 0.05 од војника те купује канте за кување. Само он им каже: „Ово је најгора војска, која у свету постоји, куд мене послаше овде“.

Позвани су за 26 овм. Сви регрутовани лане и ови сада што треба да се регрутују у Чачак а одатле ће бити упућени у Крушевац или Скопље на преглед и кога огласе за способног задржаће га а неспособне ће пустити.

Прекјуче по мраку пројури Милисав Тајсић²¹ за Пожегу. Разговарасмо мало те нам рече да су га послали у Крагујевац за бомбе и експлозиве па их је послао возом а он јури у Ужице да их претовари. Истога дана прође и Поповић управник наш са колима, слат је у Чачак послом, па оба журе на Шарган јер се очекују ти експлозивни па да се нареди покрет.

Ново ослобођени крајеви су мирни. Северну границу узнемирава Аустрија пуцњем топовским. Шта раде велике силе и какви су њихови успеси то ћеш из новина видети.

Прочитај у српским новинама шта пишу Бугари о нама.

Синоћ је погинуо у Чачку на пијаци Веса Милекић председник²². Убио га је један војник родом је из Граба а брат његов је убио онога Ђалова нашега чичу, што је давно погинуо.

Овај војник је задавао страх својим сељацима, претећи им убиством.

Кад је пошао сад у команду дао му је Веса 10 дин. Он оде у борбу и тамо се сам рани, те га упуте у Чачак у болницу.

Веса му да поново 5 дин. Њега оптуже и он изађе из болнице нађе Весу где иде са неким попом. Он га заустави и замоли га да га брани.

Овај му одговори. Ја ти не могу ништа помоћи ако што год могу гледаћу али сумњам у успех. Убицу то толико наљути узме брзометку, само му каже: ти нећеш а можеш да ме браниш и пројури му 3 куршума па се ваљда покаје и она два испали на себе. Обојица су одмах умрла. Весу сви жале, а Грабљани се радују што им је из села нестао тако велики зликовац.

Тако сиром Веса погибе ни за шта.

Онома ти је снајка писала с тога ја нећу. Слажемо се врло лепо као и до сада. Милутина су разрешили јер иде у војску. За школе никаквих још наређења нема.

Ми ти пишемо сваки дан карте кратке садржине те ме то више чуди што не добијаш. Писаћемо и од сада само о кретању војске не смемо јер би нам бацили. Кад наиђе који сигуран човек ми ћемо ти писати о кретању наше војске и послаћемо ти новине.

Онама ништа не брини.

21 Милисав Тајсић (1874-1948), син народног трибуна Ранка Тајсића.

22 Веселин Милекић (1859-1914) председник општине Чачак, народни посланик и истакнути јавни радник. О значају Милекићевог рада највише сведоче његова дела, која и данас представљају тековине од изузетне важности за Чачак. Пре свега, то су градски бедем, зграда Гимназије, болнице, касарне, Соколски дом, пут до Гуче преко Карауле и Граба, припреме за изградњу водовода. (Радован М.Маринковић и Младомир Тодоровић, *Велики председник мале вароши*, Чачак 2013, 7).

Изгледа да увате по неколико шпијуна код нас. Сељак услед силне бриге и страха чим кога види он одма мисли швабски комита.

Ономад прошла два војника у команде. Један има опасач без ножа а други без пушке. сељаци их виде запитају: Одакле сте они не хтедну да кажу. Сељаци их појуре, они запну да бегају, чиче се још више узортирају па почну да се сазивају, узбуне цело село и после силног труда и трчања једва их ухвате и доведу код Миљка. Они изнесу исправе и докажу да је један Црногорац а други Босанац и да су наши добровољци. Миљко их пусти а сељаци се развичу на њега. Немој тако, Миљко, него да их зовнемо нека дођу сами да нам бар ђеца лудо не гину.

У Пожези им прегледају исправе и пусте их, те се мало умирише сељаци. Трчање за овима страшно је уплашило свет тако, да су читаве бајке причали о томе.

Ово моје писмо постаде и сувише дугачко.

Срећу ти жели и моли Бога да те чува

Раја

Два пара чарапа шаљемо а не три.

Поздрави Оцокољића.

Ово писмо подај Рафаилу.

Оригинали приређених документа се налазе код потомака породице Радомира К. Цвијовић у приватном власништву. Ретке су породице које су сачувале писана документа из периода балканских ратова и Првог светског рата, као што је то ова породица. Део сачуваних писаних сведочанстава која говоре о значајнијим догађајима и личностима из политичке, друштвено-економске и културне историје нашега краја, поклонила је Међуопштинском историјском архиву Радомирова ћерка Јованка-Јока Чворовић у децембру 1998. године²³. Значај архиве која се налази сачувана код приватних власника је од непроцењиве вредности за историју. Објављивањем приватне преписке (писама, разгледница, дописница, дневника, и др.) сачували смо сећања и успомене на српске војнике, њихову улогу и жртве које су поднели борећи се за опстанак своје отаџбине и свог народа. Заборављена лична прича испричана после стогодишњег чекања постала је доступна јавности и сачувана је од заборава. Сећања на Велики рат и догађаје и даље живе, а појединачне приче која та сећања оживљавају заслужују да буду испричане и сачуване.

23 Јованка -Јока Чворовић (1923- 2001), кћерка Радомира К. Цвијовића.

1-IX-1931

Коста Цвијовић
са
Чачак
ћеркама, синовима, снахама, унуцима и унукама

Фотографија породице Цвијовић снимљена 1. септембар 1931. године
Седе с лева на десно први ред: Јованка, Никола и Зора.
Други ред седе: Анђелина, Драгомир, Коста, Леја и Оља.
Трећи ред стоје: Мићо, Светомир, Раја и Радомир и Миле Цвијовић.

Резиме

Мало је сачуваних писаних сведочанстава о томе шта је било са народом који је остао у Србији у току првог светског рата. Објављена документа осликавају прилике и свакодневни живот на самом почетку рата. Писма супруге и сестре обилују са бројним чињеницама о дешавањима у Чачку и околини. Учитељица Радојка Цвијовић обавештава браћу о борбама на фронту, као и догађајима у селу Лучанима, о рођацима и пријатељима. Писма су граматички и ортографски дата онако како их је састављач и написао. Мала и велика слова, одречне речи, интерпункција и делови реченица пренети су дословно како су и у оригиналу написани.

MILOMIRKA ADŽIĆ

**THE LETTERS ADDRESSED TO RADOMIR K. CVIJOVIĆ
AT THE FRONT IN 1914**

Summary

There is a little saved written evidence about the people who stayed in Serbia during the First World War and what happened to them. The published documents show the circumstances and everyday life in the very beginning of the war. The letters of his wife and sister are full of numerous facts about the happenings in Čačak and its region. The teacher Radojka Cvijović informed her brothers about the fights at the front, as well as the happenings in the village of Lučani and their relatives and friends. The letters are grammatically and orthographically given originally – in the way how the writer wrote them. Capital and small letters, negative words, punctuation and parts of the sentences are given literally, in the same way how they were originally written.

Др СВЕТИСЛАВ Љ. МАРКОВИЋ
Висока школа техничких струковних студија Чачак

ВИША ОСНОВНА ШКОЛА У ИВАЊИЦИ 1920-1923.

АПСТРАКТ: По завршетку Првог светског рата Ивањица је била варошица са непуних хиљаду становника и развијеним занатством, трговином и угоститељством. У то време на целој територији данашње општине било је 12 четвороразредних основних школа: у Ивањици, Миланци, Придворици, Лиси, Ковиљу, Приликама, Лукама, Мочиоцима, Косовици, Катићима, Шумама и Средњој Реци. Да би заинтересована и надарена деца наставила школовање морала су ићи у Чачак или Ужице. Међутим, Ивањичани 1920. године први пут добијају могућност да после завршене основне школе продуже образовање у своме месту. Виша основна школа у Ивањици (са гимназијским програмом) отворена је одлуком Министра просвете Светозара Прибићевића број 20740 од 2. јула 1920. године. Упис првих ученика извршен је 1. септембра, а настава је започела 1. октобра исте године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: школа, Ивањица, наставници, ученици.

Годинама су Ивањичани од просветних власти да тражили да се њиховој деци омогући наставак школовања у овој невеликој и с путева скрајнутој варошици. По први пут у историји Моравичког краја деца из Ивањице и околине, 1920. године, стичу шансу да образовање унапреде у варошици на Моравици, основаној непуних девет деценија раније. Школа је радила у згради која је изграђена у последњој деценији XIX века, у центру града.¹ Школска зграда је преживела оба светска рата и данас је у функцији (у њој се налази средња стручна школа).

Виша основна школа радила је по гимназијском наставном плану и програму. Почела је са радом 1. септембра 1920, да би 25. октобра 1923. године била претворена у приватну среску гимназију. Прве школске године у први разред уписано је 49 ученика различитог годишта, старости од 10 до 16 година. Сва деца су била из Ивањице и ближе околине. Најчешће су у питању деца занатлија, земљорадника и трговаца, али има и учитељске и свештеничке деце. Следеће године уписано је 46 деце, међу којима се појављују ђаци из Драгачева и удаљенијих планинских села Моравичког краја. Треће године рада Више основне школе у први разред уписано је 49 ученика. Последње 1923/24. школске

¹ Школска зграда је по први пут усељена 16. априла 1994. године.

године уписано је 44 првака. Школа је тада имала 142 ученика и претворена је у нижу гимназију.

Кроз клупе Више основне школе у Ивањици прошло је 188 ученика, од којих су многи касније направили завидне каријере. Због значаја ове образовне установе за Ивањицу и цео Моравички крај прилажемо, без икаквих исправки, уредно и прегледно вођен летопис Више основне школе, који се налази у школској архиви.²

ВИША ОСНОВНА ШКОЛА У ИВАЊИЦИ 1920-1923.

Прва школска година 1920.-1921.

Више Основне Школе у Ивањици,³ отворене одлуком Господина Министра Просвете ОНБр.: 20740 од 2. јула 1920. год. **Министар Просвете Г. Светозар Прибићевић**⁴.

Управа и наставничко особље:

1. **Г. Радул Перишић,**⁵ иостављен је за наставника ове школе одлуком Господина Министра Просвете од 28. јула 1920. год. ОНБр.: 22795 а одлуком ОНБр.: 33915 од 30. септембра 1920. год. и за ујравишеља. На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. год. Предаје: Веронауку, Рачун, Природне науке, Домаћу економију с Хиџијеном и Гимнастику.

2. **Г. Петар С. Јокановић,**⁶ иостављен је за наставника ове школе одлуком Господина Министра Просвете од 19. јуна 1920. год. ОНБр.: 19379. На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. год. Предаје: Српски језик, Француски језик, Географију, Књиговодство и Красноречје. Одлуком Господина Министра Просвете од 23. новембра 1920. год. ОНБр.: 44154 иостављен је за Школског Надзорника среза Шаровлашког. Разрешен од дужности наставника ове школе 9. децембра 1920. год.

2 Летопис се налази у архиви Основне школе „Милинко Кушић“ у Ивањици.

3 Сва болдирана слова су таква и у оригиналу!

4 Светозар Прибићевић (26. октобар 1875, Костајница – 15. септембар 1936, Праг), српски политичар, министар унутрашњих послова (1919-1920) и министар просвете (1920-1922. и 1924-1925) у Влади Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

5 Радул Перишић (1868 – 1927, Ивањица) завршио је Учитељску школу, као учитељ радио у основним школама у Ивањици, Приликама и Шумама (где је дуго година био управитељ школе).

6 Петар С. Јокановић (1. новембар 1886, Ковиле – 1967, Чачак), завршио учитељску школу, као учитељ радио у Јеловику (Бајина Башта) и Ивањици, а дуго година био школски надзорник. Са супругом Ангелином, домаћицом, имао је децу: Добрилу, Добривоја и Миливоја.

3. **Г. Милисав В. Арсовић**,⁷ њосћављен је за насћавника ове школе одлуком Госћодина Минисћра Просветне од 23. јануара 1921. год. ОНБр. 1958. На раду у овој школи је од 15. фебруара 1921. год. Предаје: Српски језик, Географију, Трговачко књиоводство и Трговачку коресћоденцију.

4. **Г. Божидар Ј. Томић**,⁸ њосћављен је за насћавника ове школе одлуком Госћодина Минисћра Просветне од 23. јануара 1921. год. ОНБр. 1958. На раду у овој школи је од 18. фебруара 1921. год. Предаје: Геометрију, Певање, Ручни рад с црћшањем и Краснойс.

5. **Г. Радослав Јојић**,⁹ сћуденић љрава хонорарно љредаје Француски језик.

6. **Г-ца Милица Лазићева**,¹⁰ учићешљица Радничке Школе хонорарно љредаје Женски ручни рад.

I разред. УПИСНИК УЧЕНИКА-ца ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ у Ивањици за школску 1920./1921. годину				
Ред број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења ¹¹	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или стараоца њихово занимање
1.	Анка Караклајићева	Ивањица	22. јуни 1907.	пок. Владимир Караклајић,учитељ
2.	Боривоје Јеремић	Ивањица	22. октобар 1907.	Радојица Јеремић, трговац
3.	Бранко Јеремић	Ивањица	8. април 1909.	Радојица Јеремић, трговац
4.	Вељко Радојевић	Ивањица	22. новембар 1908.	Алекса Радојевић, трговац
5.	Војислав Вуковић	Ивањица	16. април 1906.	пок. Радисав Вуковић, трговац
6.	Даринка Салевићева	Ивањица	30. јуни 1909.	Тихомир Салевић, берберин
7.	Достана Јанковићева	Сјеница	15. март 1907.	Станко Јанковић, кројач
8.	Драгомир Милинковић	Глеђица ¹²	6. новембар 1906.	пок. Вукоман Милинковић, земљ.
9.	Душан Поповић	Ивањица	27. октобар 1907.	пок. Михаило Поповић, кафеџија
10.	Душан Ђурчић	Ровине		Војислав Ђурчић, земљорадник

7 Милисав Арсовић (8. април 1889, Кушићи – ?), завршио Учитељску школу у Јагодини (1910), као учитељ радио у Ковиљу, Миланци, Ивањици и Шумама (управитељ Шумљанске школе), био школски надзорник у Ивањици, сахрањен у Чачку (жена Илинка, учитељица, умрла 1913). Његове кћерке биле су учитељице: Милица (удато Милошевић) у Осоници, а Иванка у Кушићима.

8 Божидар Ј. Томић (14. април 1895, Богојевићи код Ариља – ?), завршио Учитељску школу, као учитељ радио у Штиткову, Брезови (1919) и Шумама.

9 Радослав Јојић, кратко радио у школи као студент.

10 Милица Лазић, завршила Учитељску школу, а предавала вештине.

11 Датуми су по старом календару.

12 Сва неозначена села се данас налазе у општини Ивањица.

11.	Жарко Лазовић	Прилике	11. септембар 1908.	Јовић Лазовић, механџија
12.	Жарко Пејовић	Вионица	22. септембар 1906.	Витомир Пејовић, земљорадник
13.	Лепосава Милутиновићева	Ивањица	9. јула 1906.	Антоније Милутиновић, трговац
14.	Милан Пурић	Ивањица	4. април 1909.	Живко Пурић, трговац
15.	Миленија Пржуљевићева	Ивањица	17. август 1907.	пок. Сава Пржуљевић, обућар
16.	Милисав Гвозденовић	Дубрава	10. фебруар 1906.	Божидар Гвозденовић, земљорад.
17.	Милојко Маловић	Прилике	3. фебруар 1908.	Милета Маловић, земљорад.
18.	Милорад Гавриловић	Ивањица		пок. Милош Гавриловић, кафеџ.
19.	Миљко Мојсиловић	Радаљево	7. август 1906.	Чедомир Мојсиловић, земљорад.
20.	Миодраг Шолајић	Ивањица	27. јуни 1907.	Милован Шолајић, земљорад.
21.	Михаило Гиздавић	Ивањица		пок. Марко Гиздавић, трговац
22.	Михаило Перишић	Ивањица	8. новембар 1906.	Радул Перишић, учитељ
23.	Михаило Поледица	Ивањица	18. август 1908.	Рајко Поледица, пекар
24.	Михаило Пурић	Ивањица	10. октобар 1907.	Живко Пурић, трговац
25.	Момир Маслар	Дубрава	21. фебруар 1908.	Миливоје Маслар, земљорад.
26.	Недељко Стефановић ¹³	Шуме		Владимир Стефановић, земљорад.
27.	Новак Маслар	Дубрава	21. фебруар 1908.	Миливоје Маслар, земљорад.
28.	Олга Павићевићева	Ивањица	18. децембар 1908.	Милош Павићевић, кафеџија
29.	Паулина Михаиловићева	Ивањица	6. јул 1908.	Арсеније Михаиловић, столар
30.	Петар Радивојевић	Ивањица	16. јануар 1907.	пок. Вељко Радивојевић
31.	Радоје Јовановић	Прилике	22. март 1906.	Велимир Јовановић, земљорад.
32.	Радивоје Перишић	Ивањица	1. фебруар 1908.	Радул Перишић, учитељ
33.	Радивоје Рашковић	Рашка	22. август 1908.	Богољуб Рашковић, кафеџија
34.	Радојка Јевтовићева	Ивањица	22. мај 1910.	Сава Јевтовић, надничар

¹³ Недељко Стефановић (1904, Шуме – 24. јуна 1949) завршио је Учитељску школу у Ужицу (1928) и радио у Зајечару, Бору и Ивањици (од 1936), где је био и управитељ основне школе (од 18. октобра 1937). Приступио је четничком покрету. Осуђен и стрељан 24. јуна 1949. године. Касније рехабилитован судском одлуком. И његова супруга Марица била је дугогодишња ивањичка учитељица.

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

35.	Радојко Дрндаревић	Ивањица	20. мај 1907.	Милош Дрндаревић, опанчар
36.	Радојко Томић	Богојевићи ¹⁴	28. јануар 1907.	Михаило Томић, земљорадник
37.	Радомир Курђубић	Ивањица	1. фебруар 1906.	Ристо Курђубић, трговац
38.	Радослав Спасовић	Ивањица		Вукашин Спасовић, трговац
39.	Радмила Ђокићева ¹⁵		15. август 1908.	Алекса Ђокић, monter
40.	Радмила Лукачевићева	Ивањица	23. мај 1909.	Гавра Лукачевић, столар
41.	Слободан Стамболић	Брезова	24. мај 1907.	Миленко Стамболић, механџија
42.	Спасоје Гвозденовић	Дубрава	7. јун 1907.	Обрад Гвозденовић, земљорадник
43.	Татомир Ђоковић	Радаљево	18. фебруар 1908.	Радосав Ђоковић, земљорадник
44.	Цветко Велимировић	Ивањица	12. април 1908.	Милош Велимировић, шпекулант
45.	Благоје Павићевић		19. септембар 1910.	Јован Павићевић, служитељ
46.	Живорад Борисављевић ¹⁶	Бед.[ина] Варош	1. март 1905.	Јанићије Нешовановић, земљорад.
47.	Милан Ристић	Рокци	29. март 1908.	Љубомир Ристић, земљорадник
48.	Милоје Поповић ¹⁷	Ивањица		Јован Поповић, свештаник
49.	Милорад Караклајић	Ивањица	28. октобар 1907.	Владимир Караклајић, ковач

*1. септембра 1920. год.
у Ивањици ¹⁸*

*Управитељ,
Раг. Перишић*

*Наставници
Милисав В. Арсовић
Божидар Ј. Томић*

*Данас - 27. јуна 1921. године извршио сам у присуству школског одбора и
ђачких родитеља годишњи преглед рада и успеха у овој школи.*

*Раг у овој школи отпочео је 1. октобра 1920. год. и текао је без прекида.
Сви су наставни предмети обрађени изезев ручног рада, јер за исти предмет
није било ни спремна наставника ништи пак материјала и средстава. Особити
успех показују ученици из српског језика, књиговодства, кореспонденције,*

¹⁴ Богојевићи су у општини Ариље.

¹⁵ Одсељена у Прокупље.

¹⁶ Напустио школу.

¹⁷ Напустио школу.

¹⁸ У првом разреду изучавано је 14 предмета: Наука хришћанска, Српски језик, Француски језик, Рачун, Геометријски облици, Земљопис, Познавање човека и јестаственица, Трговачко књиговодство, Трговачка кореспонденција, Домаћа економија, Лепо писање, Цртање, Певање и Гимнастика.

природних наука, математике и историја. Школа је била снабдевена уредно свим потребама, њено издржавање обезбеђено је добровољним прилозима ђачких родитеља и помоћу коју је пружила историја ивањичка.

На ред у школи и васпитни поредак уопште обрађена је довољна и свестрана пажња. Администрација је правилно и уредно вођена.

Наставници ове школе, а нарочито т.т. Перишић и Арсовић, су посве уредно, правилно, озбиљно и савесно вршили своју дужност.

Према томе свих наставника ове школе је у свему одличан, а ред и чистоћа за пример и улед.

27. јуни 1921. год.
у Ивањници

Школски надзорник,
Петар С. Јокановић

Дружа школска година 1921.-1922.

Управа и наставничко особље:

1. **Г. Рагул Перишић**, управитељ и наставник ове школе; предаје: Веронауку, Биологију, Домаћу економију и Гимнастику.

2. **Г. Милисав В. Арсовић**, наставник ове школе; предаје: Српски језик, Книгошество и Земљопис у I разреду.

3. **Г. Божидар Ј. Томић**, наставник ове школе; предаје: у I раз. Јестивеницу и Кореспонденцију, у II раз. Грађанска Права и Дужности и у оба разреда: Певање и Цртање. Одлуком Г. Министра Просвете од новембра 1921. год. ОНБр. 53325 премештен је на рад у нижу Ив. школу.

4. **Г. Александар Д. Адамовић**¹⁹, именован је за наставника Одлуком Господина Министра Просвете од 27. септембра ОНБр. 42863. На раду у овој школи је од 5. октобра 1921. год. Предаје: Математику (са Геометријом), Писање и Земљопис у II разреду.

5. **Г. Јосип Локас**²⁰, именован је за наставника ове школе Одлуком Господина Министра Просвете од 26. новембра 1921. год. ОНБр. 53368. На раду је у овој школи од децембра 1921. год. Предаје: Француски језик, Земљопис и Певање.

II разред. УПИСНИК УЧЕНИКА-ца ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ у Ивањници за школску 1921./1922. годину				
Ред. број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или староца њихово занимање
1.	Анка Караклајићева	Ивањница	22. јуни 1907.	пок. Владимир Караклајић, учитељ

19 Александар Адамовић, завршио Учитељску школу, као учитељ радио у Косовици.

20 Јосип Локас, завршио Учитељску школу

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

2.	Боривоје Јеремић	Ивањица	22. октобар 1907.	Радојица Јеремић, трговац
3.	Бранко Јеремић	Ивањица	8. април 1909.	Радојица Јеремић, трговац
4.	Вељко Радојевић	Ивањица	22. новембар 1908.	Алекса Радојевић, трговац
5.	Војислав Вуковић	Ивањица	16. април 1906.	пок. Радисав Вуковић, трговац
6.	Даринка Салевићева	Ивањица	30. јуни 1909.	Тихомир Салевић, берберин
7.	Достана Јанковићева	Сјеница	15. март 1907.	Станко Јанковић, кројач
8.	Драгомир Милинковић	Глеђица	6. новембар 1906.	пок. Вукоман Милинковић, земљ.
9.	Душан Поповић ²¹	Ивањица	27. октобар 1907.	пок. Михаило Поповић, кафеџија
10.	Душан Ђурчић	Ровине		Војислав Ђурчић, земљорадник
11.	Жарко Лазовић	Прилике	11. септембар 1908.	Јовић Лазовић, механџија
12.	Жарко Пејовић	Вионица	22. септембар 1906.	Витомир Пејовић, земљорадник
13.	Лепосава Милутиновићева	Ивањица	9. јули 1906.	Антоније Милутиновић, трговац
14.	Милан Пурић	Ивањица	4. април 1909.	Живко Пурић, трговац
15.	Миљисав Гвозденовић	Дубрава	10. фебруар 1906.	Бождар Гвозденовић, земљорад.
16.	Милојко Маловић	Прилике	3. фебруар 1908.	Милета Маловић, земљорад.
17.	Милорад Гавриловић	Ивањица		пок. Милош Гавриловић, кафеџ.
18.	Миодраг Шолајић	Ивањица	27. јуни 1907.	Милован Шолајић, земљорад.
19.	Михаило Гиздавић	Ивањица		пок. Марко Гиздавић, трговац
20.	Михаило Перишић	Ивањица	8. новембар 1906.	Радул Перишић, учитељ
21.	Михаило Поледица	Ивањица	18. август 1908.	Рајко Поледица, пекар
22.	Михаило Пурић	Ивањица	10. октобар 1907.	Живко Пурић, трговац
23.	Момир Маслар	Дубрава	21. фебруар 1908.	Миливоје Маслар, земљорад.
24.	Недељко Стефановић	Шуме		Владимир Стефановић, земљорад.
25.	Олга Павићевићева	Ивањица	18. децембар 1908.	Милош Павићевић, кафеџија
26.	Паулина Михаиловићева	Ивањица	6. јул 1908.	Арсеније Михаиловић, столар

²¹ Напустио школу.

27.	Петар Радивојевић	Ивањица	16. јануар 1907.	пок. Вељко Радивојевић
28.	Радоје Јовановић	Прилике	22. март 1906.	Велимир Јовановић, земљорад.
29.	Радивоје Перишић	Ивањица	1. фебруар 1908.	Радул Перишић, учитељ
30.	Радивоје Рашковић	Рашка	22. август 1908.	Богољуб Рашковић, кафеџија
31.	Радојка Јевтовићева	Ивањица	22. мај 1910.	Сава Јевтовић, надничар
32.	Радојко Дрндаревић	Ивањица	20. мај 1907.	Милош Дрндаревић, опанчар
33.	Радојко Томић	Богојевићи	28. јануар 1907.	Михаило Томић, земљорадник
34.	Радомир Курђубић	Ивањица	1. фебруар 1906.	Ристо Курђубић, трговац
35.	Радослав Спасовић	Ивањица		Вукашин Спасовић, трговац
36.	Радмила Лукачевићева	Ивањица	23. мај 1909.	Гавро Лукачевић, столар
37.	Слободан Стамболић	Брезова	24. мај 1907.	Миленко Стамболић, механиџа
38.	Спасоје Гвозденовић	Дубрава	7. јуни 1907.	Обрад Гвозденовић, земљорадник
39.	Татомир Ђоковић	Радаљево	18. фебруар 1908.	Радосав Ђоковић, земљорадник
40.	Цветко Велимировић ²²	Ивањица	12. април 1908.	Милош Велимировић, шпекулант
41.	Благоје Павићевић		19. септембар 1910.	Јован Павићевић, служитељ
42.	Милан Ристић	Рокци	29. март 1908.	Љубомир Ристић, земљорадник
43.	Милорад Караклајић	Ивањица	28. октобар 1907.	Владимир Караклајић, ковач
44.	Миодраг Тодоровић	Прилике	18. април 1907.	Страхиња Тодоровић, трговац

10. септембар 1921. год.
у Ивањици²³

Ујравишељ школе,
Раг. Перишић

Наставници:
Раг. Перишић

²² Цветко Велимировић је завршио учитељску школу у Београду, па као учитељ службовао у Братљеву, Приликама, Горњем Дупцу, Рокцима (Међуречју) и Ивањици. И супруга Добрила била је учитељица.

²³ У другом разреду изучавано је 14 предмета: Наука хришћанска, Српски језик, Француски језик, Математика, Српска историја, Земљопис, Ботаника, Трговачко књиговодство, Домаћа економија, Лепо писање, Цртање, Певање, Гимнастика и Грађанска права и дужности.

Ал. Д. Агамовић
Мил. В. Арсовић
Јосиф Локас

Испити у другом разреду ове школе одржан је у дане 2, 19, 20, 21. и 22. јуна ове годе. Испити је свакога дана трајао по 4 часа, што свега чини 20 часова.

У овоме разреду било је уписаних у почетку школске године: ученика 36, ученица 8, свега ђака 44.

На испитију је било: ученика 35, ученица 8, свега ђака 43. Свих 43 ђака, свршили су овај-групи разред и проведени у наредни-шрећи разред.

25. јуна 1922. год.
у Ивањици

Испитивали наставници:

Раг. Перишић
Мил. В. Арсовић
Ал. Д. Агамовић

Испитију присуствовао школ. надзорник,
Петр. С. Јокановић

Председавао испитију
Управитељ школе,
Раг. Перишић

На основу чл. 48. закона о народ. школама а према уписиву које је прописао Господин Министар Просвете под 11. мајем 1922. год. ОНБр. 18617. рад наставника у Вишој Основној Школи а у овој 1921.-1922. школ. години оценио сам оценом: одличан.

30. јуна, 1922. год.
у Ивањици

Школ. надзорник,
Петар С. Јокановић

I разред. УПИСНИК УЧЕНИКА-ца ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ у Ивањици за школску 1921./1922. Годину				
Ред. број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	ДАН, МЕСЕЦ И ГОДИНА РОЂЕЊА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ РОДИТЕЉА ИЛИ СТАРОАЦА њихово занимање
1.	Александра Главинићева	Руска Сибирија, Таига	23. јуна 1907.	Михаило Главинић, машин.
2.	Александар Јовановић	Шареник	27. августа 1907.	Владимир Јовановић, земљор.

3.	Андријана Нешовановићева	Ивањица	29. новембра 1910.	Милан Нешовановић, пекар
4.	Богдан Ђурчић	Шуме	16. фебруара 1906.	Чедомир Ђурчић, земљорад.
5.	Бранислав Марковић ²⁴	Врмбаје-Придворица	23. јуна 1910.	Вук Марковић, земљорад.
6.	Венијамин Маринковић ²⁵	Вионица	7. јуна 1909.	Савко Маринковић, земљорад.
7.	Венијамин Пејовић	Вионица	19. јануара 1909.	Филип Пејовић, земљорад.
8.	Владимир Богдановић	Сивчина	17. октобра 1906.	Станиша Богдановић, земљорад.
9.	Војислав Јеремић	Ивањица	20. јуна 1910.	Милош Јеремић, трговац
10.	Војин Величковић	Косовица		Велимир Величковић, земљ.
11.	Вукашин Војиновић	Црњево	6. октобра 1906.	Мијајло Војиновић, земљорад.
12.	Вукашин Константиновић	Вича ²⁶	25. марта 1909.	Војислав Константиновић, земљорад.
13.	Драгољуб Д. Поповић	Ивањица	28. маја 1908.	Драгић Поповић, опанчар
14.	Драгољуб В. Поповић	Свештица	11. октобра 1908.	Вукашин Поповић, земљ.
15.	Драгољуб Симић ²⁷	Ивањица	29. маја 1907.	Миљко Симић, пекар
16.	Драгослав Милутиновић ²⁸	Вионица	16. априла 1907.	Пантелија Милутиновић, зем.
17.	Добрила Никачевићева	Ивањица	26. октобра 1908.	Мирко Никачевић, службеник
18.	Добривоје Комадинић	Лиса	27. јуна 1910.	Иван Комадинић, земљ.
19.	Душан Јеремић	Ивањица	26. септембра 1910.	пок. Светозар Јеремић, трг.
20.	Душан Мићић	Ивањица		Велисав Мићић, кафец.
21.	Ђорђе Петровић	Ивањица		Михаило Петровић, тргов.

24 Напустио школу.

25 Венијамин Маринковић је основну школу завршио у Придворици, гимназију у Ивањици и Чачку, а Филозофски факултет (немачки језик и југословенска књижевност) у Београду. Као професор радио у Смедеревској Паланци (од 1935), Руми, Сењу и Гимназији у Ужицу (од 1938. до 1941. године). Као истакнути комунистички активиста ухапшен је на почетку рата, али је побегао из затвора. Био је комесар Моравичке партизанске чете и командант места у Пожеги, где је и погинуо 29. новембра 1941. године.

26 Вича је близу Гуче, сада у општини Лучани.

27 Напустио школу.

28 Напустио школу.

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

22.	Илија Пејовић	Радаљево	25. септембра 1907.	Милош Пејовић, земљор.
23.	Јосиф Поповић	Ивањица	7. јула 1909.	Милан Поповић, пекар
24.	Марија Шолајићева	Ивањица	12. септембра 1909.	Милован Шолајић, трг.
25.	Милица Дамљановићева	Ивањица	16. јула 1909.	Владимир Дамљановић, контр.
26.	Милорад Вујовић	Котража		Вујовић, земљ.
27.	Милинко Дабовић	Кушићи	19. марта 1906.	Јован Дабовић, земљорад.
28.	Михаило Томашевић	Ивањица	11. децембра 1910.	Урош Томашевић
29.	Милан Павићевић	Ивањица	29. маја 1910.	Миша Павићевић, кафец.
30.	Миленко Ђурчић	Смиљевац	11. априла 1911.	Јанко Ђурчић, кафец.
31.	Милисав Перишић	Ивањица	9. јуна 1910.	Радул Перишић, учитељ
32.	Миливоје Поповић	Свештица		Баја Поповић, земљор.
33.	Милан Нешовановић	Б. Варош	22. октобра 1909.	пок. Максим Нешовановић, зем.
34.	Милија Војиновић	Црњево	21. јануара 1907.	Илија Војиновић, земљор.
35.	Михаило Дуњић	Каона ²⁹	17. маја 1910.	Богдан Дуњић, земљорад.
36.	Ненад Савић	Свештица	20. фебруара 1907.	Миљко Савић, земљорад.
37.	Предраг Вукићевић	Ивањица	14. августа 1909.	Танасије Вукићевић, пекар
38.	Радомир Парезановић	Братљево		Светозар Парезановић, зем.
39.	Раденко Вуловић	Равна Гора	31. јула 1909.	Владимир Вуловић, земљорад.
40.	Радојка Митровићева	Ивањица	31. јануара 1910.	Веселин Митрић, пекар
41.	Славољуб Палибрк	Медовине	6. априла 1906.	Момир Палибрк, земљорад.
42.	Слободан-Вучко Поповић	Ивањица	13. јула 1912.	Милутин Поповић, трговац
43.	Спасоје Мојовић	Радаљево	10. маја 1906.	Љубомир Мојовић, земљорад.
44.	Цвета Ђоковићева	Радаљево	8. новембра 1910.	Милић Ђоковић, земљорад.
45.	Цветко Гвозденовић	Прилике		Обрад Гвозденовић, земљорад.
46.	Видосава Новитовићева	Трешњевица ³⁰ (Драгачево)	19. јула 1910.	Александар Новитовић, земљорад.

²⁹ Каона је у Драгачеву.

³⁰ Трешњевица сада припада општини Ариље.

10. септембра 1921.
у Ивањици³¹

Управитељ школе,
Раг. Перишић

Наставници:
Раг. Перишић
Ал. Д. Агамовић

Испити у првом разреду одржан је у дане 2, 19, 20, 21. и 22. јуна. Свакој дана испити је трајао по 4 часа, изузев 22. јуна, када је испити трајао два часа; свећа чини 18 часова.

У почетку школске године уписано је у овај разред: ученика 39, ученица 7, свећа ђака 46.

На крају школске године и на дан испита је било: ученика 36, ученица 7, свећа ђака 43. Свих 43 ђака свршили су овај први разред и преведени у наредни-групи разред.

25. јуна 1922. год.
у Ивањици

Испитивали наставници,
Раг. Перишић
Мил. В. Арсовић
Ал. Д. Агамовић

Испитима присуствовао школски надзорник,
Петар С. Јокановић

Председавао испиту,
Управитељ школе,
Раг. Перишић

На основу чл. 48. зак. о нар. школама а према упућиву које је прописао Господин Министар Просвете под 11. мајем 1922. год. ОНБр. 18617 - рад свих наставника ове школе оценио сам оценом: одличан.

30. јуна 1922. год.
у Ивањици

Школ. надзорник,
Петр. С. Јокановић

31 Број предмета у првом разреду смањен је на 13, јер је уместо Рачуна и Геометријских облика изучавана Математика, па је настава извођена из: Науке хришћанске, Српског језика, Француског језика, Математике, Земљописа, Познавања човека и јестаственице, Трговачког књиговодства, Трговачке кореспонденције, Домаће економије, Лепог писања, Цртања, Певања и Гимнастике.

Трећа школска година
1922.-1923.

Министар Просвете Господин Светозар Прибићевић одлуком својом С. Н. Бр. 13713. од 12. IX 1922. год. одговори је у овој години и III разред ове школе.

Управа и наставничко особље:

1. Г. Радул Перишић, ујравишел и наставник ове школе; предаје: Науку Хришћанску у I, II и III разреду; Зоологију у I раз; Бишанику у II раз; Математику у I раз; и Грађанска права и дужности у II разреду, са свега 16 часова недељно.

2. Г. Миласав В. Арсовић, наставник ове школе; предаје: Српски језик у I, II и III раз; Српску Историју у II и III раз; Трговачко књиговисство у I и II раз; Трговачку корасноденију у I разреду, са свега 26 часова недељно.

3. Г. Александар Агамовић, наставник ове школе; предаје: Математику у III раз; Земљоис и I и II раз; Физику у III раз; Домаћу економију у I и II раз; Писање у I и II раз; и Гимнастику у I, II и III разреду, са свега 24 часа недељно.

4. Г. Владимир Николајевић³², наставник ове школе; предаје: Француски језик у I, II и III раз; Математику у II раз; Земљоис у III раз и Цршање у II и III разреду, са свега 24 часа недељно.

16. новембра 1922. год.
Ивањица

Ујравишел школе,
Раг. Перишић

Пословођа наставничкој већа,
Мил. В. Арсовић

<u>Трећи разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ</u>				
Ред. број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ РОДИТЕЉА или староца њихово занимање
1.	Анка Караклајићева	Ивањица	22. јуни 1907.	Милица и пок. Владимир, учитељ
2.	Боривоје Јеремић	Ивањица	22. октобар 1907.	пок. Драга и Радојица, трговац
3.	Бранко Јеремић	Ивањица	8. април 1909.	пок. Драга и Радојица, трговац
4.	Благоје Павићевић	Бјелопавлићи (Црна Гора)	19. септембар 1910.	Јована и Јован, служитељ
5.	Вељко Радојевић	Ивањица	22. новембар 1908.	Алекса и Ангелина, трговац
6.	Даринка Салевићева	Ивањица	30. јуна 1909.	Олга и Тихомир, предс. општине

32 Владимир Николајевић (1896, Русија – ?), завршио учитељску школу у Русији (1915).

7.	Душан Ђурчић ³³	Ровине		Војислав Ђурчић, порезник
8.	Жарко Лазовић	Прилике	11. септембар 1908.	Живана и Јовић, кафеџија
9.	Жарко Пејовић	Вионица	22. септембар 1906.	Витомир, земљорадник
10.	Милан Пурић	Ивањица	4. април 1909.	Милева и Живко, трговац
11.	Милан Ристић	Рокци	29. март 1908.	Милосава и Љубомир, земљорадн.
12.	Милисав Гвозденовић	Дубрава	10. фебруар 1906.	Станица и Божо, земљорадник
13.	Миодраг Шолајић	Ивањица	27. јуни 1907.	Персија и Милован, земљорад.
14.	Михаило Гиздавић	Ивањица		Перса и пок. Марко, трговац
15.	Михаило Р. Перишић	Ивањица	8. новембар 1906.	Милева и Радул, учитељ
16.	Михаило Поледица	Ивањица	18. август 1908.	Станица и Рајко, пекар
17.	Михаило Пурић	Ивањица	10. октобар 1907.	Милева и Живко, трговац
18.	Момир Масларевић	Дубрава	21. фебруар 1908.	Ангелина и Миливоје, земљорадн.
19.	Миодраг Тодоровић	Прилике	18. април 1907.	Довијана и Страхњиња, трговац
20.	Недељко Стефановић	Шуме		Миленија и Владимир, земљорад.
21.	Олга Павићевићева ³⁴	Ивањица	18. децембар 1908.	Јагода и пок. Милош, кафеџија
22.	Радоје Јовановић	Прилике	22. март 1906.	Велимир Јовановић, земљорад.
23.	Радивоје Р. Перишић	Ивањица	1. фебруар 1908.	Милева и Радул, учитељ
24.	Радивоје Рашковић	Рашка	22. август 1908.	Никосава и Богољуб, кафеџија
25.	Радојка Јевтовићева	Ивањица	22. мај 1910.	Живка и пок. Сава, надничар
26.	Радојко Дрндаревић	Ивањица	20. мај 1907.	Перса и Милош, опанчар
27.	Радомир Курћубић	Ивањица	1. фебруар 1906.	Косара и Ристо, трговац
28.	Радослав Спасовић	Ивањица		Драгиња и Вукашин, трговац
29.	Слободан Стамболић	Брезова	24. мај 1907.	Миленко, кафеџија
30.	Спасоје Гвозденовић	Дубрава	7. јун 1907.	Стана и Обрад, земљорадник
31.	Татомир Ђоковић	Радаљево	18. фебруар 1908.	Јелка и Радосав, земљорадник
32.	Цветко Велимировић	Ивањица	12. април 1908.	Наталија и Милош, трговац
33.	Милорад Гавриловић	Ивањица	6. септембар 1907.	Вукосава и пок. Милош, трговац

15. септембра 1922. год.
Ивањица³⁵

Ујравишељ школе,
Радул Перишић

33 Напустио школу.

34 Одсељена у Чачанску гимназију.

35 У трећем разреду изучавано је само девет предмета: Наука хришћанска, Српски језик, Француски језик, Математика, Српска историја, Земљопис, Физика, Цртање и Гимнастика.

Наставници:
 Мил. В. Арсовић
 Ал. Д. Адамовић
 Влад. Д. Николајевић
 Драг. Појовић³⁶

Други разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред. број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или стараоца њихово занимање
1.	Александра Главинићева	Руска Сиберија, Таига	23. јуна 1907.	Ангелина и Михаило, машин.
2.	Александар Јовановић	Шареник	27. августа 1907.	Владимир, земљор.
3.	Андријана Нешовановићева	Ивањица	29. новембра 1910.	Милан, пекар
4.	Богдан Ђурчић	Шуме	16. фебруара 1906.	Чедомир, земљорад.
5.	Венијамин Маринковић	Вионица	7. јула 1909.	Савко, земљорадник
6.	Венијамин Пејовић	Вионица	19. јануара 1909.	Филип, земљорад.
7.	Владимир Богдановић	Сивчина	17. октобра 1906.	Ружа и Станиша, земљорадник
8.	Војислав Јеремић	Ивањица	20. јуна 1910.	Персида и Милош, трг.
9.	Војин Величковић ³⁷	Косовица		Велимир Величковић, земљ.
10.	Вукашин Константиновић	Вича	25. марта 1909.	Милева и Војислав, земљ.
11.	Вучко-Слободан Поповић	Ивањица	13. јула 1912.	Мица и Милутин, трг.
12.	Драгољуб Д. Поповић	Ивањица	28. маја 1908.	Драга и Драгић, опанчар
13.	Добрила Никачевићева	Ивањица	26. октобра 1908.	Милка и Мирко, служ.
14.	Добривоје Комадинић	Лиса	27. јуна 1910.	Миросава и Иван, земљорад.
15.	Душан Јеремић	Ивањица	26. септембра 1910.	Живка и пок. Светозар, трг.
16.	Душан Мићић	Ивањица		Милка и Велисав, кафец.
17.	Ђорђе Петровић	Ивањица		Михаилои Даринка, трг.
18.	Илија Пејовић	Радаљево	25. септембра 1907.	Невена и Милош, земљ.
19.	Јосиф Поповић	Ивањица	7. јула 1909.	Радојка и Милан, трг.
20.	Марија Шолајићева	Ивањица	12. септембра 1909.	Персида и Милован, земљо.

36 Драгомир – Драги Поповић (2. август 1899, Прилипац, Драгачево – 8. фебруара 1986, Чачак) је основну школу завршио у Придворици (Ивањица), гимназију похађао у Чачку и Ужицу, а дипломирао на Филозофском факултету у Београду (1923). Радио као професор у гимназијама у Београду, Ивањици и Чачку (1925-1945), Техничкој и Економској школи у Чачку (до одласка у пензију, 1961). За историографски рад Чачак у прошлости, који је уводни део Споменике Чачанске реалне гимназије 1837-1937, добио је награду САНУ (1938).

37 Напустио школу.

21.	Милица Дамњановићева	Ивањица	16. јула 1909.	Века и пок. Владимир, контр.
22.	Милорад Вујовић	Котража ³⁸		пок. Драгомир Вујовић, земљ.
23.	Михаило Томашевић	Ивањица	11. децембра 1910.	Славка и пок. Урош, трг.
24.	Миленко Ђурчић	Смиљевац	11. априла 1911.	Вишња и Јанко, кафец.
25.	Милисав Р. Перишић	Ивањица	9. јуна 1910.	Милева и Радул, учитељ
26.	Миливоје Поповић	Свештица		Бајо Поповић, земљор.
27.	Милица Војиновић	Црњево	21. јануара 1907.	Стака и Илија, земљор.
28.	Предраг Вукићевић	Ивањица	14. августа 1909.	Даница и Танасије, пекар
29.	Радомир Парезановић	Братљево	11. фебруара 1907.	Перса и Светозар, земљ.
30.	Раденко Вуловић	Равна Гора	31. јула 1909.	Илинка и пок. Владимир, земљ.
31.	Цвета Ђоковићева	Радаљево	8. новембра 1910.	Спасенија и Милић, земљорад.
32.	Цветко Гвозденовић	Прилике		Стана и Обрад, земљорад.

15. септембра 1922. год.
Ивањица ³⁹

Управитељ школе,
Радул Перишић

Наставници:
Мил. В. Арсовић
Ал. Д. Агамовић
Вл. Д. Николајевић

Први разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред-ни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или стараоца њихово занимање
1.	Божидар Поповић	Ивањица	13. децембра 1910.	Драга и Драгић, опанчар
2.	Бошко Кривокућа	Братљево	14. септембра 1911.	пок. Радоје Кривокућа, земљ.
3.	Владимир Павићевић	Бјелопавлићи	13. јануара 1911.	Јованка и Јован, служитељ
4.	Војимир Брадић	Равна Гора ⁴⁰		Стана и Драгомир, земљ.
5.	Вуле Боровић	Средња Река	13. априла 1909.	Зорка и Милић, земљорадник
6.	Гвозден Стефановић	Ивањица	18. маја 1911.	Милева и пок. Чедо, опанч.
7.	Драгољуб Љујић	Ивањица	4. маја 1911.	Пајка и Петар, кафец.
8.	Драгомир Авејић	Шуме	8. јануара 1910.	Перка и Јован, земљорад.
9.	Драгомир Вучићевић	Врмбаје	5. октобра 1909.	Дивна и пок. Милојко, земљ.

³⁸ Котража је у Драгачеву, сада општина Лучани.

³⁹ У другом разреду смањен је број предмета на 13, јер је укинута Певање.

⁴⁰ У питању је Јаворска Равна Гора.

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

10.	Драгослав Рашковић	Рашка	7. маја 1910.	Никосава и пок. Богољуб, каф.
11.	Драгутин Поповић	Свештица	22. јуна 1909.	Мијојла и пок. Петар, земљ.
12.	Добрила Јокановићева	Јеловик ⁴¹	7. јуна 1910.	Ангелина и Петар, учитељ
13.	Добривоје Богдановић	Прилике		Станка и пок. Живко, земљ.
14.	Душан Поповић	Ивањица	22. јуна 1911.	Трњина и пок. Рајко
15.	Душан Спасовић	Ивањица		Драгина и Вукашин, трг.
16.	Ивко Главинић ⁴²	Рокци		Селена и Миљко, земљ.
17.	Јован Симеуновић	Вучковица ⁴³	24. јуна 1909.	Вуколина и Тихомир, земљорад.
18.	Јосиф Грујичић	Миланца	18. јануара 1911.	Радојка и Рајко, земљорадник
19.	Јулијана Радловићева	Ивањица	1. јануара 1912.	Милица и пок. Димитрије, трг.
20.	Љубица Милутиновићева	Ивањица	2. маја 1912.	Полексија и Павле, срески званичник
21.	Љубица Поповићева	Придворица ⁴⁴	22. фебруара 1909.	Мара и пок. Стаменко, свеш.
22.	Микан Зечевић	Ивањица	9. марта 1911.	Савета и пок. Љубисав, опан.
23.	Милан Поледица	Ивањица	7. марта 1911.	Станија и Рајко, пекар
24.	Милоје Комадинић	Лиса	29. септембра 1910.	Добринка и Велимир, земљ.
25.	Милојко Богдановић	Брезова	9. септембра 1909.	Гојко Богдановић, земљор.
26.	Милојко Вујовић	Дубрава	25. новембра 1910.	пок. Анђелко Вујовић, земљор.
27.	Миломир Димитријевић	Дубрава	25. маја 1911.	Јеленка и Станко, земљорадник
28.	Миломир Пејовић	Прилике	20. јула 1909.	Милка и Ненад, земљорадник
29.	Милорад Јовановић	Дубрава	23. септембра 1908.	Милева и Велимир, земљорад.
30.	Милош Главинић	Глијеча	1. октобра 1910.	Милутин Главинић, земљорад.
31.	Милун Милосављевић	Рокци		Станисава и Будимир, земљор.
32.	Милутин Продановић	Ивањица	20. јануара 1908.	Ђоле Продановић, каф.
33.	Миодраг Авејић	Шуме	6. јуна 1910.	Стаменка и Миливоје, зем.
34.	Младен Павићевић ⁴⁵	Ивањица	9. марта 1912.	Јагода и Милош, каф.
35.	Момчило Комадинић	Лиса	22. октобра 1912.	Добринка и Велимир, зем.
36.	Момчило Кувекаловић	Маскова	22. августа 1910.	Стојка и Теофан, земљорадник
37.	Перка Поповићева	Ивањица		Мика и Радисав, опанчар
38.	Раде Поледица	Ивањица	22. априла 1911.	Гвозденија и пок. Јован, пекар
39.	Радомир Караклајић	Ивањица	22. септембра 1910.	Живка и Владимир, ковач

41 Јеловик је село у општини Бајина Башта.

42 Напустио школу.

43 Вучковица је у Драгачеву.

44 Придворица на Голији.

45 Одсељен у Чачанску гимназију.

40.	Ружица Илићева	Ивањица	7. фебруара 1910.	Ката и Радивоје, трг.
41.	Радосав Бојановић	Ивањица	8. септембра 1909.	Милосава и Мијаило, каф.
42.	Светомир Никачевић	Ивањица	5. јануара 1910.	Милка и Мирко, служ.
43.	Славко Петровић	Рокци	4. фебруара 1910.	Ангелика и Милић, трг.
44.	Славко Поповић	Сивчина	14. августа 1908.	Јованка и пок. Војислав, зем.
45.	Сибин Ђетеновић ⁴⁶	Смиљевац	6. фебруара 1910.	Драгина и Сава, земљорадник
46.	Татомир Петровић	Средња Река	26. јуна 1909.	Миленија и Бошко, зем.
47.	Цветко Павловић	Ивањица	30. августа 1911.	Настасија и пок. Новица, бер.
48.	Милић Симончевић	Шуме		Миља и Ђорђе, земљ.
49.	Миодраг Јеротијевић	Ровине	24. априла 1910.	Милица и пок. Михаило, зем.

15. септембра 1922. год.
Ивањица⁴⁷

Управитељ школе
Радул Перишић

Наставници:
Мил. В. Арсовић
Ал. Д. Агамовић
Владимир Д. Николајевић

У дане 20, 22, 23, 24. и 25. јуна 1923. године извршио сам годишњи преглед рада и одржао годишњи испит ученика-ца I, II и III разреда Више Основне Школе у Ивањици у којима раде наставници:

1) Г. Радул Перишић, стални учитељ и управитељ школе, ради од почетка школске године и предаје: Науку хришћанску у I, II и III раз; Зоологију у I раз; Биологију у II раз; Математику у I раз. и Грађанска права и дужности у II раз.

2) Г. Александар Агамовић, стални учитељ, ради од 25. октобра 1922. год. и предаје: Математику у II раз; Земљопис у I и II раз; Домаћу економију у I и II раз; Писање у I и II раз. и Гимнастику у I, II и III разр.

3) Г. Владимир Д. Николајевић, привремени учитељ, ради од 13. новембра 1922. год. и предаје: Француски језик у I и II раз; Земљопис у III разр. и Цртање у I, II и III разр.

4) Г. Драгомир Појовић, стални учитељ, ради од 8. марта 1923. год. и предаје: Српски језик, Француски језик, Математику и Физику све у III разреду.

5) Г. Пећар Јокановић, стални учитељ, ради од 26. марта 1923. год. и предаје: Српски језик у I и II раз; Српску историју у II и III раз. и Геометрију у I разреду.

I/ Приликом прегледа рада и испитивања ученика-ца нашао сам:

46 Напустио школу.

47 И у првом разреду није било Певања, па је број предмета сведен на 12.

	I разред			II разред			III разред			Свећа		
	ученика	ученица	свећа	ученика	ученица	свећа	ученика	ученица	свећа	ученика	ученица	свећа
Уписани у почетку школске године	43	6	49	26	6	32	29	4	33	98	16	114
Било на крају школске године	39	6	45	25	6	31	28	3	31	92	15	107
Било на испису	39	6	45	25	6	31	28	3	31	92	15	107
Положило испит и кренуло у старији разред	33	5	38	21	6	27	22	2	24	86	13	99

II/ Нису показивали довољно успеха ни преко године ни на испиту, те остају да почетком идуће школске године полажу поново разредне испите из појединих предмета и то:

1) Ученици првог разреда: Драгомир Авејић из Српског језика и Француског језика; Милан Зечевић из Француског језика; Рагосав Бојановић из Француског језика и Трговачког Књиговодства и Светомир Никачевић из Математике;

2) Ученици другог разреда: Јосиф Појовић и Милија Војиновић, оба из Француског језика;

3) Ученици-це трећег разреда: Даринка Салевићева из Француског језика и Математике; Жарко Лазовић из Француског језика и Математике; Миодраг Шолајић из Француског језика; Михаило Полегица из Француског језика и Математике, Миодраг Тодоровић из Француског језика и Математике, Радојко Дрндаревић из Француског језика и Математике, Радомир Курђубић из Француског језика и Математике.

III/ Показали су слаб успех и преко године и на испиту те имају поновићи разред: Добривије Боџановић, Миломир Димиријевић и Перка Појовићева, ученици првог разреда; Александар Јовановић и Вучко-Слободан Појовић, ученици другог разреда.

IV/ Наставни програм из свих предмета завршен је сем Математике у II раз. и Физике у III разреду, из којих предмета програм није могао бити завршен због тога, што су наставници почели рад доцније, и ручних радова, који предмет није ни обрађиван, јер није имало стручног наставника ни непосредног материјала. Пређено традиво из свих наставничких предмета правилно је методски обрађено и темељно утврђено код ученика тако да је стекнуто знање постала њихова својина изузев Математике у II разреду, где се примећује знатна спорност и непоузданост код ученика/ца у решавању математичких задатака и где је наставник више пажње поконио изучавању математичких правила него

практичној обради наставној градива. Особито су показују ученици из Српског језика у свим разредима, Француског језика, природних наука, Математике у I и III разреду, Српске историје, Физике и Земљописа у III разреду.

На рад у школи и васпитну страну код ученика-ца обрађена је буна и свештана пажња.

Сви наставници ове школе су у свему марљиво, савесно, уредно и правилно вршили своје наставничке и васпитачке дужности. Имају јаку вољу, велику љубав, оданост и наклоност према своме послу а уз то улажу и велики труд и рад.

У свих у раду наставника и.и. Радула Перишића, Александра Агамовића, Владимира Николајевића и Драгомира Појовића је одличан.

Ред и чистоћа су примерни.

Администрација је уредна, марљива и правилно вођена.

Г. Петар Јокановић остаје неоцењен због тога што није радно буна четири месеца у овој школској години.

Школски надзорник,
Мил. В. Арсовић

* * *

Четврта школска година 1923-24

Господин Министар Просвете Миша Трифуновић⁴⁸ одлуком својом С. А. Бр. 14588 од 29. августа 1923. године одобрио је упис свима досадашњим ученицима у ову Вишу Основну Школу и продужење наставе у четири разреда по гимназијском наставном плану и програму, док се коначно не реши пребивање ове школе у гимназију.

Управа и наставничко особље:

1. Г. Радул Перишић, управитељ и наставник ове школе предаје: Веронауку у сва четири разреда; Зоологију у I разреду; Биологију у II разреду и Математику у I разреду.

2. Г. Петар Јокановић, наставник ове школе предаје: Историју у III и IV разреду, Српски језик у I и II разреду, Земљопис у I и IV разреду и Писање у I и II разреду.

48 Милош Миша Трифуновић (30. октобар 1871, Ужице – 19. фебруар 1957, Београд) гимназију је завршио у Ужицу, а Филозофски факултет у Београду (1894). Радио као професор гимназије у Ужицу, министар просвете и црквених послова (1917-1918, 1920, 1922-1923), министар грађевина (1924), министар вера (1924-1926), министар просвете (1941-1943). Од 1903. стално биран за народног посланика (радикал), више пута секретар Народне скупштине. Сарађивао у листовима и часописима: Српски књижевни гласник, Нови животи, Самоуправа и Огјек.

3. Г. Владимир Николајевић, наставник ове школе предаје: Француски језик у II и III разреду, Земљопис у II и III разреду, Математику у II разреду.

4. Г. Драгомир Појовић, наставник ове школе предаје: Српски језик у III и IV разреду, Математику у III и IV разреду, Француски језик у IV разреду, Хемију у IV разреду и Физику у III разреду.

1. октобра 1923. год.
у Ивањици

Управитељ школе
Радул Перишић

Наставници:
Петар С. Јокановић
Драг. С. Појовић
Владимир Николајевић

Четврти разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред-ни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	ДАЊ, МЕСЕЦ И ГОДИНА РОЂЕЊА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или староца њихово занимање
1.	Анка Караклајићева	Ивањица	22. јуни 1907.	Милица и пок. Владимир, учитељ
2.	Боривоје Јеремић	Ивањица	22. октобар 1907.	пок. Драга и Радојица, трговац
3.	Бранко Јеремић	Ивањица	8. април 1909.	пок. Драга и Радојица, трговац
4.	Благоје Павићевић	Бјелопавлићи	19. септембар 1910.	Јована и Јован, служ.
5.	Вељко Радојевић	Ивањица	22. октобар 1908. ⁴⁹	Ангелина и Алекса, трг.
6.	Даринка Салевићева	Ивањица	30. јуни 1909.	Олга и Тихомир, каф.
7.	Жарко Лазовић	Прилике	11. септембар 1908.	Живана и Јовић, каф.
8.	Милан Пурић	Ивањица	4. април 1909.	Милева и Живко, трг.
9.	Милан Ристић	Рокци	29. март 1908.	Милосава и Љубомир, земљ.
10.	Милисав Гвозденовић	Дубрава	10. фебруар 1906.	Станица и Божо, земљ.
11.	Миодраг Шолајић	Ивањица	27. јуни 1907.	Персида и Милован, земљ.
12.	Михаило Гиздавић	Ивањица	21. децембар 1908.	Перса и пок. Марко, трг.
13.	Михаило Р. Перишић	Ивањица	8. новембар 1906.	Милева и Радул, учит.
14.	Михаило Поледица	Ивањица	18. август 1908.	Станица и Рајко, пекар
15.	Михаило Пурић	Ивањица	10. октобар 1907.	Милева и Живко, трг.
16.	Момир Масларевић	Дубрава	21. фебруар 1908.	Ангелина и Миљивоје, земљ.
17.	Недељко Стефановић	Шуме	24. марта 1904.	Миленија и Владимир, земљ.
18.	Радоје Јовановић	Прилике	28. март 1906. ⁵⁰	Велимир, земљ.

49 У претходним разредима писало је да је рођен 22. новембра.

50 У претходним разредима писало је да је рођен 22. марта.

19.	Радивоје Р. Перишић	Ивањица	1. фебруар 1908.	Милева и Радул, учитељ
20.	Радивоје Рашковић	Рашка	22. август 1908.	Никосава и Богољуб, каф.
21.	Радојка Јевтовићева ⁵¹	Ивањица	28. мај 1910. ⁵²	Живка и пок. Сава, надр.
22.	Радојко Дрндаревић	Ивањица	20. мај 1907.	Перса и Милош, опанчар
23.	Радомир Курђубић	Ивањица	1. фебруар 1906.	Косара и Ристо, трг.
24.	Радослав Спасовић	Ивањица	10. новембар 1908.	Вукашин и Драгиња, трг.
25.	Слободан Стамболић	Брезова	24. мај 1907.	Миленко, каф.
26.	Спасоје Гвозденовић	Дубрава	7. јуни 1907.	Стана и Обрад, земљ.
27.	Татомир Ђоковић	Радаљево	18. фебруар 1908.	Јелка и Радосав, земљ.
28.	Цветко Велимировић	Ивањица	12. април 1908.	Наталија и Милош, трг.
29.	Милорад Гавриловић	Ивањица	6. септембар 1907.	пок. Вукосава и Милош, трг.

1. октобра 1923. год.
у Ивањици

Управитељ школе
Радул Перишић

Наставници:
Петар С. Јокановић, учитељ
Драг. С. Појовић
Владимир Николајевић

ТРЕЋИ РАЗРЕД. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред-ни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	ДАН, МЕСЕЦ И ГОДИНА РОЂЕЊА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ РОДИТЕЉА ИЛИ СТАРАОЦА ЊИХОВО ЗАНИМАЊЕ
1.	Александра Главинићева ⁵³	Сибир-Таига	23. јуна 1907. г.	Ангелина и Михаило, машин.
2.	Андријана Нешовановићева	Ивањица	29. новембра 1910.	Дара и Милан, пекар
3.	Богдан Ђурчић	Шуме	16. фебруара 1906.	Чедомир, земљорад.
4.	Венијамин Маринковић	Вионица	7. јуна 1909.	Савко, земљорадник
5.	Војислав Јеремић	Ивањица	20. јуна 1910.	Персида и Милош, трг.
6.	Вукашин Константиновић	Вича	25. марта 1909.	Милева и Војислав, земљ.
7.	Драгољуб Д. Поповић	Ивањица	20. јуна 1908.	Драга и Драгић, опанчар
8.	Добрила Никачевићева	Ивањица	26. октобра 1908.	Милка и Мирко, служ.
9.	Добривоје Комадинић	Лиса	27. јуна 1907.	Миросава и Иван, земљ.
10.	Душан Јеремић	Ивањица	26. септембра 1910.	Живка и пок. Светозар, трг.
11.	Душан Мићић	Ивањица	27. фебруара 1909.	Милка и Велисав, каф.

51 Напустила школу.

52 У претходним разредима писало је да је рођена 22. маја.

53 Одсељена у Чачак.

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

12.	Ђорђе Петровић	Ивањица	5. маја 1911.	Даринка и Михаило, трг.
13.	Илија Пејовић	Радаљево	25. септембра 1907.	Невена и Милош, земљ.
14.	Марија Шолајићева	Ивањица	12. септембра 1909.	Персида и Милован, земљо.
15.	Милица Дамњановићева	Ивањица	16. јула 1909.	Века и пок. Владимир, контр.
16.	Милорад Вујовић	Котража	5. марта 1906.	Дринка и пок. Драгомир, земљ.
17.	Михаило Томашевић	Ивањица	11. децембра 1910.	Славка и пок. Урош, трг.
18.	Миленко Ђурчић	Смиљевац	11. априла 1911.	Вишња и Јанко, каф.
19.	Милисав Р. Перишић	Ивањица	9. јуна 1910.	Милева и Радул, учитељ
20.	Миливоје Поповић	Свештица	12. јуна 1908.	Јелка и Бајо, земљ.
21.	Предраг Вукићевић	Ивањица	14. августа 1909.	Даница и Танасије, пекар
22.	Раденко Вуловић	Равна Гора	31. јула 1909.	Илинка и пок. Владимир, земљ.
23.	Цвета Ђоковићева	Радаљево	8. новембра 1910.	Спасенија и Милић, земљ.
24.	Цветко Гвозденовић	Прилике	22. марта 1909.	Стана и Обрад, земљ.
25.	Радмила Поповићева	Краљево	7. фебруара 1907.	и Светозар, срески начелник
26.	Радомир Парезановић	Братљево	11. фебруара 1907.	Перса и Светозар, земљ.

*1. октобра 1923. год.
у Ивањици*

*Управитељ школе
Радул Перишић*

*Наставници:
Петар С. Јокановић
Драг. С. Појовић
Владимир Николајевић*

Други разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред-ни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	ДАН, МЕСЕЦ И ГОДИНА РОЂЕЊА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или староца њихово занимање
1.	Божидар Поповић	Ивањица	13. децембра 1910.	Драга и Драгић, опанчар
2.	Бошко Кривокућа	Братљево	14. септембра 1911.	Радојка и пок. Радоје, земљ.
3.	Бранко Ђокић	Косовица	1. септембра 1910.	Ката и пок. Вићентије, земљор.
4.	Владимир Павићевић	Бјелопавлићи (Црна Гора)	13. јануара 1911.	Јованка и Јован, служ.

5.	Владимир Вилимоновић	Рудно (срез Студенички)	4. септембра 1907.	Петрија и Славко, званичник
6.	Војимир Брадић	Равна Гора		Стана и Драгомир, земљ.
7.	Вукоје Азањац	Васиљевићи	15. децембра 1909.	Никола, земљ.
8.	Вуле Боровић	Средња Река	13. априла 1909.	Зорка и Милић, земљ.
9.	Гвозден Стефановић	Ивањица	18. маја 1911.	Милева и пок. Чедомир, опанч.
10.	Драгољуб Љујић	Ивањица	4. маја 1911.	Пајка и Петар, каф.
11.	Драгомир Вучићевић	Врмбаје	5. октобра 1909.	Дивна и пок. Милојко
12.	Драгослав Рашковић	Рашка	7. маја 1910.	Никосава и пок. Богољуб, каф.
13.	Драгутин П. Поповић	Свештица	22. јуна 1909.	Мијојла и пок. Петар, земљ.
14.	Драгутин С. Павловић	Аранђеловац	1. фебруара 1910.	Светозар, срески начелник
15.	Добрила Јокановићева	Јеловик	7. јуна 1910.	Ангелина и Петар, учитељ
16.	Душан Поповић	Ивањица	22. јула 1911.	Трњина и пок. Рајко, пекар
17.	Душан Спасовић	Ивањица		Драгина и Вукашин, трг.
18.	Јован Симеуновић	Вучковица	24. јуна 1909.	Вуколина и Тихомир
19.	Јосиф Грујичић	Миланца	18. јануара 1911.	Радојка и Рајко
20.	Јулијана Радловићева	Ивањица	1. јануара 1912.	Милица и пок. Димитрије, трг.
21.	Љубица Милутиновићева	Ивањица	2. маја 1912.	Полексија и Павле, срески званичник
22.	Љубица Поповићева	Придворица	22. фебруара 1909.	Мара и пок. Стаменко, свешт.
23.	Микан Зечевић	Ивањица	9. марта 1911.	Савета и пок. Љубисав, опанчар
24.	Милан Поледица	Ивањица	7. марта 1911.	Станица и Рајко, пекар
25.	Милојко Богдановић	Брезова	9. септембра 1909.	Гојко, земљ.
26.	Милојко Вујовић	Дубрава	25. новембра 1910.	пок. Анђелко, земљорадник
27.	Милош Главинић	Глијеча	1. октобра 1910.	Милутин, земљ.
28.	Милун Милосављевић	Рокци		Станисава и Будимир, земљ.
29.	Милутин Продановић	Ивањица	20. јануара 1908.	Ђоле, каф.
30.	Миодраг Авејић	Шуме	6. јуна 1910.	Стаменка и Миливоје, земљор.
31.	Момчило Кувекаловић	Маскова	22. августа 1910.	Стојка и Теофан, земљ.
32.	Раде Поледица	Ивањица	22. априла 1911.	Гвозденија и пок. Јован, пекар
33.	Ружица Илићева	Ивањица	7. фебруара 1910.	Ката и Радивоје, трг.
34.	Радисав Бојановић	Ивањица	8. септембра 1909.	Милосава и Мијаило, кафеција
35.	Светомир Никачевић	Ивањица	5. јануара 1910.	Милка и Мирко, служ.
36.	Славко Петровић	Рокци	4. фебруара 1910.	Ангелина и Милић, трг.

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

37.	Славко Поповић	Сивчина	14. августа 1908.	Јованка и пок. Војислав, тргов.
38.	Слободан-Вучко Поповић	Ивањица	18. јула 1912.	Милица и Милутин, трг.
39.	Стана Тубићева	Сјеница	15. јануара 1910.	Савка и Ристо, дел. општине
40.	Тадија Азањац	Ковиле	10. јуна 1907.	Драгутин, земљ.
41.	Цветко Павловић	Ивањица	30. августа 1911.	Настасија и пок. Новица, берберин
42.	Драгомир Авејић	Шуме		Перка и Јован, земљ.
43.	Радомир Јовановић	Гуча	8. децембра 1911.	Десанка и Живадин, столар

*1. октобра 1923. год.
у Ивањици*

*Управитељ школе
Радул Перишић*

*Наставници:
Петар С. Јокановић
Драг. С. Појовић
Владимир Николајевић*

Први разред. УПИСНИК УЧЕНИКА ВИШЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ				
Ред-ни број	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ УЧЕНИКА	МЕСТО РОЂЕЊА	Дан, месец и година рођења	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ родитеља или староца њихово занимање
1.	Богдан Длачић	Свештица	6. септембра 1909.	Драгина и Велимир, земљ.
2.	Божидар Поповић	Свештица	20. јула 1911.	Јулка и Богић, земљ.
3.	Борис Поповић	Ивањица	16. септембра 1912.	Мићо, каф.
4.	Василија Поповић	Ивањица	12. октобра 1911.	Светозар, срески начелник
5.	Вукоман Ђорђевић	Бедина Варош	24. јануара 1910.	Јованка и Обрад, земљ.
6.	Војислав Бојовић	Ивањица	18. фебруара 1912.	Љубомир, опанчар
7.	Вукашин Бојановић	Шуме	25. септембра 1912.	Јован, земљор.
8.	Војин Тодоровић	Ивањица	14. децембра 1912.	Страјин, трг.
9.	Вучета Митровић	Будожеља	1. децембра 1909.	Радојка и Радосав, земљ.
10.	Добрила Стамболић ⁵⁴	Брезова	18. јануара 1912.	Гроздана и Милун, земљ.
11.	Драгиња Вуковић	Прилике	22. фебруара 1910.	Станка и Алекса, земљ.

54 Добрила Стамболић је учитељску школу завршила у Ужицу (1933). Као учитељица радила је у Миланци (Ивањица, од 1934), Бјеличком срезу (у околини Јагодине) и Гојмановцу (Сврљиг, од 1939). Ухапшена је 1941, али је успела да побегне, па је кратко боравила у Нишу, а потом у Лесковцу, где је као комунистички активиста конспиративно (илегална имена Стана и Радмила Марковић) радила у техници. Одатле је отишла у Бабички НОП одред у коме је била политички секретар. Заробљена је у борби са Немцима на Сувој планини, ислеђивана уз најтежа мучења, и страљана 17. октобра 1942. на Бубњу код Ниша. Основна школа у Сврљигу и дејчи вртић у Ивањици носе њено име.

12.	Драгољуб Рудаковић	Сивчина	26. јуна 1909.	Драгиња и пок. Драгољуб, земљ.
13.	Драгомир Караклајић	Ивањица	3. фебруара 1912.	Владимир, ковач
14.	Живан Ранковић	Градац ⁵⁵	1. јуна 1911.	Милева и Љубомир, ковач
15.	Здравко Јеремић	Ивањица	3. септембра 1912.	Драга и Радојица, трг.
16.	Зорка Радојевић	Ивањица	1. јула 1912.	Ангелина и Алекса, трг.
17.	Јован Лукачевић	Ивањица	15. маја 1910.	Савка и Гавро, столар
18.	Милан Чарапић	Ивањица	17. јануара 1912.	Милева и Милорад, опан.
19.	Милован Дилпарић	Буковик	13. октобра 1909.	Станка и Владимир
20.	Милоје Дилпарић ⁵⁶	Буковик	13. јануара 1910.	Видосава и Мојсило, зем.
21.	Милован Нешовановић	Бедина Барош	16. јуна 1909.	Стојка и Андрија, земљ.
22.	Миломир Вратоњић	Лиса		Винка и пок. Станиша, зем.
23.	Миломир Миленковић	Луке	26. марта 1910.	Милунка и Драгић, земљ.
24.	Миодраг Арсовић	Миланца	7. фебруара 1913.	Милисав, учитељ
25.	Михаило Стамболић	Ивањица		Драгиња и Вукашин, трг.
26.	Младен Бошковић	Ивањица	20. јуна 1912.	Перса и Гаврило, трг.
27.	Обрен Стишовић ⁵⁷	Шареник	1. фебруара 1911.	Анка и Велимир, земљ.
28.	Перса Петаковић	Прилике	2. јануара 1910.	Милка и Петар, земљ.
29.	Петар Стамболић ⁵⁸	Брезова	29. јуна 1912.	Анђелија и пок. Милан, земљ.

55 На Голији.

56 Милоје Дилпарић је гимназију учио у Ивањици и Чачку, а Правни факултет завршио у Београду (1935). Радио је у судовима у Пећи, Ивањици и Новом Пазару. У рату био делегат Земаљског антифашистичког већа народног ослобођења Санџака. Био је председник Окружног суда у Новом Пазару (1946–1948), па председник државне верске комисије и помоћник Савезног секретара за правосуђе (1964–1979). Више пута је одликован. Био сарадник „Чачанског гласа“ (1932–1935). Писао је репортаже, бележио и објављивао легенде и друге народне умотворине. Преминуо је 23. октобра 1992. у Београду.

57 Обрен Стишовић је основну школу завршио у Брезови, а гимназију у Ивањици и Чачку. Као студент права у Београду укључио се у комунистички покрет, отишао у Шпанију (1937) и учествовао у грађанском рату. По завршетку рата прешао у Француску, одакле је по окупацији одведен у логор код Лајпцига. Одатле је побегао у Љубљану. Био је политички комесар и командант Козарачког НОП одреда, комесар 13. крајишке бригаде, један од руководилаца Рибничког НОП одреда и члан Оперативног штаба НОВЈ. Рат је завршио у чину пуковника. Радио је у Сарајеву и Београду, три пута биран за народног посланика, био секретар Већа народа Савезне скупштине, члан ЦК СКС, председник Црвеног крста Србије. После рата завршио је правни факултет. Умро је 1997. године.

58 Петар Стамболић је основну школу завршио у Брезови, гимназију у Ивањици и Чачку (1931), а агрономију у Београду. Као студент примљен је у КПЈ (1935) и био делегат на Петој земаљској конференцији КПЈ у Загребу (1940), више пута је хапшен и протериван из Београда. У току рата био партијски радник у Јагодини и Смедеревској Паланци, секретар Главног НОО за Србију (1941), члан Главног штаба НОП одреда Србије (у Босни, 1942), партијски руководиоца у Београду (крајем 1942. и 1943), командант главног штаба НОВ Србије (1944), члан Председништва АВНОЈ-а. После рата био је стални посланик у скупштинама Србије (1946–1958) и Југославије (1945–1967), министар финансија и потпредседник Владе НР Србије (1945–1948), министар пољопривреде у Влади ФНРЈ (1948),

Виша основна школа у Ивањици 1920-1923.

30.	Радивоје Чкоњевић	Штитково	11. јула 1909.	Стана и пок. Светозар, зем.
31.	Радоје Петровић	Свештица		Новица, земљ.
32.	Синиша Ивановић	Вионица	18. маја 1912.	Тасија и Светомир, земљ.
33.	Страјин Маричић	Комадине	18. октобра 1910.	Крстина и Чедомир, зем.
34.	Стоја Дамњановићева	Прилике	23. фебруара 1911.	Радосав, обућар
35.	Танасије Миленковић	Ивањица	19. децембра 1911.	Софија и Божо, опанчар
36.	Урош Ђурђић	Ивањица	14. августа 1910.	Ђорђе, надничар
37.	Драгољуб Поповић	Свештица	26. марта 1912.	Перса и Младен, земљ.
38.	Милинко Кушић ⁵⁹	Свештица	26. марта 1910. ⁶⁰	пок. Милица и пок. Радован, земљ.
39.	Милован Радовић	Будожеља		Милоје, земљ.
40.	Миодраг Радовић	Будожеља		Милош, земљ.
41.	Добривоје Богдановић	Шуме		пок. Видоје, земљ.
42.	Момчило Братуљевић	Деретин	1. маја 1911.	Јулка и Драгомир, земљ.
43.	Вукоман Ђорђевић	Шуме	4. фебруара 1908.	Станија и Павле, земљ.
44.	Михаило Спасовић	Ивањица		Вукашин, трг.

*1. октобра 1923. год.
у Ивањици*

*Учрвнишељ школе,
Радул Перишић*

*Наставници:
Петар С. Јокановић
Драг. С. Појовић
Владимир Николајевић*

председник Владе Србије (1948–1953) и Народне скупштине Србије (1952–1957), председник Савезне народне скупштине (1957–1963), председник Савезног извршног већа (1963–1967). Био је члан ЦК СКЈ од Петог до 12. конгреса СКЈ. После смрти Јосипа Броза Тита био је Председник Председништва СФР Југославије (1982–1983). Носилац је највиших државних одликовања, међу којима је и орден народног хероја (1953). Преминуо је у Београду 21. септембра 2007, где је кремиран, а посмртни остаци сахрањени су у Брезови.

⁵⁹ Милинко Кушић (8. април 1912, Свештица код Ивањице – 1. мај 1943, Мајкић Јапра код Санског Моста), гимназију је учио у Ивањици и Чачку, а филозофију и права студирао у Београду. У седмом разреду гимназије добио је златну медаљу на конкурс међународне организације помоћне женске секције „ФИДАК“ за најбоље обрађену тему „Шта мислите о миру и како замишљате срећу коју он пружа“. Члан КПЈ постао 1936, а 1938. осуђен на 18 месеци затвора, а потом на још једну годину. У рату је био: политички комесар Ужичког партизанског одреда, члан Главног штаба НОП одреда Србије, политички комесар Друге пролетерске бригаде, командант Четврте крајишке бригаде, политички комесар Четврте крајишке дивизије. Оболео је од тифуса и извршио самоубиство. За народног хероја проглашен је 1945. године. Основна школа у Ивањици носи његово име.

⁶⁰ Ово је грешка, јер је Милинко Кушић рођен 1912. године.

Указом Његовој Величанства Краља од 25. октобра 1923. год. претворена је Виша Основна Школа у Ивањици у приватну средњу гимназију. Пошто су сви ученици Више Основне Школе (I, II, III и IV разреда) изјавили жељу да пређу у новоотворену гимназију, што је Виша Основна Школа ликвидирана 30. децембра 1923. год.

31. децембра 1923. г.
Ивањица

Управитељ,
Радул Перишић

Из приложеног списка се јасно види да су у истом разреду (првом, школске 1923/24. године) учили вероватно најзначајнији комунисти моравичког краја: Милинко Кушић, Петар Стамболић (народни хероји) и Обрен Стишовић (шпански борац и ратни командант), као и Добрила Стамболић (учитељица и комунистички активиста).

У Ивањици је запажен и ваншколски рад ученика и наставника Више основне школе. Тако је почетком априла обновљен збор Бачке литерарне дружине „Јавор“, која је постојала и пре Првог светског рата. Њен основни циљ био је проширење знања и допуна образовања у литерарном, друштвеном и моралном смислу. На оснивачком скупу усвојена су Правила, која су имала 23 члана, и изабрана управа, коју су чинили наставници и ученици. Први председник је био професор Драгомир Поповић, а потпредседник ученик Михаило Перишић. Секретари су били ученици Недељко Стефановић и Радивоје Перишић, а у управи су били следећи ученици: Боривоје Јеремић, Благоје Павићевић, Војислав Јеремић, Анка Караклајић и Спасоје Гвозденовић.⁶¹

Упис ученика у Вишу основну школу извршен је 1. септембра 1920. године. У први разред уписано је 49 ученика, свршених основаца, а међу њима било је 10 девојчица. Једна ученица се одселила, а двојица су напустили школу. Остали су са успехом завршили разред. Прво наставно особље школе чинили су: Радул Перишић, Петар С. Јокановић, Милисав В. Арсовић, Божидар Ј. Томић, Радослав Јојић и Милица Лазић. Упис ученика у другој школској години (1921/22) обављен је 10. септембра 1921. године. Наставно особље чинили су прошлогодишњи наставници: Радул Перишић, управитељ и наставник школе, Милисав В. Арсовић и Божидар Ј. Томић, а њима су прикључени: Александар Д. Адамовић и Јосип Локас. Међутим, одлуком Министра просвете од новембра 1921. године Божидар Томић је премештен у Ивањичку основну школу (нижу). У први разред уписано је 46 ученика, од тога седам ученица. Тројица ученика је напустило школу, па је на крају школске године и на дан испита било 36 ученика и седам ученица. Свих 43 ђака успешно су завршили први разред и преведени су у други. Испит је одржан 2, 19, 20, 21. и 22. јуна. Другака је уписано 44, међу којима је било осам девојчица. Један ученик је

61 Емилијан Протић: *Лешојис Гимназије ивањичке 1920-1995*, Гимназија у Ивањици, 1995, 6.

напустио школу. Испит у другом разреду одржан је 2, 19, 20, 21. и 22. јуна. На испиту је изашло 35 ученика и осам ученица. Свих 43 ђака завршили су други и преведени у трећи разред. У школској 1921/22. години Вишу основну школу похађало је 90 ђака, међу којима је свега 15 девојчица. Ученике оба разреда испитивали су наставници: Перишић, Арсовић и Адамовић, а председавао је управитељ школе, Перишић. Испитима је присуствовао школски надзорник, Петар С. Јокановић. Он је рад наставника у Вишој основној школи оценио као одличан. Трећа школска година (1922/23) у ивањичкој Вишој основној школи започела је уписом 15. септембра 1922. године. Министар просвете Светозар Прибићевић је одлуком од 12. септембра 1922. отворио и трећи разред ове школе. У школи су и даље радили: Радул Перишић, управитељ и наставник, Милисав В. Арсовић и Александар Адамовић. Њима су прикључени: Владимир Николајевић, Драгомир Поповић и Петар Јокановић⁶². У први разред уписано је 49 ђака, међу којима је било шест девојчица. Школу је напустило три ученика, а један је одсељен. Другака је било 32, од којих је шест девојчица. Један ученик је напустио школу. У трећи разред уписано је 29 ученика и четири ученице (укупно 33 ђака). Школу је напустио један ученик, а једна ученица се одселила. Према томе, на почетку школске године било је 114 ђака, међу којима је било свега 16 ученица. Пред почетак четврте школске године (1923/24) одлуком Министра просвете Мише Трифуновића од 29. августа 1923. године одобрен је упис свима дотадашњим ученицима у Вишу основну школу и продужење наставе у четвртном разреду по гимназијском наставном плану и програму, док се коначно не реши претварање ове школе у гимназију. Једина промена у наставном кадру била је да Александар Адамовић више није наставник ове школе. Наставно особље су чинили: Радул Перишић, управитељ и наставник, Петар Јокановић, Владимир Николајевић и Драгомир Поповић. Школска година започела је 1. октобра 1923. уписом ученика у сва четири разреда. У први разред уписано је 40 ученика и свега четири ученице (укупно 44 ђака). Другака је било 43. И ту су доминирали дечаци, било их је 37. Трећи разред је похађало 26 ученика, међу којима је било седам ученица. У четврти разред уписано је 29 ученика, од којих су само три девојчице. Школа је укупно уписала 142 ђака, и то 122 ученика и 20 ученица. Указом Краља од 25. октобра 1923. године Виша основна школа у Ивањици претворена је у приватну среску гимназију.

Посебно треба истаћи да је цитирани летопис сачуван највише захваљујући пожртвованим и одговорним ивањичким просветним радницима, који су га за време ратних страха чували у сопственим домовима. Хвала им!

62 Јокановића је на месту надзорника заменио Арсовић.

Наставници ивањичке Више основне школе били су (сви учитељи, осим Поповића, који је завршио факултет):

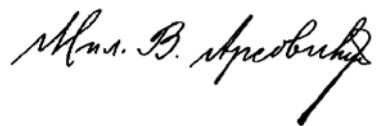
Радул Перишић

Петар С. Јокановић

Миљасав В. Арсовић

Божидар Ј. Томић

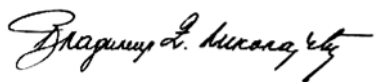
Александар Д. Адамовић

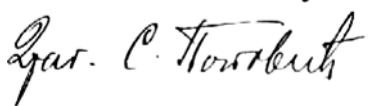
Јосип Локас

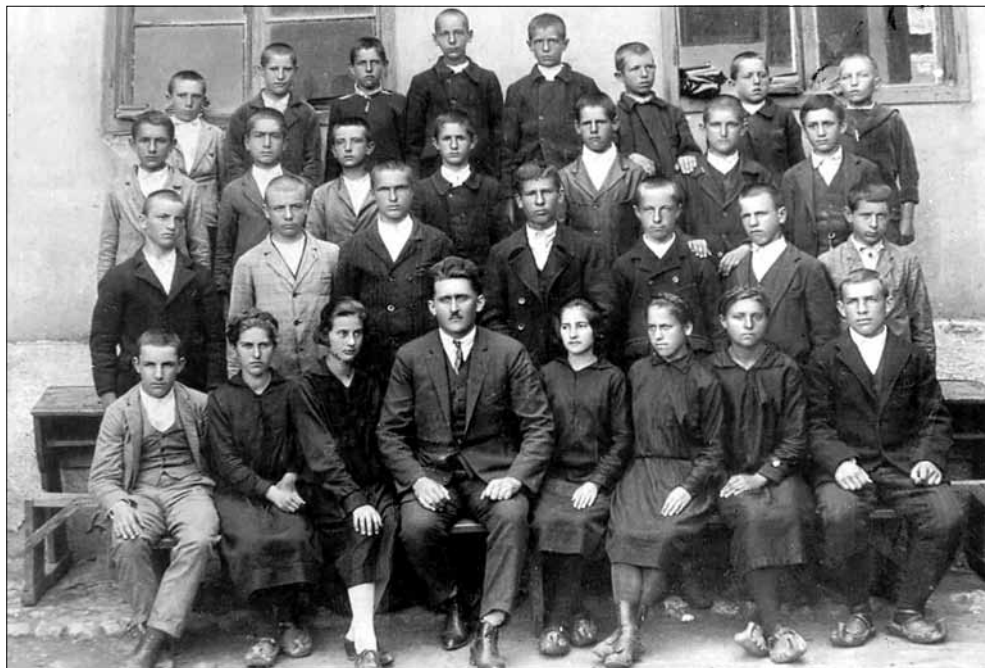
Владимир Николајевић

Драгомир С. Поповић

У школи су кратко време предавали и студент Радослав Јојић и учитељица Милица Лазић.

Ученици последње генерације Више основне школе у Ивањици као ученици трећег разреда Ниже гимназије (школске 1925/26. године) са наставником С. Васиљевићем.⁶³

Први ред одозго (слева на десно): Миодраг Арсовић, Вукашин Бојановић, Обрен Смишовић, Драгољуб Појовић, Саватије Ђурчић, Бојдан Длачић, Здравко Јеремић.

Други ред одозго: Микан Зечевић, Светомир Никачевић, Милан Чарајић, Милинко Кушић, Добривоје Бојдановић, Пећар Стамболић, Гвозден Стефановић.

Трећи ред одозго: Божидар Појовић, Милан Поледица, Вукоман Ђорђевић, Драгољуб Рудаковић, Радивоје Чкоњевић, Радисав Бојановић, Урош Ђурђић.

Седе: Младен Бошковић, Драгиња Вуковић, Зорка Радојевић, Светозар Васиљевић (разредни старешина), Добрила Стамболић, Стоја Дамњановић, Перса Пењаковић, Милоје Дилирић.

63 Фотографија је из архива др Александра Аца Николића из Ивањице.

Прва страна Летописа ивањичке Више основне школе

Прва школска година 1920-1921.

Више Основне Школе у Ивањици.

Министар Просвете Штвр.: 20740 од 2. јуна 1920 год -
Министар Просвете Штвр.: 5. Свешислав Трицићевит.

Управа и наставничко особље:

1.- **Т. Радул Петровић**, постављен је за наставника објединеног Министара Просвете од 28. јуна 1920. год. Штвр.: 22795 а одлуком Штвр.: 339. а управитеља. - На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. године. - Предаје: науку, Летаку екватору с Латинском и Грчком.

2.- **Т. Петар С. Јокановић**, постављен је за наставника објединеног Министара Просвете од 19. јуна 1920. год. Штвр.: 19379 - На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. год. - Предаје: Српски језик, Француски језик, Географију, Кривоугање и историју Министара Просвете од 23. септембра 1920. год. Штвр.: 44154 постављен је за Старатељског - Задаток од одређеног наставника објединеног 9. децембра 1920. год.

3.- **Т. Милисав В. Арсовић**, постављен је за наставника објединеног Министара Просвете од 23. јануара 1921. год. Штвр.: 1958. - На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. год. - Предаје: Српски језик, Географију, Кривоугање и Историју.

4.- **Т. Војислав Ј. Милић**, постављен је за наставника објединеног Министара Просвете од 23. јануара 1921. год. Штвр.: 1958. - На раду у овој школи је од 1. септембра 1920. год. - Предаје: Геометрију, Летаку, Грчки језик с Латинским и Кривоугање.

Резиме

Ивањичка Виша основна школа постојала је нешто више од три године. Радила је по гимназијском програму. За то време кроз њене клупе прошло је 188 ђака. Прве школске године (1920/21) Виша основна школа уписала је 49 ученика. Наравно, сви су похађали први разред. Следеће школске године било је 90 ђака у првом и другом разреду. Треће школске године било је 110 ученика у прва три разреда. Последње школске године било је 142 ђака, распоређена у четири разреда. Указом краља Срба, Хрвата и Словенаца Виша основна школа у Ивањици 25. октобра 1923. године претворена је у приватну средњу гимназију. Вишу основну школу наследила је Нижа приватна гимназија (такав назив имала је 1923/24. и 1924/25. школске године), па Гимназија у Ивањици (од школске 1925/26. до 1928/29. године). Наредних осам година у Ивањици није било школовања после завршене четвороразредне основне школе. Школске 1937/38. године отворена је четвороразредна Државна грађанска школа. Непрекидно је радила и за време Другог светског рата, све до 1945, када је преименована у Непотпуну мешовиту гимназију. Ова четворогодишња средња школа (са могућношћу да се мала матура полаже и после трећег разреда) егзистирала је три школске године. Седмолетка у Ивањици настаје 1948. спајањем Непотпуне мешовите гимназије и ивањичке Основне школе. После две школске године долази до раздвајања, па се формира четвороразредна основна школа и Непотпунa мешовита гимназија (са четири разреда). Коначно, 26. септембра 1955. године спајају се ове две школе и основна школа у Шумама чиме настаје Осмолетка „Милинко Кушић“.

PhD Svetislav Lj. Marković

THE SENIOR PRIMARY SCHOOL IN IVANJICA 1920-1923

Summary

The Senior Primary School in Ivanjica existed over three years. It was organized according to the programme of grammar schools. In this period, there were 391 pupils. In the course of the first school year (1920/1921) 49 pupils were enrolled. Of course, all of them attended the first form. In the next year there were 90 pupils in the first and the second form. In the third school year there were 110 pupils in the first three forms. In the last school year there were 142 pupils, organized in four forms. With the decree of the King of the Serbs, Croats and Slovenians, the Senior Primary School in Ivanjica was transformed into the Private County Grammar School on 25 October 1923. The Senior Primary School was inherited by the Junior Private Grammar School (it was its name in 1923/24 and 1924/25 school year), and then the Grammar School in Ivanjica (from the school year 1925/26 to 1928/29). In the next eight years there wasn't education after four-form primary school in Ivanjica. In the school year 1937/38, the four-form State Civil School was founded. It continually worked during the Second World War, until 1945, when it was renamed into the Incomplete Comprehensive Grammar School. This four-year secondary school (with the possibility for the pupils to sit for the final exam after the third form)

existed for three school years. Seven-year School in Ivanjica was founded in 1948, joining the Incomplete Comprehensive Grammar School and Primary School in Ivanjica. After two school years it separated, so the four-form Primary School and the Incomplete Comprehensive Grammar School (with four forms) were founded. Eventually, on 26 September 1955, these two schools joined with the Primary School in Šume, which originated in the Eight-Year Primary School “Milinko Kušić”.

ЗОРАН МАРИНКОВИЋ
виши архивски помоћник прве врсте
Међуопштински историјски архив Чачак

ГОРАЧИЋКА ЗЕМЉОРАДНИЧКА КРЕДИТНА ЗАДРУГА – РЕГИСТРАЦИЈА 1921. И СПИСАК ЧЛАНОВА

АПСТРАКТ. Горачићка земљорадничка кредитна задруга основана је 1898. године, као једна од првих у Србији. Оснивачи су били угледни житељи Горачића, Губереваца и Живице, драгачевских села која су чинила политичку горачку општину.

У време Првог светског рата окупацијска власт и економске неприлике прекинуле су рад ове задруге. После ослобођења, наново је регистрована 1921. године код Првостепеног суда у Чачку.

Од оснивања имала је велику улогу у развоју производње на сеоским домаћинствима, у набавци пољопривредних оруђа и алата, семена и садница воћака, расне стоке и пласману производа. Такође, кроз кредитирање својих чланова из средстава која су прикупљана обавезном, обичном и дечјом штедњом, омогућила је растерећење сељака од дугова које су имали према банкама и новчаним заводима.

У току светских ратова имала је прекиде у пословању. Ипак, одржала се све до седамдесетих година XX века, када је постала део „Воћар – продукта“ у Гучи. Последњих деценија, као и већини задруга у Србији, њено пословање је угашено.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Задруга, суд, Горачићи, Губеревци, Живица, свештеник, учитељ.

У Европи се, од половине XIX века јављају први задружни видови организовања, најпре занатлија, а потом и сељака. Било је више типова организовања, али се сви могу свести на три система:

Рочделски систем настао је у Енглеској после штрајка ткача 1843. године, који је подразумевао ступање и иступање из задруге, равноправност свих задругара без обзира на број уписаних чланских удела, по принципу „један човек – један глас“, расподелу добити према обиму куповине, политичку неутралност и ограничен интерес (камату) на удеонички капитал.

Рајфајзенов тип настао је у Немачкој 1847/48. године у време велике зимске глади – да би се сиромашни слојеви становништва снабдели основним намирницама. Председник општине у Вајербушу, у време зимске глади, организовао је снабдевање грађана брашном и хлебом, а 1854. основао је

самопомоћ задругара на ограниченој територији, ступање у задругу без уплате, солидарну и неограничену одговорност, уношење вишка добити у недељив резервни фонд, пословање само са задругарима и бесплатно обављање функција.

Шулце – Деличев систем настао је 1849. у Немачкој кад је посланик пруског парламента Херман Шулце – Делич основао болесничку и посмртну благајну, обућарске и столарске задруге за заједничку набавку, а 1850. године и кредитну задругу. Овај систем организовања подразумева велики број задругара, искључивање државне помоћи, стварање резервног фонда који се може делити, привлачење капитала кроз награђивање, солидарну и ограничену одговорност и пословну специјализацију.¹

Прва земљорадничка задруга у Србији основана је, на иницијативу Михаила Аврамовића, у селу Вранову 29. марта 1894. године, пре доношења закона о земљорадничким задругама у Краљевини Србији.²

Четири године касније, у Горачићима, 3. априла 1898. одржана је оснивачка скупштина земљорадничке задруге. Скупштини је присуствовало 39 оснивача. Сазивачи су били учитељ Радомир Вујовић,³ општински писар Раде П. Плазинић и земљорадник Љубомир Јоксимовић. Изабрани су Управни и Надзорни одбор. Није сачуван записник са ове скупштине, али се из *Српских новина* сазнаје да су чланови Управног одбора били: учитељ Радомир Вујовић (председник), Аврам Ђендић, Радојица Стојановић, Љубомир Јоксимовић и Милован Терзић. За секретара – благајника изабран је Раде П. Плазинић, општински писар. Поред њих, оснивачи су били: Миљко Ракићевић, Милија Царевић, Раденко Јоровић, Живко Филиповић, Милосав Ружичић, Милорад Царевић, Лазар Царевић, Чедомир Кнежевић, Ранисав Јањић, Лука Бискуповић, Миленко Милутиновић, Милован Давидовић, Јанко Поповић, Раде Савић, Марко Јечменић, Веселин Раковић, Благоје Плазина, Витомир Поповић, Драгић Вујиновић, Сава Басарић, Милош Вуловић, Милосав Р. Јаковљевић, Сава Кнежевић, Петроније Главоњић, Радомир Вујичић, Милутин Стојановић, Аксентије Поповић, Вићентије Ђендић, Обрад Л. Вујичић, Сава Плазина, Михаило Сјеничић, Ђорђе М. Плазина и Добривоје Поповић.⁴ Задругари су били из Горачића, Губереваца и Живице.

Пословање ове задруге отежале су ратне неприлике у току Првог и Другог светског рата.

1 Зоран Маринковић, *Земљорадничко задругарство чачанској краја до Другој светској рати*, Каталог изложбе, Чачак, децембар 2004 – јануар 2005, 3; Радован М. Маринковић, *Земљорадничко задругарство у Драчаеву*, Чачак 1988, 11.

2 Р. М. Маринковић, *нав. дело*, Чачак 1988, 13.

3 Радомир Вујовић, учитељ из Трнавe (Чачак), радио у школи у Горачићима од 1898/99. до 1899/1900. године. Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, *Вековања Горачића, Губереваца и Живице*, монографија, одељак о школству, рукопис у штампи.

4 *Српске новине*, Београд, 8. јул 1899; Р. М. Маринковић, *нав. дело*, 21 – 22.

После Првог светског рата, задруга је била опустошена, као и њени чланови.

Обновила је рад 1921. године. Из тог периода публикујемо акта о регистрацији, као списак задругара. Списак је немогуће датирати. Први уписи су извршени 29. децембра 1921, али, судећи по забележеним датумима накнадних уписа и исписа искључених чланова, вођен је до 1931. године.

Иначе, ова задруга је пословала 1978. године као Основна организација удруженог рада Пољопривредне радне организације „Воћар – продукт“ у Гучи. Последње деценије, ово, некад успешно, предузеће запало је у тешкоће и налази се пред гашењем.

У овом броју *Изворника* објављујемо документа о поновној регистрацију ове задруге 1921. године у Првостепеном (Окружном) суду у Чачку. С обзиром да је ова задруга једна од првих које су основане у Србији, ова документа су значајна, како за расветљавање задружног покрета у политичкој општини Горачићи, тако и Драгачеву.

*

„Изјава

Ми доле потписати чланови Управног Одбора горачићске Кредитне задруге које је скупштина изабрала признајемо и потписујемо и легитимујемо наше потписе.

20. маја 1921 год.

Горачић

Председ. задруге
Раде П Плазинић⁵
чланови

Богољуб Плазинић
Милија Јаковљевић
Љубомир Јоксимовић⁶
Раде Савић

Да су: чланови управног одбора Горачићске потрошачке задруге ито Председник Раде П. Плазинић, чланови: Љубомир Јоксимовић и Раде Савић, предњу изјаву и своје потписе, пред овом влашћу у свему за своје признали и

5 Раде П(антовић) Плазинић, Горачићи, 28. јун 1870 – Горачићи, 9. октобар 1945, писар општине у Горачићима, један од организатора сељака који су 1893. године, бранећи законито изабрану општинску управу, страдали од војске у догађају познатијем као „Горачићка буна 1893. године“. Председник општине 1907 – 1908. и 1914 – 1917. Учесник балканских и Првог светског рата. Истакнути задружни посленик. Председник Среске скупштине и Окружног одбора у Чачку, а од 1929. председник Обласне скупштине Рашке области у Чачку. Оставио низ записа о „Горачићкој буни“, оснивач библиотеке у Горачићима. Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, *Биографски лексикон Горачића, Губереваца и Жившце*, Гуча 2013, 114 – 115.

6 Љубомир Л. Јоксимовић, Горачићи 1856 – Горачићи 1949. Исто, 69.

ову власт за потврду истих молили, по чл. 9§ Зак. о земљорадничким кредит. задругама – без таксе тврди:

Бр: 4886
21. марта 1921: год
Гуча

Начелник среза
Мил. Николић⁷⁴

*

„Чачанском првостепеном суду

Чачак

У Горачићу је накнадно образована Земљорадничка кредитна задруга, као и што потврде под % правила са шест и осам потписа оверене од стране полициске власти под Бр: 4886.

На основу закона о земљорадничким и осталим задругама управни одбор моли Чачански Простепени Суд да исту задругу уведе у судски регистар и у званичним новинама објави.

Под % шаљу се два примерка правила, а под %% изјава управног одбора.

Прописану таксу положиће доносилац овога писма..

6 – априла 1921 год.

Председник земљорад. задруге

Горачићи

Рад. П. Плазенић

Секретар члан

Милан Духаћ

Раде Савић

Рађено 8. априла 1921 г
у Чачку пр суда
Престадоше са овим
актом: Раде Плазина
Раде Савић, Богољуб Пла –
зинић, [нечитко], Љубомир
Локсимовић, сви из Горачића
па изјавише:

да као чланови Управе
Горачићске Кредитне земљо –
радничке Задруге приносе правила
ове задруге на потврду, прилажу
овај акт за свој: и траже у пријави
и моле да се задруга уведе у

⁷ Међуопштински историјски архив Чачак, Окружни суд Чачак, регистрација задруга, К – 4, Гф 1/1 . 845 – 6.

регистар и објави
Новац за штампање огласа на позив
суда положићу
Раде П Плазинић
Милија Јаковљевић
Раде Савић
Љубомир Јоксимовић
Богољуб Плазинић

Оверава
судија
Јак. Б. Ђурчић

Бр: 18764/ 3/6734.

на онову чал: 9, 10 и 12. зак о земљор. и занат. задругама поднета правила потврдити, пошто се претходно сравне, потом потврђену ипис предати управ. Одбору, а а примерак задржати за судску архиву.

задругу увести у задружни регистар овог суда, исто објавити преко Служб. новина, услед чега послати. финан. управи 30.30 динара с молбом, да се овај новац пошаље упр. држав. штамп. ради штампања огласа.

Од финан. управе тражити да о пријему новца и огласа одговори.

29 – XII 921. г.

Чачак

судије:
Јак. Б. Ђурчић
[нечитко]
[нечитко]⁸⁴

*

Горачићска
земљорадничка Кредитна задруга

СПИСАК ЗАДРУГАРА
(ЗАКОН О ЗЕМЉОРАДНИЧКИМ И ЗАНАТСКИМ ЗАДРУГАМА)⁹

8 МИАЧ, Окружни суд Чачак, регистрација задруга, К – 4, Гф 1/1 . 84 – 7.

9 МИАЧ, Окружни суд Чачак, регистрација задруга, К – 4, Гф 1/1 . 84 – 5.

Текући број	ЗАДРУГАР			ИСТУПАЊЕ	
	Дан увођења	Име, презиме, занимање	Место становања	Дан увођења	Узроци иступања
1	29. XII 921	Раде П. Плазинић	Горачићи	20. VIII 929 г.	искључен
2	29. XII 921	Милија Јаковљевић	Горачићи		
3	29. XII 921	Раде Савић	Горачићи		
4	29. XII 921	Аврам Ђендић	Горачићи	25 –VI – 1925	искључен
5	29. XII 921	Љубомир Јоксимовић	Горачићи		
6	29. XII 921	Тодор Зимоњић	Горачићи	20 – X - 923	искључен
7	29. XII 921	Милинко Милутиновић	Горачићи ¹⁰		
8	29. XII 921	Милојко Давидовић	Горачићи	28 – XII - 1926	искључен
9	29. XII 921	Божо Ружичић	Горачићи	20 – VIII - 929	искључен
10	29. XII 921	Милан Терзић	Горачићи		
11	29. XII 921	Младомир Николић	Горачићи	20 – VIII – 1929 г.	искључен
12	29. XII 921	Ранко Петковић	Горачићи	25 – VI – 929 г.	искључен
13	29. XII 921	Вељко Петковић	Горачићи		
14	29. XII 921	Михаило Јањић	Горачићи		
15	29. XII 921	Владимир Кнежевић			
16	29. XII 921	Раденко Јоровић	Горачићи		
17	29. XII 921	Тихомир Стефановић	Горачићи		
18	29. XII 921	Милисав Ружичић	Горачићи	25 – VI – 925 г.	умро
19	29. XII 921	Љубомир Душић	Горачићи		
20	29. XII 921	Илија Јаковљевић	Горачићи	25 – VI – 925.	искључен
21	29. XII 921	Ника Николић	Горачићи		
22	29. XII 921	Владимир Луковић	Горачићи	28 – XII – 1926	искључен

10 Погрешно: Милутиновић је живео у Живици. Милинко Милутиновић, Живица, 11. новембар 1884 – Чачак, 13. октобар 1965, председник општине у Горачићима од 1920. године. За народног посланика биран на изборима 1927, 1931. и 1935. године. Посланички кандидат био и 1938, али није изабран. У току Другог светског рата припадник равногорског покрета, али не сувише експониран. После Другог светског рата у више наврата осуђен на вишегодишње казне затвора и конфискацију имовине, а заједно са пресудама из 1946, 1952. и 1953. одузето му преко 63 хектара земље. Рехабилитован 23. фебруара 2007. године. Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, *нав. дело*, 88 – 90.

Горачићка земљорадничка кредитна задруга – регистрација 1921. и списак чланова

23	29. XII 921	Владимир Јокић	Горачићи	25 – VI . 1925 г.	искључен
24	29. XII 921	Богољуб Плазина	Горачићи		
25	29. XII 921	Веселин Јевремац	Горачићи		
26	29. XII 921	Миленко Царевић	Горачићи		
27	29. XII 921	Милош Вуловић	Горачићи		
28	29. XII 921	Владимир Луковић	Горачићи		
29	29. XII 921	Сретен Савић	Горачићи	25 – VII - 1925	искључен
30	29. XII 921	Милисав Поповић	Горачићи	28 – XII - 926	искључен
31	29. XII 921	Раде Ракићевић	Горачићи		
32	29. XII 921	Велимир Поповић	Горачићи	28 – XII – 1926 г	искључен
33	29. XII 921	Живко Терзић	Горачићи	20 – VIII – 929 г	искључен
34	29. XII 921	Василије Сатарић	Горачићи		
35	29. XII 921	Сава Басарић	Горачићи		
36	29. XII 921	Душан Плазинић	Горачићи	25 – VI - 1925	искључен
37	29. XII 921	Богих Кнежевић	Горачићи		
38	29. XII 921	Секула Зимоњић	Горачићи	20 – X – 923 г.	одселио се
39	29. XII 921	Драгић Вујиновић	Горачићи	28 – XII – 1926	искључен
40	29. XII 921	Видоје Филиповић	Горачићи		
41	29. XII 921	Драгомир Бешевић	Горачићи		
42	29. XII 921	Радосав Новичић	Горачићи		
43	29. XII 921	Владимир Суруџић	Горачићи		
44	29. XII 921	Влајко Лончаревић	Горачићи		
45	29. XII 921	Мијат Плазина	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
46	29. XII 921	Јаћим Бабић	Горачићи	25 – VI – 1925	умро
47	29. XII 921	Обрен Николић	Горачићи	25 – VI – 1925	искључен
48	29. XII 921	Срећко Милинковић	Горачићи	20 – VIII – 929 28 – XII – 1926	искључен
49	29. XII 921	Милутин Вујичић	Горачићи	20 – VIII – 929 г Чачак	искључен
50	29. XII 921	Радисав Вујиновић	Горачићи		
51	29. XII 921	Коста Поповић	Горачићи		

52	29. XII 921	Веселин Плазинић	Горачићи	20 – VIII – 929	искључен
53	29. XII 921	Ристо Плазинић	Горачићи		
54	29. XII 921	Вукашин Плазина	Горачићи	20 – VIII – 929. 25 – VI – 921 г.	искључен искључен
55	29. XII 921	Војин Плазина	Горачићи	20 – VIII – 929 г.	искључен
56	29. XII 921	Миљко П. Цогољевић	Горачићи	20 – VIII – 929 г.	искључен
57	29. XII 921	Милан Духаћ учитељ ¹¹	Горачићи	20 – X – 923 г.	одселио се
58	29. XII 921	Раде Марковић	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
59	29. XII 921	Илија Ракићевић	Горачићи		
60	29. XII 921	Риста Јечменица	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
61	29. XII 921	Мијат Јоровић	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
62	29. XII 921	Коста Сјеничић	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
63	29. XII 921	Танасије Цогољевић	Горачићи	25 – VI – 1925 г.	искључен
64	29. XII 921	Милосав Јанић ¹²	Горачићи		
65	29. XII 921	Адам Вуловић	Горачићи		
66	29. XII 921	Урош Поповић	Горачићи		
67	29. XII 921	Сима Поповић	Горачићи		
68	29. XII 921	Милорад М. Страњанчевић	Горачићи		
69	16–I–1925 г.	Витомир Трашевић	Горачићи	28 – XII – 1926	искључен
70	16–II 1925 г.	Рисим Стојановић	Горачићи	20 – VIII 929 г 28 – XII – 1926 г	искључен искључен
71	16–II–1925 г.	Рајица Стојановић	Горачићи	20 – VIII – 929 г.	искључен
72	23–IV–1925 г.	Радован Страњанчевић	Горачићи		
73	23–IV–1925 г.	Радоје Вујиновић	Губеревци	28 – XII – 1926 г	искључен
74	10–VI–1925 г.	Марко Димитријевић	Горачићи	20 – VIII – 929 г.	искључен
75	23–IV–1925 г.	Веселин М. Раковић	Горачићи	20 – VIII – 929 г.	искључен
76	23–IV–1925 г.	Марко Поповић	Горачићи		

11 Милан Духаћ, рођен је у Београду 24. новембра 1897. године у грађанској породици чешког порекла. Учесник је Првог светског рата. У Француској 1918. године завршио учитељску школу. После рата радио као учитељ у Македонији (Драчево и Крива Паланка) и Горачићима. Потом дугогодишњи конзерватор у Народном музеју у Београду. Умро 1964. године. <http://www.narodnimuzej.rs/o-muzeju/kroz-lica-muzeja/zdravko-sekulic-1902-1965-i-milan-duhac-1897-1964/?Ing=1a>

12 Исправљено име црвеном оловком у Тијосав.

Горачићка земљорадничка кредитна задруга – регистрација 1921. и списак чланова

77	15–VIII–1925 г.	Глишо Ђуровић	Горачићи	28 – XII – 1926	искључен
78	15–VIII–1925 г.	Радован Микановић	Живица		
79	10–XII–1925 г.	Милојко Бискуповић	Горачићи		
80	10–XII–1925 г.	Љубомир Поповић	Горачићи	20 – VIII – 929	искључен
81	26–VI–1926	Гвозден В. Петковић	Горачићи		
82	10–III–1927	Драгутин Новичић	Горачићи		
83	10–III–1927	Милорад Василијевић	Горачићи		
84	29–XI–1927 г.	Живан Трашевић	Горачићи		
85	21–III–1929	Велимир С. Новичић	Горачићи		
86	21–III–1929	Радоје Кнежевић	Горачићи		
87	21–III–1929	Милојко Давидовић	Горачићи		
88	21–III–1929	Станоје Јањић	Горачићи		
89	21–III–1929	Радован Ракићевић	Губеревци		
90	21–II –1929	Богосав Станковић	Горачићи		
91	21–III–1929	Милија С. Цогољевић	Горачићи		
92	21–III–1929	Љубомир Ракићевић	Губеревци		
93	10–IV–929	Исидор Стевановић	Горачићи		
94	10–IV–929	Марко Вукашиновић	Горачићи		
95	15–I–930	Милета Савић	Горачићи		
96	15–I–930	Милутин Терзић	Горачићи		
97	15–I–930	Милета Новичић	Горачићи		
98	12–II–930 г	Марко Димитријевић учитељ ¹³	Горачићи		
99	21–II–930	Сава Протић свештеник ¹⁴	Горачићи		
100	8 маја 1930 г	Добросав Петровић	Горачићи		
101	8 маја 1930	Радомир Марковић	Горачићи		
102	8 маја 1930	Суручић Аксентије	Горачићи		

¹³ Марко Димитријевић, учитељ у Горачићима од 1923. до 1933. (Р. М. Маринковић и З. Маринковић, *Вековања Горачића, Губереваца и Живице*, у штампи).

¹⁴ Сава Протић био је свештеник у Горачићима од 1929. до 1932. Зоран Маринковић, *Попис свештеника и монаха у Драгачеву, Изворник*, грађа Међуопштинског историјског архива, 16/17, Чачак 2001, 29.

103	8 маја 1930	Јањић Илија	Горачићи		
104	8 маја 1930	Ружичић Милија	Горачићи		
105	8 маја 1930	Јањић В. Мијалко	Горачићи		
106	8 маја 1930	Главоњић Милисав	Горачићи		
107	8 маја 1930	Зимоњић Миливоје	Горачићи		
108	8–V–1930 г.	Цогољевић Сп. Богољуб	Губеревци		
109	8–V–1930 г.	Цогољевић Веселин	Губеревци		
110	8–V–1930 г.	Раковић Милутин	Горачићи		
111	26–V–1930 г.	Петковић Ранко	Горачићи		
112	5–VI–1930	Давидовић Вучко	Горачићи		
113	5–VI–1930	Чедомир Суруцић	Горачићи		
114	21–VIII–1930 г.	Срећко Јоровић	Горачићи		
115	25–IX–1930 г.	Драгољуб Васиљевић	Горачићи		
116	25–IX–1930 г.	Цогољевић Вучко	Губеревци		
117	16–X–1930	„нечитко“ Кнежевић	Горачићи		
118	11–II–1931	Радомир Милутиновић	Живица		
119	24–VI–1931	Вељовић Милан	Горачићи		
120	21. август 1931	Шолајић Миодраг, свештеник ¹⁵	Горачићи		

Задружни покрет у Србији заживео је у време велике кризе сеоских домаћинстава и распада патријархалне породице која је била основ привређивања на селу. Суочена са све већим задуживањима код новонасталих новчаних завода и зеленаша, сеоска домаћинства су пропала. Из тог стања излаз се тражио у повезивању кроз земљорадничке задруге које су могле обезбедити непоходна финансијска средства за несметано привређивање. У Горачићима су се, у основању земљорадничке задруге, ангажовали истакнути представници власти, учитељи, свештеници и многи земљорадници.

¹⁵ Миодраг Драган Шолајић, свештеник, рођен је и Ивањици 17. јуна 1907. Иначе, пореклом је из Лисе (Драгачево). Парох у цркви Рођења пресвете Богородице у Горачићима од 1933. године. Устаничке 1941. био у штабу Јеличког четничког одреда Јована Бојовића, потом у „Штабу сложне браће“ Милоја Мојсиловића, Ђура Смедеревца и Божидара Ђосовића Јаворског (четници Косте Пећанца). Касније је био један од челника равнатораца у Драгачеву. Убили су га борци Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“ у Озрему (таковски крај) 11. јуна 1943. Сахрањен је у порти цркве у Горачићима. Р. М. Маринковић и З. Маринковић, *Вековања Горачића, Губереваца и Живице*, у штампи.

Објављивањем ових докумената осветљава се тај период деловања задружног покрета у овом делу Драгачева.

Резиме

Горачићка земљорадничка кредитна задруга основана је 1898. године, као једна од првих у Србији. Оснивачи су били угледни житељи Горачића, Губереваца и Живице, драгачевских села која су чинила политичку горачку општину. Организована је на Рајфајзеновим начелима.

У време Првог светског рата окупацијска власт и економске неприлике прекинуле су рад ове задруге. После ослобођења, наново је регистрована 1921. године код Првостепеног суда у Чачку.

Од оснивања имала је велику улогу у развоју производње на сеоским домаћинствима, у набавци пољопривредних оруђа и алата, семена и садница воћака, расне стоке и пласману производа. Такође, кроз кредитирање својих чланва из средстава која су прикупљана обавезном, обичном и дечјом штедњом, омогућила је растерећење сељака од дугова које су имали према банкама и новчаним заводима.

У току светских ратова имала је прекиде у пословању. Ипак, одржала се све до седамдесетих година XX века, када је постала део „Воћар – продукта“ у Гучи. Последњих деценија, као и већина задруга у Србији, њено пословање је угашено.

У овом раду публикујемо акта о регистрацији из 1921. године и списак задругара који је започет 1921, а вођен до 1931. године из фонда Окружни суд Чачак, регистрација земљорадничких и других задруга.

ZORAN MARINKOVIĆ

THE COLLECTIVE CREDIT UNION OF GORAČIĆI – REGISTRATION IN 1921 AND THE MEMBER LIST

Summary

The Collective Credit Union of Goračići was founded in 1898 as one of the first collective credit unions in Serbia. The founders were respected inhabitants of Goračići, Guberevci and Živica, the villages of Dragačevo, which represented the political Municipality of Goračići. It was organized on the principles of Reiffeisen.

During the First World War the occupying authorities and economic troubles stopped the work of this union. After the liberation it was registered again in 1921 in the Court of Original Jurisdiction in Čačak.

After its foundation it had a big role in the development of production in rural households, in obtaining agricultural tools, seeds and fruit trees nursery, purebred cattle and in product marketing. It also, through granting loans to their members from the funds which had been collected by compulsory, common and children's savings, made it possible to disburden the peasants from debts that they had had towards the banks and financial offices.

It had breaks in its business during the world wars. Yet, it existed until the seven-

ties of the 20th century, when it became a part of “Voćar - produkt” in Guča. In the last decades, like most of the unions in Serbia, it went out of business.

In this paper we publish the documents on the registration from 1921 and the list of the unionists which was started in 1921 and kept until 1931 from the fund of the Municipal Court of Čačak, the registration of collective and other unions.

Мр АЛЕКСАНДАР В. САВИЋ,
архивиски саветник
Историјски архив Ужице

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПС ИВАЊИЦА ЗА 1947. ГОДИНУ

АПСТРАКТ: У овом прилогу приређен је Годишњи извештај Среског комитета КПС Ивањица за 1947. годину, а документа се налазе у Архиву Србије у Београду (одељење у Железнику). Извештај је куцан писаћом машином, обима је 12 страна, а потписао га је Милован Радојевић у име СК КПС Ивањица.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срески комитет КПС Ивањица, Милован Радојевић, Моравички срез, Ивањица, Синдикат, СКОЈ, АФЖ, Савез бораца, Црвени крст, привредне мере

Период од ослобођења па до 1950. године карактерише централизација власти у политичком, друштвеном и економском животу земље. КПЈ као доминантна политичка снага прожимао је све сфере живота. По систему диригованог управљања, од савезних, републичких па до општинских и месних органа власти, спроводиле су се мере предвиђене одлукама највиших државних органа. Преко политичке доминације КПЈ мења и друштвено – економске односе. Спроведе се мере које доводе до ликвидације приватног сектора у привреди, осим мањих занатских радњи, а сви привредни субјекти прелазе у власништво државе. Од предратних власника одузимају се фабрикe, рудници, земљишни поседи, кроз процес национализације и конфискације.

Мере за које се определила врхована власт директивно је прослеђивана на извршење нижим органима власти. КПЈ је као руководећа политичка снага преко својих нижих органа спроводила донете планове и програме. „Смисао организационих промена 1945–1947. састојао се у усклађивању њене дотадашње руководеће улоге с условима у којима је она имала да управља државом и покрене целокупни државни развитак“¹.

Посебно треба истаћи важност доношења Првог петогодишњег плана развитака народне привреде (1947-1951). Он је донет 1. јануара 1947, а

1 „Систем органа КПЈ био је постављен на централистичком принципу; на челу организације налазио се ЦК КПЈ који је имао монопол на доношење најважнијих одлука.... Фактичко одлучивање припадало је ужем телу – Политбироу – који је до априла 1948. године радио као ЦК КПЈ“: (Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918 – 1988*, књ. 3, Београд 1988, 33).

акцент је стављен на изградњу тешке индустрије, црне и обојене металургије, производње и прераде неметала, машиноградње и електроиндустрије итд.

Следећи директиве ЦК КПЈ, Општински комитети су тежили да испуне задате циљеве у складу са могућностима и условима локалних средина.

СК КПС Ивањица такође је настојао да изврши постављене задатке. Извештај из 1947. године доноси податке какве су биле политичке прилике у ивањичком крају, које су снаге подржавале, а које ометале извршење постављених задатака. Обима је 12 куцаних страна, а потписао га је Милован Радојевић испред СК КПС Ивањица.

Милован Мића Радојевић рођен је 1920. године у Љигу. Основну школу учио у родном месту, од 1933. кројачки занат у Чачку. У младости приступио комунистичком покрету, 3. јула 1941. године постао борац Колубарске партизанске чете.

После рата био је на разним политичким дужностима у Крушевцу, Љигу, Ивањици, Лазаревцу, Београду. Бирао за републичког посланика у више мандата. Био члан Централног одбора Синдиката саобраћајних радника, члан Управног одбора Заједнице ПТТ, председник НО Савеза, организациони секретар СКС и председник Среског одбора ССРН Србије. Носилац је „Партизанске споменице 1941“ и

више одликовања.

Извештај такође доноси податке какве су тешкоће биле пред партијским и фронтовским активистима приликом прикупљања нареза и пореза, какво је стање и било у занатству и да су у занатлије биле незадовољне услед недостатка сировина. Поред тога, у извештају се уочава настојање да се оживи привреда у сиромашном моравичком крају, да се повећају капацитети кречана, циглана, хидроцентрале, да се стави у функцију Прилички кисељак, поправи стање у пољопривреди увођењем нових култура и средстава заштите, организација задругарства, обнове просветне и здравствене установе, путеви, мостови итд.

У политичкој сфери, извештај доноси податке о организационим питањима везаним за друштвено – политичке организације и њихове активности на терену.

Извештај садржи неколико целина: У уводном делу даје се географски опис Моравичког среза, културно – просветне и привредне прилике. Наслови поглавља су: Политичко стање у срезу, Одроз крупних спољно–политичких догађаја, Народни фронт, Организациона питања, Кадровска питања у СК, Агитација и пропаганда, Народна власт, Рад Среског народног одбора, Привреда, Пољопривреда, Задругарство, Синдикат, СКОЈ, Жене (Антифашистички фронтжена). Поред тога, извештај обухвата и податке везане за деловање организације Савеза бораца и Црвеног крста.

**ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА ИВАЊИЦЕ
ЗА 1947. ГОДИНУ²**

КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА СРБИЈЕ

СРЕСКИ КОМИТЕТ

Бр. 417

29 – XII – 1947. год

ИВАЊИЦА

ПРЕДМЕТ: Годишњи извештај СК Ивањице за 1947. годину³

По свом географском положају наш срез моравички представља шумовито–брдовит крај, у коме је земљиште 50% под шумом, са разбацаним слабо насељеним селима. Број становника износи 33.227.

Менталитет народа и ако живећи у инокоштињи осећа се још велика крвна племенска солидарност која се огледа у учествовању у заједничком раду, у помоћи појединаца села, у одбрани и заштити интереса појединаца у односу на друго село или странаца, чега је последица прилична конзервативност, те и бојазан од новог док не види на примерима. Осим тога још је јако изражен индивидуализам у својини на земљу.

Културни ниво народа је прилично заостао услед слабих комуникативних веза, разбијености села, брдске, теренске конфигурације и економске слабости. Становништво се претежно бави сточарством и воћарством, а што је овде најрентабилније. Услед снега и зиме воће је, а нарочито јабуке угинуло тако да је род био врло мали, а што је утицало на економско стање наших сељака. Но и поред тога у срезу је прилично развијена индустрија дрвета, а у току године пронађен је још један рудник антимона, што даје гаранције да ће добар део сеоске сиротиње моћи бити упуслен, те и у том правцу треба водити политику. Нарочито се запажа недостатак шумских путева услед чега пропада на хиљаде кубних метара грађе и дрвета за огрев и у идућој години један од најважнијих задатака треба да буде оспособљавање ове врсте путева. Поред тога од повртарства у добром делу среза одлично успева кромпир, тако да је на пример у селу Брезови било случајева да 98 комада кромпира измери 10 килограма. Сточарство је се у односу на прошлу годину поправило – бројчано се повећало, али је квалитет ипак још увек слаб. Воћарство је на висини, али је у кризи због немања техничких средстава за заштиту воћа прскалица и препарата. Конкретно у Косовици месном народном одбору од 100 домова фронт је очистио 14.000 воћака, а није имао прскалица довољно, т.ј, уопште нису добијали да се воће попрска. Пчеларство је прилично развијено, у овој години је се побољшало, али има услова да буде још боље када би му се

² АС, Б–2, ЦК СКС, фасцикла 104. ЦК СКС Организационо – инструкторска управа, годишњи извештај за 1947. годину.

³ АС, Б – 2, ЦК СКС, фацикла 104, 1947.

поклонила већа пажња и имале боље савременије кошнице. Занатство изузев нешто мало у Ивањици је врло слабо развијено.

Политичко стање у срезу

Наше народне масе нису политички довољно свесне и уздигнуте, због чега могу да наседају разним непријатељски расположеним људима, јер због своје политичке заосталости не могу самостално да расуђују. Но и поред тога народ није политички искварен и представља здрав елемент где кроз већу активност Партије и Фронта могу да се постигну још бољи резултати на политичком пољу. Несумњиво је и то да Партија и Фронт нису учинили много за уништење банди чије присуство омета спровођење разних мера, као и заплашава појединце да учествују у раду масовних организација. Непријатељ – банде немају политичког утицаја на масе већ их појединци држе из личне материјалне користи, или се пак боје да престану бити њихови јатаци, мада виде да банда не може да просперира нарочито после уништења најгора три бандита.

Несумњиво је да организација Народног фронта има огромног политичког утицаја на масе, али није показала довољно активности нарочито по привредним питањима тако да су поједине привредне мере које су имале и политичког утицаја спровођене преко Народних одбора власти без довољне помоћи Народног фронта.

Однос појединих друштвених слојева према политичким догађајима и извршењу Петогодишњег плана⁴ је различит, али је несумњиво најбољи код радника који се највише залажу за извршење Петогодишњег плана и правилно се односе са малим изузетцима према овим политичким догађајима, т.ј. прихватају нашу линију, али ипак не учествују довољно у политичком животу. Има појединаца који мисле да своје економско стање могу да поправе повишењем својих плата, а не већом продукцијом што је недостатак њихове довољне политичке свести и слабог рада са њима кроз синдикалне организације. С обзиром да је овај срез пасиван код сељака нема већих супротности, јер и онај мали број најбогатијих скоро спада у средње имућне сељаке, тако да и у слоју богатих има [оних] који се правилно односе према политичким догађајима, док наравно има и таквих који су политички незаинтересовани и из својих себичних личних интереса не дају много за извршење Петогодишњег плана и супрототављају се свакој мери коју предузимамо. Средње сеоско становништво је у овом погледу у већини случајева колебљиво и где је јачи политички рад политички се правилно односи, учествује у извршењу Петогодишњег плана, мада је у почетку изгледало неповерљиво. Сиромашни сељаци, мада има још таквих који су због економског стања зависни од богатих, виде да ове мере које

4 Народна скупштина ФНРЈ донела је 28. априла 1947. године закон о Првом петогодишњем плану развитка народне привреде за период 1947 – 1951. Основни циљеви плана били су: ликвидирати привредну и техничку заосталост; јачати економске и одбрамбене снаге земље; учвршћивати државни социјалистички сектор привреде и социјалистичке односе; подизати опште благостање народа. *Хронологија радничког покрета и СКЈ*, том 3, 1945–1979, Београд 1980, 48).

предузима наша држава иду у њихову корист, слажу се с политиком Народног фронта. На [то] утичу огромни успеси у извршењу Петогодишњег плана, али се ипак сиромашни сељаци због слабог политичког рада са њима не залажу у оноликој мери колико би могли што се види из тога да нерадо одлазе да раде на руднику Лиси који оскудева са радном снагом, а и када оду раде док не подмире овоје најнужније потребе, а затим напуштају поса без обзира што производња од тога трпи.

Занатлије покушавају да прикажу да тешко живе, често негодују што нема доста сировина, изјављују да им је велики порез, али ипак и од ово мало занатлија добар део неукључује се у задружни државни сектор, а и са наше стране није им поклоњена довољна пажња у погледу снабдевања са сировинама. Ово и јесте један од узрока што они стоје по страни неучествујући у довољној мери у извршењу Петогодишњег плана, мада су политички оријентисани према данашњици.

Део трговаца који се претежно бавио шпекулативним пословима стоји по страни јер му је то сада онемогућено. Мањи део ситних трговаца укључио се у рад државног и задружног сектора и учествују у остварењу Петогодишњег плана, док средњи део трговаца који се није изразито држао непријатељски у почетку године стајао је по страни, касније пружањем могућности да дођу до кредита и стављањем на расположење извесног дела робе приватном сектору, њихов став је се поправио.

У првом полугођу већи део свештеника стајао је по страни и пасивно се односио према Петогодишњем плану, али је касније наш правилан став као и конференција у Београду утицали тако да су сада колебљиви, док је други део укључен у раду Фронта и правилно се односи према политичким догађајима.

Одраз крупних спољно–политичких догађаја.

У почетку године масе су страховале од рата са којим су претили Амерички империјалисти, а што су непријатељски расположени елементи хтели да потенцирају како би масе одвратили од извршења Петогодишњег плана. Међутим, догађаји који су се касније одвијали потврдили су снагу и моћ демократских земаља на челу са Совјетским Савезом. Од дана када је Југославија и поред свега тога добила Истру и део Јулиске крајине масе су имале све више вере у одржање мира.

Затим све мање провокација на нашим границама, саветовање 9 ком. партија⁵, путовање друга Тита по суседним земљама и склапање уговора, као и догађаји у Грчкој, Француској и Кини имали су позитивног одјека код народа нашег среза. У исто време треба нагласити да ми као руководство поред свега

⁵ Септембра 1947. године одржано је, на предлог руководства СКП (б), у Пољској саветовање представника комунистичких и радничких партија. Донета је одлука о стварању Информационог бироа неких комунистичких партија (Информбиро, Коминформ), а као седиште нове организације одређен је Београд.

овога нисмо све ово искористили да у довољној мери упознамо сваки засеок и сваког фронтотца.

Изградња огромних објеката у нашој земљи уливала је веру у остварење Петогодишњег плана, а на другој страни разоружавала непријатеља. Спроведени избори⁶ и поред намера непријатељски расположених људи, од огромне већине наших грађана правилно су примљени. Затим правилно решавање инвалидског питања, давање помоћи пострадалим од стране елементарних непогода имало је такође доброг политичког одраза, а исто тако и Закон о национализацији предузећа примљен је са задовољством, тако да је народ желео да се национализују и стругаре по Голији, јер се од стране власника истих и данас угњетавају радни људи.

Спровођење појединих привредних мера власти примљено је код огромне већине грађана правилно, ово нарочито важи за откуп жита, тако да је било појединаца који када су средили летину и ако нису имали за откуп нудили су добровољно говорећи: „Држава је нама давала кад нам је најнужније било и ми ћемо држави дати“. Ово доказује да је наш народ све више везан уз своју народну власт.

По питању откупа вуне с обзиром да је ово сточарски крај имало је много више тешкоћа, ту смо наилазили на веће неразумевање, народ је покушавао да изврда предају вуне, а и ми нисмо искористили све могућности и форме агитације, нисмо ангажовали све масовне организације у [објашњавању] правилности ове мере. По плану је откупљено све и пребачено је, али сви људи нису сигурни да ће за то добити у прерађеној роби.

Што се тиче наплате пореза ту је било потешкоћа с обзиром на велики дуг из ранијих година, али ову читаву ствар С.К. није имао у својим рукама тако да се са наплатом прилично закаснило. Мало је имало тешкоћа поновно опорезивање, али тамо где је правилно објашњен узрок овога није имало рђавих последица. Народ је одлично и са задовољством примио начин опорезивања и баш тамо у оним МНО-има где је народ учествовао у разрезивању, наплата је извршена, али и у овом погледу било је пропуста што у појединим МНО-има народ није учествовао, већ се ствари свршавале на брзину и зато има неразумевања и потешкоћа у наплати.

Поред овога ми још нисмо учинили много да регулишемо цене на пијаци, а што онемогућавају разни шпекуланти, а и недовољан политички рад са сељацима чија је куповна моћ још увек слаба, због чега они често траже помоћи у горосечи из државне шуме те продају дрва. Али ипак у току године, а нарочито при крају године, осећа се побољшање куповне моћи сељака, јер њиховим производима цене су добре.

6 Президијум Народне скупштине НР Србије 25. септембра 1947. године донео је Указ о расписивању општих избора за месне, реонске и народне оборе. (*Хронологија радничкој иокрејиа и СКЈ*, том 3, 1945–1979, Београд 1980, 53).

НАРОДНИ ФРОНТ

Наша фронтовска организација у току ове године, бројчано се повећала, а по изборима учврстила мада не у довољној мери. Највећи недостатак је био што фронтовска организација није чистила своје редове одузимањем фронтовских карти мада је било и таквих који су то заслужили услед свог непријатељског става и односа према мерама које је предузимао Фронт⁷ и наша народна власт. Затим у одборе Фронта бирани су и такви људи који својим радом не заслужују та места услед своје пасивности, мада се сматрају поштеним људима. За ово је највећи недостатак што се кроз Фронт слабо политички радило, те је се тако рад више стихијски развијао и уз пожртвовање и залагање појединаца. Не може се рећи да масе неби хтеле веће учествовање и залагање у раду, већ посао није тамо организован и распоређен, тако да су у већини случајева секретари МНО-а у исто време секретари Фронта, те услед пренапнатости задацима не могу успешно да руководе фронтовском организацијом. У исто време осећа се недостатак слабе везе између среског и месних одбора Фронта, а због тога није се имало ни тачног увида у раду. За ово је тешкоћа и у томе што је наш срез доста раштркан. Затим велики и скоро највећи недостатак је неумешност у вођењу евиденције, тако да су се услед тога поједини послови одвијали ван плана, а и сами планови нису разбијани на свако домаћинство. Рад секција до сада није био задовољавајући, а поједини одбори чак још увек нису ни оформили. Такође не постоји добра повезаност, координација у раду и јединственост у извођењу акција са осталим масовним организацијама па и у самим одборима Фронта врло мали број има заступљених жена и омладине. Са Извршним одбором Фронта Србије није имало најбоље везе, али у последње време иста је се поправила, нарочито у одговарању на пошту, док у погледу давања предлога и тражења помоћи и објашњења у вези са радом на терену није било.

Организациона питања

Прилив нових чланова у нашу партиску организацију преко целе године био је равномеран, док је о[д]страњивање било периодично, т.ј. када су вршене веће акције као на пример: откуп жита, избори итд, на чему је могао рад да се огледа сваког појединца. У исто време било је пропуста што се кроз ове акције није имало довољно увида у раду сваког кандидата скојевца и фронтовца који би се узели у Партију мада је имало примера доброг и пожртвованог залагања у раду.

Стање чланства према упоређењу из 1946. године, месеца децембра изгледа овако:

⁷ Од 16. до 18. марта у Београду је одржан Први конгрес Народног фронта Србије. Значај овог конгреса био је у томе што је тада донета одлука о стварању јединственог фронтовског руководства за целу територију НР Србије и што су одређени задаци НФ у вези са петогодишњим планом. (*Хронологија радничког покрета и СКЈ*, том 3, 1945–1979, Београд 1980, 45).

У децембру 1946. године,	чланова КП – 231
- // - - // - - // -	кандидата КП – 31
- // - - // - - // -	СКОЈ–еваца – 298
У априлу 1947. године	чланова КП – 229
- // - - // - - // -	кандидата КП – 52
- // - - // - - // -	СКОЈ– еваца – 328
У новембру 1947 године	чланова КП – 195
- // - - // - - // -	кандидата – КП 64
- // - - // - - // -	СКОЈ – еваца 331

Промене настале у чланству у току 1947. године, проузроковане су одласком у Ј.А.⁸ и премештених по потреби ван наше партиске организације, док је из Армије мање дошло него што је отишло из наше организације. Из партиске организације искључено 43 члана. Овим искључењем партиска организација није ослабила већ је напротив ојачала што се одразило на извршавању постављених задатака. У току године примљено је 47 чланова КПС, закандидовано 24 нова кандидата, док је у Ј.А. отишло 62 члана КП, а у друге партиске организације отишло је 19 чланова, а умрло 2 чланова. Допутовало са стране и из Ј.А. 37 чланова КПС.

Како у нашем срезу постоје два предузећа од којих једно Савезног, а друго републиканског значаја, то је С.К. овима и поклањао више пажње, а нарочито предузећу савезног значаја, где се број чланова повећао и квалитет побољшао. Друго предузеће републиканског значаја није имало такав развој партиске организације као прво с обзиром на услове рада и мању бројчаност радника из којих није могао да се црпи већи прилив у Партију. Мора се признати да је и поред овога било пропуста, јер наше руководство није имало довољно ширине у погледу проналажења нових људи за Партију из редова најбољих радника – ударника.

У нашем срезу има (7 села, 19 Месних народних одбора у којима имамо 15 партиских ћелија, 2 Месна комитета и 1 Биро. Пет села нема ниједног члана Партије, од којих у 4 села нема ни кандидата, а у свима постоје скојевске групе. У 4 Месна народна одбора немамо партиске јединице већ само по један или два члана КПС.

С обзиром на величину среза и села партиска распрострањеност није довољна, а и СК у будућности мора овом питању поклонити посебну пажњу и у овим МНО–има створити Партију, јер постоје објективни услови. После извршеног чишћења и давања помоћи партијским ћелијама, код истих се осетио напредак у активности, залагању и повезивању са масама, као и

⁸ Југословенска армија.

решавању постављених задатака. Ово се нарочито примећује у партиској ћелији Опаљеника која је у последње време знатно коракнула, а такође и Партија на Руднику “Лиси”. Партиска јединица у Придворици и поред помоћи од наше стране није се довољно заложила у извршавању задатака. Разлог за овако стање у овој ћелији је, што је помоћ СК била површна и није претрешен рад и састав руководства осталих масовних организација.

У првој половини ове године било је случајева да се састанци појединих партиских јединица одржавају врло ретко, док је у другој половини године ово стање поправљено. Увођење планског рада као и достављање преписа записника повећало је одговорност и редовније одржавање састанака. Но има и таквих ћелија односно 4 – 5 које недостављају благовремено своје записнике са одржаних састанака. Записници који се достављају увек не дају верну слику рада партиске организације, јер се не показује умешност другова у вођењу записника.

Развијањем свести, нашом помоћи и избацивањем из Партије појединих неодговорних чланова, дисциплина и партијска одговорност је се повећала. Али то никако не значи да су на достојној висини. Само уздизање партиског чланства ишло је брже код оних другова – другарица који су касније примати, ово због тога што се посвећивао већи рад са кандидатима и већи избор пријема у Партију. Осетно се примећује да се брже и лакше уздижу млађи другови.

Будност у нашој партиској организацији бар за сада незадовољава, јер наши другови још увек не могу да учевају у којим видовима се испољава делање и рад непријатеља. Партиска дисциплина је се знатно побољшала нарочито у последње време, другови се залажу, изузев једног малог броја до максимума за извршење задатака, али чешће пута и поред њихове најбоље воље не могу успешно да изврше све задатке и сами без помоћи реше све проблеме, јер немају довољно искуства у раду, као и довољног познавања партијске линије, што је узрок слаба теоретска изградња. Тако на пример партиска ћелија у Остативи побољшала је своју дисциплину и одговорност према задатцима, али ипак поједине задатке свршава половишно и без политичке припреме људи, што одаје утисак да намеће своју вољу, као што је био случај са избацивањем кандидата за МНО–а, или као што је био случај са партијском ћелијом у Ерчегама која се није послужила методом убеђивања у спровођењу привредних мера. На појединим задатцима – мерама које је предузимала народна власт било је одступања појединих чланова Партије, нарочито у откупу жита и вуне, али је СК благовремено интервенисао, односно указао, а најслабије чланове искључио, што је имало доброг одраза и резултата у спровођењу других мера.

Због недовољне писмености, подизање политичког и теоретског нивоа партиског чланства путем њиховог индивидуалног рада кроз материјал и штампу није у толикој мери допринело њиховом уздизању као жива реч и упутства на саветовањима и помоћ на конкретним задацима. У партиској организацији било је промена секретара ћелија, појединих због одласка на

нове дужности, а појединих због слабог уздицања и немања способности у руковођењу. Промена секретара било је укупно шест.

Постављене директиве од ЦК по организационом питању спроведене су и имале су позитивног одраза на нашу организацију.

Од расформирања ОК па до данас у нашем Комитету су биле промене и то: Одлуком ОК у доба његовог расформирања отишао је са дужности секретар овог Комитета, а на његово место дошао је за секретара друг из друге партиске организације. Исто тако од тада до данас у Комитет су учлањена три нова члана, а исти број је и одстрањен одлуком ЦК. Један друг отишао је из Комитета због премештаја у другу организацију. Разлог за одстрањење ових другова из Комитета је био што се нису осећали као руководиоци, што један од ове тројице није имао услова за свој даљи развој, као и због свога нездравог става и недовољне развијене партијности. Један друг искључен је због неактивности у раду, као и због своје рђаве прошлости. Трећи друг одстрањен је због неодлучности и немања услова да се развија као руководилац, а такође и због помирљивог става према родитељима своје жене који су непријатељски расположени.

Потешкоће у руковођењу код овог комитета испољавају се у томе што због недовољног броја чланова, за више сектора одговара један члан као на пример организациони секретар који у исто време руководи организационом женом и води агит – проп. Састанци Комитета се одржавају редовно, изузев у оправданим разлозима, то јест када су другови спречени задацима на терену.

И поред увођења планског рада СК је се у извесним моментима расплињавао кроз задатке, поједине послове свршавао половично и на брзину, некада се упуштао у ситнице док је главне проблеме запостављао.

КАДРОВСКА ПИТАЊА У С. К.

Стање партијских докумената у нашој организацији није у потпуности сређено, с обзиром да је извршен број чланова КП дошао у организацију из ЈА чија документа још нису стигла. Тако исто нису сређена партијска документа за 28 другова који су у последње време учлањени, а чије се провере чекају са стране.

Уздизање партиског чланства у нашој организацији у току 1947. године било је недовољно, како на идеолошко – политичком, тако и на стручном пољу. Ово се одразило у томе што није припремљен кадар да попуни упражњена места одласком другова у ЈА. Недостатак се одразио како у партиској организацији, тако и у осталим организацијама.

Уздизање самих чланова СК није било задовољавајуће, јер исти нису поклонили пажње свом личном уздицању, а овом питању још мање је посветио СК СКОЈ–а. У исто време СК није поклонио довољно пажње уздицању и припремању нових чланова за СК тако да је то морао да чини по директивама ЦК–а и да учлањава у СК недовољно припремљене другове. Уздицању кадрова у

привреди и државном апарату није се поклонила скоро никаква пажња. Однос СК према стручњацима био је правилан.

Курсеви за стручно оспособљавање кадрова одржати су у руднику „Лиси“ и то: 2 рударска, 2 топионичарска и 1 књиговодства. Кроз ове курсеве прошло је 16 чланова КП од којих је 13 са успехом завршило, после чега су 9 постављена на руководећа места у привреди, а такође један члан Партије завршио је судско–правнички курс. Неких изразитих случајева у распореду кадрова није било. У погледу уздизања стручних кадрова СК није поклатио никакву пажњу.

Сада се држи курс из Историје СКП(б)⁹ који и по свом раду и дисциплини одговара свом теориском нивоу – свом постављеном задатку. На курсу има слушалаца 38.

За убудуће уздизање партиских кадрова СК је према директиви ЦК предвидео да у јануару 1948. године почне са петнаестодневним курсом за секретаре ћелија, а потом саминаре по појединим секторима.

Агитација и пропаганда

Агит проп комисија као форум–руководство идејно–политичког рада није у потпуности одговорила своме задатку, јер се није осетила као среско руководство већ се више рад сводио у самом месту. Један од разлога за овакав рад је у томе, што су се у току године мењали често чланови агит пропа, а с друге стране што је било неодговорности код самих чланова, а СК није предузимао противу тога одлучније мере већ је се сводило на регистровање пропуста. Садашња агит проп комисија по способностима чланова могла би ипак да одговори задацима уколико би повећала одговорност и имала више иницијативе у раду не чекајући на стално опомињање руководиоца комисије који је задужен са више сектора, а што је пропуст и самог Комитета.

Агит проп комисија у спровођењу својих директива није се довољно ослонила на чланове у ћелијама који одговарају по агит пропу као и немања сталног актива предавача који би требао да буде носиоц идеолошко–политичког рада. А и сами су услови због разбацаности партијских ћелија отежавали интензивнији рад. Према поставци ЦК–а агит проп комисија [је] предузела организовање партиских предавања која су се у почетку одржавала и од којих је имало успеха, али у последње време услед недостатка довољног броја предавача овај начин рада је скоро занемарен. Поред овога рада радило је се и путем марксистичких кружока и партиских курсева. „Комунист“¹⁰ бр. 1 и 2 прерађени су у потпуности док је број 3 делимично, али је постављено и исти ће се прорадити у потпуности у свима партијским ћелијама. Не може се рећи да су директивни чланци свуда прерађивани с обзиром да смо имали и таквих комуниста који ни „Борбу“¹¹ не читају.

9 Свесавезне комунистичке партије (бољшевика).

10 *Komunist* : organ Centralnogkomiteta KPJ.

11 *Borba*: organ Komunističke partije Jugoslavije.

Организација и агитација по политичким питањима и привредним мерама није се у довољној мери плански одвијала. Ово се одразило у томе што масе нису биле довољно припремљене политички пре почетка самих акција, већ се то чинило касно и после свршених акција. Политички рад са активима агитатора и њихова припрема није била свестрана, тако да агитатори нису могли по свим питањима која су искрсавала да даду народу објашњења. Такође у актив агитатора нису узимати људи и из села, већ обично из Ивањице тако да се сводило на најужи круг људи. Илустративној агитацији није се поклонило довољно пажње, тако да се по овом питању рад скоро није ни запазио.

Растурање штампе није вршено стално и организовано, тако да је једна другу пристизала и није се у довољној мери читала. Но и поред овога, број претплатника се стално повећава, а бољом дописничком службом која је у нашем срезу сасвим слаба, повећао би се и број читалаца.

Културно–просветним радом није обухваћен читав срез, тако да се исти одвијао више у оближњим селима среског места и самој Ивањици.

У току читаве године радило је пет књижница са 453 књиге и 843 читаоца. Читаоница је постојала само у Ивањици, али се у просторијама исте није много читало, већ су служиле за шаховску секцију. Ова читаоница се налази под руководством управе дома културе.

У току године је радило 9 културних екипа које су дале укупно 61 приредбу. Не може се рећи да су све ове приредбе биле на довољној висини припремљене, а нарочито на селима. Најбољи успех имала је екипа “Абрашевића” која је дала неколико успешних приредби из радничког живота. У току ове године ово друштво “Абрашевић” је основано као једино друштво у Ивањици које би окупило све дилетантске снаге и које би давало приредбе у корист свих организација. Мада “Абрашевић” има довољан број чланова за свој успешнији рад, сви они нису активни чланови и дешава се да у појединим приредбама учествује скоро сама омладина. У току године аналфабетских течајева је било 45 са укупним бројем полазника 1567. Од укупног броја течајаца испит је положило 1329 полазника. Успех течајева је претежно био добар, јер су посетиоци биле девојке и млађе жене, које су биле редовније у похађању течајева, док је сада теже у окупљању течајаца, с обзиром да су остала старија годишта.

У току године одржано је 134 јавна предавања са укупним бројем слушаца 13684. Предавања су се углавном односила на акције спровођене у вези са Петогодишњим планом и о полит[ичкој] ситуацији. Квалитет предавања је у већини случајева био добар. Народни универзитет у Ивањици као и предавања на селима нису имала стално одређен термин, већ су држана повремено. Тек у последње време Народни универзитет је увео стални термин за предавања. Често су добра и актуелна предавања умножавана и слата на село.

НАРОДНА ВЛАСТ

Преласком на планску привреду и економско подизање маса укључујући у Петогодишњи план преко основних органа народне власти, рад МНО, показао је:

Да се органи месне народне власти нису или ако су, врло мало, бавили проблемима и задацима који су им поверени као органима народне власти.

Нису имали самоиницијативе у решавању задатака. Претежно њихов рад састојао се чекајући наређења виших власти. Мере које су спровођене путем уредаба, закона и њихових упутстава, наређења, више су спровођене аутоматски, неупознавање у суштину мера и недовољне политичке припреме маса за њихово извршење. Тако, да су одлуке више личиле као наметнуте. Рад се сводио на неколико одборника, док остали у већини МНО–а слабо су се осећали као носиоци народне власти.

Честа [је] појава неодговорности, алкавости у раду, 80% седница је где не присуствују сви одборници. Било је случајева да одборник не дође по три пута узастопце на седницу.

Планског рада у МНО ретко је било, више се одвијао стихиски. Нова наређења и упуства плавила су стара. Било је случајева где општа упутства су прочитана или непрочитана од секретара и претседника трпата на гомилу. Тако на пример распис о додељеном кредиту за сеоску станбену изградњу нису за исти знали ни сви одборници.

Одлуке и колико су доношене по извесним питањима површне су и недовољно саображене законским прописима. Полагање рачуна пред народом ретка су. Тако, да просечно на по један одбор долази по три од сто од одржаних зборова. Уколико се и полагало рачуна није се имало умешности, сводило се на ситнице (поделу намирница). Некада и без записника и закључака. По примедбама збора нису се у потпуности отклањале грешке. Обично на овим зборовима, претседништво збора није се осећало као руководство. Без дневног реда, где често пређе у ситничарство и препирање. Овако су у већини изгледали зборови бирача без присуства представника СНО–а.

Однос према народној општој имовини био је слаб. Као на пример МНО Вучак, није ни косио своје ливаде. МНО Кушићи покушао је да злоупотреби приход од пашњака и ливада који су износили у 1946. години преко 50.000 динара на 18.000 динара. Ово је било из разлога тога што се на штету државног сектора фаворизирао приватни сектор. Овај недостатак на време је отклоњен.

У погледу евиденције и статистике немарно се односило. Свега у једној четвртини МНО–а наићи ће се на евиденцију и статистику која у неколико може да удовољи. Честа [је] појава да незнају: Колико ђака похађа школу, колико неснабдевених храном, колико запрежне стоке и друге, колико социјално угрожених, колико прима социјалну помоћ и сл.

Податци за инвалиде, жртве фашистичког терора, храниоце ЈА, судски позиви не уручују се благовремено, подаци су без удубљивања у исте [проблеме] недовољно потпуни, а кад кад и нетачни.

У погледу расподеле рационалних намирница биле су честе појаве протекционаштва. Откуп и друге акције пружиле су могућности раскринкавању и чишћењу непожељних елемената у народној власти. Тако, да су једној половини МНО–а у току првог полугођа вршене промене одборника, а где је од старих одборника остајало просечно по једна трећина. У другој половини одбора вршено је такође чишћење по два, три и четири одборника. Помоћу Фронта и СНО у непосредном контакту – давању помоћи на лицу места омогућило је да МНО ојачају и учврсте [се], као и [да се] ауторитет народне власти подигне. Избори који су спроведени учинили су [на] даљем јачању и учвршћивању МНО–а, чишћењем из својих редова 32%, подигли су ауторитет народне власти још више, али који још у потпуности не задовољава.

Остаци прошлости имају утицаја, који се нарочито одражава у неодговорности, неодлучности–тежећи да сваком буду добри што кад кад прелази у опортунистички став, поготову где је у питању фамилија и старе пријатељске везе.

Законе и уредбе слабо познају. Тако да већина одбора и ако прима “Службени лист” и „Гласник Србије“ исте не читају. Не стоји много боље ни са штампом, где је политички ниво на ниском ступњу. Ово се одражава нарочито због слабе писмености. Више има утицаја жива реч.

Материјално стање имало је такође одраза на рад одбора. Обскрба одборника – председника и секретара, административног особља, као и курира није задовољавала ни 50% зараде која се могла зарадити на другој страни. Новим финансијским буџетирањем и систематизацијом отклониће се ови недостаци и дати могућности да боље одговоре својим задаћама, као и стабилности сиромашним слојевима у народној власти. Разбацаност МНО–а по планинском брдском терену, беспуће и удаљеност од СНО–а, а и неповезаност са телефонском мрежом такође су имали одраза на рад МНО. Предузете су извесне мере у савлађивању ове потешкоће увођењем телефона и бољом организацијом преношења поште.

Рад СНО – а.

Рад Среског одбора сводио се готово на рад чланова Извршног одбора, док чланови пленума, а нарочито они који нису били у месним народним властима нису пружали скоро никакве помоћи. Ово се одражавало због ретког одржавања скупштина и неумешности самих чланова Извршног одбора да организују и пренесу тежиште рада и траже помоћ баш од оних који су стално у контакту са народом.

Рад чланова Извршног одбора сводио се на функционалне дужности, то јест, није се у довољној мери осетио као руководиоц. Често се затрпавао у ситнице. Није се имало оперативности и увида. Мали део одборника није поклатио довољно пажње ни свом уздизању иако су нови задаци од њих захтевали веће знање и умешносту спровођењу задатака. Овде се такође

пропустило у недовољном упознавању закона и уредаба где се запостављао њихов циљ и значај. Очекивала су се наређења, немајући довољно увида, удубљивања у проблеме и проналажење методологије у спровођењу одлука. Недовољна и ефикасна помоћ месним нар. одборима. Запостављање саветодавних комисија, неприпремање апарата у спровођењу одлука и његово стручно уздизање. Све је то имало одраза на споро спровођење задатака.

Стање административно функционалног апарата није задовољавајуће. Сам његов састав претежно је од млађег кадра који је неквалификован и тешко се уздиже. Други део је од старијих службеника који су често склони старим навикама. Нису ретке појаве да се исти неудубљују у суштину самих предмета на којима раде. Тако, да су недовољно обрађени са стручне и техничке стране. Не виде да је живот сложен да иде даље и да се не може укалупити у шаблоне. Као на пример, тражи извештај са терена колико има жетелица, косачица иако зна да ниједне нема у срезу. Тражи наплату пореза, а није доставио задужење; Доставио задужење МНО–а, а не зна колико који МНО дугујеза коју годину; Врши расподелу робе по селима која се уопште по селу не троши; Тражи статистичке податке и непроверава да ли су тачни. “Мисли да је са једним пописом све готово”; Не примењује распис самим приликама и у оном стилу којим ће га МНО разумети, него се кад–кад једноставно препише акт виших органа, нестудирајући га. Роковнику се не поклања довољна пажња.

Стална контрола и увид створили су могућност да се ови надостатци отклоне што не значи да су потпуно отклоњени.

ПРИВРЕДА:

Организовању локалне привреде није се поклонила довољна пажња, мада у појединим гранама постоје могућности, што се нарочито одразило на коришћењу локалних сировина. Рад се сводио на предузећа трговачког карактера (дистрибуције индустр. робе и откупа) па и са организовањем ових предузећа почело се у другом полугођу изузев апотеке и Здравственог Приличког “Кисељака” (продаје киселе воде). Ова предузећа иако нису имала основних средстава одговорила су свом задатку али не у потпуности.

Пољопривредна станица није одговорила своме задатку ово из разлога што само руководство није благовремено увидело његов циљ и да постави задатке оријентишући га на воћарско–сточарско огледно добро. Већ се до сада више бавило ратарством. Предузете су мере да се ова установа преоријентише стварно на оне гране од којих ће имати највише користи.

Трговачко предузеће је још у повоју са недовољно развијеном мрежом. Има услова за развој.

Постоји могућност организовања циглане и кречане. Повећања капацитета хидроцентрале ради електрификације суседних села, као и укључивање вуновлачаре и млина. Затим, експлоатација техничког и огревног дрвета које труне у великим количинама неискоришћено због беспућа. Оспособљавање

новосаграђене „Марк станице”, набавка машина инсталација за исту ради прераде воћа кога у овом крају има у довољној количини. Оснивање грађевинског предузећа.

У месној–локалној привреди постоји могућност [за] подизање мањих хидроцентрала, стругара, млинова, као и млекара за прераду млечних производа, сушара за воће итд.

У свом срезу у предузећу савезног значаја, партиска организација прилично је се залагала за испуњење плана који је пребацила за 10% и према упоређењу са 1946. год. услови су се у многоме побољшали, како на производњи, тако и у условима рада радника. Предузеће републиканског значаја такође је премашило свој план, а нарочито се истакло у оснивању столарске радионице оспособљавањем старих машина и коришћењем техничких средстава, тако да данас могу да подмире локалне потребе. Постоји могућност његовог даљег развијања како у уздизању и оспособљавању стручних кадрова, тако исто и у оспособљавању предузећа за импрегнасије¹² дрвета.

ПОЉОПРИВРЕДА.

Рад око спровођења плана сетве имајући у виду да је исти састављен одозго, није се могао реализовати по културама, али површине су испуњене са оним културама које најбоље успевају. Недовољна евиденција отежавала је спровођење плана тако да се план сетве одвијао у току пролетње сетве спонтано. Примене агро–техничких мера су незнатне. Овом питању једино се дала помоћ вршидбом вршалица које су утицале на допринос по ха, затим смањивања броја радних дана по хектару и врло мало увођење вештачког гнојива, као и заштити пољских усева од стоке. Сетвеним планом за 1947/48. омогућио се реонизирање где су повећане површине под ражи за 20%, кромпира за 18%, овса за 15%. Док су површине под кукурузом и пшеницом нешто смањене.

Откуп вуне је премашен за 7%, откуп житарица за 17%, откуп кукуруза није испуњен план још за 13%, али откуп и даље траје, има тешкоћа у томе што се у доношењу решења нису рачунале другови који су сада дошли из ЈА. Откуп живине и јаја: живине је планом предвиђено да се откупи 2500 кгр, а откупљено је 1685 кгр. Јаја планом предвиђено 12500 ком. од тога откупљено 10455 ком. План откупа пасуља испуњен је за 87%, откуп и даље траје.

Порез на доходак земљорадника за раније – 1945/46. и 47. год. са повишицом наплаћен је 91%. Наплата и даље траје.

Рад партиске организације у спровођењу ових задатака одвијао се по директивама одговарајућих министарстава, али то не значи да није било мањих пропуста и грешака, са мало самоиницијативе.

¹² Импрегнација (импрегнирати) – прожимање, натапање неког материјала (тканине, дрвета и др.) заштитним средствима да би му се повећала трајност и отпорност. (Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад 2006, 501).

ЗАДРУГАРСТВО.

На територији среза активних задруга има 21, од којих: земљорадничких набавно – продајних 18, радн.[ичко] – служб.[еничке] 1, занатско набавно– продајна 1, опанчарско–прерађивачка која је основана у овој години 1. Број учлањених домаћинстава 4629, са 31043 члана породице. Ван чланства задруга 465 домова са 1313 чланова.

Промет индустријске робе по месним задругама 23.000.000 динара, откупљено пољ. производа 5.437,000 динара, а који су извезени ван среза. Извезено је преко државног сектора од априла руде у антимону за 52.859.000 динара, техничке грађе за 13.500.000 дин.

[Шест] (6) месних задруга имају своје домове. У току године започети су и недовршени домови за 6 месних задруга. Важно је напоменути да ови домови нису грађени по плану и да не могу у будућности одговорити своме циљу. Предвиђено је за 48. годину да се заврши 6 започетих и подигне 5 нових задружних домова¹³.

Код месних задруга има оспособљених књиговођа 10, док у другим задругама рама се у стручном кадру. Мањкови у почетку године у месним задругама били су 295.000 дин. У току године наплаћено [је] мањкова за 185.000 д. Задруге су опљачкане од стране банди у вредности око 48.000 динара, 60% мање него у 46. год. Уведена је и евиденција промета и продаје робе код месних задруга.

Координација у раду између државног и задружног сектора је добра. Мада су се у току 47 год. предузимале мере у остваривању руководства у управама задруга није се у потпуности успело.

Радних задруга у срезу не постоји ни једна, али је предузето, људи су дали пристанак и има објективних услова за отварање задруге у Средњој Реци која ће почети у идућој години. Наша агитација и припрема људи по овом питању није била довољна.

СИНДИКАТ.

Сам састав синдикалног већа до сада није био добар, јер су у њеми били људи већином интелектуалци и оно се није осетило као руководеће синдикално тело у срезу. До пре извесног времена СК није имао тачан увид у раду синдиката сада пак члан СК је у исто време и председник Синдикалног већа. Само веће па и подружнице нису редовно одржавале своје редовне конференције и нису се забавиле даљем учвршћењу синдикалне организације, а и обухватањем осталог броја радника у синдикат. Највећа потешкоћа за рад синдиката нарочито на руднику је у томе што има врло мали број професионалних радника, јер су претежно сељаци, који нису стални радници. Синдикално веће и саме

13 Извршни одбор Народног фронта Србије одржао је 30. децембра 1947. године седницу на којој су донете важне одлуке у вези са изградњом задружних домова у 1948. години. (*Хронологија радничког покрета и СКЈ 1919 – 1979*, 55).

подружнице нису се позабавиле и помогле у проналажењу нових радника, а такође својом агитацијом нису у стању да задрже и оне који се већ налазе на послу. Овом питању није поклонила пажњу и сама Партија, јер се рад одвијао више преко управе предузећа што је неправилно.

У оквиру Среског синдикалног већа има 6 подружница. Управни одбори изабрани су почетком ове године, састав руководства неколико пута делимично мењан. Руководство синдиката је слабог састава, професионалних радника имамо врло мало, тако да је руководство састављено од неуздигнутих, полу сељачких елемената, и мањег броја интелектуалаца који немају особине нужно потребне једном синдикалном функционеру.

Ова околност отежава рад синдиката, јер су то људи с којима треба много радити на њиховом уздизању, а баш на том пољу ми смо до сада врло мало урадили. Оно што је и постигнуто, резултат је индивидуалног учења појединаца, док организованог уздизања није било.

У синдикат је до сада организовано радника и намештеника 80%, а у погледу организације такмичења постигли смо слабе резултате. Нисмо успели да [од] такмичарске комисије створимо центар–покретач, који би свакодневно руководио, организовао и популаризовао такмичење. Стога се оно одвијало спонтано, кроз произвољан начин агитације, која је ипак имала позитивне резултате за извршење плана.

На пољу штедње, нарочито у руднику постигнути су задовољавајући резултати и поред несталних радника. Ово се постигло свакодневним убеђивањем радника од стране техничког руководства, док је синдикат по овом питању врло мало радио.

У току целе године у руднику се радило по утврђеним нормама, оне се, због специфичности рада (дневни коп) мењају сваког месеца. При одређивању истих синдикат је редовно учествовао и без учешћа синдиката ни једна норма није промењена. Кроз масовне конференције синдикална организација је водила борбу за испуњење норми и за повећање истих.

Радна дисциплина је врло слаба. Она се свакодневно огледа у великој флукутацији радника (просечно 150 – 200 месечно), у неоправданим изостанцима, који у време празника узимају највеће размере, понекад и до 30% и у одласку с посла без отказа. Овако слаба радна дисциплина је последица, што су 80% радника сељаци из околних села, који долазе на рад под условом да њихови сељачки послови нимало не буду запостављени.

Кроз масовне конференције синдикална организација на руднику, свакодневно је водила борбу за побољшање радне дисциплине без које би радна дисциплина [била] очајна и драстично би се одразила.

У првом полугођу производна саветовања су одржавана са доста добром организацијом, док се у другом полугођу нагло попустило и тај недостатак се осетно одразио, на сам рад, производњу и такмичење. Предузели смо мере да се овај недостатак отклони. У току ове године животни услови радника у многоме

су се поправили, али то не значи да су они повољно решени. У решавању овог проблема поред управе предузећа и синдикат је водио сталну бригу.

На пољу идејно–политичког рада постигнути су слаби резултати. Редовно су одржавана стручна и политичка предавања, али је то било недовољно да би се постигли резултати, који су се могли и требали постићи. Око 30% радника на руднику чита дневну штампу. Културно–уметнички рад је [на] слабом нивоу. Главни недостатак у идејном уздизању радника је у томе, што немамо организоване читалачке групе, кружоке, на којима би се редовно прерађивала дневна штампа и други материјал.

Наовом питању синдикат се слабо zaloжио. Оно се није постављало на дневни ред и конкретно решавало.

СКОЈ.

Услед небриге за уздизање СКОЈ–а у току ове године нису израсли скојевски руководиоци који би попунили и повећали среско руководство које није одговорило задатку руководиоца, није се удубљивало у проблеме и није имало нарочитог плана и умешности у раду.

Срески комитет Партије није довољно контролисао рад Комитета СКОЈ–а, а који није ни тражио помоћ. Због свега овога скојевска организација је се развијала неравномерно. Највећи недостатак у раду СКОЈ–а био је што руководство СКОЈ–а није давало већу помоћ активима на терену који се нису политички уздизали, већ су само позивани на рад и изградњу земље, без довољно убеђивања и припремања да они осете потребу тога рада. Скојевска организација је претежно и теже задатке у току године извршавала, али иста тај рад није у довољној мери спроводила преко Народне омладине. Овај недостатак је био из тог разлога што партиске ћелије на терену нису давале ефикаснију помоћ Скојевској организацији, а понеке нису имале ни тачан увид у раду СКОЈ–а, да би им на тај начин могли пружити потребну помоћ.

Бројно стање планом предвиђено за одашиљање на Омладинску пругу¹⁴ омладине испуњено је и премашено.

ЖЕНЕ

Највећи проблем у раду ове организације био је тај што је састав среског руководства био из Ивањице, без жена са села, а то је довело до тога да се није имао довољан увид рада организације на селу, па се одбори нису осамосталили, а којима је требала много већа помоћ него што су је од оваквог руководства могли добити. Такође није постајала добра веза између одбора на селу и среског одбора, што се решавању овог проблема пришло тек у другој половини ове године. Потпуно учвршћење месних одбора на терену није још спроведено,

¹⁴ Мисли се на пругу Шамац – Сарајево. „Када је Тито, у септембру 1946. године, посетио градитеље пруге Брчко – Бановићи, у свом говору, поставио је омладини нови задатак – да у 1947. години продужи пругу Брчко – Бановићи до Сарајева“. (Слободан В. Ристановић, *То су наших руку дела. Херојска и славна епопеја омладинских радних акција 1941 – 1990*, Београд, 2014, 193.)

[иако] су предузете све мере за отклањање овог недостатка.

Разлог за ово је и у томе што жене чланови партије се нису довољно заложиле у раду, сматрајући овај рад споредним, а било је и таквих комуниста другова који су тај сектор рада сматрали најмање важним тако да и њихове жене нису активно радиле у организацији АФЖ–а.

Да би се ови недостатци отклонили одржата су партијска саветовања, на којима је указано на овај недостатак, али се ипак и после овога није видело већег успеха.

Увидевши све ове слабости и недостатке Среско руководство АФЖ–а је попуњено новим млађим и активнијим другарицама, а за председницу је узета једна радница са рудника, како би се имала боља координација у раду.

На свима акцијама које је предузимао Фронт жене су узимале активног учешћа, али нису биле руковођене својом организацијом, већ као фронтвке.

Културно–просветни и политички рад са женама до сада је био врло слаб, а и уколико се радило, тај се рад одвијао у Ивањици и он није био сталан већповремен.

До сада СК није имао увид и контролу над организацијом Црвеног крста, коју су водили разни људи, али се овом питању мора поклонити више пажње и настојаћемо да сада на скупштинама годишњим остваримо руководство.

По питању Савеза бораца одржата је једна успела шира конференција, на којој је говорено о значају организације, која је имала доброг одјека и на којој је направљен план рада за упис и попуњавање приступница. На овај начин успећемо да активизирамо и окупимо поново све оне наше симпатизере који су се били пасивизирали. Приметило се да су многи покушали да се прогурају, а било је и појединих који су негодовали што не могу да се упишу, мада СК ту није секташио и имао је довољне ширине.

Смрт фашизму – Слобода народу!

За Срески Комитет КПС

Милован Радојевић

Резиме

У овом прилогу је приређен је Годишњи извештај Среског комитета КПС Ивањица за 1947. годину, а документа се налазе у Архиву Србије у Београду (одељење у Железнику). Извештај је куцан писаћом машином, а обима је 12 страна, а потписао га је Милован Радојевић у име СК КПС Ивањица.

Милован Мића Радојевић рођен је 1920. године у Љигу где је похађао основну школу, а кројачки занат у Чачку. У младости приступио комунистичком покрету, 3. јула 1941. године постао борац Колубарске партизанске чете. После рата био је на разним политичким дужностима у Крушевцу, Љигу, Ивањици, Лазаревцу, Београду.

Извештај СК КПС Ивањица доноси податке о организационим питањима везаним за друштвено политичке организације и њихове ативности на терену, као и са настојањем да се оживи привреда у сиромашном моравичком крају, да се повећају капацитети кречана, циглана, хидроцентралне, да се стави у функцију Прилички кисељак, поправи стање у пољопривреди увођењем нових култура и средстава заштите, организација задругарства, обнове просветне и здравствене установе, путеви, мостови итд.

ALEKSANDAR V. SAVIĆ, MPhil

THE ANNUAL REPORT OF THE COUNTY COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY IVANJICA FOR 1947

Summary

The Annual Report of the County Committee of the Communist Party Ivanjica for 1947 has been prepared in its authentic form in this supplement. The documents are kept in the Archives of Serbia in Belgrade (department in Železnik). The report was typed on a typewriter, 12 pages and it was signed by Milovan Radijević in the name of the County Committee of the CP Ivanjica.

Milovan Mića Radojević was born in 1920 in Ljig where he finished primary school, and tailoring in Čačak. In his youth he joined (he became a member of the Communist Party) Communist movement, on 3 July 1941, he became a fighter Kolubara partisan troops. After the war he held various political office in Kruševac, Ivanjica, Ljig, Lazarevac, Belgrade.

The Report informs us about organizing problems referring to the socio-political organizations and their activities on the terrain, as well as with the effort to revive industry in the poor Morava area, to increase the capacity of limekilns, brickyards, the hydroelectric power plant, to make Prilički kiseljak (mineral water springs) function, to improve the situation in agriculture by introducing new crops and protective measures and organizations of cooperative societies, to reconstruct educational and health institutions, roads, bridges etc.

НИКОЛА БАКОВИЋ
архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

ДОКУМЕНТИ О ОРГАНИЗОВАЊУ ПРОСЛАВА НОВЕ ГОДИНЕ У ЧАЧАНСКОМ КРАЈУ 1948. и 1949. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У раду су објављени дописи Главног одбора Антифашистичког фронта жена локалним организацијама поводом припрема за прославу Нове 1949. и 1950. године, као и извештаји месних организација АФЖ-а о прославама одржаним у њиховим реонима. Нова година је крајем 1948. добила посебан значај, као празник који је требало да потисне слављење Божића и симболизује дисконтинуитет са старим празничким каноном. Прославе Нове године су у овом периоду организоване по узору на совјетски модел.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Нова година, Антифашистички фронт жена, Божић, Материце, прославе, верски празници

У српској предсоцијалистичкој традицији, Божић је заузимао апсолутни примат међу зимским празницима, скупа с традицијама везаним за то доба године (божићни пост, прослава Детињаца, Материца и Очева, сеча бадњака на Бадњи дан). Нова година је у том празничном канону била споредан празник, без неких већих јавних или приватних прослава. У вези с данашњим схватањем новогодишњих прослава, занимљиво је да, иако се ово божићно дрво обично везује за западне утицаје, прва јелка у овом крају Србије (тачније у Краљеву) окићена је од стране руских емиграната, који су у том граду имали утицајну заједницу.¹ У сам Чачак је прва јелка стигла 1928, а донела ју је васпитачица Катарина Лијескић из Славоније.² Током 1920-их година, након велике реформе званичног календара из 1919, отпочело се с прослављањем и „грађанске“ Нове године, међутим она се није примила међу традиционалистички настројеним сеоским становништвом.³

1 Милош Тимотијевић, *Век сумње. Религиозност у чачанском крају 1886-2008.*, Чачак, Легенда КД/ Народни музеј, 2009, 86.

2 Н.Р, Симбол почетка новог живота, *Чачански глас*, 26. децембар 2008, 7.

3 Слободан Невољица, Преглед цркве епархије жичке у културном животу Чачка од 1919. до 1938. године, у: *Бојородица прадачка у историји српског народа. Научни скуп поводом 800 година Бојородице прадачке и прада Чачка*, Чачак, Народни музеј, 1993, 268-269.

Након ослобођења од нациста и успостављања нових институција, под апсолутном превлашћу Комунистичке партије Југославије, није моментално направљен раскид са свим празничним традицијама претходног система. Тако је у том прелазном периоду, и поред начелног ниподаштавања религије од стране марксистичких идеолога, верски живот сачувао континуитет, не само у приватној сфери, већ и у званично подржаним церемонијама.⁴ Тако је на Бадњи дан 1945, док је рат у Југославији још увек трајао, у чачанском крају на највишем нивоу уприличено традиционално сечење бадњака у селу Трнави. Свештеник Аца Савић, припадник партизанског покрета, свечано је освештао бадњак, коме је на градском тргу приређен „импозантан“ дочек. Поред Савића, том приликом су пригодне говоре одржали локални командант капетан Царевевић, представници народноослободилачких одбора Чачка (Радул Рабреновић) и Трнавe (Бабовић), као и још једно свештено лице укључено у нови политички систем, председник Окружног одбора Сава Протић. Потом је приређено велико народно весеље.⁵ Те зиме је свечано обележен и дан Светог Саве, 27. јануар, када је извршено сечење колача, као и заједничка прослава чачанских средњих школа у згради Гимназије. Увече су одржане приредбе на чак три места: у Гимназији, хотелу „Крен“ и у Железничкој школи.⁶

У вези с овде приређеним документима, од посебне су важности акције Антифашистичког фронта жена, поготово њихове акције скупљања поклона за децу којима су родитељи погинули током рата, углавном организоване поводом „празника мајки“, Материца,⁷ на тај начин дајући нови смисао старим традицијама везаним за прославу Божића. На апел Окружног одбора АФЖ-а одазивали су се сви срески одбори, од којих су неки директно носили поклоне у деचे домове, док су чачанска, љубићска и трнавска организација преко Окружног одбора достављале своје прилоге. Они су претежно били „у природи“, тј. жене су ручно израђивале џемпере, рукавице, шалове, капе, као и друге комаде одеће, затим купована је обућа, школски материјал, али су такође давани и новчани прилози.⁸ Седам жена из Љубића је 1945. године отишло у један дом за децу без родитеља, где су на традиционалан начин „одрешене“.⁹ Поред скупљања прилога, организоване су и хуманитарне приредбе, као у Горњем Милановцу.¹⁰ Специфични синкретизам српских православно обојених традиција и нове,

4 За однос комуниста према религији у овом периоду, у: Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945-1970*. I, Београд, Институт за новију историју Србије, 2002, 126-136 и 163-184.

5 Свечано доношење бадњака у Чачак, *Слободни глас*, 18. јануар 1945, 7.

6 Прослава Св. Саве у Чачку, *Слободни глас*, 31. јануар 1945, 4.

7 Женама округа чачанског, *Слободни глас*, 28. децембар 1945, 2.

8 Стојанка В. Трумбуловић, Рад АФЖ у Рашкој, *Слободни глас*, 30. јануар 1946, 6; Рад АФЖ у Ивањици, *Слободни глас*, 30. јануар 1946, 6.

9 О. Зечевић, Резултати акције за Материце, *Слободни глас*, 4. јануар 1946, 4.

10 Зора Лазић, Прикупљање помоћи да деचे домове у срезу таковском, *Слободни глас*, 14. јануар 1946, 4.

социјалистичке идеологије видљив је из извештаја о посети чачанског АФЖ-а дечјем обданишту, кад се клицало Титу, док је приликом дељења поклона једно дете тражило да се и њему изведе цемпер са петокраком „јер је много воли“.¹¹ Наредне године, жене округа чачанског су се сетиле и деце у Босни и Херцеговини, којима су послати поклони за Материце.¹² Те исте године, чак су добијени и поклони из иностранства, из „пријатељске“ Чехословачке, раздјељени деци у Краљеву, док је мрежа деловања АФЖ-а на овај празник проширена и на школске интернате, Црвени крст, шегртске домове и сл.¹³ Иако је било одређено да свака чланица исплете по један цемпер, многе су премашиле норму, док је једна 70-годишњакиња исплела чак седам цемпера.¹⁴ Поред дељења поклона, АФЖ је заједно са Уједињеним савезом антифашистичке омладине покренуо акцију слања сирочади на Црно Море и у Банат, као и организовање брзинских курсева за васпитаче.¹⁵

Оваквом амалгаму социјалистичке реторике и праксе, пропагираних кроз старе видове друштвених прослава, дошао је крај већ неколико година након ослобођења. Тада је званична празничка политика потпуно раскрстила с остацима верски мотивисаних прослава, и окренула се празницима који су симболизовали дисконтинуитет са старим режимом. Један такав „подобан“ празник је свакако била и Нова година. Већ почетком 1947. године, Политбиро ЦК КП Србије је препоручио члановима Партије да не славе верске празнике.¹⁶ Црквене литије су забрањене 1947. године државним расписом, док је 1948. Божић изгубио статус државног празника.¹⁷ Током наредног периода, прослављање Нове године је све више популаризовано међу становништвом, као потврда раскида са предсоцијалистичким наслеђем, док су новогодишњи симболи у виду окићене јелке и Деда Мраза постали својеврсни антипод демонизованим симболима хришћанства и српског традиционализма, оличених у бадњачким обичајима. Иако слављење Божића у приватном и црквеном домену никада није забрањено, у званично одобреном дискурсу је исказивање верских осећања и поштовање црквених празника често било изложено подсмеху и неодобравању.¹⁸ Ширење нових традиција се брзо ширило. Већ је за дочек Нове 1949. године Народни фронт организовао богате лутрије у свих 13

11 Јелић, Прослава Материца у обданишту у Чачку, *Слободни глас*, 14. јануар 1946, 4.

12 Жене Округа чачанског послале су поклон деци Босне, *Слободни глас*, 29. децембар 1946, 4.

13 Жене Краљева обишле су на Материце са поклонима дечје домове, *Слободни глас*, 5. јануар 1947, 6.

14 С. Вујичић, Жене Чачка исплеле су 210 цемпера и дале као дар за Материце дечјим домовима у округу, *Слободни глас*, 5. јануар 1947, 6.

15 Акција за збрињавање деце у нашем крају, *Слободни глас*, 18. јануар 1945, 8.

16 Р. Радић, *нав. дело*, I, 351.

17 *Ibid.*, 228.

18 Види сатиричан текст Н, Седми јануар 1949, *Слободни глас*, 14. јануар 1949, 4.

месних организација у Чачку, као и велику централну прославу,¹⁹ док су 1. јануара одржане културно-уметничке приредбе у сали Среско-синдикалног већа и у Градском позоришту, а увече у хотелу „Београд“ и кафанама „Цар Лазар“ и „Париз“ забаве са лутријом.²⁰ Забележено је да је крајем децембра 1957. у Чачку продато 280 јелки, док је за следећи дочек Нове године продато чак 470 комада, а продаја накита за јелке је порасла чак за 40 процената.²¹

У овом раду су приређена документа из интерне преписке чачанског огранка АФЖ-а у вези с прославом Нове 1949. и 1950. године. Кроз дописе Главног одбора локалним филијалама ове организације, види се да је крајем 1948. донета одлука да се сузбију остаци предратних традиција, укључујући и верски конотиране празнике. У складу с тим, свакако је било непримерено да једна изразито идеологизована организација попут АФЖ-а организује активности поводом Материца, те је алтернатива тој пракси пронађена у популарисању Нове године, као новог масовног празника. Занимљиво је да је организовање новогодишњих прослава вршено по совјетском моделу, о чему сведочи и овде објављени реферат о Новој години у Совјетском савезу, упркос дипломатском сукобу Југославије и СССР-а који је био у пуном јеку крајем 1948. године. Свечано обележавање почетка нове календарске године уједно је представљало и згодну прилику да се сумирају резултати рада у претходној години, као и да се најаве активности у наредној. Посебан акценат у прославама је стављен на учешће деце школског и предшколског узраста, јер је на тај начин нови празник најлакше и најдугорочније могао бити интернализован и раширен међу осталим демографским групама, пре свега родитељима. Занимљиво је и да је, с обзиром на главну улогу женске организације у организовању ових прослава, улога деда Мраза у овом периоду углавном била такође давана женама, које су се прерушавале у „деда Мразу“, тиме бацајући ново светло на измењене родне односе у југословенском друштву раног социјализма.

Антифашистички фронт жена Југославије је био замишљен као кровна организација свих женских удружења у држави, која би се бавила промоцијом еманципације жена и њиховим укључивањем у револуционарни покрет и Народну-ослободилачку борбу. Централни одбор је основан 6. децембра 1942. на Првој земаљској конференцији жена у Босанском Петровцу, да би потом били стварани главни, окружни, срески и месни одбори. У послератним годинама, АФЖ се бавио просвећивањем жена, њиховим свеопштим укључивањем у све друштвене токове, као и бригом о деци, која се огледала у бризи о ђачким кухињама, стипендирању сиромашних ученика и сирочади и здравственим просвећивањем. На Четвртог конгресу АФЖ Југославије, ова организација је

19 Распоред локала за дочек Нове године по основним организацијама у Чачку, *Слободни глас*, 31. децембар 1948, 1.

20 Срески фронт Љубићко-трнавског среза организује на Дан нове године приредбе и забаве, *Слободни глас*, 31. децембар 1948, 1.

21 М. Тимотијевић, *нав. дело*, 156-157.

угашена, да би била замењена Савезом женских друштава Југославије, који је опет 1961. прерастао у Конференцију за друштвену активност жена, под окриљем Социјалистичког савеза радног народа.²² Срески одбор АФЖ Чачак је формиран 25. априла 1947, с циљем да обједињује рад свих месних организација жена. Под овим називом је престао да постоји 1953. године, кад и читав АФЖ. Фонд Среског одбора АФЖ-а за Чачак је преузет од Спортског клуба „Борац“ Чачак 18. марта 1957. (књига пријема 33). Фонд је непотпун, срећен је сумарно 1978, и састоји се од 4 књиге и 3 кутије списка. Грађа садржи записнике са седница Среског одбора и месних одбора, извештаје о раду, списе о разним активностима, различите евиденције, службену преписку.²³ Документи о прославама Нове године налазе се у засебном свежњу. Приређени дописи и извештаји су пренесени у оригиналном и нескраћеном облику, уз минималне интервенције приређивача.

*

Главни одбор АФЖ Србије
бр. 4108
10 децембра 1948 г.
Београд

СРЕСКОМ ОДБОРУ АФЖ

Драге другарице,

Нова година треба у будуће да буде наш велики празник. На тај дан који представља нов корак на путу ка социјализму, резимирају се резултати и успеси у протеклој години на социјалистичкој изградњи и одређују се смернице рада у идућој години.

Последње две године прослава Нове Године се одвијала у кругу пионирске организације обухватајући на тај начин само школску децу. Међутим она треба да одигра највећу улогу на сузбијању прослављања верских празника Божића, Св. Николе, Материца и др. тако да, обухвативши широко нашу децу остане за њих незабораван и замени им све зимске празнике.

Носиоц прославе и овог пута биће омладина, али да би се што шире обухватила сва деца, потребно је да и друге организације, а нарочито организација АФЖ и Синдикати помогну Омладини.

У среским местима треба организовати одборе од претставника организација Омладине, АФЖ и Синдиката, као и просветних установа на којима би се претресло и поставило шта ће која организација да уради по питању прославе Нове Године. Да би прослава успела што боље и окупила што већи број деце

²² Витомир Василић, *Водич Међуоштинској историјској архива у Чачку*, Чачак, Међуопштински историјски архив, 1988, 382-383.

²³ *Ibid.*, 384.

а нарочито у селима, местима, реонима, радним задругама, предузећима, где се прослава одржава треба и тамо формирати одборе у које ће ући чланови Омладине, АФЖ и Синдиката који ће обавити све послове око организовања прославе. У њима наша организација треба да узме активног учешћа. У градовима организовати свечано прослављање Нове Године.

Градови и села треба да добију свечан изглед тих дана у чијем украшавању АФЖ треба да узме учешћа. Са надлежним органима треба уредити излоге по радњама.

Наша организација треба да узме учешћа за припремање дарова за децу, које ће им делити „Деда Мраз“ тог дана. Настојати да се око припреме Нове Године што више ангажују наши уметници, глумци итд. где их има да би они допринели да прослава буде свечанија и лепша.

Детаљнија упутства ће добити омладина зато је потребно да се одмах повежете са њима и одредите конкретне задатке у оквиру вашег среза, односно града.

У прилогу вам достављамо превод са руског како се прославља Нова Година у СССР који нам може послужити да из њега нешто користите и прилагодите на ваше прилике. У припремама за прославу треба да користите активе који већ постоје по дечјим питањима, као и да настојите да на овом задатку окупите што већи број жена, и формирате нове активе, којима ћете после завршене прославе дати неко од дечјих питања – здравствено, васпитно и др. на којима ће и даље радити.

С.Ф. – С. Н.

Другарски поздрав
Секретар
Главног одбора АФЖ Србија.
Нада Богдановић

*

ПРОСЛАВА НОВЕ ГОДИНЕ У СССР-у

Оно што да је обележје прославе Нове Године у СССР-у јесте масовни број приредби и весеља за децу која се организују у школама, синдикатима, јединицама Црвене Армије, у парковима, на трговима, у позориштима итд.

Десетак дана пред Нову Годину на улицама се већ види и осећа приближавање празника. Све трговине имају украшене излоге, који су увек у духу наступајуће Нове Године са јелкама, поклонима, са деда Мразом, личностима из дечјих прича итд. Нарочито су лепо декорисани излози великих магацина. Специјална пажња поклоњена је парковима и трговима, који се претварају у мале градиће за забаву и игру. У парковима украшене јелке, створени терени за све зимске спортове, по трговима кућице из дечјих прича у којима се продају играчке, слаткиши итд. Новогодишње весеље за децу почиње у очи Нове

Године и наставља се још неколико дана после Нове године.

У градовима се организују централне приредбе. То нису приредбе које би се дале само један дан, већ су то обично домови синдиката, клубови и слично претворени у кућу забава и весеља са обавезном јелком и деда Мразом, где деца долазе и проводе читаво поподне разгледајући собе претворене у куће из бајки, читајући књиге у библиотекама, играјући разне дечје игре итд. Ту су са децом васпитачи и популарне личности из прича, ту долазе борци Црвене Армије да разговарају са децом, а одржи им се мала приредба. Ови домови претворени су по десетак дана да би што већи број деце могао да их види.

У свакој школи организује се приредба за децу те школе од стране управа школа. Исто тако синдикати у свим установама и фабрикама организују приредбе за децу својих чланова а и за децу оних школа и дечјих домова над којима имају патронат. У организовању ових прослава учествују и јединице Црвене Армије. Свуда је обавезна јелка око које се изведе нека приредба, причају приче, већ према узрасту деце, али увек са деда Мразом и деле макар и најмањи поклони које добије свако дете.

Приредбе трају и после Нове Године тако да је омогућено деци да више оваквих приредби посете (у школи, у синдикатима установа родитеља, централне приредбе итд.), а за сваку од њих добије се и специјална позивница. Ово масовно учествовање деце омогућено је и тиме што семестрални распуст у СССР-у почиње 30 децембра.

У организовању прослава масовно се ангажују и уметници. У декорацији паркова, тргова, излога учествују сликари, вајари, декоратери позоришта. У извођењу приредби певачи, глумци, играчи, хорови, књижевници читају деци своја дела или пишу специјално за Нову Годину. Отуда високи уметнички ниво свих ових приредби.

Треба поменути још и организовање зимских спортова – клизања, скијања итд.

Све је ово учињено да Нова Година постане за децу Совјетског Савеза један од највољенијих и највеселијих празника.

*

СРЕСКИ ОДБОР АФЖ-а

Бр 210

21-ХИИ-1948 год.

ОДБОРУ А.Ф.Ж.-а Врнчани

Драге другарице,

Приближава се Нова Година која треба да буде наш велики празник. Тај дан прослављамо зато што он пре[дс]тавља нов корак на путу ка социјализму, тада се резимирају резултати рада у протеклој години на изградњи социјализма у нашој земљи и одређују се смернице рада у наступајућој години.

Ове године за прославу Нове Године 1 јануар /по новом/ треба се нарочито заложити и извршити све припреме да би овај дан био најрадоснији празник за нашу школску, претшколску и ваншколску децу.

Наша организација као једна од најпозванијих која треба да се брине за децу, потребно је да узме активног учешћа у припремању и спровођењу прославе тога дана. У циљу тога потребно је да одмах позовете одбор АФЖ-а који ћете упознати са овим писмом и формирати актив за прославу од најактивнијих другарица. У исто време повежите се са омладином, Народним фронтом, народном власти, преставником синдикалне организације (ако постоји у вашем месту). Од свих ових преставника треба формирати одбор за прославу у који треба да уђу две најактивније другарице из ваше организације АФЖ-а као и учитељ.

Прославу треба да прилагодите вашим приликама, а која треба да буде изведена на овај начин: заједница са учитељима, који су исто тако обавештени о прослави, потребно би било припремити једну малу приредбу коју би извела деца. Организација жена са осталим преставницима који ће ући у одбор за прославу, треба да прикупљањем добровољних прилога у новцу или боновима или из неких других средстава купи поклоне за децу у књигама, колачима, бонбонама, играчкама, оделу, обући и тд.

Онде где раде ђачке кухиње на тај дан припремити свечан ручак за децу. Ако немате кухиње могу се делити само поклони, а ако постоји могућност за отварање кухиње треба настојати да се баш тај дан отвори свечаним ручком за децу.

Пошто свакако у вашем месту има сиромашне школске деце која су слабо одевена, треба да се заузмете да за тај дан набавите нешто за њих од одела или обуће, што би био најлепши поклон тој деци.

Просторију /школу/ у којој се одржава прослава за тај дан треба свечано окитити зеленилом и др., у чему треба да се нарочито ангажују жене и онда деца.

Да би се деци приликом дељења поклона пружила већа радост згодно би било да направите „Деда мраза“ који би деци делио поклоне.

„Деда Мраза“ направите га за овај дан неко од жена или омладине. Обуче се у бело, на главу стави велику белу капу од хартије са петокраком и направи велику белу браду, затим све поклоне стави у један џак одакле их дели деци. Водити рачуна да се овоме не да неки накарадан изглед већ томе треба дати озбиљан карактер.

Целога тога дана треба да траје искључиво дечије весеље, зато се постарати и наћи некога ко би деци свирао.

Одмах по завршетку прославе доставите нам извештај по следећем: како је проведена прослава, које су врсте поклона дељене деци, колико, шта је ваша организација учинила за спровођење прославе и које су се другарице истакле на том послу. Како су учествовале у припреми прославе остале организације, да ли су прославом обухваћена сва деца или само школска.

Од успеха спровођења овога задатка цениће се рад ваше организације у претконгресном такмичењу.

Смрт фашизму – Слобода народу.

*

Месни одбор АФЖ

Бр 41

2-I-1949 год.

Катрга

Среском одбору АФЖ-а Чачак

Драге другарице,

На ваше писмо бр. 210 извештавате се о следећем:

У оквиру прославе и дочека нове године 1949, дали смо 2 приредбе које су дали пионери IV разреда са поз. комадом „Пут у Свјетлово“. Једна приредба је дата 31. XII увече за ђачке родитеље, а друга на сам дан Нове године за ђачке осно. школе. Обе приредбе су врло успеле. 1-I. било је у школи дечје весеље које је почело у 10 часова: учитељ Родољуб Јоцић пред свим пионирима говорио је о новим задацима пионира у новој години и о самом дану као пионирском празнику. После овога подељени су пакетићи колача које су умесиле другарице: Олга Бабовић, Ката Јовановић, Дарка Јоцић, Зора Милекић (омладинка) Јовановић Нада, Ађимовић Миља – све наше другарице из АФЖ-а. Пакетиће је поделила Дарка Јоцић и Зора Милекић. После поклона похваљено је 22 пионира, као најбољи и најдисциплинованији ђаци и подељени су им поклони (7 књига 9 свески и 6 оловки). Затим су пионери IV разреда приказали поз. комад „Пут у Свјетлово“ после кога је настало дечје весеље. Друг Драгољуб Милекић добровољно је учествовао на овом весељу са својом хармоником. После безброј песама и кола, весеље се завршило у 15.40 х.

С.Ф. С.Н.

Секретар,
Дарка Јоцић

за прецедника
Ката Јовановић

*

М.О.А.Ф.Ж-а

Бр. 3

2-I-1949 год.

Трбушани

С.О.А.Ф.Ж-а љубићко-трнавског, Чачак

Драге другарице!

Извештавате се да је Нова година 1949 прослављена по Вашим директивама. Уочи тога дана т.ј. 26 децембра сазвана је конференција на којој је било договорено како да се обави прослава.

Свечаност је на Нову годину почела у 11 часова пре подне, програм су извели пионири. На завршетку програма појавио се „Деда Мраз“ са пуном торбом колача и пионирских марама. Пре тога је „Деда Мраз“ рецитовао рецитацију о „Деда Мразу“ а после је позвао пионире и делио им је поклоне.

После тога деца су отишла на ручак у ђачку кухињу где је био спремљен леп ручак такође са колачима печењем и гибаницом.

После овога настало је весеље свих нас а деца су пуштена била највише да играју и веселе се. Деца су на време послата кући а увече су остали старији и весеље и играња је трајала све до три часова по поноћи.

Обухваћена су била само школска деца.

С.Ф. – С.Н!

Другарски поз. за секретара,
Н. Ђорђевић

*

Народна република Србија
Основна школа
Бр. 1
3-1-1949 год.
Горичани
(срез трнавски)

Среском Народ. Одбору
-просветни отсек-
Чачак

У вези вашег акта бр. 29258 од 18-ХИ-48. На дан 1-1-1949 год. окупиле су се школска као и ваншколска деца на прославу у школ. згради која је за тај дан од стране АФЖ свечано уређена.

У 11х почела је свечаност са поздравом председнице АФЖ-а која је деци пожелела више успеха у новој 1949 год. Затим је изведен програм од рецитација и народних игара.

По завршеном програму једна чланица АФЖ-а обукла се у „Деда мрза“ и она је поделила деци поклоне које су припремиле месне организације у писанкама 70 ком. цртанкама 50 ком. перима 100 ком. и 3 кгр. бонбона разних.

После подељених поклона деца су позвана на свечан ручак. Ручак су припремиле другарице из АФЖ-а. Спремиле су 20 печених пилета, 18 кгр. хлеба, 24 кгр. колача, 4 кгр. сира, пршуте и кајмака.

По ручку настало је весеље с песмом и игром све до 16х по подне.

Прослави су присуствовале све месне организације.

С.Ф. С.Н.

Управ. школе
Љуб. Петковић
Горичани 3-1-1949 г.

*

Среском одбору А-Ф-Ж

Чачак

Шаљемо Вам извештај о прослави Нове 1949 године пијонира села Горичани. Прослава је изведена свечано. Пијонире је прво поздравила председница А.Ф.Ж. желећи пијонирима бољу и срећнију 1949 годину.

После поздрава изведен је програм од рецитација и народних игара. По програму једна чланица обучена у „деда мрза“ делила је деци поклоне у писанкама, цртанкама, перима и бонбонама.

После подељених поклона постављен је свечан ручак који су припремиле чл. А.Ф.Ж. и остале организације. По ручку настало је весеље с песмом и игром уз пратњу музике. За време прославе владао је савршени ред и мир. Прослава је завршена у 16 часова.

Секретар

Загорка Радовановић

Председник

Мил. Весковић

*

Прослава нове године у селу Пријевору

Нова година, празник будућности нових времена, новог поколења, биће највећа радост наше деце.

Радост, која ће, понета на крилима наше омладине, давати снажан полет у будуће, нове, срећније доба, срећнију друштвену заједницу.

Леп пример прославе нове године – „дечијег дана“, те велике дечије радости, показало је село Пријевор и Видова. Жене ових села, на челу са председницом А.Ф.Ж Косаном Томић, организовале су и извршиле целокупну припрему за прославу.

На два дана раније вредне чланице А.Ф.Жа Радојка Јаковљевић, Цана Ненадовић, Маргита Драгићевић, Драгана Кујунџић, Милунка Васиљевић са фронтвцима: Михајлом Ристовићем, Радишом Костићем и Миливојем Тодоровићем, опрали су целу школу, избрисали прозоре и свечано искитили салу за ову прославу.

Жене села Пријевора и Видове умесиле су 120 кгр. колача, донеле 10 кгр. сувих шљива и 20 кгр. јабука. Уочи прославе, уз помоћ ревносне чланице А.Ф.Ж.а и домаћице Цмиљке Маркешевић и омладинке Душанке Маркешевић, све је ово упаковано у пакете са именом на етикети: дошколске, школске и ваншколске деце. После говора о значају ове прославе, отворена је пион. књижница са 70 купљених књига, настала је приредба, коју су у главном изводили пионери IV разреда. По том је „Деда Мрза“ (омладинац обучен у бело, са дугом, белом брадом) поделио поклоне деци.

Затим су свирачи свирали низ кола деци и настало је дечије весеље.

На лицима присутних родитеља сијао је осмех задовољства.

*

Месни одбор АФЖа
бр. 1
3-I 1949
Лозница

Среском одбору АФЖа
Чачак

У вези расписа 210/48 доставља се извештај о прослави Нове 1949 године у следећем:

1) Приређен је дочек Нове 1949 године. Друг Радисав Селаковић одржао је краће предавање о завршетку друге године Петогодишњег плана у 1948 години и дочеку нове 1949 године. Затим су пионери извели кратак програм - рецитације из НО борбе и о Петогодишњем плану са два краћа скеча. Посетилаца је било преко 200, запажен је леп број другова радника и курсиста из Чачка. Испраћена је радосно 1948 и весело дочекана Нова 1949 година.

2) На Нову годину после подне у присуству ђачких родитеља изведен је програм прославе, предавање о значају ове прославе одржала је другарица секретар АФЖа Радмила Селаковић. По извршеној прослави подељено је деци донети поклони у посланицама и воћу у довољној количини. Организација жена развила је акцију пре прославе да иста буде посећена и поклони да буду што више донети. Ученици су украсили учионице ћилимима и зеленилом. На овом послу нарочитог истицања није било поверен задатак испуњен је правилно од стране другарица.

Прославом су обухваћена сва деца а не само школска.

С.Ф. С.Н.

Секретар
Радмила Селаковић

*

Народна република Србија
Основна школа
Бр. 2
3-I-1949 год.
Лозница
(срез трнавски)

Среском Народном Одбору
Просветни Отсек
Чачак

У вези расписа бр. 29258/48 доставља се извештај у следећем:

1) Уочи нове 1949 године приређен је дочек исте. Потписати је одржао

краће предавање о завршетку друге године Петогодишњег плана у 1948 години. Затим су пионири извели кратак програм – рецитације из НО борбе и о Петогодишњем плану са два краћа скеча. Посетилаца је било преко 200 запажен је леп број радног народа града Чачка – другова радника и курсиста. Стара 1948 година радосно је испраћена а Нова 1949 весело дочекана.

2) На дан Нове године после подне у присуству ђачких родитеља и школске као и предшколске деце изведен је свечан део прославе. Потписати је одржао дуже предавање о важности прославе Нове 1949 године, затим је изведен програм прославе. По извршеном програму раздељени су поклони деци у посланицама и вођу.

С.Ф. С.Н.

Управитељ школе
Рад. Селаковић

*

Народна република Србија
Основна школа
Р. Бр. 149
3-1-1949.
Ракова
(срез љубићски)

Срески народни одбор
-просветни одсек-
Чачак

У вези акта тога отсека бр. 29258 од 18-XII-1948 год. извештавам о следећем:

Припреме за прославу Н.Г. изведене су преко за то изабраног одбора а уз сарадњу свих организација. Релативно прослава је врло лепо изведена у присуству мањег броја дошколских пионира, али великог броја старијих пионира и свих пионира из школе. Прослави је присуствовало око 70 фронтоваца-вки и омладинаца.

Програм је био припремљен са школским пионирима. На програму је било:

- 1) Поздравна реч управитеља и честитање Н.Г. 1949.
- 2) Пет одабраних песама
- 3) Петнаест пробраних рецитација.

У току дана деци је посвећена највећа пажња. Ручак је био обилат и одлично спремљен од стране А.Ф.Ж-а са доста колача и воћа. Нарочито за децу набављен је хармоникаш и деца су била у школи све до 2,30 часова. Увече је била игранка добро посећена од стране грађана.

Управ. школе
Мил. Петровић

*

Народна република Србија
Основна школа
Бр. 143
3-I-1949 г.
Коњевићи

Управитељу школе Љубић-село

У вези постојећег расписа и датог упуства за прославу Нове године подносим извештај у следећем:

Нова година прослављена је у Коњевићима на свечан начин. Школа и задружни дом, у чијим је просторијама обављена прослава, били су рано ујутру искићени и украшени.

Око 9х почели су долазити грађани, тако да је скоро свако домаћинство било заступљено.

У 11 часова у сали задружног дома отпочело се са извођењем програма.

Програм је био следећи:

1. Поздравна реч – М. Павловић
2. Поздрав у име А.Ф.Ж. – Дан. Павловић
3. Пионири су извели
 - а) Домовина – певао хор пионира
 - б) Велике године – рецитација
 - в) Нова и стара година – дијалог
 - г) Дуње ранке – фолклор
 - д) Песма о Максиму – рецитација
 - ђ) Седам прутева – драматизовано
 - е) Словенска песма – хор пионира
 - ж) Борац Радоје – драматизовано
 - з) Како се лан сеје – игра са песмом

После овога А.Ф.Ж. поделили су пионирима и осталој деци поклоне.

У почетку свечаности констатовано је да је одбор А.Ф.Ж. прикупио следеће поклоне:

1. У новцу 3232 дин.
2. Тачкица 29 ком.
3. Пакетића 246 ком.

Од прикупљеног новца набављено је за извесну суму текстила и подељено најсиромашнијим пионирима.

Сваки пионир добио је по 2 пакетића а деца по 1. У вече је настало народно весеље и трајало до 1х.

С.Ф. – С.Н.

Миломир Павловић
учитељ

*

Извештај

По питању Нове године:

На овај је начин спроведена свечаност у Прељини. Сазвали смо конференцију АФЖа и збор МНО с тим да специјално буду на збору ђачки родитељи.

На збору је говорено о значају Нове године и на конференцији је говорено женама, тако исто и појединачни смо агитовали. Уочи Нове године припремили су пионири врло леп програм са песмама и рецитацијама, посета је било доста.

На дан Нове године другарице су дошле са одличним поклонима т.ј. ручком колачима пршутама печеним кокошкама гибаницама више јабука крушака суви шљива ораси бонбоне шећера итд.

Кухиња је специјално спремила ручак лепши него остале дане. Па затим су жене свој донешени прилог стављали пред сву децу, и које год дете нашло ту у кухињи из варошице.

Пред ручак говорио је управитељ школе Душан Ракић а затим другарице Гина Мићић о значају Нове године. Затим су пионири отпевали партизанску песму На „Козари и Грмечу“. После песме одобрила је ручак начелник пионира другарица Олгица Јовашевић.

„С Титом у нове победе“

Затим је настао ручак.

4-I-1949 год

Прељина

Секретар АФЖа

Љуб. Ирижанин

*

Главни одбор АФЖ Србије

Бр. 3240

21 новембра 1949 г.

Београд

Среском и градском одбору АФЖ

Драге другарице,

Нова Година велики социјалистички празник наших народа – није само празник сумирања постигнутих резултата и примања нових обавеза – већ је то и дан весеља, дан радости наших најмањих. Да би што боље и јаче обележили овај дан, да би прослава Нове године постала и празник сваког нашег детета, потребно је одмах прићи припремама.

Ове године прослава треба да добија много шири карактер, она треба да продре до сваког нашег човека, до сваког детета. У заједници са Народном омладином и осталим масовним организацијама (Синдикатом, Савезом бораца) треба организовати прославу у сваком селу, школи, предузећу, установи, задрузи и по могућству и у кући.

У обласним центрима за најбоље пионире града и села и децу палих бораца треба организовати централну прославу и низ прослава по основним организацијама са одабраним уметничким програмом за који треба ангажовати најбоље културне раднике (да пишу сценарио за бајку, да изврше декорацију позорница и просторија где се одржавају приредбе и др.). Поред ових прослава треба организовати и народна весеља на трговима, у парковима и другим погодним местима, народна весеља треба организовати на што више места. На тим весељима не треба давати уметничке програме, довољно је место лепо декорисати и обезбедити музику.

У градовима треба организовати свечане прославе сличне онима које ће се одржати у центрима области – украсити јелке, припремити уметничке програме и настојати да програм садржи и приче из херојске борбе наших народа и изградњу земље где ће се нарочито истаћи лик друга Тита и осталих хероја наше ослободилачке борбе и хероја социјалистичког рада, за ово треба ангажовати официра ЈА – борца ослободилачког рата и истакнуте ударнике.

У свим местима где постоје гарнизони ЈА, прославе треба приредити у домовима Армије, односно у клубовима гарнизона за најбоље пионире и децу палих бораца.

У среским местима такође треба организовати сличне свечане прославе на које треба позвати најбоље пионире са села.

У селу прославом треба обухватити сву децу. Поред школске деце која ће бити обухваћена прославом Нове године у школи, треба организовати прославе за претшколску децу у СРЗ, у задружним домовима где постоје или у некој другој погодној просторији. У заједници са Народном омладином, Народни фронт и културно-просветним друштвом треба приредити што разноврстније програме и по могућству обезбедити музику и организовати весеље.

Организација АФЖ треба да спроведе најширу пропаганду да се Нова година прослави и у кућама, да мајке приреде за децу мале свечаности и да им поклоне дарове.

Носилац прославе Нове године је Народна омладина, зато наше организације треба да развију најтешњу сарадњу са њом, а такође и са синдикатом који је узео на себе задатак да организује за децу својих радника кроз подружнице, затим са Савезом бораца који ће у заједници са ЈА организовати прославе за децу палих бораца.

Наша организација преко актива и других форми рада треба да организује прављење играчака, припремање поклона, справљање слаткиша и др. да у градовима помогну у припремању и шивењу костима за приредбе, затим да пруже помоћ у проналажењу и припремању просторија где ће се прославе одржавати. У припремама за Нову годину, наша организација треба да обиђе све дечје установе и пружи помоћ у отклањању недостатака и помоћ у вршењу припрема за прославу Нове године.

Да би успешније извршили припреме за прославу Нове године треба настојати да се одмах одрже састанци са представницима поменутих организација и повереништава: просвете, трговине и снабдевања и комуналних послова да се на тим састанцима направе планови рада и узму конкретна задужења.

Сачињене планове треба послати Главном одбору до 1 децембра.

Искуство прошлогодишњих прослава показало је да се са припремама Нове године није почело на време, да прославом нису обухваћена сва деца и да се Нова година углавном прослављала по градовима а негде и негде по селима. Затим, даљи недостатак прошлогодишњих прослава произилазио је и отуда што није било довољно координације рада свих организација, већ је иста била готово препуштена омладини или организацији АФЖ. Даљи пропусти у припремама за прославу били су и ови: на време нису осигурани дарови, играчке за јелку, слаткиши и др; већ је то остављано за последњи дан, али како су радње због инвентарисања биле затворене то се ово није могло ни обезбедити, из истих разлога ни излози нису били украшени.

Искуство прошлогодишњих прослава налаже нам да озбиљно схватимо и припреме за прославу и саму прославу и да настојимо да у овогодишњој прослави отклонимо све уочене недостатке.

Ц.Ф. – С.Н.

Секретар

Главнoг одбора АФЖ Србије,
О. Девечерски

*

Срески одбор АФЖ-а
Бр. 189
16-ХП-1949 год.
Чачак

Главном одбору АФЖ-а за Србију

Београд

План за прославу Нове године

Драге другарице!

У вези Вашег писма бр. 3240/49 достављамо Вам план прославе Нове године који је створен на састанку Среског Одбора за прославу.

У овај одбор за прославу поред осталих представника масовних организација и Повереништава у одбор су ушле 2 другарице из секретаријата АФЖ-а и то: руководиоц секције „мајка и дете“ и другарица из повереништва за просвету која одговара по ваншколским установама.

Овај одбор је створио следећи план:

1/ Да се прослава изведе у свим основним школама и задружним домовима где их има.

2/ У циљу тога формирати у свим селима одборе за прославу од преставника свих масовних организација и народне власти.

3/ Сам дан прославе Нове Године планирали смо да се изведе на овај начин:

а/ Одбори на терену уз помоћ управитеља школа припремиће програме које ће извести културно просветна екипа за децу оквирни план за програм даће К.П.Д. приЦ.Н.О-у.

б/ Сале у којима ће се извести прослава декорисаће се што ће извршити омладина./ за ово смо обезбедили извешан материјал/ где је могуће направити Јелку и Снешка-Белића.

г/ Поклоне деци у слаткишима, играчкама и књигама и др. организоваће организација АФЖ-а уз материјалну помоћ других организација / за ово смо обезбедили извесне артикле: ратлук, бонбоне/ у колико буде могуће обезбедићемо и др. Поред поклона за децу у неким местима планирали смо и заједнички ручак за сву децу што ће приредити организација АФЖ-а. Исто тако у неким местима организоваћемо и лутрију која ће продавати и куповати само деци.

д/ Планирано је да савез бораца на терену купи извесне поклоне за децу палих бораца.

ђ/ Планом смо предвидели да се посебно изведе прослава у предузећу „ХИДРОГРАДЊА“ преко синдикалне подружнице а организација жена пружиће потребну помоћ.

Што се тиче прославе у средишту среза ми смо је такође обухватили планом али још нисмо испитали материјалне могућности за извођење прославе.

На прославу у колико успемо да је организујемо мислимо да позовемо из свих школа по два најбоља пионира.

СМРТ ФАШИЗМУ --- СЛОБОДА НАРОДУ!

15-ХII-1949 год.

Чачак
За срески одбор АФЖ-а,
М. Бугарчић

*

Срески одбор АФЖ-а
Бр. 201
17-ХII-1949 год.

Одбору А.Ф.Ж.а

Драге другарице,

Ове године као и прошле на нај свечанији начин прославиће се у читавој нашој земљи Нова Година. То неће бити само празник сумирања резултата у протеклој години, него ће бити празник велике радости и весела којом ће бити

обухваћени наши најмлађи наша деца наша будућност.

Да би овом прославом то јест радошћу обухватили свако наше дете одмах морамо прићи припремама за прославу.

По плану среског одбора за прославу Нове Године у сваком селу ће се одмах оформити одбор за прославу у који обавезно мора ући и неколико најбољих другарица из наше организације. Одбором ће руководити управитељ школе заједно са Н.О.

По нашем плану организације А.Ф.Ж.а у селу морају примити задатак припреме око декорисања сале у којој ће се извести прослава као и припремање поклона за децу.

Срески одбор се постарао да за тај дан обезбеди извесну количину ратлука бонбоне и шећера. Ратлук и бонбона ће се добити у продавници „Стјеник“ у Чачку и то ратлук 1. кило 300. динара а 1. кило бонбона 170. дин. кило док се шећер може добити само по везаним ценама! Ваша је дужност да прикупите добровољне прилоге у новцу и боновима а за количину која је додељена. Обратите се управитељима школе који су добили план расподеле.

Поред овога у колико је то могуће потребно је да за сам дан прославе припремите још неке поклоне као књиге, свеске, играчке и.т.д. За књиге и свеске обратите се у Просветни Отсек С.Н.О.а.

Исто тако организација жена треба да припреми заједнички ручак за сву децу у колико је то могуће. Ово су само наши предлози и ви их прилагодите вашим приликама. Другарице, чим добијете ово писмо одмах задужите другарице по реонима за сакупљање добровољног прилога и набавку потребних артикала за прославу.

Ово схватите као један од најважнијих задатака јер од вашег залагања зависи да ли ће ваша деца осетити радост овог великог дана. Одмах по завршетку прославе доставите нам извештај како је прослава протекла и шта сте ви све помогли за прославу као и имена другарица које су се највише заложиле на овом задатку.

С.Ф. С.Н.

За срески одбор А.Ф.Ж.а
М. Бугарчић

*

Среском Одбору А.Ф.Ж.

Чачак

Прославу Нове године у пионерској орган. при школи Д. Атенице изведена је на следећи начин:

У лепо декорисаној, чистој и топлој просторији почела је прослава у 10 часова. Присутствовала су сва школска, као и предшкол. деца.

У опширном излагању управитељ школе је изнео успех и недостатке у раду пионир. организ. у прошлој школ. години, као и о задацима пионира у наредној 1950 год.

Затим је изведен програм, који се састојао из: рецитација, бајки и Ђопићевих и других одабраних прича. Цео програм за децу изводила је омладина. После овога деци је дат добар ручак, а затим су дељени поклони у слаткишима, воћу, свескама и књигама.

Све ово трајало је до 2 сата по подне, а затим је настала игранка само за пионире, која је трајала до 4 сата по подне.

У припремама за прославу нове године дале су 2. друг. на мешењу колача 12. рад. часова, а на рибању и чишћењу школе и трпезарије 6. друг. 50. рад. часова. Из прегледа пион. књижице награђено је тога дана 8. ученика са лепим књигама.

Радна задруга у месту поклонила је 10. кг. сувих шљива за поклон деци, а месна зем. задруга 5. кг. Другарице из одбора А.Ф.Ж. прикупиле су из 3 реона 2000 дин. са којим је новцем купљен: ратлук, шећер, свеске и друго.

На дан прославе подељена су 150 пакетића и 120 свески.

2-I-1950 г.
Атеница

Управ. школе
Р. Димитријевић

*

Срески одбор АФЖ-а
Бр. 189
18-I-1950 год.

Обласном одбору А.Ф.Ж.а

Т. Ужице

Драге другарице, наш извештај о прослави Нове године стиже са закашњењем, али једно је што нисмо могле на време приступити, један већи део извештаја из којих би се видело како је била организована прослава, како су се жене у томе заложиле и остало. Писмене податке смо добиле само из једног броја села а остали су прикупљени обиласком саме, или тек из усмених извештаја од другарица које долазе у Срески одбор АФЖ-а.

Прослава је изведена по следећем плану:

1. Формиран је један одбор од претставника свих масовних организација као и повереништава трговине, комуналног, просветног и социјално-здравственог. Тај одбор је донео свој план да би руководио прославом. У том одбору су биле наше две другарице. Руководиоц секције мајка и дете и члан те секције.

На време су обавештене све другарице о начину и току прославе. Наша организација је план прославе изнела пред Извршни одбор који је то пренео на све наше одборе. Наши одбори су били задужени да помогну у декору у организовању приредбе и припреме поклона. Прослава је изведена код свих Основних школа у Хидроградњи Овчар-бања изведена је и среска прослава у Чачку.

Ангажовање жена на овим задатцима није уопште код нас проблем. Још

на 8 дана у нашим одборима осећала се живост: Сакупљали су се прилози у новцу и боновима, плеле су се чарапе, шалчићи и рукавице. Био је на време обезбеђен шећер и ратлук, док планирана бонбона од 217 кгр. није уопште добивена.

У очи нове године су просторије где је прослава извођена декорисане ћилимима, цвећем и паролама а ујутру већ биле рано топле. У овим школама где постоје ђачке кухиње у неким где непостоје спремљен је богат и укусан ручак. У селу Јездини било је скупљено за прославу 6.131 дин а у боновима 801. дин. За ово су купљени поклони у оделу, обући деци палих бораца и сиромашним ученицима. Жене су умесиле 25 кгр. колача и донеле 15 кокошки и 38 хлебова. У припремању је учествовало 40 жена. У Гор. Горевници сваке године па и ове појавио се снешко белић који је делио обилне поклоне колаче разне свеске и разно воће. Изведен је програм. У селу Катрга је учествовало 60 жена у припремању и на сам дан. Они су спремили 130 награда у књигама и свескама а ручак је био богат јер су жене донеле само 25 кокошака. Свуд су поред ручка била тако-рећи брда од разних колача. У неким школама су родитељи долазили са потпуним ручком поред онога што је било спремљено у ђачким кухињама и ручак заједнички, тако да је овај дан био претворен у весеље у коме су се веселили сва деца као и мајке. Село Јанчићи могу послужити за пример. Село је планинско и удаљено од центра, али прослава нове године је била изведена са програмом за децу у свечано окићеној сали, зато је дат ручак, поклони у колачима одређеним слаткишима. Горња Трепча је такође удаљено и сиромашно село али је организовала примерну прославу са програмом-снешком, ручком и обичним поклонима. Уз снешка су били маскирани помагачи који су уз дељење поклона сваком детету рекли о његовим добрим и лошим странама као и будућим задатцима. Присутни су били задивљени и изражавају да до данас нису видели тако дечије весеље. У већини села су се заложили за организовање све организације, што је изазвало и веће интересовање и свечаности дало важнији значај и карактер. У Бресници је КПД-о организовало врло успелу приредбу са комадом Абу казамове папуче, а снешко белић је поделио деци поклоне у ратлуку, колачима и свескама. У припремама је учествовао велики број жена.

КПД-о Лознице спремило је приредбу са програмом: Пепељуга – затим су деци причане разне бајке.

Срески одбор за прославу Нове год. послао је поклоне у књигама и неколико пари ципела сиромашним и добрим ученицима и деци палих бораца у НОБ-и.

Среска прослава је организована овако: На прослави је учествовало 50 пијонира из оближњих школа, а такође је учествовао и 15 ђака из интерната СРЗ у Чачку. Просторија у којој су деца била примљена, била је окићена зеленилом, ћилимима, сликама наших руководијоца и.т.д. Била је такође спремљена и јелка окићена слаткишима и играчкама. Деца су почела долазити још у 9 сати, а у 10 часова су добили чај са колачима. За ово време је свирала музика.

Руководијоц Среског штаба пијонира говорио је о Новој години, о животу деце у Новој Југославији и задатцима Пијонира у 1950 години. После чаја су им подељени поклони у књигама, прибору за писање и разним играчкама, а у посебним лепо опремљеним пакетићима добили су поморанце, колаче и бонбоне. После тога су одведени у ресторан где им је био припремљен обилан ручак. Приредба коју су требали да гледају тога дана заједно са Градским пијонирима није била добро организована. Велики број деце и из града био је доведен без руководства, тако да је било немогуће извођење услед недисциплине. Једино им је покварено тиме велико весеље што су тога дана осетили, а које се могло видети на њиховим лицима и из њихових радосних изјава.

У Хидро-градњи Овчар-бања жене су такође организовале прославу Нове године за предшколску децу и ученике у привреди у Синдикалном дому. Поделили су им поклоне у слаткишима, а затим опремиле су 7 кошуља, 21 чарапа, 6 комада марамица и.т.д.

У раду око организовања прославе заложиле су се нарочито овога пута секција мајка и дете, а у селима већи број жена и саме одборнице чија имена из неких села имамо у евиденцији.

Смрт фашизму – Слобода Народу!

За срески одбор А.Ф.Ж.-а.

/Достанић А. Ангела/

Резиме

Овде приређена документа чачанског огранка Антифашистичког фронта жена сведоче о наглој промени југословенске празничке политике крајем 1948. године, која је изведена дословно имитирајући совјетски модел. Из приређених аката се види како је локална организација АФЖ-а била инструисана с највишег нивоа да замени активности током Материца и божићних празника организовањем приредби 31. децембра и 1. јануара у свим месним школама, са школском децом и њиховим родитељима као циљном групом. Те прославе су имале изразито идеологизовани карактер, где је Нова година требало не само да означи завршетак календарске године, већ и да представља нови почетак, као свеобухватни симбол новог социјалистичкиг друштва у настајању. Главни носилац те нове идентитетске праксе биле су жене, као једна од централних група социјалистичког еманципаторског покрета, док је главни дифузиони канал пронађен у деци, тиме стављајући ове мере у оквир дугорочног пројекта стварања „новог човека“.

NIKOLA BAKOVIĆ

**DOCUMENTS ON ORGANISING NEW YEAR'S DAY CELEBRATIONS IN
ČAČAK REGION 1948-1949**

Summary

In the first several years of communist rule, the celebration of Christian holidays marking the end of the year, with all of the pertaining rituals and symbolic, was not only tolerated, but tacitly approved and aided by the new authorities. Such a stance derived from the social structure of the Party membership in Čačak, largely stemming from rural areas and traditional patriarchal milieu, as well as from a careful avoidance of unnecessary social conflicts before the Party's rule would be firmly established. Thus, paradoxical as it may seem at first, it was deemed ideologically appropriate that partisan soldiers partake in Christmas rituals in a church in 1945, that several priests in Čačak region became prominent Party members, or that one of the most important activities of Antifascist Front of Women consisted of organising various charity and education activities for *Materice* (Mother's Day), clandestinely imbuing the religious holidays with socialist content and rhetoric. This holiday policy however, changed radically in 1948, by a decree from above, by and large based on the Soviet model. Hereby edited documents of AFW show how the local AFW branch was instructed to replace the *Materice* and Christmas activities with celebratory events on 31st December and 1st January, to be held in all schools and targeting primarily school-aged children and their parents. These events bore an obviously ideologised character, where New Year's Day was not only supposed to mark the calendar year's end, but also to symbolise the new beginning as an ubiquitous simulacrum for the new socialist society that was being built. The primary agents of this novel collective identity practice were women, which were the champions of the socialist emancipation project, whereas the main diffusion channel was found in children, thus embedding this measure within the farsighted project of constructing a "new man".

МИРОСЛАВ ПУРИЋ
историчар,
Међуопштински историјски архив Чачак

ДВОГОДИШЊА АДМИНИСТРАТИВНА ШКОЛА У ЧАЧКУ 1949 – 1951.

АПСТРАКТ: Двогодишња административна школа у Чачку основана је с циљем да општим и стручним образовањем, које је обезбеђивала у рангу једне средње стручне школе, оспособи полазнике за успешно обављање послова у администрацији. Радила је две школске године, и одшколовала једну генерацију ученика. Као и многе друге средње стручне школе које су основане у Чачку тих година, и административна школа је велике проблеме имала са смештајем ученика, како школским тако и интернатским, исхраном истих као и школским инвентаром и училима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Просвета, средње стручне школе, Чачак, Административна школа, списак ученика, списак наставника.

Одлуком Министарства просвете НР Србије бр. 61703 од 9. новембра 1949. године у Чачку је основана Двогодишња административна школа.¹ Трајала је две године и у почетку је имала само једно одељење. Услов за упис била су завршена три разреда средње школе са положеним нижим течајним испитом. Ученици су могли да имају минимум 15, а максимално 21 годину старости. По завршетку школовања ученици су стицали звање административног службеника.²

Што се тиче смештаја школа се налазила у згради Основне школе.³ Настава се изводила у једној учионици пре и после подне, са школским инвентаром

1 Исто дана издато је и решење бр. 61704 којим је у Чачку основан и једногодишњи административни курс који је укинут одлуком Министарства просвете НР Србије бр. 8275 од 13. марта 1950. године (Међуопштински историјски архив Чачак (у даљем тексту МИАЧ), Административна школа Чачак 1949–1950, К-1, док. 29/49; Исто, док. 13-III/50).

2 Исто, Статистички лист за попис стручних школа, техникума и радничких техникума од 25. децембра 1949.

3 Зграда основне школе је зграда у којој је данас смештена Економска школа. Основци су се из ње иселили 1963. године када је отворена Основна школа „Вук Караџић”, и од тада је у тој згради смештена само Економска школа. Зграда је наменски грађена за потребе основне школе. Радови су отпочели у пролеће 1902. године и трајали до јесени 1903. године. Радовима је руководио предузимач Михаило Никић, а први ђаци у њу су се уселили 1904. године. Зграда је заштићена као споменик културе Чачка од стране Завода за заштиту споменика у Краљеву (МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950–1951, К-2, док. 16; Милован Урошевић, Милутин Тодоровић, *Економска школа у Чачку 1948 – 1998*, Чачак 1998, 16).

и школском таблом, која је била неупотребљива, и једним столом, а који су припадали Основној школи. Од свог инвентара школа је имала само 20 ђачких клупа које је добила од Министарства просвете. Своје канцеларије школа није имала, већ је пословала у канцеларији основне школе која је била заједничка и за директора и за наставнике, није имала ни основног канцеларијског материјала.

За смештај ученика из других срезова Градски народни одбор (ГНО) је обезбедио једну просторију у бившој кафани – величине 7,5 x 4 x 3,6 метара, у коју је било смештено 14 ученика.⁴ Ова просторија није била подесна за интернат, јер се у њу улазило одмах са главне улице, а није било ни могућности за смештај више од девет ученика. Ђаци су радили и спавали у истој просторији. Столова за рад није било, а и да их је и имало није било простора за њихов смештај. Просторија се није грејала, јер није имало дрва, па су ученици спавали у хладном. Кревети и ћебад су позајмљивани од Средње техничке школе (СТШ) и интерната Трговачке академије, а један део постељине ученици су донели од својих кућа.

Исхрана ученика није најповољније решена. Један део ученика из околних села хранио се и становао код својих кућа, а ученици из интерната хранили су се у мензама у граду.⁵

Упис у прву школску годину ишао је веома тешко услед тога што је школа отворена 7. октобра 1949. године у време када су сви свршени ученици III разреда гимназије са положеним нижим течајним испитом већ били уписали у виши разред гимназије или средње стручне школе, те је упис био значно отежан. Настава у школи отпочела је општим предметима 14. октобра, али је већ сутрадан прекинута због недовољног броја ученика и пријема нових за које је требало обезбедити смештај. По повећању броја ученика школа поново отпочиње рад 24. октобра, али само са општим предметима. Настава стручних предмета организована је тек 7. новембра, изузев дактилографије, за који није имало ни наставног плана, ни наставника, ни писаћих машина.⁶

4 Реч је о некадашњој „Општинској кафани”, која се налазила у улици Ратка Митровића (данас Војводе Степе) 131. Ова кафана нема никакве везе са чувеном „Општинском кафаном”, с почетка XX века, која се налазила на месту где је данас продавница „Зекстра” (видети у: Мирослав Миле Мојсиловић, *Само је један њивој траг: записи о старом Чачку*, приредила Нада Деспотовић, Чачак, 1995, 71,73). Власник објекта у којем је био смештен интернат Административне школе био је Радомир Стојановић, који је према списку кафана из 1938. године у тој истој згради држао крчму звану „Омладинац” (МИАЧ, Административна школа Чачак 1949–1950, К-1, док. 2/49, 56/49, 101/49; Исто, Административна школа – Чачак 1950–1951, К-2, док. 57/50, 161; Милош Тимотијевић, Кафане Чачка – списак из 1938. године, *Изворник* 23, Чачак 2007, 114).

5 Поједини ученици су се хранили у мензи „Јелице”, и то по цени од 1200 динара, а добијали су само хлеб. Због тога је управа школе писала Министарству просвете НР Србије да се обезбеде стипендије за све ученике ове школе у износу од 2.200 динара месечно (МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 19/49, 24/49, 56/49).

6 Проблем са овим предметом није решен ни почетком идуће школске године. (МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 56/49; Исто, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 23).

Школу је у првој години похађало 32 ученика од чега 11 женских и 21 мушки.⁷ Сви ученици били су из уже Србије. Са завршеном гимназијом или седмољетком било је 29 ученика, док је њих троје имало завршену нижу стручну школу. Од тих 29 свршених гимназијалаца њих 19 је матурирало те године, а десеторо ранијих година. По социјалном пореклу њих шест је припадало радничкој класи, 19 је било са села, а седам није припадало ни једној наведеној категорији. Што се тиче узраста њих десеторо (шест мушких и четири женска) имало је 14 година; шесторо (све дечаки) је имало 15 година; петоро (четири дечака и једна девојчица) је имало 16 година; шесторо (пет девојчица и један дечак) је имало 17 година; њих двоје (по један дечак и девојчица) је имало 18 година, а између 19 и 21 године била су три дечака.⁸

Што се тиче наставног кадра, на почетку рада школа није имала стално запослених, да би касније, током октобра и прве половине новембра било њих двоје, укључујући и директора школе. Касније ће стално запослена наставница, учитељица Милијана Грујовић, одлуком Повереништва за просвету Општинског народног одбора (ОНО) бити пребачена на рад у Основну школу, а Административна школа ће до краја школске године остати само са једним стално запосленим – директором школе. Хонорарни наставници су обезбеђени за све предмете изузев дактилографије. Од десет хонорарних наставника, колико их је школа имала почетком школске године, њих осам било је са завршеним факултетом, а двоје са завршеном средњом или стручном школом.⁹

Школа је директора званично добила тек 7. децембра 1949. када је одлуком Министарства просвете НРС, а на предлог ГНО-а у Чачку, бр. 65857 на ту функцију постављен Душан Грујовић учитељ из Мокре Горе.¹⁰

Током школске године распоред часова је мењан више пута због обавеза и распореда часова наставника који су предавали и у другим школама, а устаљен је половином марта 1950. године. Наставно градиво које је предавано било је утврђено планом и програмом за школску 1949/1950. годину, прописаним од стране Министарства просвете НР Србије. Од 1. децембра на снази је био измењени наставни план и програм појединих предмета, због убацивања предвојничке обуке као обавезног предмета у свим школама. Предмети су се делили на опште и стручне. Од општих предмета ученици су пратили наставу из: матерњег језика, историје, географије, математике, физкултуре и предвојничке обуке, а од стручних из: привредни систем ФНРЈ, устав ФНРЈ,

7 Школу је школске 1949/50. године уписало укупно 42 ученика, а школску годину школа је започела са 34 ученика. На крају школске године два ученика су понављала разред (Статистички лист за попис стручних школа, техникума и радничких техникума од 25. децембра 1949, МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950, К-1; Исто, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 161).

8 Статистички лист за попис стручних школа, техникума и радничких техникума од 25. децембра 1949, МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950., К-1.

9 МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 - 1951, К-2, док. 14, 161.

10 МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950., К-1, док. 7- XII – 1949; док. 24748/49.

финансијска администрација са књиговодством, администрација са кореспонденцијом, планирање, евиденција и статистика, техника привредног пословања, калиграфија, стенографија, економика ФНРЈ, управно законодавство, управни поступак, прекршаји и административно – казнени поступак, основни појмови појединих закона и права, економска географија и општа статистика. Прво полугодиште завршено је 15. јануара 1950. године и ученици су били на распусту до 1. фебруара.¹¹

Што се тиче уџбеника, њих није било готово ни из једног предмета, осим из географије, а и тог уџбеника било је мало. Ученици су хватали белешке на часовима и из њих учили. И поред тешких услова за рад, ученици ове школе имали су солидан успех, јер је 30% ученика школе, на крају првог класификационог периода, било без слабих оцена. На крају школске године, од 32 ученика која су прешли разред, одличних је било пет (15,62%), врло добрих седам (21, 87%), добрих осам (25%). Са једном недовољном оценом било је њих шест (18,25%), а са две њих четворо (12,50%). Два ученика су понављала разред.¹² Што се тиче прегледа успеха ученика по предметима, ситуација је била следећа:

Предмет	Одлични	Врло добри	Добри	Слаби	Просек
Матерњи језик	5	7	18	2	3,5
Математика	1	7	15	9	3
Историја	6	10	16	/	3,7
Географија	9	7	15	1	3,7
Привредни систем ФНРЈ	4	8	18	2	3,4
Устав ФНРЈ	2	11	17	2	3,7
Финан. адм. са књиговодством	5	9	18	/	3,6
Админ. са кореспонденцијом	5	21	6	/	4
Планирање, евид. и стст.	6	5	21	/	3,5
Тех. привред. пословања	8	5	18	1	3,62
Калиграфија	7	17	8	/	4
Стенографија	7	8	12	5	3,8
Фискултура	6	13	10	/	3,5
Предвојничка обука	4	10	18	/	3,56

Просечна оцена успеха ученика Административне школе на крају школске године била је 3,6, што је, ако се узму у обзир услови за рад и живот ученика, био солидан просек. Школска година, препоруком Министарства просвете

¹¹ Исто, док. 65/49; Исто, Административна школа – Чачак 1950 - 1951, К-2, док. 161, Оцене ученика Административне школе школске 1950/1951.

¹² МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950-1951, К-2, док. 161; „Слободни глас”, год. VI, бр. 250, 12. децембар 1950, 2.

завршила се 10. јуна, а завршни испити и додела сведочанстава одржана је 15. јуна. У периоду од 18. до 28. јуна ученици су били на екскурзији, и том приликом су обишли Сарајево, Загреб, Љубљану, Блед, Постојну, Опатију, Ријеку, Сплит и Дубровник.¹³

За време школског распуста, одлуком Министарства просвете НР Србије бр. 15690/50, ученици су упућени на феријалну праксу у Месне народне одборе, првенствено оне који своју радну снагу нису попунили. Ова феријална пракса била је обавезна за све ученике, и њоме је обухваћено 30 ученика Административне школе у Чачку. Њих 25 упућено је у Месне народне одборе, а четири ученика су упућена у Среске народне одборе. Један ученик из неоправданих разлога није похађао праксу и напустио је школу. Министарство просвете стипендирао је 21 ученика током похађања праксе, а њих осморо су стипендирале установе у којима су похађали праксу. Сви ученици, осим једнога који је и понављао разред, добило је задовољавајуће карактеристике.¹⁴

За наредну школску годину Министарство просвете је одредило да школа може уписати 70 ученика и да ће упис трајати од 15. до 31. августа 1950. године.¹⁵ Од 15. до 20. августа у школу се уписало десет ученика (осам дечака и две девојчице) у први разред школске 1950/1951. године.¹⁶ Октобра 1950. године школа је имала 15 запослених, од чега три стално и 12 хонорарно. Укупан број ђака био је 107, они су били смештени у три одељења, од чега 82 у првом и 25 у другом разреду. На седници наставничког већа извршена је подела разредних старешинстава. Јелика Путниковић била је разредни старешина одељењу I₁; Радомир Путниковић одељењу за II разред, а Душан Грујовић за одељење I₂. Новембра 1950. школа је имала три стално запослена.¹⁷

Административна школа је упутила допис Министарству просвете, у коме је навела да јој је за несметан рад у школској 1950/1951. години потребно 35 школских клупа, четири табле подесне за извођење наставе стенографије, четири катедре или стола са шест столица, као и један писаћи сто са четири фиоке са стране, и један ормар за архиву и школске књиге. У том тренутку школа је располагала само са 20 ђачких клупа.¹⁸

Извршене су измене у плану и програму Административних школа за школску 1950/51. годину. И поред предлога који су упућени министарству од стране директора Административне школе у Крагујевцу, остало се при томе да се не одобрава увођење Економске географије у I разреду; број часова

13 МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950-1951, К-2, док. 120, 161.

14 Исто, док. 208, 624.

15 МИАЧ, Административна школа Чачак 1949–1950, К-1, Пов. бр. 9/50.

16 МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950-1951, К-2, док. 299/50.

17 Исто, док. 647/50, Тромесечни статистички преглед кадрова за период од септембра до новембра 1950.

18 Исто, док. 291/50.

географије у II разреду повећава се са два на три, као и недељни број часова математике у II разреду који се повећава са два на три. Ово повећање часова пада на терет дактилографије у II разреду која ће бити тада заступљена са четири часа недељно, уместо шест. Ова измена уводи се због тога што питање дактилографије није још дефинитивно решено ни у погледу стручних наставника, ни у погледу писаћих машина.¹⁹

Међутим, то није била једина промена у плану и програму Административне школе за ову школску годину. Према акту Министарства просвете НР Србије бр. 3752/51. а у циљу усклађивања програма ове школе са програмом средњих економских школа, укинута су следећи предмети у првом разреду: Устав и организација државе, економика ФНРЈ, техника привредног пословања, основи финансијске организације, администрација са кореспонденцијом, управно пословање, општа статистика, калиграфија, стенографија и дактилографија.

Уместо ових предмета уведени су следећи: страни језик – 4 часа недељно, технологија са познавањем робе – 3 часа недељно, основни појмови о привреди ФНРЈ – 3 часа недељно, књиговодство – 3 часа недељно, економска географија – 3 часа недељно, историја – 3 часа недељно, математика – 5 часова недељно, српски језик – 4 часа недељно, предвојничка обука – 1 час недељно и Фискултура – 1 час недељно.²⁰

Ова последња измена плана и програма била је последица одлуке Министарства просвете НР Србија да крајем школске 1950/1951. године угаси Административне школе.²¹ По првој одлуци Министарства просвете ученицима који су успешно окончали први разред Административне школе, онемогућен је безуслован упис у други разред Средње економске школе, без полагања диференцијалних испита. После жалбе коју су уложили директори Административних школа, уследила је промена ове одлуке и дошло је до поменуте промене плана и програма, којом су у првом разреду Административне школе уведени идентични испити као у првом разреду Средње економске школе.²²

Одлуком Министарства просвете НР Србије, одељења за стручне школе, бр. 7305/50. школска година за ученике другог разреда требало је да се заврши 20. маја 1951, а за ученике првог разреда 10. јуна исте године. Сведочанства за ученике другог разреда требало је да се деле 22. маја, а подношење молби за полагање завршног испита од 1. до 5. јуна.²³

19 Исто, док. 683/50.

20 МИАЧ, Административна школа Чачак, Књига наредби за 1950/51, Наредба бр. 6 од 24. фебруара 1951.

21 Прилог: документ бр. 4.

22 Прилог: документ бр. 5; МИАЧ, Административна школа Чачак, Записници седница наставничког савета 1950–1951, Записник са седнице одржане 2. априла 1951.

23 Касније је дошло до промене, па су се предавања у првом разреду завршила 6. јуна, а додела сведочанстава одржана је 14. јуна (МИАЧ, Административна школа Чачак, Књига наредби за 1950/51,

Завршни испити у школској 1950/1951. години одржани у периоду од 11. до 20. јуна, по следећем распореду:

- 11. јун – писмени испит из српског језика,
- 13. јун – писмени испит из администрације са кореспонденцијом,
- 15. јун – усмени из српског језика,
- 16. јун – усмени из администрације са кореспонденцијом,
- 17. јун – усмени из управног пословања,
- 18. јун – усмени из привредног система ФНРЈ,
- 19. јун – усмени испит из Устава ФНРЈ.²⁴

Документ бр. 1

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Бр. 61703
9-XI-1949. год.
БЕОГРАД
[штамбиљ]

На основу општег упуства Владе Ф[едеративне]Н[ародне]Р[епублике] Ј[угославије] о оснивању и раду административних школа од 9-XI-1949. године, а према указаној потреби, Министарство просвете Н[ародне]Р[епублике] Србије

одлучило је:

да се ОТВОРИ административна школа у Чачку.

С[мрт].Ф[ашизму]. – С[лобода].Н[ароду].!

Министар просвете НРС,
Мито Миљковић, с.р.

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
БЕОГРАД
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ
[печат]

Препис оверава:
За начелника
Одељења за школе,
[потпис]
/Д. Морачић/

[МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 29/49]

Наредба бр. 16, Наредба бр. 18).

24 Исто, Наредба бр. 17.

Документ бр. 2

ПРОГРАМ ЗА ФЕРИЈАЛНУ ПРАКСУ УЧЕНИКА АДМИНИСТРАТИВНИХ ШКОЛА

1/. Архива.

Пријем и преглед поште. Отварање и даљи поступак са истом. Пошта предмети везани за рок. Поверљива пошта и поступак са истом. Рад на деловоднику и регистру. Решавање примљених предмета. Састављање аката. Састављање и тражење извештаја. Руковање архивским пословима. Експедиција поште. Вежбе из дактилографије уз израду мањих аката / Према указаној могућности 15 дана.

2/. Комунални послови

Администрација у вези комуналне економије и у вези стамбених питања. Упознавање са администрацијом социјалних питања и социјалне заштите. 5 дана.

3/. Индустрија и занаство

Рад на предметима ученика у привреди, састављање ученичких уговора, скраћивање рока учења, полагање испита за квалификоване раднике. Радни односи. Заштита рада запослених радника у занаству и индустрији. 3 дана.

4/. рад на административним предметима и образцима у овом сектору. 2 дана.

5/. Плански сектор

Администрација у вези основних и оперативних планова. Постављање финансијског плана и плана цена. Евиденција извршења планова. Прикупљање извођење статистике и др. 5 дана.

ПРИМИО К ЗНАЊУ

Ученик,
Мирослав Радуловић

ОВЕРАВА ПЕЧАТОМ И ПОТПИСОМ

28. јула 1950 године
у Милићевцима

[М.Р.] ПРЕДСЕДНИК М[есни]Н[ародни]О[дбор]
МИЛИЋЕВЦИ
[потпис]
ВАСИЛИЈЕ ТЕШИЋ

[МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 302/50]

Документ бр. 3

КОНКУРС
за упис ученика у I разред Административне школе
(Средње стручне школе) у Чачку
за школску 1950/51. годину

Административна школа у Чачку ће ове јесени примити у I разред 70 ученика-ца. Исти могу бити и државни стипендисти, уколико испуњавају зато услове. Услови за пријем ученика су следећи: [дописано руком]

1. Да је кандидат завршио нижи течајни испит (малу матуру) или који виши разред гимназије.

2. Да није млађи од 14 ни старији од 18 година. [дописано руком]

3. Да понесе молбу таксирану са 10 динара

Уз молбу треба приложити и следећа документа:

1. Сведочанство о свршеном нижем течајном испиту или последњем вишем разреду гимназије у оригиналу.

2. Лекарско уверење о здравственом стању.

3. Извод из књиге рођених (крштеницу) и-,

4. Биографију са напоменом места, времена рођења, социјалног имовног стања и врсте занимања свог и својих родитеља.

Кандидати који желе да буду државни стипендисти морају уз предња докуманта да поднесу:

1. Молбу таксирану са 10 динара.

2. Уверење о имовном стању родитеља издато од стране СНО-а или ГНО-а, а које треба да садржи висину прихода домаћинства његових родитеља, обухватајући све приходе свих чланова домаћинства, као и његове сопствене приходе. Ово уверење треба да садржи и податке о томе да ли су сви чланови породице, који су способни за рад, запослени или нису запослени, а ако нису запослени зашто нису.

3. Оверен препис сведочанства о завршеном нижем течајном испиту (малој матури) а ученици виших разреда гимназије препис сведочанства последњег разреда.

Молбе за упис и стипендију се подносе непосредно УПРАВИ школе од 15 до 31 августа 1950 године.

Кандидати који евентуално не располажу са свим документима могу сада да доставе само своје молбе и биографије, а документа доцније, АЛИ НАЈКАСНИЈЕ ДО 31 АВГУСТА 1950 ГОДИНЕ.

Одговор на молбе за упис и стипендију молилац ће добити у року од три дана, од дана пријема, или ће се вратити документа, уколико не буде испуњавао услове за пријем.

НАПОМЕНА:

Школовање у Административној школи траје 2 године.

Упослење свршених ученика је ОСИГУРАНО.

Државни питомци – стипендисти – примају стипендију од 1200 – 2000 што зависи од њихових успеха.

ПРИМЉЕНИ КАНДИДАТИ ТРЕБА ДА БУДУ У ЧАЧКУ 9. IX 1950 ГОДИНЕ, А ШКОЛА ПОЧИЊЕ СА РАДОМ 10 СЕПТЕМБРА 1950 ГОДИНЕ.

Сва за упис заинтересована лица у вези са овим расписом могу добити на свој захтев писмена или усмена обавештења од УПРАВЕ ШКОЛЕ У ЧАЧКУ.

Из КАНЦЕЛАРИЈЕ УПРАВЕ АДМИНИСТРАТИВНЕ ШКОЛЕ У ЧАЧКУ
Бр. 250 – 1950 године.

[МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 679/50]

Документ бр. 4

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

Бр. 2680

3 – II 1951.

БЕОГРАД

[М.Р.]

Директору Административне школе [рукопис]

ЋАЧАК

Крајем ове школске године престаће рад административних школа јер ће се исте укинути.

Ученици другог разреда полагаће јуна месеца о.[ве] г.[одине] завршни испит из оних предмета које одреди ово министарство.

Ученици првог разреда неће се преводити сада, у другом полугођу, у економске средње школе, како је то било дискутовано на конференцији директора 26 и 27 И о.[ве] г.[одине], већ ће до краја ове школске године похађати административну школу. По завршеном првом разреду те школе ученици могу прећи у други разред економске средње школе, пошто положе допунски испит из предмета које буде одредило ово министарство.

Ученици који буду упућени на понављање првог разреда административне школе могу се уписати у први разред економске средње школе, уколико имају одговарајућу предспрему / нижи течајни испит /. Исто тако могу се у први

разред уписати и они ученици који не положе пријемни испит предвиђен за прелаз у други разред економске средње школе.

Упуства о полагању допунских и завршних испита као и о ликвидацији школе доставиће вам се накнадно.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ !

[М.Р.]

За начелника
одељења за стручне школе
[потпис]
/Златановић Донка /

[МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 23/51]

Документ бр. 5

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АДМИНИСТРАТИВНА ШКОЛА

Бр. 54
7 – II – 1951.
КРАГУЈЕВАЦ

ДИРЕКТОРУ АДМИНИСТРАТИВНЕ ШКОЛЕ

ЧАЧАК

У прилог доставља Вам се препис писма, упућеног Министарству поводом укидања Административних школа и даљег рада у току ове школске године у вези са I разредом. Потребно је да измењамо гледишта по овом питању и сагласно дејствујемо код Министарства просвете, да се ученицима I разреда омогући даље школовање, односно да не изгубе годину дана, и да се не плаћају узалуд хонорари, када им предмети које сада изучавају неће користити за даље школовање. По мом мишљењу ученици се неће моћи спремити да полагају допунски испит, а како сами кажу, неће се ни спрематити, те према томе безсиљно је да се у овим условима троши буџет на плаћање хонорара, стипендија и издржавање у интернату.

Правилно би било да се ученицима I разреда који са успехом заврше у овој школи призна упис у II разред без допунског испита, с тим да се сада одмах пређе на програм Економске средње школе, како сам у писму Министарству нагласио. Зато је потребно да и Ви по том питању упутите свој предлог Министарству и своје мишљење доставите овој школи, да би смо имали сагласно гледиште. Сматрам да је ово питање од општег интереса, како по питању даљег школовања ученика, тако и по питању штедне државних расхода.

Молим да доставите Ваше мишљење по свим питањима у вези са приложеним писмом, као и Ваше мишљење шта би требало даље предузети у вези са овим питањем.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

[М.Р.]

Директор

Б. Вишњић [Потпис]

ПРЕДМЕТ: Предлог да се у I разр.
Администрат. школе ради по плану и програму Економске средње школе.

МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
-Одељењу за стручне школе-

БЕОГРАД

У вези Вашег акта бр. 2680, од 3-ИИ-1951 године, поводом укидања Административних школа, било би потребно да се изврши измена плана и програма за 2 полугодиште у I-првом разреду ове школе и план и програм саобразе плану и програму I разреда Економске средње школе, пошто ће дотични ученици идуће школске године продужити школовање у Економској средњој школи.

Одлука Министарства, да се ученици I разреда одмах не преведу у Економску средњу школу, већ да то буде почетком идуће школске године, још више ће отежати даље школовање ових ученика, јер се они сами не могу спремити за допунски испит, тим пре што су предмети за I разред по плану и програму ове школе сувише опширни и тешки, да ни њих не могу савладати, а још мање се могу спремити из предмета који се не уче у овој школи, као што су: страни језици, технологија, књиговодство, економска географија и др., да би положили допунски испит.

Зато, да би се бар бољим ученицима I разреда ове школе омогућило да продуже школовање, као и да се не би узалуд плаћали хонорари наставницима у II полугодишту и трошио народни новац на извођење наставе по наставном плану и програму који ученици неће даље изучавати, сматрам да би целисходније било да се одмах пређе на извођење наставе по наставном плану и програму I разреда Економске средње школе. На тај начин, иако је касно, бољим ученицима би се олакшало да се припреме за полагање допунског испита. А правилно би било да се свршеним ученицима ове школе омогући упис у II разред без допунског испита, јер није њихова кривица што се ова школа укида. Уколико поједини ученици не би могли пратити наставу у II разреду Економ. средње школе, због тога што није обрађен цео програм из I разреда, они би остали да понове. То би, с гледишта очувања ауторитета просветних и народних власти, било правилније, него ли да ученици буду одбијени на допунском испиту због тога што су, не својом кривицом, променили школу.

Из наведених разлога молим Министарство да одобри измену плана и програма за I разред за друго полугодиште у следећем:

I/ Да се из наставног плана за I разред избаце они предмети који се не уче у Економској средњој школи, и то:

1/ Устав и организација државе –	2	час	недељно,
2/ Економика ФНРЈ -	2	"	" ,
3/ Техника привредног пословања -	2	"	" ,
4/ Основи фин. администр. – буџет -	2	"	" ,
5/ Администрација и коресподен. -	2	"	" ,
6/ Управно пословање -	2	"	" ,
7/ Општа статистика -	2	"	" ,
8/ Калиграфија -	2	"	" ,
9/ Стенографија -	6	"	" ,
10/ Дактилографија -	5	"	" ,

Укупно 28

II/ Да се место ових предмета уведу следећи предмети:

1/ француски или немачки језик –	4	час	недељно,
2/ Технологија са познавањем робе –	3	час	недељно,
3/ Основни појмови о привреди ФНРЈ –	3	"	" ,
4/ Књиговодство –	3	"	" ,
5/ Економска географија –	3	"	" .

Укупно 16 - шеснаест –

Повећати број часова из предмета:

1/ Историја – од 2 на	3	"	" ,
2/ Математика – од 3 на	5	"	" ,
Са истим бројем часова остају предм.			
1/ Српски језик са.....	4	"	" ,
2/ Предвојничка обука са.....	1	"	" ,
3/ Фискултура са.....	1	"	" .

Укупно 30 часова недељно

За све предмете употребили би се програми за I разред Економских средњих школа. Код нових предмета програм би се скратио, а код предмета који се већ предају програм би се допунио.

На овај начин би се смањио број часова са 40 на 30 недељно и ученицима би се олакшало да идуће школске године прате наставу у Економској средњој школи и да се спреме за евентуално полагање допунског испита.

За наставнике по овом наставном плану и програму ангажовали би се наставници Економске средње школе да предају хонорарно, уколико не би могли предавати садашњи наставници ове школе.

Изводити и даље наставу у I разреду по предвиђеном плану и програму за Административне школе, по нашем мишљењу, било би бесциљно. То би значило безпотребно трошење буџета на плаћање хонорара наставницима, кад се ти предмети даље не изучавају у Економској средњој школи.

На крају подвлачим, да би ово питање требало хитно решити и донети одлуку да се наставни план и програм за I разред одмах саобрази плану и програму Економских средњих школа и да се свршеним ученицима дозволи упис у II разред Економских средњих школа без допунског испита, или у интересу штедње одмах распусти I разред, да се не би узалуд плаћали хонорари и стипендије, јер нема изгледа да ће и 10% ученика моћи положити допунски испит и да ће се уопште јавити на полагање.

Напомињем и то, да је укидање ове школе изазвало изазвало велико разочарење код свих ученика и њихових родитеља, који су очекивали да им деца што пре заврше школу, тим пре што су све то сиромашни сељаци и радници.

молим за хитан одговор по предњем, ради даљег управљања.

ХИТНО ЈЕ!

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ !

Директор
Б. Вишњић

[потпис]

[МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 25/51]

СПИСАК НАСТАВНИКА АДМИНИСТРАТИВНЕ ШКОЛЕ У ЧАЧАКУ 1949 – 1951.²⁵

- Балковој Иван – математика²⁶,
- Бараћ Мишо – Планирање, евиденција, статистика,
- Бараћ Јелена – општа статистика²⁷,
- Боровски Марија – математика²⁸,

25 Већина предавача у Административној школи у Чачку радили су као службеници у општинским и среским органима управе или у правосуђу. Тако је нпр. Мишо Бараћ био службеник при ГНО, Петар Васић јавни тужилац, Драгутин Гугл помоћник јавног тужиоца, Боривоје Костић правни референт при ГНО, Милан Кривачић правни референт СНО-а, Рашо Лазић службеник Народне банке, Богољуб Поповић председник Среског суда и тд., док је Бративоје Живановић био доктор ветерине (МИАЧ, Административна школа Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 108/49, 109/49).

26 Радио од 30. августа 1937. до 31. августа 1961. године у Гимназији у Чачку. (Андрија Б. К. Стојковић, Бранко В. Ковачевић, *Чачанска Гимназија 1837 – 1987*, Чачак 1987, 543).

27 Рођена у Алексинцу 1930. године. Од 1954. до 30. априла 1958. ради као секретар у ОШ „Милица Павловић”, када прелази у другу установу (Милољуб С. Пантовић, Милутин М. Јаковљевић, Миомир М. Вукић, *Од буквара до рачунара*, Чачак 1987, 326).

28 Рођена је у Русији 1908. године, а у Србију долази као дете емигранта. У Белој Цркви је завршила седам разреда Маријинског донског института. По гашењу Административне школе прелази у Економску школу у Чачку, као стални хонорарни наставник руског језика, где ће радити до 1. септембра

- Васић Петар – Устав ФНРЈ,
- Вујиновић Мићо – историја²⁹,
- Грујовић Душан – стенографија, калиграфија,
- Гугл Драгутин - /,
- Ђорђевић Милорад – техника привредног пословања,
- Живановић Бративоје – стенографија,
- Јаковљева Јелисавета – историја³⁰,
- Костић Боривоје – управно законодавство,
- Кривачић Милан, привредни систем ФНРЈ, управни поступак,
- Лазић Рашо – финансије, администрација и законодавство,
- Мандић Даринка - /,
- Миленковић Миљко – математика,
- Милинковић Алекса - /,
- Милићевић Драгић – основни појмови права,
- Миљковић Богосав – фискултура³¹,
- Митић Зора – техника познавања робе³²,
- Поповић Богољуб - Устав ФНРЈ,
- Путниковић Радомир – администрација са кореспонденцијом, дактилографија,
- Путниковић Јелика – српски језик, историја, економска географија, географија³³,

1956. године (М. Урошевић, М. Тодоровић, *нав. дело*, 26).

29 Рођен у Губеревцима 1911. године. По занимању учитељ, а бавио се историјографијом. У сарадњи са другим ауторима објавио: *Милица Павловић – Дара*, монографија (са Милољубом Пантовићем, 1959.), *Филип Филиповић*, монографија (са Лепосавом Јеремић и Александром Ристовићем, 1961.) и *Херој Трејшуша*, монографија (са Милољубом Пантовићем, 1983). Поред Административне школе радио и у Женској гимназији у Чачку, ОШ „Милица Павловић” од 1956. до 31. септембра 1959. године, након чега прелази у ОШ „Филип Филиповић” (МИАЧ, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 612/51; А. Б. К. Стојковић, Б. В. Ковачевић, *нав. дело*, 543; М. С. Пантовић, М. М. Јаковљевић, М. М. Вукић, *нав. дело*, 84, 313).

30 Рођена у Пожаревцу 1905. године. По гашењу Административне прелази у Економску школу где остаје до 1958. године (М. Урошевић, М. Тодоровић, *нав. дело*, 121).

31 Од лета 1949. године радио у СТШ у Чачку (Хаџи Миодраг Јаћимовић, *Техничка школа у Чачку 1946 – 1996*, Чачак 1996, 25).

32 За професорку Зору Митић стоји податак да је била наставник Гимназије у Чачку. У списку наставника и професора Мушке гимназије налази се и наставница Митић С. Зорка, која је радила у Гимназији од 31. децембра 1948. до 12. септембра 1955. године. Такође, Митић Зора се налази и на списку као наставник хемије у Медицинској школи у Чачку. Претпоставка је да се ради о истој наставници, иако се име не подудара у сва три случаја (МИАЧ, Административна школа – Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 108/49 и 109/49; А. Б. К. Стојковић, Б. В. Ковачевић, *нав. дело*, 544; *20 година рада Медицинске школе „Надежда Вилимановић – Јанковић” у Чачку 1958 – 1978*, глав. и одг. уредник: професор Бабић Радослава, Чачак 1978, 35).

33 Рођена у Ужицу 1906. године. По гашењу Административне школе прешла је као васпитач у интернат Економске школе, где ће остати до 1954, када се запошљава у ОШ „Милица Павловић”. У овој школи остаће до пензије 1956. године. (М. Урошевић, М. Тодоровић, *нав. дело*, 36; М. С. Пантовић, М. М. Јаковљевић, М. М. Вукић, *нав. дело*, 311).

- Радовановић Данило – математика,
- Ружичић Драгић – предвојничка обука³⁴,
- Секованић Славољуб – фискултура³⁵,
- Цемовић Велимир – технила привредног пословања.

Служитељи Административне школе у Чачку 1949 – 1951. година:

- Андрић Љубинка³⁶,
- Радман Цвета.

[МИАЧ, Административна школа – Чачак 1949 – 1950, К-1, док. 108/49, 109/49; Исто, Административна школа – Чачак 1950 – 1951, К-2, док. 610/50, 612/50, Платни спискови за 1950. и 1951.]

**СПИСАК УЧЕНИКА АДМИНИСТРАТИВНЕ ШКОЛЕ
У ЧАЧКУ ЗА ШКОЛСКУ
1950/1951. ГОДИНУ**

Одељење I₁:

1. Аврамовић Живорад,
2. Аксентијевић Милан,
3. Александрић Јован,
4. Александрић Радосав,
5. Алемпијевић Слободан,
6. Благојевић Томислав,
7. Богдановић Мила,
8. Божић Миладинка,
9. Бојић Бранка,
10. Бојић Тихомир,
11. Бојовић Милан,
12. Бојовић Обрад,

34 Радио 1955. године као хонорарни службеник у Гимназији у Чачку (А. Б. К. Стојковић, Б. В. Ковачевић, *нав. дело*, 546).

35 Фердинанд Фердо (касније добија име Славољуб) Секованић рођен на Бледу 1892. године, а у Чачак долази 1913. године. Био је добровољац српске војске у Првом светском рату и носилац Албанске споменице. Цео свој живот посветио је развоју спорта у Чачку. Оснивач је Соколског друштва, а његовом заслугом изграђен је Соколски дом у Чачку (радови отпочели крајем 1912, а окончани у пролеће 1914.), један од првих таквих објеката у Србији. Захваљујући његовом руковођењу, чачански спортисти су 1927. на првенству државе у Марибору освојили прво место у гимнастици и одбојци, а 1932. године 17 чачанских сокола под његовим руководством учествовало је на Свесловенском слету у Прагу. Заслужан је и за оснивање првог фудбалског клуба у Чачку – „Викторије” 1920. године. Од 18. октобра 1913. године ради у Гимназији у Чачку као професор гимнастике, где ће остати до 3. априла 1948. Преминуо је у Чачку 1974. године (Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка, хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак 2009, 200, 242, 308; А. Б. К. Стојковић, Б. В. Ковачевић, *нав. дело*, 135, 168, 542).

36 По укидању Административне прелази у Економску школу где остаје до 1961. године (М. Урошевић, М. Тодоровић, *нав. дело*, 127).

13. Вељковић Петар,
14. Вујовић Милка,
15. Вукосављевић Милутин,
16. Глишић Добринка,
17. Ђуковић Љиљана,
18. Ђурић Драгојле,
19. Лазаревић Вера,
20. Луковић Бранка,
21. Мајсторовић Славољуб,
22. Марковић Драгица,
23. Матијевић Станка,
24. Милосављевић Томислав,
25. Недељковић Емилија,
26. Николић Миодраг,
27. Новичић Бошко,
28. Обрадовић Драгомир,
29. Павловић Петар,
30. Павловић Стојана,
31. Пантовић Миодраг.

Одељење I₂:

1. Панић Даница,
2. Павковић Јово,
3. Парезановић Олга,
4. Пауновић Милена,
5. Прелић Вера,
6. Радичевић Даница,
7. Радичевић Слободан,
8. Радисавчевић Живорад,
9. Радисавчевић Михаило,
10. Радуновић Ранко,
11. Рајић Драган,
12. Ранђић Владимир,
13. Рацковић Бранка,
14. Рацковић Вера,
15. Ружичић Богосав,
16. Ружичић Радмила,
17. Савић Ружица,
18. Сандић Божидар,
19. Станишић Станиша,
20. Станојевић Машинка,
21. Стефановић Вера,

22. Стефановић Емилија,
23. Стојановић Босиљка,
24. Стојановић Рајица,
25. Стојановић Слободан,
26. Тодоровић Владимир,
27. Тошовић Милица,
28. Трајковић Милош,
29. Ћосић Видојка,
30. Ђурчић Стана,
31. Ђурчић Станица.

Одељење II₁:

1. Брковић Петар,
2. Васиљевић Миодраг,
3. Врцић Ахмет,
4. Вуковић Будимка,
5. Војиновић Софија,
6. Дечовић Зорка,
7. Достанић Миломир,
8. Дукић Миломир,
9. Ђоковић Милорад,
10. Зарић Славка,
11. Зечевић Делфина,
12. Злопорубовић Љубомир,
13. Јаковљевић Бранка,
14. Лазић Смиљка,
15. Лијескић Радмила,
16. Марковић Слободан,
17. Перишић Обрад,
18. Радибратовић Мијаило,
19. Радојевић Даница,
20. Радуловић Мирослав,
21. Салевић Славка,
22. Сретеновић Миленко,
23. Тодоровић Синиша,
24. Чворовић Светомир.

[МИАЧ, Административна школа Чачак, Дневници рада за школску 1950/1951. годину]

Резиме

Као и друге средње стручне школе које су осниване у Чачку у годинама после Другог светског рата (Државна школа за дечје неговатељице, Школски центар за образовање кадрова у индустрији), и Административна школа је имала за циљ да за кратко време образује што више стручних кадрова, јер је таквих људи у тим временима било јако мало готово у свим професијама. За све те школе постоји заједничка црта да је школовање у њима трајало једну до две године, да су оне саме јако кратко постојале и да су све имале исте проблеме, који су углавном били везани за материјална средства, неадекватне услове рада, недостатак интернатског смештаја и исхрану ученика. Велика несрећа за Административну школу било је и то што је у Чачку у то време постојала и четворогодишња Средња економска школа (основана 1948), па је постојање две школске установе које су образовале кадрове сличног профила, било непотребно. На крају су Административне школе, одлуком Министарства просвете НР Србије, укинуте, а ученици преведени у Средње економске школе. Административна школа у Чачку одшколовала је само једну целу генерацију ученика, и угашена је после две школске године. Из разлога што је тако кратко трајала, није оставила битнији траг у просветном животу Чачка и памћењу Чачана, па је овај рад и настао с циљем да је отргне од заборава.

MIROSLAV PURIĆ

TWO-YEAR ADMINISTRATION SCHOOL IN ČAČAK 1949-1951

Summary

Like other secondary professional schools which were founded in Čačak in the years after the Second World War (State School for Nannies, School Centre for Education of Personnel in Industry), the Administration School also had an aim to educate as many skilled people as possible in a short period because there were very few such people in all professions at that time. All these schools had something in common: education of their learners lasted one or two years; they existed for a short time; all of them had the same problems, which mostly referred to financial funds; they had inadequate working conditions, lack of dormitories and canteens. It was very bad for the Administration School because at that time in Čačak there already existed the four-year Economic School (founded in 1948), so it was unnecessary to have two schools which educated the personnel of similar professions. At last, administration schools were closed by the decision of the Ministry of Education of Serbia, and the students were sent to economic schools. The Administration School in Čačak educated only one whole generation of students, and it was closed after two school years. Because it existed for a short time, it didn't leave a strong impression in educational life of Čačak or in the memory of its citizens. That's why the aim of this paper is to bring it out of oblivion.

ГОРАН ДАВИДОВИЋ
историчар – виши архивист
Међуопштински историјски архив Чачак

„ГРЕШНИК У МАНТИЈИ“. СЛУЧАЈ СВЕШТЕНИКА ТИХОМИРА ВЕЛИЧКОВИЋА

АПСТРАКТ: Пропагандом комунистичког режима пројектована је и наметнута нова култура сећања након 1945. године. Политички непожељни садржаји прошлости потискивани су из историје и сећања савременика законским актима и посебно подизањем бројних споменика борцима НОР-а. Главни креатор и агитатор била је организација СУБНОР-а. Бројним споменицима нова власт је конструисала и контролисала колективно памћење, „историјску истину“. Веровању да су у смрти сви људи једнаки, организација бораца НОР-а доказује да су у смрти „неки једнакији од других“. Подизање спомен-плоче у селу Брезни, у храму Св. Димитрија, посвећену изгинулим у ратовима од 1912. до 1919. и од 1941. до 1947. године показује манифестацију конфронтације са тада званичним сећањем на рат.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: култура сећања, култ мртвих, спомен-плоча, црква, свештеник Тихомир Величковић, СУБНОР, тековине НОБ-а и револуције, историјска истина, кориговање историје, суђење, пресуда, рехабилитација, уништена архивска грађа.

Драматични догађаји током Другог светског и грађанског рата на простору Србије, посебно чачанског краја, нису могли лако пасти у заборав. Дух сукоба настављен је и након завршетка рата. Војни и политички победници из рата, комунисти, непрекидно су од почетка преузимања власти уздизали свој допринос у борби против окупатора и „домаћих издајника“, у првом реду припадника Југословенске Војске у Отаџбини (ЈВуО). Ратна прошлост победника је и даље била реалан политички чинилац, на основу које је наметнута пожељна пројекција историје и друштвених вредности. Мржња која је створена и пројектована током и након рата поделила је српско друштво на „Ми“ и „Они“ и постала је снажно пропагандно оружје превасходно у циљу обезбеђења континуитета и легитимности власти. Свеобухватна друштвена трансформација која је спроведена након рата посебну пажњу је посвећивала и новој култури сећања. Пројекцијама владајуће партије политички и идеолошки непожељни садржаји прошлости потискивани су из историје и свести савременика.¹

1 Љубодраг Димић, Ђорђе Станковић, *Историографија под надзором*, 1, Београд 1996, 281.

Противнике Народно-ослободилачког покрета (НОП) из грађанског рата, које је пропаганда комуниста овековечила као „зле“ актере, требало је заувек избрисати из сећања. Поред бројних правних аката који су штитили новостворени уставни поредак, нихилистички начин да се избрише сећање и утиче на свест бројних генерација, у пракси се највише испољавао кроз многобројне манифестације и обележавања нових државних празника, давања имена улицама, школама и предузећима по палим борцима и посебно подизањем бројних јавних споменика.²

Званичну верзију сећања на Други светски и грађански рат југословенски комунистички режим ширио је уз помоћ Савеза Удружења Бораца Народно-ослободилачког Рата (СУБНОР), организације која је била главни креатор, агитатор и чувар званичног и јединог важећег сећања. Ова организација користила је различите методе за изграђивање и ширење специфичног сећања на рат. Споменућемо неке: отварање музеја, писање хроника, приређивање прослава. Међутим, најважнији задатак је ипак био подизање споменика и уређивање гробова палим борцима НОР-а и другима које су сматрали „жртвама фашистичког терора“. Године 1952. ова организација је основала и Комисију за обележавање и уређивање историјских споменика са задатком да уређује гробове и подиже споменике. Након тога многи градови и села, да би означили своје учешће у НОР-у, буквално су се утркивали у подизању споменика у разним видовима и облицима: спомен плоче, пирамиде, спомен-чесме, спомен-зграде. Натпис на споменику је био неодојиви и суштински део споменика. На њима би били уклесани натписи са именима палих бораца, стихови и поруке, рељефи и други пластични украси. Мањи број споменика су подизали уметници, вајари и архитекти, а већи број мајстори, зидари, каменоресци. До 1961. године у Југославији је било подигнуто 14.402 споменика и та чињеница показује ревност бораца да се њихова садашњост усклади и са њиховом верзијом прошлости.³ Подизањем великог броја споменика, посвећеним борцима НОР-а, требало је да се „зацементира“ званично сећање на рат. Чачански крај се уклапао у опште друштвене токове. До 1969. било је подигнуто 156 споменика: Чачак – 71, Горњи Милановац – 60 и Лучани – 25. „Покривено“ је готово свако

2 Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Запамћена прошлост. Историја равнобораца чачанског краја*, књ. 3, Чачак – Краљево 2004, 283; Наташа Милићевић, *Стварање нове традиције: празници и прославе у Србији 1944-1950, Токови историје*, 4/2010, Београд 2010, 169-178; Нихилизам је филозофско учење које пориче могућност сигурне спознаје и животни став који одбацује сва устаљена начела и веровања. У царској Русији је настао као покрет за друштвене промене крајем XIX века, близак анархизму и тероризму (Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад 2006, 825); Теоријски нихилизам одруче могућност сазнавања истине. У политичко-социјалном погледу схватање да целокупан друштвени поредак не ваља и да га треба у потпуности уништити и на његовим рушевинама изградити ново друштво (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд 1980, 611).

3 Макс Бергхолц, Међу родољубима, купусом, свињама и варварима: Споменици и гробови НОР 1947-1965. године, *Годишњак за друштвену историју* 1-3, Београд 2007, 61, 63-65.

место где се одиграло страдање или најмањи сукоб партизана са њиховим противницима.⁴

Откривање споменика био је јавни догађај, у организацији бораца и бројних друштвено-политичких организација, уз поворку и присуство великог броја грађана, ђака. После одржаних говора истакнутих друштвено-политичких радника и бораца били би полагаани венци, цвеће. На споменику би углавном била уклесана имена погинулих бораца и поруке које су наглашавале да су они заслужни за стварање социјалистичке Југославије. Након откривања, каснијих година споменици су постајали места окупљања за важније „псеудо-религијске“ државне празнике, а истакнутији споменички комплекси и места посета екскурзија.

У српској култури је веома развијен култ мртвих. Смрт је неизбежна и супростављена је појму живота, тренутак преласка човека из овоземаљског у оноземаљски свет. Под умирањем се код нашег народа подразумева одвајање душе од тела, и због тога се у српској култури неговао и даље се негује специфичан однос према мртвима. Највидљивији симболи смрти су гроб и надгробни споменик, односно материјални знаци несталог живота и служе да се њима задржи душа умрлог, како својим лутањем не би узнемиравали живе.⁵ Са друге стране, за оне који нису умрли природно и за које се не зна где су умрли, углавном погинулим у ратовима, верује се да не могу лако да уђу у оноземаљски свет. Због те чињенице тешко је обавити посмртне обичаје, јер су „гроб“ и „надгробни споменик“ као центар тих активности непознати. Веровало се да ове душе тумарају по овоземаљском свету и узнемиравају живе.⁶ Идеја о чувању успомене на мртве/погинуле ратнике појављује се у Србији током Првог српског устанка, а крајњи облик је добила 1889. године када је установљен Спомен дан палим борцима за отаџбину (Видовдан, 15. јун по старом календару).⁷ Свештенство Српске православне цркве је имало велику улогу у комеморацијама, верским обредима и освештавању споменика палим борцима за отаџбину током XIX века и нарочито након Балканских и Првог светског рата. Међутим, та улога се мења након Другог светског и грађанског рата, јер црква у новој друштвено-политичкој стварности није

4 На територији НР Србије, без аутономних покрајина, до 1969. било је подигнуто 3.066 споменика НОР-а, у САП Војводина 825 и САП Косово 169, што укупно износи 4.060. Од тог броја у Региону Краљево и Чачак подигнуто је укупно 377 споменика (*Заштита, уређивање и подизање споменика НОР-а у СР Србији*, Београд 1970, 106-108); На територији општине Горњи Милановац до 1971. године је било подигнуто 42 спомен плоче, 17 спомен чесми, 14 споменика, пет биста, четири спомен костурнице и један спомен-дом (Јакша Дрљевић, Регионално саветовање о заштити споменика, *Таковске новине*, број 166, Горњи Милановац, 21. октобар 1971, 2); Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, 283-284.

5 Милана Ивановић-Баришић, Задушнице – вид комуникације са мртвима, *Гласник Ејнографској институциј САНУ* LIII, Београд 2005, 291-303.

6 Слободан Зечевић, *Култ мртвих код Срба*, Београд 1982, 71.

7 Мирослав Тимотијевић, О произвођењу једног националног празника: спомен дан палима у борбама за отаџбину, *Годишњак за друштвену историју*, година IX, свеска 1-3, Београд 2002, 69-78.

више била једна од стубова државе. Подизање и свечано откривање споменика посвећеним борцима НОР-а углавном је пролазило без учешћа свештених лица, јер је улогу чувања успомена на догађаје и личности из НОР-а имала борачка организација.

Традиционални обичаји и веровања код народа нису се могли тако лако уклонити и избрисати. Основни вид комуникације међу живим и мртвим члановима породице обављао се на одређене дане у години који су посвећени мртвима – задушнице. Новој власти, која је раскинула односе са црквом, нису одговарали верски обичаји ако су се одигравали на споменицима који су посвећени борцима НОР-а.⁸ Споменици су за нову власт имали значај у чувању успомена на догађаје и личности из НОР-а, и због тога су чувани „исто тако као што се чува успомена на славне дане борбе и револуције“. Правна заштита споменика НОР-а вршила се на основу тадашњих законских прописа и општинских статута, а уколико су били регистровани као споменици културе заштита се спроводила и на основу Закона о заштити споменика културе и Закона о заштити природе. У статутима појединих општина биле су предвиђене и посебне дужности општина на следећи начин: „нарочиту заштиту уживају споменици и спомен плоче, зграде и други објекти значајни по догађајима из НОБ-а“ и о њиховом „одржавању старају се месне заједнице и борачке организације“.⁹

Упркос веровању да су у смрти сви људи једнаки, споменици НОР-а доказују да су и у смрти „неки једнакији од других“. Нова власт је бројним споменицима конструисала и контролисала колективно памћење, озакоњивала постојећи друштвени поредак. Памћење је било регулисано, али сећање није и оно се „опире“ памћењу. Критичким удубљивањем у прошлост дошло би се у колизију са тадашњом званичном политиком памћења. За одређивање вредности и значаја спомен-обележја за нову власт је свакако био важан и елемент „да ли натпис на споменику одговара историјској истини.“¹⁰

Приликом подизања споменика и коменорација палим борцима НОР-а улога свештенства Српске Православне Цркве (СПЦ) била је ограничена од режима. Али утицај цркве је био и даље јак, нарочито на сеоском подручју. Између два светска рата управо је на сеоском подручју народ заједно са свештенством и црквом свој дуг и успомену према својим мртвим и погинулим прецима у Балканским и Првом светском рату уградио у бројне

8 У Чачку је у самом центру града био подигнут споменик палим борцима НОР-а 1955. године. Споменик и посмртни остаци палих бораца пренети су на другу локацију 1961. зато што је родбина погинулих/стрељаних партизана редовно долазила за задушнице и палила свеће (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, 286)

9 Разуменка Петровић, Стање и проблеми заштите и уређивања споменика НОР-а, *Заштита, уређивање и подизање споменика НОР-а у СР Србији*, Београд 1970, 5, 12, 13.

10 Др Венцеслав Глишић, Др Милан Борковић, Принципи за историјску валоризацију догађаја и личности из НОБ-е у Србији, *Заштита, уређивање и подизање споменика НОР-а у СР Србији*, Београд 1970, 27.

спомен-плоче које су своје место нашле управо у храмовима СПЦ. Због тога није било необично када су становници села Брезне (општина Горњи Милановац) и свештеник Тихомир Величковић децембра 1955. одлучили да подигну спомен-плочу са именима погинулих у ратовима, која би своје место нашла у храму Св. Димитрија у Брезни.¹¹ Почетком 1956. године свештеник Тихомир Величковић, од народа прозван „брзе ноге“ због бескрајне енергије и активности, обилазио је своју парохију и прикупљао прилоге и правио попис погинулих ратника за спомен-плочу. После прикупљеног новчаног прилога и пописа погинулих у рату, ангажован је и плаћен каменорезац Радивоје Васовић из Горњих Бранетића, који је уклесао на мермерној плочи имена лица погинулих од 1912. до 1919. и од 1941. до 1947. године са натписом „За слободу и уједињење српског народа“. Спомен плоча је завршена и постављена у цркви Св. Димитрија у Брезни 10. марта 1956.¹²

Свештеник Тихомир Величковић са народом

Уместо да се спомен-плоча свечано открије и освешта, уз пригодну свечаност и верски обред како је то било уобичајено, цео догађај је изазвао

11 Тихомир Величковић, рођен у селу Доња Горевница 13. фебруара 1918. од оца Милорада и мајке Тодоре. Основну школу је завршио у Мрчајевцима, а богословију као ванредан ђак. Своје прво намештење је добио у селу Брезна 1950, потом је службовао у Бајиној Башти, а од 1961. до 1986. у Горачићима. Преминуо је 15. октобра 1990. у Мрчајевцима (МКР Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1914-1927, страна 38, редни број 7); Парохија брезанска, односно црква Св. Димитрија покрива села Коштунићи, Теочин, Брајићи, Брезну, Леушиће, Срезоевце и Бершиће.

12 МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56; Макс Бергхолц, Свештеник, спомен-плоча и борба за сећање на пале борце у једном селу у Србији 1955-1956., *Зборник радова Ејнографској инститиуши САНУ*, 26, Београд 2009, 41.

бурну реакцију бораца и добио судски епилог. Разлог је био у хронологији посвете и именима погинулих на спомен-плочи. Посвета на спомен-плочи се завршавала са 1947. годином, што није одговарало „историјској истини“ и званичној хронологији рата комунистичке Југославије која се завршавала са 15. мајом 1945. Међу уклесаним именима на спомен-плочи нашло се и 11 имена лица која су страдала као припадници ЈВуО, заједно са погинулим борцима НОР-а. Водећи се намером да су у смрти сви једнаки и да „вера нераздваја људе без обзира ко је где погинуо“, дело свештеника Тихомира Величковића изазвало је жестоку реакцију бораца и родитеља погинулих бораца НОР-а, јер они као савременици „не памте никакву борбу за „слободу“ и „уједињење“ после 1945. године“.¹³ Покушај да се на спомен-плочи ставе и имена других бораца поред „правих ратника“, назван је покушајем кориговања „наше историје“ и примером „историјске и језикословне мудролије“. За борце, главна провокација је била та што је на плочи предложена друга верзија Другог светског рата која „није завршена обарањем немачке војне машине“, већ 1947. годином.¹⁴

Обавештена је власт у Горњем Милановцу и на иницијативу службе Државне безбедности одржан је збор у селу Брезна, односно отворени састанак на коме је присуствовало око 300 људи (мај/јун 1956). На збору је прочитана жалба коју је написао Савез комуниста, којом је осуђивана спомен-плоча зато што су на њој уклесана и имена „зликоваца“ поред партизанских бораца. После скупа окупљени су заједно са представницима власти и службе безбедности кренули ка цркви и сломили плочу.¹⁵

Убрзо је цео случај доспео и до суда, јер је на заједнички захтев организација Социјалистичког савеза, Савеза бораца, Народне омладине, Удружења резервних официра и Савеза комуниста општине Бершићи покренут кривични поступак против свештеника Тихомира Величковића. У захтеву је истакнуто да је оптужени поред осталог у више наврата харангирао противу постојећег друштвеног поретка и, посебно, да је Величковић у току рата био активни припадник четничког покрета и да се по ослобођењу извесно време крио од органа народне власти.¹⁶ Тихомир Величковић је 1940. године био на служењу војног рока у Београду и тамо је био кад су Немци напали Југославију. Након слома војске Краљевине Југославије, вратио се кући и остао је код својих

13 Чачански глас, број 27, Чачак, 11. јул 1956, 4.

14 Исто; Макс Бергхолц, Међу родољубима, купусом, свињама и варварима: Споменици и гробови НОР 1947-1965. године, *Годишњак за друштвену историју* 1-3, Београд, 2007, 73.

15 Макс Бергхолц, Свештеник, спомен-плоча и борба за сећање на пале борце у једном селу у Србији 1955-1956., *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 26, Београд 2009, 42-44.

16 Харангирати (фр. haranguer) држати свечан говор; водити прву реч; говорити пред гомилом или војницима; отуда код нас: говором расправљати и подбадати, туткати, хушкати, подговарати (Милан Вујаклија, *Лексикон стираних речи и израза*, Београд 1980, 989).

родитеља до краја рата упркос покушаја четника и партизана да га мобилишу.¹⁷ Срески суд у Горњем Милановцу је пресудом Кс 193/56 од 2. јула 1956. осудио свештеника Тихомира Величковића на 20 месеци затвора јер је као верски представник злоупотребио слободу вршења верских послова у политичке сврхе противне Уставном поретку уносећи у спомен плочу имена „народних непријатеља који су се на страни окупатора борили против НОВ и тековина остварених кроз НОБ а загарантованих Уставом ФНРЈ“.¹⁸ У пресуди се посебно апострофирало и на уклесано име рођеног брата свештеника Тихомира Величковића, који је стрељан од нове власти, што је Суд окарактерисао и као лични мотив за подизање плоче.

Власти су биле посебно осетљиве на нелојалност свештеника према народним властима и негативну политичку делатност према социјалистичкој стварности. Српска православна црква и њено свештенство били су посебно на мети и под „будним оком“ због подршке и активног учешћа великог броја свештеника у супарничком табору током грађанског рата.¹⁹ Изградњом власти и стварањем идеолошког монизма, бројним законским актима регулисани су статуси верских заједница у ФНРЈ. Проглашењем првог Устава ФНРЈ, 1. фебруара 1946, гарантована је слобода савести и слобода вероисповести и тиме је прокламовано да је религија приватна ствар сваког грађанина и да државу не интересује да ли ће њени грађани веровати или не. Тиме је и *de facto* црква одвојена од државе.²⁰ Током 1945. и 1946. појавили су многи законски прописи (измене и допуне) којима је забрањивано и кажњавано изазивање и распиривање националне, расне и верске мржње.²¹ За све верске заједнице у ФНРЈ посебно је био битан Кривични законик, донет 2. марта 1951.

17 Макс Бергхолц, Свештеник, спомен-плоча и борба за сећање на пале борце у једном селу у Србији 1955-1956, *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 26, Београд 2009, 40.

18 МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56; Будући да у предмету није сачуван фото снимак спорне плоче није било могуће утврдити која су то спорна имена, сем имена која се спомињу у пресуди. Пред Вишим судом у Чачку води се велики број процеса рехабилитације људи са простора чачанског краја, који су били окарактерисани од комунистичке власти као „народни непријатељи“ због „тешких и масовних злочина“. Велики број је рехабилитован и због тога комунистичку категоризацију „народни непријатељ“ треба користити са опрезношћу и провером.

19 Било је и свештеника који су били уз нову власт и нису се либили да нападају СПЦ. Председник Окружног народног одбора Чачак Сава Протић, иначе свештеник из Гуче и народни посланик, на априлској скупштини Србије 1945. године отворено је напао врх СПЦ. За Окружни комитет КПЈ у Чачку главна упоришта банди и непријатеља били су манастири, наведено је у извештају из 1946. године (Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945-1970*, део I, Београд 2002, 173, 350).

20 У првом Уставу ФНРЈ чланови 21, 23, 25, 26 и 38 су се односили на религију (Устав ФНРЈ, Београд 1950).

21 Закон о кривичним делима против народа и државе; Закон о штампи; Закон о уређењу народних судова; Закон о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима (*Службени листи ДФЈ*, бр. 56, 12. јула 1946; бр. 51 од 25. јуна 1946; бр. 59 од 23. јула 1945; бр. 66 од 1. септембра 1945. и бр. 67 од 4. септембра 1945).

године.²² Чланом 311. Кривичног законика било је прописано да ће онај верски представник који злоупотреби слободу вршења верских послова или верских обреда у политичке сврхе противне уставном поретку, бити кажњен затвором до две године. Новчана и затворска казна до једне године биле су прописане за оне свештенике који изврше обред венчања по прописима вероисповести пре него што је брак закључен пред државним органима (чл. 312). Под појмом злоупотребе вере у политичке сврхе, што је за тадашње време била тешка оптужба, подразумевала се злоупотреба права слободе вршења верских послова и верских обреда противно интересима земље и начелима Устава. Могла се јавити у области субјективног права и била је везана за одређени субјект који је вршио овлашћења која су му припадала на темељу објективног права, али свесно тако да подрива или угрожава друштвено-политички систем. Тиме је у дозвољену радњу уносио недозвољене садржаје.²³ Две године касније, тачније 4. јуна 1953. ступио је на снагу Закон о правном положају верских заједница. Чланом 5. овог закона прописана је злоупотреба верских послова, верске наставе, верске штампе, верских обреда и других испољавања верских осећања у политичке сврхе. Међутим под злоупотребом вере у политичке сврхе није се подразумевало и употребљавање вере у корист постојећег система.²⁴ Законима из 1951. и 1953. остављена је широка могућност тумачу закона код утврђивања шта је злоупотреба вере у политичке сврхе.

Четири документа који су приређени у овом раду и један текст из локалног листа *Чачански глас* из пера „професионалног партијско-политичког радника“ односе се на суђење свештенику Тихомиру Величковићу.²⁵ Приређена документа се налазе у фонду Општински суд Горњи Милановац. На жалост сачувана су само четири документа и то: првостепена пресуда Среског суда Горњи Милановац Кс 193/56 од 2. јула 1956. (20 месеци затвора), другостепена пресуда Округног суда у Чачку КЖ 499/56 од 25. децембра 1956. (16 месеци затвора), доставница и решење Извршног већа НР Србије Бр. 12458 од 5. новембра 1957. којим је молба за помиловање одбијена. Грађу Општинског суда у Горњем Милановцу, Међуопштински историјски архив у Чачку преузео је у сређеном стању 14. јула 2006. године.²⁶ Грађа је пре предаје у надлежни

22 *Службени листи ФНРЈ*, бр. 13, Београд, 9. март 1951, 188-224.

23 Р. Радић, *нав. дело*, 349.

24 Види нап. 18.

25 Наслов „Грешник у мантији“ је узет из текста *Чачанског гласа* који је дат у прилогу.

26 Преузета је следећа грађа: Извршни предмети - граничне године 1946-1972, кутија 15 - 1,50 метара дужних; Кривични предмети - граничне године 1945-1970, кутија 36 - 3,60 дужних метара; Парнице – граничне године 1945-1970, кутија 283 - 28,30 метара дужних; Уписнице и Именици, И, К и П – 94 књига; укупно преузето 36,70 метара. Пре преузимања ове документације, МИАЧ у својим фондовима није имао грађу Среског/Општинског суда у Горњем Милановцу (МИАЧ, Спољна служба – заштита архивске грађе и регистратурског материјала ван архива, Општински суд Горњи Милановац – досије рег. бр. 67).

архив сређена, извршено је излучивање/уништавање грађе односно списа којима је истекао рок чувања од стране радника или архивара Општинског суда у Горњем Милановцу. Излучивање је извршено према Судском пословнику и Листи суда. Нажалост, овом приликом није вођено рачуна о историјској вредности овог предмета, па су излучени сви списи из предмета сем четири горе поменута документа.²⁷ Предмет КС 193/56 је имао, по слободној процени, преко 70 листова што се може закључити на основу нумерације на сачуваним документима. Јавност, посебно стручна и научна, остала је ускраћена за веома драгоцену документу која сведоче о политичкој репресији у чачанском крају током 50-их година XX века. Из саме пресуде Среског суда у Чачку може се наслутити шта је од докумената уништено: оптужни предлог Окружног јавног тужиоштва у Чачку КТО-бр. 474/56; записник са главног претреса; изјаве сведока; службена белешка извиђајног органа Поповића; фото снимак спорне плоче; извештај Народног одбора Општине Бершићи бр. 2444/56; извештај организације Савеза бораца Општине Мрчајевци; заједнички захтев организација Социјалистичког савеза, Савеза бораца, Народне омладине, Удружења резервних официра и Савеза комуниста општине Бершићи за покретање кривичног поступка противу оптуженог; извештаји црквеног суда Жичке епархије; посебна службена белешка извиђајног органа (органа службе безбедности); одбрана и жалба оптуженог на пресуду.²⁸

Током 2013. године започет је процес рехабилитације свештеника Тихомира Величковића. Излучивањем/уништавањем грађе из предмета Среског суда Горњи Милановац Кс 193/56. остали су ускраћени, за веома важна и вредна документа у овом процесу, предлагач рехабилитације и Виши суд у Чачку, пред којим се води поступак рехабилитације.²⁹ За крај рада припремљена су и два документа из 2014. године која су везана за процес рехабилитације, и то: захтев Вишег суда у Чачку 2Рех.бр. 71/13 од 11. фебруара упућен Међуопштинском

27 Судски пословник, Члан 226. У Члану 221 је наведено да „Поједини предмети од историјског и научног значаја, као и други предмети за које председник нађе да је потребно, могу се чувати на посебном месту“ (*Службени гласник РС*, 65/2003, 115/2005, 4/2006—испр. и 50/2006). Поменути Члан 221 из 2006. године је преузет из Судског пословника из 2003. под истим бројем. Али није преузет став 1 из члана 225 да се „списи који су због свог значаја и због особа на које се односе од историјског, научног или политичког значаја“ по коме се у суду чувају и не издавају ради предаје надлежном архиву (*Службени гласник РС*, бр. 65/2003).

28 Празнине и недостатак уништених докумената допуњују изузетни радови и истраживања америчког историчара Макса Бергхолца (Одељење за историју Универзитет у Торонту, Канада) о овом случају: Међу родољубима, купусом, свињама и варварима: Споменници и гробови НОР 1947-1965. године, *Годишњак за грушћивену историју* 1-3, Београд 2007; Свештеник, спомен-плоча и борба за сећање на пале борце у једном селу у Србији 1955-1956, *Зборник радова Етнографског института САНУ*, 26, Београд 2009; When All Could No Longer Be Equal in Death: A Local Community's Struggle to Remember Its Fallen Soldiers in the Shadow of Serbia's Civil War, 1955-1956, *The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies, University Center for International Studies, University of Pittsburgh*, Pittsburgh 2008.

29 Предлог за рехабилитацију је поднео Петар Величковић, син осуђеног свештеника Тихомира, 2013. године. Процес се води пред Вишим судом у Чачку, 2 Рех. бр. 71/13.

историјском архиву Чачак и одговор архива број 04-234 од 13. фебруара. Овим примером, који није усамљен, отвара се озбиљно питање из архивистике питање надлежности приликом валоризације односно утврђивања историјског, научног и политичког значаја грађе односно надлежности архива или судова (председник, архивар, помоћно особље). Непознавањем и занемаривањем историјских чињеница, а и немарношћу, уништена је историјски вредна грађа која је сведочила о једном времену и примеру политичке репресије.

*

КС – бр. 193/56

У ИМЕ НАРОДА

Срески суд у Горњем Милановцу као кривични у већу састављеном од Претседника суда Љубише Зарића,³⁰ као претседника већа, судија поротника Радовановића Драгише и Грковић Саве као чланова већа са записничаром Узуновић Превиславом, у кривичном предмету противу оптуженог Величковић Тихомира, свештеника из села Брезне, због кривичног дела злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе предвиђено и кажњиво по чл. 311 КЗ, одржавши усмени јавни претрес по оптужном предлогу Округног јавног тужиоштва у Чачку КТО-бр. 474/56, у присуству оптуженог и браниоца му Ђирић Миладина, адвоката из Чачка, и заменика Округног јавног тужиоца Милинка Павловића, на дан 2. јула 1956. године, изрекао је и у присуству странака објавио следећу

ПРЕСУДУ

Оптужени ВЕЛИЧКОВИЋ ТИХОМИР, од оца Милорада и мајке Тодоре, рођене Миросављевић, рођен 1918. у Доњој Горевници, живи у Брезни, Србин, држављанин ФНРЈ, свештеник, ожењен отац 3 деце, писмен, завршио 4 разреда основне и 4 богословије, војску служио у Београду 1940. године, без имовине, неосуђиван, сада на слободи

К р и в ј е

Што је као свештеник у селу Брезни месеца децембра 1955. године закључио погодбу са Васовић Радивојем, каменоресцем из Горњих Бранетића да исти испише на мермерној плочи имена лица погинулих од 1912. до 1919. и од 1941. до 1947. године „За слободу и уједињење српског народа“ иако је Други

30 Предратни члан СКОЈ-а и члан ОК СКОЈ за Чачак, учесник НОР-а, борац прве чете Таковског партизанског батаљона Чачанског НОП одреда; писац брошуре *Делатност неипријатеља – срез шаковски*, Горњи Милановац 1960. (МИАЧ, МГ, К-7).

светски рат завршен 9. маја 1945. године, а потом сачинио списак лица и дао га поменутом Васовићу, чија имена треба унети у спомен плочу, па је у тај списак унео имена 11 лица која су стрељана као четници или као такви погинули у борби противу НОБ међу којима су уписани и Ковачевић Миодраг звани „Пиштољ“, Боровњак Милојко и Тихомир,³¹ сви из села Брезне, који су убијени од наших органа безбедности после ослобођења као одметници и непријатељи и Жижовић Живојин,³² који је после ослобођења био осуђен од стране нашег Суда на смрт и стрељан, па је потом 10. марта 1956. године спомен плоча са именима тих лица по наређењу оптуженог постављена на зиду у цркви у селу Брезни, ма да за постављање исте оптужени није имао одобрење ни од виших црквених органа те је на овај начин оптужени Величковић као верски претставник злоупотребио слободу вршења верских послова у сврхе противне Уставном поретку уносећи у спомен плочу имена народних непријатеља који су се на страни окупатора борили против НОБ и тековине остварених кроз НОБ а загарантованих Уставом ФНРЈ, - чиме је учинио кривично дело злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе предвиђено и кажњиво по чл. 311 КЗ,³³ - па га Суд на основу истог законског прописа

О с у ђ у ј е

На казну затвора у трајању од 20 (двадесет) месеци коју да издржи по правоснажности ове пресуде.

Оптужени је дужан да на име трошкова кривичног поступка плати износ

31 Ковачевић (Обрена) Миодраг зв. „Пиштољ“, рођен 10. априла 1912. у Брезни, припадник ЈВуО, убијен од ОЗН-е током 1945. године (Горан Давидовић, Месечни извештаји органа унутрашњих послова о стању у чачанском округу, Јун – октобар 1945, *Изворник*, 28, Чачак 2013, 127); Боровњак (Тихомира) Милојко, рођен 1920. у Брезни, припадник ЈВуО, стрељан у Горњем Милановцу 1945. године; Боровњак Новице Тихомир, рођен 1887. у Брезни, припадник ЈВуО, стрељан 24/25. децембра 1944. у Чачку; (МИАЧ, НОС таковски, К-2; МИАЧ, ОНО Чачак, књига Привремена евиденција конфисковане имовине у округу; Летак Пресуда ратног војног суда чачанског подручја од 25. децембра 1944; Зборник НОР-а, том 2, књига 13, док. 74; Ратни војни суд чачанског подручја деловао је крајем 1944. године на основу Уредбе о војним судовима која је донесена 24. маја 1944. године, коју је потписао Јосип Броз Тито. Уредба је садржавала 35 чланова и овом уредбом је било прописано устројство и надлежност војних судова, коме се суди и ко су „народни непријатељи“. Једна од необичности поменуте Уредбе је била у члану 27: „Код установљења истине о делу и кривњи оптуженог суд није формално везан ни за каква доказна средства, већ доноси своју одлуку по слободној оцени“. Пресуде које је доносио Ратни војни суд чачанског подручја крајем 1944. године углавном су биле доношене без вођења кривичног поступка, по кратком поступку, а саме егзекуције су „извршене одмах“, како је наведено у горе поменутом летку).

32 Жижовић (Светислава) Живојин, рођен 1880. у Леушићима, припадник ЈВуО, командант места у општини Брезна, стрељан у Чачку 15/16. јун 1945/ 26. јула 1945. у Краљеву (?) (Г. Давидовић, М. Тимотијевић, *нав. дело*, књ. 3, 453, ред. бр. 6184; МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОР-а, Леушићи, пописивач Радош Лукић; Сретен Јевтовић, *Леушићи*, Горњи Милановац, 1997, стр. 257; МИАЧ, Војни суд, К-1, 180/45).

33 Злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе, члан 311: „Верски претставник који злоупотреби слободу вршења верских послова или верских обреда у сврхе противне уставном поретку, казниће се затвором до две године“ (*Службени листи ФНРЈ*, бр. 13, Београд, 9. март 1951, 218)

од 10.592. – (десетехиљадапетстотинадеведесетдвадинара) у року од 15 дана по правоснажности пресуде, а од плаћања паушалног износа се ослобађа.

Образложење

Обазирјући се брижљиво на резултат целокупног главног претреса, а испитујући савесно све у току истог изведене доказе Суд је по своме слободном уверењу нашао:

Исказом сведока Раденка Павловића утврђује се да је овај у критичном времену био претседник црквеног одбора цркве у селу Брезни, али да у критичном времену и пре овога није позивао ниједну седницу одбора да би се на овој одлучивало о подизању спорне плоче, већ да је одлука о њеном подизању и само подизање представљало акт искључиве надлежности оптуженог Тихомира који је у једној беседи након завршеног верског церемонијала позвао присутне вернике да наведену акцију помогну, па је тако ова и организована. Тек пошто [је] плоча подигнута он је видео да су на овој поред правих ратника уписана и нека лица која су се по ослобођењу налазила у одметништву као четници ДМ и да је међу овима било име и Ковачевић Миодрага и Живојина Жижовића поред осталих;

Исказом сведока Филиповић Ђорђа утврђује се да му је једног дана пре критичног времена оптужени рекао да га је „узео у црквени одбор и да на исти начин он узима из свих села по два одборника“. Даље је исказао сагласно као и сведок Раденко да је ова акција била плод искључиво активности оптуженог и да је приликом једног одласка каменоресцу сведоку Васовићу од овога био упозорен да су на плочи уписана и имена извесног броја четника и народних непријатеља о томе обавестио оптуженог али да му је овај одговорио да он није познавао људе. Пошто је постављена плоча у цркву су унета два стола на која су присутни поставили храну и пиће те је се онда тамо даље јело и пило.

Исказом сведока Радивоја Васовића утврђује се да је се он као каменорезац погодио са оптуженим за изградњу спорне плоче и да му је по завршеној погодби оптужени донео кући текст написа у рукопису, али да тада није обраћао пажњу на имена изгинулих која су на одређени начин била сређена по селима. Тек након овога сведок је приметио да је међу изгинулима било и имена неких лица која су изгинула или стрељана као четници. Када је нешто касније код њега дошао сведок Ђорђе Филиповић и донео му је накнадни списак са именима нових лица онда је упозорио овога сведока на ту околност али му је Филиповић одговорио да „спомен плочу подиже црква а вера нераздваја људе без обзира ко је где погинуо“. На овај начин сведок је у плочу уписао 82 лица и дописао на старој плочи још 18 лица на име чега је примио новчани износ 82.000. – динара.³⁴ Приликом постављања плоче изнео је своје мишљење оптуженом да

34 По извештајима тадашњих органа Радивоје Васовић је имао и велики порески дуг према држави из 1956. у износу од 22.707 динара и задужење за 1957. у износу од 9.434 динара, укупно 32.141 динара (МИАЧ, НОО Бершићи, Извод за наплату пореза од занатлија. Дуговања из 1956. и задужења за 1957).

четнике није требало у плочу уносити, али да му је касније оптужени рекао да се плоча постави са именима како су уклесана па ако власти буду правиле питање да ће се имена четника избрисати. При исказу у делу који се односи на сведока Јездимира Филиповића сведок је остао и приликом суочења са овим сведоком;

Сведок Јездимир Ковачевић је исказао да је, приметивши имена четника на плочи упозорио оптуженог на то, те да му је оптужени рекао да је погрешно, али да сматра да он нетреба да одговора јер није познавао људе наглашавајући да ипак зато може бити кажњен. Коначно предложио му је да се четници бришу са плоче, а ли му је на ово оптужени одговорио да ће о томе разговорати са мајстором;

Исказом сведока Александра Жижовића, утврђује се да је оптужени сведоку поручивао да упише свога деду Живојина у спорну плочу, непитајући га где је Живојин погинуо и напомињући да се свако лице може уписати без обзира како је погинуо и на чијој страни и коначно да је оптужени неколико пута долазио сведоковој кући и да је сведок сматрао да је оптуженом познато на који је начин Живојин погинуо (стрељан);

Сведок Јеремија Боровњак је исказао да је на позив оптуженог за упис погинулог оца и брата упозорио оптуженог да су ови погинули у својству четничких припадника и питао га да ли се то коси са законом да се њихов упис врши, нашта му је оптужени одговорио да црква не дели људе по томе на чијој је страни ко погинуо и да и њихова имена могу бити уписана после чега је дао потребан новчани износ за њихов упис, јер му је оптужени изречно нагласио да је „надлежне за то питао“. При овоме исказу сведок је остао и приликом суочења са оптуженим уз изјаву да се услед протека времена несећа да ли је оптуженом казао критичном приликом да су отац и брат погинули на страни четника или пак само „на другој страни“, с тим да је исказ у претходном поступку дао уз пуно поштовање своје личности и процесних гаранција;

Исказом сведока Станимира Брајовића, утврђује се да је овај по изградњи плоче видео уписана имена четника и да је пре постављања плоче на зид цркве оптуженог с томе упозорио, али да му је он одговорио да је плоча исписана, да он није знао и да незна шта ће сада да ради;

Сведок Раденко Солујић је исказао да су у спорној плочи уписана имена Миодрага Ковачевића, Тихомира и Милојка Боровњака и неких других четника који су такви ликвидирани од наших органа и да њега као родитеља палог борца то посебно вређа, јер је његов син као погинули активни партизански борац уписан са именом четника Ковачевића у борби против којег је његов син и погинуо, као и да је оптужени изванредан број погинулих партизана уписао у плочу изгинулих бораца у Првом светском рату, док је неке раније изгинуле ратнике уписивао у ново саграђену плочу.³⁵ У истом смислу изјаснио се и

35 Солујић (Раденка) Љубомир, рођен 1922. у Бершићима, преминуо од задобијених рана у Чачанској болници 16. јуна 1945. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, Чачак 1977, 197); Рањен је приликом сукоба са групом четника у близини села Лозња 15. јуна 1945. (Горан Давидовић, *Месечни извештаји*

сведок Рајко Стоковић истичући да сматра незаслужним и недостојним да се успомена на пале борце скрнави уписом четника заједно са њима.³⁶

Исказом сведока Адама Васиљевића свештеника утврђује се да му је једном приликом 1953. године док је се налазио на некој сахрани у селу Лочевцима заједно са оптуженим и свештеником Симићем, оптужени показао један календар, који је наводно добио у пакету из иностранства преко Брезанске поште и да му је показујући овај нагласио да је то „прави српски календар, да у њему има слика Светог Саве, краља Петра и Драже Михаиловића“ али да му је сведок скренуо пажњу да то треба да уништи и да му то вероватно шаље један који се налази у емиграцији;

Исказом сведока Милорада Ацовића утврђује се да је у критичном времену оптужени избацио из цркве венац његовог погинулог сина и венац неких других изгинулих партизанских бораца и ове бацио у црквено двориште, те да је се овоме обратио тражећи обавештење зашто је то учинио, али да му је оптужени грубо рекао да је његова ствар и да је он шеф цркве а не [не]ко други. Посебно је се обратио са изјавом да се оптужени због инкримисаног чињења гони;

Сведок Петар Љубичић, архијерејски намесник из Горњег Милановца је исказао да се према црквеним прописима постављање спомен плоче може вршити једино по дозво.[ли] и Епархије и надлежног органа Народне власти а ово због аутономије цркве и забране злоупотребе вере у политичке сврхе те да је и оптужени требало да у конкретном случају са таквим одобрењем располаже, објашњавајући да према уобичајеној пракси црквених органа која по његовом схватању има карактер прописа, треба чак и за обично кречење цркве тражити сагласност вишег органа због природе евентуалних унутрашњих радова у цркви и обезбеђења њихове историјске уметничке вредности.

Увидом у службену белешку овлашћеног извиђајног органа Поповића и фото-сликом спорне плоче утврђује се да су у ову унета имена односних лица;

Извештајем Народног одбора општине Бершићи бр. 2444/56 утврђено је да су у спорну плочу уписана и имена четничких припадника наведених у изреци пресуде и осталих.

органа унутрашњих послова о стању у чачанском округу, Јун – октобар 1945, *Изворник*, 28, Чачак 2013, 127); Приликом сахране Љубомира Солујића, поред многобројних говорника, говор је одржао и отац Раденко Солујић у коме је, поред осталог, наведено: „Рекоше ми да те уби злогласни кољаш Миодраг Ковачевић, зв. „Пиштољ“ и да те другови свете“ (*Слободни глас*, бр. 22, Чачак, 29. јун 1945, 4); Поред сина Љубомира, Раденко је у рату изгубио још једног сина, Милана који је као борац Шесте босанске бригаде НОВЈ погинуо у борби против Немаца на Бумбаревом брду 26. октобра 1944. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, Чачак 1977, 197).

36 Рајко Стоковић је у рату изгубио сина Божидача, кога су Немци стрељали код Тополе децембра 1942, али не као припадника или симпатизера НОП-а. (*Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, Чачак 1977, 198). Другог сина, Јована, који је такође страдао у Тополи децембра 1942. режимска историографија није унела у списак у књ. *Чачански крај у НОБ. Пали борци и жртве*, јер је био активни припадник ЈВуО (МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим и умрлим непријатељима НОП-а, село Бершићи).

Извештајем организације Савеза бораца Општине Мрчајевци утврђује се да је брат оптуженог Радомир, чије је име оптужени унео у спорну плочу, активно учествовао у борбама четничких јединица, да је од стране партизана два пута заробљаван и да је након овога, обзиром да је био активни четник за цело време окупације, стрељан.³⁷

Прочитан је заједнички захтев организација Социјалистичког савеза, Савеза бораца, Народне омладине, Удружења резервних официра и Савеза комуниста општине Бершићи за покретање кривичног поступка противу оптуженог, уз истицање да је оптужени поред осталог у више наврата харангирао противу постојећег друштвеног поретка, и истицање чињенице да је Величковић у току рата био активни припадник четничког покрета и да се по ослобођењу извесно време кријо од стране органа Народне власти.

Извештаји црквеног суда Жичке епархије утврђује се да оптужени није тражио одобрење од Епархијске власти за постављење спорне плоче, а да је требало да то учини.

Посебно[м] службеном белешком извиђајног органа утврђује се да су међу спорним именима четника уписана и имена четника Милојка Боравнакања [Боровњака], Миодрага Ковачевића и Живојина Жижовића, поред осталих и да је се највећи број од њих истицао за време рата и непосредно по ослобођењу веома тешки[м] и масовним злочинима и да су били такви четнички функционери који су у своме крају по својим злоделима веома добро били познати и играли значајну улогу као истакнути борци и злочинци у односу на присталице Народно ослободилачког покрета.

На основу овако изложених чињеница Суд сматра утврђеним да је оптужени Тихомир у време, на месту и на начин како је то у свему претстављено у изреци ове пресуде извршио тамо наведено чињење и да је вршећи ово као верски претставник злоупотребио слободу вршења верских послова у сврхе противне нашем Уставном поретку и да је овим чињењем извршио кривично дело описано у изреци пресуде.

При оваквом свом одлучивању Суд је ценио и одбрану оптуженог да је до уношења имена четника у спорну плочу дошло услед његовог непознавања тих људи и да о томе раније није добио потребна обавештења, па је ову одбрану као ничим непоткрепљену и противну горњем чињеничном утврђењу одбацио, јер су га о овоме благовремено упозорили и сведок Јеремија и остали сведоци предлажући му да бар на крају пре непосредног постављања плоче изврши брисање имена тих лица, али да он то није учинио.

Посебно из исказа сведока Јеремије, чији су отац и брат, иначе познати ратни злочинци уписат[и] у спомен плочу закључује се баш да је код оптуженог

37 Величковић (Милорада) Радомир, рођен 20. новембра 1920. у Доњој Горевници, припадник ЈВуО, стрељан од ОЗН-е у Аранђеловцу 28. септембра 1944. Првобитно сахрањен у Аранђеловцу, тело пренето и сахрањено у Доњој Горевници 16. децембра 1944. (МКУ Мрчајевци 1934-1935. и 1945; МИАЧ, Упитници СУБНОР-а о погинулим непријатељима НОП-а за село Мрчајевци).

постојала јасно формирана одлука и намера да се таква лица упишу, што је веома евидентно из напред цитираног исказа тога сведока у односном делу.

Одмеравајући за овим казну оптуженом Тихомиру у смислу чл. 38 КЗ,³⁸ а имајући у виду сврху казне из чл. 3 КЗ³⁹ и њене границе из чл. 311 КЗ, а узимајући у оцену околности које су истакнуте у заједничком захтеву руководства друштвених организација општине у којој је постављена спорна плоча и у којој живи сам оптужени, да је инкримисано чињење изазвало једнодушну осуду и озбиљан револт велике већине грађана који су ово схватили као скрнављење палих бораца и тековине њихове борбе, што указује на повишеном степену друштвене опасности оптуженог и знатно јаче испињени интезитет и упорност његове криминалне воље, јер је након упозорења већег броја лица могао штетне последице ипак склонити, а то свесно пропустио да учини, уз признање досадашње неосуђиваности као олакшавајуће околности овоме одмерио казну наведену у изерби [изреци] ове пресуде сматрајући да ова претставља нужни степен друштвене заштите и да се једино да оваквом казном сврха кажњавања у односу на оптуженог може остварити.

Одлука о обавези оптуженог на плаћање трошкова кривичног поступка темељи се на прописима чл. 88 и 90 ЗКП, а одговара износу ових према податцима трошковника приложеног списима предмета.

СРЕСКИ СУД У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ
Судско одељење I, дана 2. јула 1956. године

Записничар,
– већа,
Прев. М. Узуновић, с.р.

Претседник суда
Љуб. Ст. Зарић, с.р.

ПОУКА О ПРАВУ ЖАЛБЕ: Незадовољна страна има право жалбе на ову пресуду Окружном суду у Чачку у року од 8 дана од дана пријема исте.

Жалба се доставља овоме Суду у два примерка за виши суд.

ДНА – 1) СЈТ Чачак
2) Оптуженом

38 Члан 38, Опште правило о одмеравању казне: „За одређено кривично дело суд ће одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде већа или мања (отежавајуће и олакшавајуће околности), а нарочито: степен кривичне одговорности, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот, личне прилике и држање учиниоца после учињеног кривичног дела“ (Службени листи ФНРЈ, број 13, Београд, 9. март 1951, 188).

39 Члан 3, Сврха кажњавања: „Сврха кажњавања јесте: спречавање друштвене опасне делатности; спречавање учиниоца да не чини кривична дела и његово поправљање; васпитни утицај на друге да не чине кривична дела; утицај на развијање друштвеног морала и друштвене дисциплине грађана“ (Исти, 185).

1 њресуге
1 досџав.
1 њресуда СЈТ-у Чачак
Ехџ. 24-Х-1956.

[МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56]

*

СРЕСКИ СУД У ГОР. МИЛАНОВЦУ

Кс-193/56

Д о с т а в н и ц а

Прималац _____

Величковић Тихомир
Брезна

Предају извршио:

Мил. Ломовић (с.р.)

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Бр. 773

28-Х-1956. год.

БЕРШИЋИ

Број прилога: 1 њресуда ог
2-VII-1956.г.

Потврђујем да сам примио напред
поменуто писмено

У Брезни 29/Х (датум словима)

Двадесет деветог октобра 1956.год.

Величковић Тих. свешт. (с.р.)

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Бр. /

31-Х-1956.год.

ГОР. МИЛАНОВАЦ

Среском суду Г. Милановац
Враћа се досџавница

СФ. – СН.

М.П.⁴⁰ Шеф[.....]

[.....]⁴¹

[МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56]

*

КУРЈАК У ЈАГЊЕЃОЈ КОЖИ

Поп Тихомир Величковић из Брезне осуђен на двадесет месеци затвора.

40 Печат: Народни одбор оџишине Бершићи – Срез Чачак.

41 Нечитко.

За суђење попу Тихомиру Величковићу из Брезне, пред народним судом у Горњем Милановцу, било је више интересената него присутних иза леђа грешника у мантији која је бојом чинила складну целину с црном судском клупом. Али, неки радознали познаваоци брезанског попа нису прошле недеље рескирали радни дан просто због сумње да ће се поп одазвати првом судском позиву. Та сумња је, вероватно, проистекла из интимног сазнања да је попово поимање датума у раскораку с календаром. Не верујући чак ни у календаре којима свештеници верују, он је пре неколико година поручио и добио у шверцованом замотуљку „прави српски календар у коме има слика светог Саве, краља Петра и Драже Михаиловића“, с коригованим божјим заповестима и „поукама“.

Па, кад је неко тамо негде, изван наших граница, могао да коригује божје заповести, зашто и поп Величковић не би овде, с „правим српским календаром“ у рукама, кориговао историју? Јер, по његовом календару, у који он једино верује, Други светски рат није завршен обарањем војничке заставе фашизма. А да би то доказао и онима који су одбили да приме „прави српски календар за просту 1953. годину“, он је у лето каменоресца издиктирао и у брезанску цркву, кријући и од црквених власти, накалемео плочу која у врху, изнад имена Величковићевих сабораца, садржи кулминацију Величковићеве историске и језикословне мудрости.

„За слободу и уједињење српског народа дадоше животе своје од 1941. до 1947.“

Савременици, међутим, не памтеникавбу борбу за „слободу“ и „уједињење“ после 1945. године. Народ је до тада био извојевао и једно и друго. Али, поп Величковић је одиста наставио да се из шуме бори против народа који је био одложио ратно оружје и прегео на рад за будућност ослобођене земље. Само, попу није пошло за руком да се прослави као борац с пушком, те је поново обукао мантију и запретио крстом. За тог „борца“ је било важно да се бори, без обзира како. Можда му је тако налагао завет онима који су до 1947. падали пред митраљезима регуларне народне војске. Одметници Милојко Боровњак, Миодраг Ковачевић, Живојин Жижовић и други „јунаци“ попове идеје нестали су у насртају на слободу. Једино би њихова имена са плоче могла да се узму као повод за попов рад на кориговању историје и календара. Међу тим именима, која су у таковском крају годинама изазивала страх и сећање недужних на каму, уписано је и име Величковићевог брата Радомира из Доње Горевнице, који је под шубаром „с вером у Бога“ и камом за појасом пао за „слободу“.

Склоност „историским“ и политичким „студијама“ није попу Величковићу дозвољавала да сарађује ни са Удружењем свештеника. Увек је, једини у таковском крају, био ван свештеничког удружења. Кад је као „борац“, „историчар“ и политичар доспео у Ћорсокак, црквене власти и свештеници су званично изјавили да је она плоча у брезанској цркви била плод Величковићеве самовоље, која је кажњива и по црквеним прописима.

Дакле, поп Величковић је остао сам у тумачењу историје и календара. Ту околност је Суд имао у виду кад га је осудио да, по овоземаљском календару, одлежи двадесет месеци у затвору, јер је „веру и цркву злоупотребио у политичке сврхе“. Толико ће, ваљда, бити довољно да и поп научи историски календар.

М.К.⁴²

[Чачански глас, број 27, Чачак, 11. јул 1956, 4]

*

КЖ. 499/56

У ИМЕ НАРОДА

Окружни суд у Чачку, у већу састављеном од председника суда Ратомира Бадњаревића, као председника већа и судија: Предислава Благојевића и Велизара Петровића, као чланова већа са записничарем Маринком Перовић, у кривичном предмету противу опт. Тихомира Величковића, свештеника из Брезне, због крив. дела из чл. 311 КЗ, решавајући по жалби опт. Величковића на пресуду Среског суда у Г. Милановцу Кс. 193/56 од 2-VII-1956. године, у седници већа одржаној у присуству Љубише Чакаревића, заменика ОЈТ у Чачку на дан 25-XII-1956. године донео је

П Р Е С У Д У

УВАЖАВА СЕ ДЕЛИМИЧНО жалба опт. Тихомира Величковића, свештеника из Брезне, те се пресуда Среског суда у Горњем Милановцу Кс. 193/56 од 2-VII-1956. год. у делу о казни ПРЕИНАЧАВА тако да се опт. Тихомир Величковић, за кривично дело злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе из чл. 311 КЗ за које је оглашен кривим првостепеном пресудом О С У Ђ У Ј Е: на казну затвора у трајању од 1. године и 4 месеца а која ће му се рачунати од дана наступања на издржавање казне.

У осталом делу првостепена пресуда ПОТВРЂУЈЕ СЕ.

42 Кораксић (Животе) Мирослав, рођен 1924, завршио нижу непотпуну средњу школу, новинар-сарадник *Чачанског гласа* од 1. октобра 1950. У *Чачански глас* дошао „с дужности професионалног партијско-политичког радника“. Од 1958. године новинар-сарадник привредне рубрике листа. Постављен за уредника листа 31. марта 1960. Од 1. јануара 1961. прелази у стални радни однос у лист *Комунист* као дописник из Чачка (МИАЧ, фонд Чачански глас, К-12, Персонална досијеа (Е-М) – Кораксић Мирослав).

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Наведеном пресудом Среског суда у Г. Милановцу опт. Величковић оглашен је кривим због крив. дела злоупотребе вере и цркве у политичке сврхе из чл. 311 КЗ и за исто осуђен на казну затвора у трајању од 20 месеци и на плаћање трошкова кривичног поступка у износу од 10.592. дин.

Противу ове пресуде уложио је жалбу опт. Величковић због повреде закона, због битне повреде одредаба кривичног поступка, због непотпуно утврђеног чињеничног стања и због одлуке суда о казни. Предложио је да се ожалбена пресуда укине и предмет врати истом суду на нов претрес и одлуку или пак преиначи и он ослободи од оптужбе а у крајњем случају условно казни.

Окружни суд је размотрио све списе и испитао ожалбену пресуду у см. чл. 353 ЗКП па је по оцени навода у жалби нашао:

Неоснован је навод жалбе опт. Величковића да у његовој радњи нема елемената кривичног дела из чл. 311 КЗ за које је оглашен кривим и осуђен обзиром на то да је за постојање овог дела код извршиоца потребан умишљај а тога умишљаја код њега није било пошто није познавао људе које је родбина предлагала да се унесу у списак јер је из другог села. Овако суд налази због тога што је несумњиво да је опт. Величковић приликом постављања спомен плоче, на којој су била уписана и имена погинулих четника, одржао обред освећења по црквеним правилима а што несумњиво показује да је он као верски претставник злоупотребио веру и цркву у политичке сврхе, будући да су на плочи била и имена припадника четничке организације који су као такви били непријатељи и противници НОБ. Околност да је опт. Величковић био тај који је примио на себе да се посао око подизања спомен плоче обави – јасно показује да је он био дужан да провери ко су та лица чија имена треба да се упишу, поготову што није био из истог села. Међутим, он то није учинио као што није тражио ни одобрење од своје епархије нити од надлежних органа власти, мада је и то био дужан да учини, а такав његов поступак очито говори о његовој вољи да се у плочу унесу и имена оних лица за која је знао да су били непријатељи данашњег уређења а међу којима је био и његов рођени брат који је као активни четник погинуо. На ово указује и околност да су у плочу уписана лица која су погинула у рату 1941. до 1947. год. иако је рат окончан 1945. године те је опт. Величковићу морало бити познато да сва она лица која су погинула после 1945. год. нису погинула у рату па су ипак и таква лица уписана у плочу.

Навод жалбе да је првостепени суд погрешно што није усвојио предлог браниоца да се званичним путем прибави од Среског намесника књига записника црквеног одбора у Брезни од 15-IV-1956. год. из које би се видело да је предмет подизања спомен плоче решаван на седници црквеног одбора – произвољан је. Ово зато што се из записника о главном претресу не види да је такав предлог уопште стављан, јер да је то учиста [заиста] било учињено

првостепени суд би о истом морао решењем одлучити. Сем тога, по нахођењу овог суда, да је бранилац и ставио такав предлог исти би био ирелевантан на правилно доношење пресуде обзиром на то да је та седница одржана, како се из жалбе види, на дан 15-IV-1956. г. док је намештање и освећење спомен плоче било 10-III-1956. год. Дакле, читавих месец дана касније одн. када је опт. Величковић сазнао за негодовање и револт грађана што су на плочи уписана и имена четника од којих су неки чак стрељани после ослобођења земље као народни непријатељи или пак у борби са органима власти ликвидирани.

Оцењујући пак наводе жалбе којима се напада првостепена пресуда у делу о казни, суд је нашао да је жалба у том делу основана, јер је и по налажењу овог суда опт. Величковићу казна строго одмерена тим пре што је првостепени суд приликом одмеравања казне узео у обзир и такву околност коју не предвиђа чл. 38 КЗ – заједнички захтев руководиоца друштвених организација а која као таква није могла утицати на повећање степена кривичне одговорности опт. Величковића. Обзиром на ово Окружни суд је приликом одмеравања казне оптуженом, поред олакшавајуће околности које је узео првостепени суд – узео у обзир признање и кајање оптуженог, које се огледа у његовом обећању да оваква дела више неће вршити као и да се извињава оним грађанима који су били увређени због оваквог његовог поступка а које је околности првостепени суд пропустио да узме у обзир приликом одмеравања казне. Но, исто тако суд је нарочито имао у виду и држање опт. Величковића по учињеном делу, јер је уместо да настоји да исправи почињено дело, напротив ишао за тим да своју вољу и поступак оправда сазивањем седнице црквеног одбора а то несумњиво указује на тежину дела и на повећани степен кривичне одговорности опт. Величковића. Обзиром на ово Окружни суд је првостепену пресуду преиначио у делу о казни и опт. Величковићу изрекао за напред наведено дело казну затвора у трајању од 1. године и 4 месеца, налазећи усто да овако изречена казна одговара тежини кривичног дела у питању као и степену кривичне одговорности опт. Величковића за исто.

Са свега напред изложеног а на основу чл. 364 ЗКП пресуђено је као у изреци.

ОКРУЖНИ СУД У ЧАЧКУ, 25-XII-1956. год. КЖ. 499/56

Записничар,
Маријонка Перовић

М.П.⁴³

Претседник већа – суда,
Ратомир Бадњаревић

[МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56 и КЖ 499/56]

43 Печат: Народна Република Србија – Окружни суд Чачак.

*

НАРОДНА РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ИЗВРШНО ВЕЋЕ
Бр. 12458
5. новембра 1957. год.
Београд

На основу чл. 71 тач. 15 Уставног закона о основама друштвеног и политичког уређења и органима власти Народне Републике Србије и чл. 2 Закона о давању амнестије и помиловања у Народној Републици Србији, Извршно веће донело је

РЕШЕЊЕ

Да се молба за помиловање ВЕЛИЧКОВИЋ ТИХОМИРА, осуђеног правоснажном пресудом Окружног суда у Чачку Кж-499 од 25. децембра 1956. године, НЕ УВАЖИ.

ПОТПРЕДСЕДНИК ИЗВРШНОГ ВЕЋА
Сл. Пенезић, с.р.

Да је овај препис веран своме оригиналу, по службеној дужности тврди:

М.П.⁴⁴

НАЧЕЛНИК ОДЕЉЕЊА
В. Дмитрић, с.р.

[МИАЧ, Општински суд Горњи Милановац, К-26, Кс 193/56]

*

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У ЧАЧКУ
2 Рех. бр. 71/13
11.02.2014. године
Чачак

МЕЂУОПШТИНСКИ ИСТОРИЈСКИ
АРХИВ ЧАЧАК

Ул. Господар Јованова бр. 2

Пред овим судом у току је поступак рехабилитације сада пок. Тихомира Величковића, бившег из Мрчајеваца, поднет од стране Петра Величковића из Гуче.

44 Печат: Народна Република Србија – Извршно веће.

Потребно је да нам доставите извештај о томе да ли поседујете податке да ли је вођен било какав поступак и да ли је донета пресуда за сада пок. Тихомира Величковића, рођеног 13.02.1918. године од оца Милорада, осуђен пресудом Среског суда у Горњем Милановцу КС. бр. 193/56 од 02.07.1956. године.

Тражено доставите најкасније до **15.04.2014.г.**

Захваљујемо на сарадњи.

С поштовањем,

М.П.⁴⁵

Судија,
Гордана Тошић, с.р.

[МИАЧ, Уверења 2014, 04-234]

*

Међуопштински историјски архив у Чачку

Archives Intercommunales Historiques de Čačak

Господар Јованова 2, 32 000 Чачак, тел. (032) 222-729, тел.факс (032) 342-860
e-mail : arhivcacak@open.telekom.rs; www.arhivcacak.org.rs

Број: 04 - 234

Датум: 13. фебруар 2014. год.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У ЧАЧКУ
за судију
Гордана Тошић

Поштована,

На основу Вашег захтева 2 Рех.бр. 71/13 од 11. фебруара 2014. године са роком доставе до 15. априла 2014. обавештавамо Вас о следећем:

Достављамо Вам предмет бившег Среског суда у Горњем Милановцу Кс 193/56 од 2. јула 1956. на основу које је осуђен свештеник Тихомир Величковић. У предмету се налази још и пресуда Окружног суда у Чачку Кж 499/56 и решење Извршног већа НР Србије бр. 12458 од 5. новембра 1957.

Напомињемо да је МИАЧ грађу бившег Општинског суда у Г. Милановцу (грађа 1946-1972) преузео 2006. године у сређеном стању. Уколико је било још докумената/списа у оквиру предмета Кс 193/56 они су шкартирани/

⁴⁵ Печат: РЕПУБЛИКА СРБИЈА – ВИШИ СУД У ЧАЧКУ XI.

излучени од стране радника бившег Општинског суда у Горњем Милановцу пре предавања Архиву Чачак (МИАЧ).

Поред ове пресуде пронашли смо и податак, боље рећи медијску хајку, на свештеника Тихомира Велиčkовића у локалном листу Чачански глас (бр.27, 11. јул 1956, страна 4) под насловом „Курјак у јагњећој кожи“.

Да бисмо утврдили да ли је вођен још неки поступак против Т. Велиčkовића потребни су нам подробнији подаци (година суђења, који суд и број пресуде).⁴⁶

С поштовањем,

Горан Давидовић, с.р.
историчар-виши архивист

[МИАЧ, Уверења 2014, 04-234]

Резиме

Пројекцијом пожељне културе сећања, политички и идеолошки непожељни садржаји прошлости потискивани су из историје и свести савременика након 1945. године. Главни креатор, агитатор и чувар званичног и јединог важећег сећања била је организација бораца Народно-ослободилачког рата. Брисање сећања и утицање на свест савременика у пракси највише се испољавало кроз многобројне манифестације и обележавања нових државних празника, давања имена улицама, школама и предузећима по палим борцима, и посебно подизањем бројних јавних споменика. У чачанском крају било је покривено готово свако место где се одиграло страдање или најмањи сукоб партизана са њиховим противницима из Другог светског и грађанског рата. Упркос веровању да су у смрти сви људи једнаки, споменици НОР-а доказују да су и у смрти „неки једнакији од других“. За одређивање вредности и значаја спомен-обележја за нову власт је свакако је био важан и елемент „да ли натпис на споменику одговара историјској истини.“

У подизању споменика и комеморацијама палим борцима НОР-а улога свештенства СПЦ је била ограничена од стране режима. Али утицај цркве је био и даље јак, нарочито на сеоском подручју. Између два светска рата управо је на сеоском

46 Године 1971. судија за прекршаје Општинског суда у Горњем Милановцу осудио је владика жичког Василија (Костића) на 30 дана затвора и свештенике Тихомира Велиčkовића и Радишу Драшовића новчаном казном од 500 динара због говора на црквеном збору у селу Брезни 3. октобра 1971. за време освећења обновљене цркве. Пред око две хиљаде верника у беседи коју је том приликом одржао владика Василије критиковао је тадашњи систем школовања, образовања и васпитања младих и предлагао за државну химну садашњу химну Републике Србије, Боже правде. Свештеник Тихомир Велиčkовић је том приликом одржао говор којим је позвао окупљене да не забораве своју веру и ништа што је српско, а што је тадашњи Суд сматрао подстицањем великосрпства. Свештеник Радиша Драшовић је том приликом говорио да је једино Црква духовни спас Срба и апеловао на присутне да послушају речи омиљеног Владике и осталих беседника на скупу. Оптужени су рехабилитовани 38 година касније одлуком Вишег суда у Чачку Рех.бр. 6/08 од 26. новембра 2009. године (МИАЧ, Таковске новине, број 166, Горњи Милановац, 21. октобар 1971, 2; Виши суд Чачак, Рех.бр. 6/08; доступно на <https://radiosvetigora.wordpress.com/2014/01.23/>).

подручју народ заједно са свештенством и црквом свој дуг и успомену према својим мртвим и погинулим прецима у Балканским и Првом светском рату уградио у бројним спомен-плочама које су своје место нашле управо у храмовима СПЦ. Због тога није било необично када су становници села Брезне (општина Горњи Милановац) и свештеник Тихомир Величковић децембра 1955. одлучили да подигну спомен-плочу са именима погинулих у ратовима, која би своје место нашла у храму Св. Димитрија у Брезни. Спомен плоча је завршена и постављена у цркви Св. Димитрија у Брезни 10. марта 1956, али је убрзо уклоњена и разбијена.

Водећи се намером да су у смрти сви једнаки и да „вера нераздваја људе без обзира ко је где погинуо“, дело свештеника Тихомира Величковића изазвало је жестоку реакцију бораца и родитеља погинулих бораца НОР-а. Цео случај је епилог добио на суду, осудом свештеника Тихомира Величковића на 20 месеци лишења слободе. Разлог је био у хронологији и редоследу посвете и посебно именима погинулих на спомен-плочи, што није одговарало „историјској истини“ и званичној хронологији рата комунистичке Југославије.

Подизање спомен плоче у селу Брезни је пример политичке репресије и конфронтације са тада званичним сећањем на рат. У току 2013. поднет је предлог за рехабилитацију свештеника Тихомира Величковића Вишем суду у Чачку. Процес и даље траје. У току процеса Међуопштински историјски архив у Чачку је Вишем суду у Чачку доставио тражена документа. На жалост сачувана су само четири документа, јер су остали списи из предмета уништени/излучени у Општинском суду Горњи Милановац пре предаје надлежном архиву. Непознавањем и занемаривањем историјских чињеница, уништена је вредна историјска грађа која је сведочила о једном времену и примеру политичке репресије.

GORAN DAVIDOVIĆ

“THE SINNER IN A ROBE” THE CASE OF THE PRIEST TIHOMIR VELIČKOVIĆ

Summary

Using a projection of a preferable memory culture, politically and ideologically undesirable contents of the past were pushed back from history and contemporaries' consciousness after 1945. The main creator, agitator and guard of the official and only legal memory was the organization of the combatants of the National Liberation War (NLW). Memory erasure and influence on the consciousness of the contemporaries, in practice, were mostly expressed through numerous manifestations and celebrations of new state holidays, giving names to streets, schools and firms after soldiers killed in action, and especially by erecting a large number of public monuments. In the area of Čačak, almost each place was covered where a battle or a minor clash of Partisans with their opponents occurred. Despite the belief that all people are the same in death, the monuments of the NLW prove that even in death “some people are more same than others”. The new government considered that another element was also very important for defining the value and significance of a memorial monument “whether an inscription suits historical truth.”

In the erection of monuments and commemorations for the soldiers killed in action of the NLW, the role of the clergy of the Serbian Orthodox Church (SOC) was limited by

the regime. But the influence of the Church was still strong, especially in the rural area. Between the two world wars, it was just in the rural area where people together with the clergy and the Church built their debt and memory to the dead and killed forefathers in the Balkan and First World War into numerous commemorative plaques, which found their place just in the temples of the SOC. That's why it wasn't unusual when in December 1956, the inhabitants of the village Brezna (Municipality of Gornji Milanovac) and the priest Tihomir Veličković decided to erect a commemorative plaque with the names of the killed in the wars, which was supposed to find its place in the temple of St. Dimitrije in Brezna. The commemorative plaque was finished and placed in the Church of St. Dimitrije in Brezna on 10 March 1956, but it was removed and broken shortly after.

With the idea that in death all are the same and that "religion doesn't separate people no matter where they were killed", the act of the priest Tihomir Veličković provoked a sharp reaction of the combatants and the parents of the killed combatants in the NLW. The whole case was brought to court. The priest Tihomir Veličković was sentenced to a twenty-month prison term. The reason for this was in the chronology of the dedication and the names of the killed on the commemorative plaque, which didn't suit "historical truth" and the official chronology of the war of the communist Yugoslavia.

Erecting the commemorative plaque in the village of Brezna is an example of political repression and confrontation with the then official memory of the war. In the course of 2013, the proposal for rehabilitation of the priest Tihomir Veličković was submitted to the Superior Court in Čačak. The trial is still on. During the trial the Regional Archives in Čačak delivered the demanded documents. Unfortunately, only four documents were saved because all the others from the case had been destroyed in the Municipal Court in Gornji Milanovac before they were delivered to the authorized archives. Because of the ignorance and neglect of historical facts, valuable historical documents, which testified about a period of time and an example of political repression, were destroyed.

Др ИЛИЈА В. ПОПОВИЋ
Др СВЕТИСЛАВ Љ. МАРКОВИЋ

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА ЧАЧАНСКИХ АМАТЕРА ОРГАНИЗОВАНИХ У КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА ДРУШТВА¹

АПСТРАКТ: Аmaterско културно-уметничко стваралаштво на територији општине Чачак има дубоке корене, јер се оно развијало захваљујући, пре свега, просветним радницима, ђацима и студентима. У документима се могу наћи подаци да су се, не само у граду, већ и по селима одржавале приредбе на којима су ученици и омладина, уз сарадњу просветних радника изводили програме, где је било фолклора, рецитација и глуме. Најдужу традицију аматерског културно-уметничког стваралаштва на територији општине Чачак имају културно-уметничка друштва „Абрашевић“ и „Дуле Милосављевић“, која раде без прекида. Поред њих, пре Другог светског рата повремено су радила и културно-уметничка друштва у Мрчајевцима и Бресници. Остала КУД-а су формирана, углавном, после 1970. године и радила су до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, 1991. године.

Наступе на међународној сцени са територије општине Чачак започиње Железничко културно-уметничко друштво „Дуле Милосављевић“ већ у седмој деценији 20. века. Остала културно-уметничка друштва ће своја гостовања у иностранству започети после 1980. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аматери, културно-уметничка друштва, међународна сарадња, Савез аматера.

Дошавши на идеју да формирају Савез аматера општине Чачак, аматери – ентузијастички су успели да обједине културно-уметнички аматеризам на подручју чачанске општине. Савез је својом активношћу радио на развијању и координирању рада на подручју града и села преко одговарајућих културно-уметничких друштава, секција и других облика организованог рада у аматеризму.

Оснивачка скупштина Савеза аматера општине Чачак одржана је 10. децембра 1975. године. На Оснивачкој скупштини Споразум је потписало 10 аматерских удружења и то: Самоуправна интересна заједница културе Чачак,

¹ Рад је написан на основу архивске грађе МИАЧ - а, фонда Савеза аматера општине Чачак од оснивања 1975. до 1990. године и то: К-9 Међународна сарадња културно-уметничких друштава 1980-1991.

КУД „Рошци“ (није заживело), ЖКУД „Дуле Милосављевић“ – Чачак², КУД „Абрашевић“ – Чачак³, „ЦЕР“ – Чачак, „Радиша Поштић“ – Мрчајевци,⁴ Дом културе Чачак, КУД „Остра“ из Остре (није заживело), КУД „Надежда Симовић“ – Мојсиње и Културно-просветна заједница Рома из Чачка.

Савезу аматера приступила су и остала културно-уметничка друштва и секције ради координације рада и пружања стручне и финансијске помоћи. Преко Савеза аматера и општине Чачак, културно-уметничка друштва су реализовала финансијски план за текућу годину, добијала стручну помоћ у руковођењу (уметнички руководиоцац – кореограф), планирању наступа у локалној средини и региону, као и на републичком нивоу и приликом међународних наступа.

За одлазак неког културно-уметничког друштва у иностранство требало је испунити неколико захтева. У првом реду био је неопходан позив из иностранства од културно-уметничког друштва или Клуба Југословена. Затим следи провера преко Конзулата те земље. Потом је требало прибавити сагласност ондашњих друштвено-политичких структура општине. Онда би Савез аматера формирао стручну комисију која посматра програм културно-уметничког друштва и даје оцену да ли може да представља општину и земљу. Затим се прибавља сагласност Социјалистичког савеза радног народа општине Чачак, па се тражи одобрење Општинског комитета Савеза комуниста Југославије и добија мишљење СУП-а Чачак. Све друштвено-политичке организације су, на основу дописа конзулата из земље у којој се гостује, сагледале оправданост гостовања. То је подразумевало и мишљење стручне комисије Савеза аматера општине Чачак у вези квалитета програма са којим ће се наступати на гостовању у иностранству. Водило се рачуна да на гостовања у иностранство код наших исељеника путују КУД-ва која ће програмом дочарати дух домовине, односно југословенства. Када сви напред именовани дају сагласност онда се приступа реализацији путовања, уз обезбеђена финансијска средства. У већини случајева ова гостовања су била знатно потпомогнута од стране наших радника из иностранства преко клубова и секција. Према извештајима Савеза аматера општине Чачак, није се десило да неко културно-уметничко друштво није оправдало поверење које му је указано одласком на турнеју у другу земљу.

2 На предлог чачанских железничара 1934. године формирано је Железничко културно-уметничко друштво које 1955. године добија назив ЖКУД „Дуле Милосављевић“, по чиновнику који је страдао у НОБ (1942). (КУД „Дуле Милосављевић“ Чачак 1947-1977. *изг.* (без имена аутора), Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Завичајни фонд бр. 3924, 3.)

3 КУД „Абрашевић“ основан је 1905.

4 У Мрчајевцима су борци, повратници са Солунског фронта, формирали певачко друштво 1918. године. Оно је до 1923. радило као „Соколска чета“, да би исте године било основано Културно-уметничко друштво „Абрашевић“ у Мрчајевцима. Друштво је обновљено 1948. године под називом КУД „Радиша Поштић“. (Према подацима из приватне архиве Милорада Јевђовића.)

ЖКУД „Дуле Милосављевић“⁵ из Чачка је међу првима изашло на међународну сцену.⁶ Године 1965. фолклорна секција ЖКУД је представљала Југославију на Европском фестивалу железничара који је одржан у Данској (Aarhus), где су заузели прво место. Затим следе гостовања у Француској. У 1968. години ЖКУД гостује у Финској, где наступа у Хелсинкију, Олихи и Купију. Године 1973. ЖКУД наступом фолклорне секције, поново осваја прво место на Фестивалу железничара Европе, овог пута у француском граду Сенту. У више наврата, Друштво је давало концерте у Паризу, Бриселу, Лијежу и другим градовима Западне Европе. У 1990. години ЖКУД је гостовало у Греноблу (Француска). Запажени су наступи на 10. Међународном фестивалу фолклора „Лерон“ у Водњану (Хрватска), где је „Желе“ освојио прво место у августу 2010. године. Величанствен концерт одржан је у Лабину, о чему је писала и њихова штампа. Уследио је позив за бројна гостовања и на другим фестивалима, као што су „Дани српске културе“ у Истри.⁷

КУД „Абрашевић“⁸ Чачак своје прво међународно гостовање имало је 1980. године наступом у Аустрији, поводом три и по деценије победе над фашизмом и ослобођења заточеника злогласног логора у Матхаузену. Уследили су посете Бирнштату (Немачка, 1982), Кутну (Пољска, 1984). У 1986. години гостовали су у: Француској и Шпанији. Наредних година наступају у Шпанији (1988), Пољској (1990), Украјини (1994), Португалу (1996). Гостовали су и у САД, од 27. јула до 18. августа 1997, од Атлантског до Тихог океана. Године 1998. следи гостовање у Бразилу - земљи фламенга. И следећих година КУД „Абрашевић“ ниже гостовања у европским и ваневропским земљама, где су успостављена пријатељства са својим домаћинима. Између осталих наступали су у: Чешкој (2000), Мађарској (2000), Бугарској (2000), Италији (2001), Грчкој (2002), Македонији (2002), Немачкој (2003), Пољској (2004).⁹

КУД „ФРА“¹⁰ Чачак у 1980. години учествовало је на Европском такмичењу радничких кајакшких клубова. Ово је било друго гостовање у Италији, где су наступали у Kanova di Ramizetu, Vetu d Enco, Vitaminozeeu, Vedetu и Kano d Epsi. У оквиру међународне размене програма у 1987. години КУД „ФРА“ је учествовало у Турској на Међународном фестивалу фолклора у Истанбулу и у Пољској. У 1988. години учествовали су на Балканском фестивалу фолклора

5 Душан Дуле Милосављевић (1914, Краљево – јун 1942, Мратиње, Црна Гора), чиновник, живео и радио у Чачку, члан КПЈ, заменик политичког комесара железничке станице у Чачку, па борац Друге пролетерске бригаде. Преминуо од последица рањавања у борби против непријатеља.

6 КУД „Дуле Милосављевић“ Чачак 1947-1977.

7 За културно-уметничка друштва „Абрашевић“ и „Дуле Милосављевић“, која имају значајну међународну сарадњу, нећемо набрајати сва гостовања, јер је велики број наступа које су остварили у иностранству.

8 Коста Абрашевић (29. 5. 1879, Охрид – 20. 1. 1898, Шабац), српски песник, новинар и преводилац.

9 Р. М. Маринковић, З. Маринковић: *Чачански „Абрашевић“ 1905-2005*, Чачак 2005.

10 Фабрика резног алата.

„Мармараф фестивал“ у Истанбулу. Гостовали су у Немачкој и Пољској у оквиру међуфабричке сарадње. Године 1990. гостовали су на Међународном фестивалу у Истанбулу (Турска). У оквиру међународне сарадње КУД „ФРА“ организује Међународни фестивал „Са Овчара и Каблара“ у Чачку, на коме наступају и друштва из Бугарске, Пољске, Босне и Херцеговине (Требиње).

КУД „Богољуб Марић - Коле“¹¹ – Жаочани, 1980. године, угостило је културно-уметничка друштва наших исељеника „Његош“ из САД, „Братство“ из Аустралије и друштво аматера из Канаде. Они су у Жаочанима извели концерт за исељенике који су били у посети домовини. Ово културно-уметничко друштво под новим именом (КУД „Жика Живановић“) учествовало је на Међународном фестивалу дечјег фолклора у Грчкој (1999. године), где је освојило прво место са кореографијом изворних корака „Чачански мотиви“. У 2000. години уследило је гостовање у Аустрији, где је домаћин била Српска заједница из Беча. На други дан Ђурђевдана (7. маја 2004) гостују у општини Братунац (Република Српска), заједно са КУД „Шумадија“ из Милићеваца и младим трубачким оркестром из Коштунића, где су у спортској хали одржали концерт.

КУД „Милисав Петровић“¹² Парменац је 1981. године имало наступ у Клубу Југословена „Братство-јединство“ у Ниртингену (Немачка). Гостовање, код истог клуба, било је и 1983. године. Међународна сарадња у 1984. и 1985. години настављена је са Клубом Југословена из Ниртингена, где су одржани концерти у Ројтлингену (Немачка). Гостовање је било и 1989. године у Ниртингену.

КУД „Нада Симовић“ Мојсиње је прву међународну сарадњу остварило 1983. године, када је гостовало у Грчкој на Међународној смотри фолклора у граду Катерини. Године 1986, у јулу, гостовали су у Клубу Југословена „8. март“ у Декендорфу у Немачкој. У 1987. и 1988. години организовали су узвратну посету „Капели“ из Wjakendorfa (Аустрија). Гостовали су и у Колушком код Лођа (Пољска). Године 1990. гостовали су у Холандији у граду Утрехту, уз посредовање суграђанке Милене Вуксановић, која је тада тамо живела. Гостовали су и у Бугарској, у Ђустендилу.

КУД „Партизан“ Чачак у оквиру прославе новембарских празника у Берхаузену и Штутгарту, 26. и 27. новембра 1983. године, гостовао је у Клубу Југословена као гост фудбалског клуба „Војводина“. У 1985. године гостовали су у Клубу „Владимир Назор“ у Лудвигсбургу (СР Немачка). Године 1988. настаљена је сарадња са клубовима Југословена „Владимир Назор“ из Лудвигсбурга, „Металац“ из Штудгарта и „Војводина“ из Берхаузена. У 1989. години настављају се гостовања у СР Немачкој код КУД „Владимир Назор“, „Војводина“, и Клуба Југословена у Штутгарту. Гостовали су и у Кракову

11 Богољуб Марић Коле (1909, Жаочани – 26. 12. 1941, Чачак), земљорадник, борац Трнавског партизанског батаљона, стрељан код Војнотехничког завода=ВТЗ.

12 Милисав Петровић (1918, Парменц – 22. 12. 1941, Чачак), учитељ, борац Драгачевског партизанског батаљона, стрељан код ВТЗ.

(Пољска) и Братислави (Чехословачка). У 1990. години имали су последње гостовање у Клубу „Владимир Назор“ из Лудвигсбурга.

КУД „ЦЕР“¹³ Чачак је у 1985. години гостовало за 29. новембар у југословенском Клубу „Младост“ у Osfidlendu - СР Немачка. У 1989. години, за 29. новембар, настављена је сарадња са Заједницом клубова Југословена Baden-Vitenberg (СР Немачка). Поред гостовања у СР Немачкој, незаборавна су гостовања у НР Пољској.

КУД „Слобода“ Чачак у 1987. години одржало је два концерта у Немачкој и то: Нови Улм и Саулгау. У 1989. години у оквиру сталне сарадње гостовали су за 8. март и 29. новембар у клубу наших радника, чији је оснивач „Слобода“ у Гигену, Улму, Саулгау и Ридлингену (СР Немачка).

КУД „ФОЧ-Лугови“¹⁴ Чачак гостовало је 1989. године у Дому културе „Сокот“ у Пољској, а 1990. године у Скавини (Пољска).¹⁵

КУД „Прељина“ из Прељине у 1990. години гостовало је два пута у Пољској на „Краковском лету“ у Катовицама, као гост „Академије за физичку културу“. Имало је веома успешних наступа на фестивалима у Кракову (Пољска), Бугарској, Немачкој, Темишвару (Румунији).

КУД „Милија Ђусловић“¹⁶ Прислоница, на основу Самоуправног споразума склопљеног 1988. године са Домом културе Биелско Биела (Пољска), вршило је размену програма и гостовања сваке године (споразум на пет година). У 1990. години КУД је два пута гостовало у иностранству: на Фестивалу „ПЗКО '90“ у Хавижови (Чехословачка) и на „Краковском лету“ у Кракову и другим градовима Пољске.

КУД „Танаско Рајић“¹⁷ Љубић имало је наступе у: Бугарској, Пољској, Турској, Немачкој, Русији. После 1991. године наступају у Теслићу (Република Српска), где освајају прво место на Свесрпском Сабору.

КУД „Радиша Поштић“¹⁸ Мрчајевци у септембру 1998. године имало је седмодневну турнеју у Грчку, где су учествовали на туристичкој манифестацији у Катерини са три концерта.

13 Централна електро-радионица.

14 Фабрика опруга Чачак, налазила се у Месној заједници Лугови.

15 Међународну сарадњу нису остварила следећа културно-уметничка друштва: „Радојка Филиповић“ Пријевор, „Литопапир“ Чачак, „Симо Урошевић“ Доња Трепча, „Студент“ Чачак, „Раде Станковић“ Бресница, „Ракова“ из Ракове, „Хаџи Продан Глигоријевић“ Трнава, „Исидор Пауновић“ Миоковци, „Ратко Митровић“ Чачак, „ОШ Ратко Митровић“ Чачак.

16 Милија Ђусловић (1912, Прислоница – 2. 11. 1941, Дракчићи код Ваљева), учитељ, резервни поручник Краљевске војске, командир Прве чачанске чете Чачанског НОП одреда, погинуо у борби против Немаца.

17 Танаско (Атанаско) Рајић (31. 1. (11. 2) 1754, Страгари – 6. 6. 1815, Љубић), устаник, Карађорђевог барјактар устаничке Србије, јунак најважније битке Другог српског устанка, на Љубићу.

18 Радиша Поштић (1913, Мрчајевци – 5. 3. 1943, Остра), инжењер шумарства, члан КПЈ, један од организатора устанка у љубићком крају, погинуо као заменик команданта Чачанског НОП одреда и секретар Среског комитета КПЈ за срез љубићки у борби против четника.

КУД „Бамби“ Чачак у 2002. години наступало је Италији у организацији италијанске организације „Саградимо будућност“ у Венецији, Тревизу и другим градовима, у њиховим школама, спортским центрима и домовима културе.

КУД „Српски јелек“ Чачак имало је наступе у Источном Сарајеву (БиХ) и Херцег Новом (Црна Гора).

КУД „Миодраг Никшић“¹⁹ (од 1997. „Шумадија“) Милићевци имало је наступе у Републици Српској у Братунцу (2004). Са културно-уметничким друштвом из Рогатице имало је сарадњу и размену програма-наступа.

КУД „Витомир Јовановић - Курсула“²⁰ Горичани имало је, 1984. године, позив од Белгијске телевизије да гостује у Белгији, Немачкој и Француској, али гостовање није реализовано због финансијских проблема.

*

ИЗВЕШТАЈ О ГОСТОВАЊУ КУД РО „ПАРТИЗАН“ У ШТУТГАРТУ - СР НЕМАЧКА 26-27. НОВЕМБРА 1983. ГОДИНЕ²¹

КУД РО „Партизан“ гостовао је за новембарске празнике у Bernhauzenu код Stuttgarta (СР Немачка) на позив ФК „Војводина“ поводом прославе Дана Републике и дана оснивања ФК „Војводина“.

Програмом гостовања била су предвиђена два концерта. Међутим, одржали смо само један концерт (26. новембра) и учествовали на другарској вечери (27. новембра) у просторијама клуба нашег домаћина.

Концерт за клуб Југословена „Војводина“ одржан је у спортској хали (rundes hala) у Bernhauzenu. Концерт је успешно почео и завршио се заједничким колом уз песму „Југославијо“. Задњу игру из званичног дела програма публика је неколико пута враћала на сцену. Цео програм је сниман и видео касету ћемо добити за нову годину.

Концерту су присуствовали конзул Ивковић и градоначелник града Герд Хертухаубер (Gerd Hertuhauber). Посебно задовољан концертом је био конзул Ивковић. После концерта наш оркестар је свирао игранку тако да се играло и певало до касно у ноћ. Концерт је посматрало негде око 400 посетилаца. Наши домаћини су очекивали и већу посету из осталих клубова у околини Штутгарта. Међутим, она је изостала због тога што су суботу (26. 11) искористили и остали клубови да доведу певаче или КУД-ове. Код клуба „Слога“ било је КУД „Веселин Маслеша“, а код клуба „Братство-јединство“ КУД из Вараждина.

19 Миодраг Никшић (1924, Љубић – 16. 12. 1941, Зеоке), ученик учитељске школе, борац Љубићког партизанског батаљона, погинуо у борби против непријатеља.

20 Витомир Јовановић - Курсула (1927, Горичани – децембар 1944, Љутовница), земљорадник, борац Трнавског партизанског батаљона, погинуо у борби против четника.

21 Извештаје са гостовања у иностранству културно-уметничка друштва достављала су Савезу аматера.

Концерт код клуба „Металац“ није одржан због отказа резервације клубу „Металац“. Слободан дан је искоришћен за обилазак и упознавање са историјом града. Једно поподне било је посвећено и Музеју ауто-индустрије - фирми Мерцедес.

Другарско вече одржано 27. новембра протекло је уз песму и игру као и дељењу поклона клубу „Војводина“ и граду Штутгарту. Клуб „Војводина“ нашем КУД-у у знак захвалности за гостовање доделио је захвалницу као и два скромна поклона у знак сећања на заједничко дружење.

Растали смо се од својих домаћина 28. 11. 1983. године уз договор да се видимо у Југославији следеће године. Чланови клуба „Војводина“ били су одушевљени нама а ми презадовољни њима.

Председник КУД „Партизан“
Драгован Кривокућа

Списак учесника за Штутгарт

1. Кривокућа Драгован	21. Јовановић Бранка
2. Спасовић Милован	22. Чпајак Новка
3. Чпајак Верољуб	23. Капларавић Славица
4. Шиљковић Радомир	24. Мартиновић Љиљана
5. Кнежевић Миљан	25. Мојићевић Олга
6. Станковић Милош	26. Глишић Данијела
7. Бојовић Милорад	27. Чумић Весна
8. Давидовић Слободан	28. Милошевић Милена
9. Јованчевић Драган	29. Савовић Слађана
10. Јелић Зоран	30. Савић Весна
11. Тодосијевић Зоран	31. Ђоковић Весна
12. Савковић Славо	32. Јоровић Раде
13. Мартиновић Вељо	33. Вулишић Милан
14. Богдановић Слободан	34. Митровић Ацо
15. Јојић Зоран	35. Митић Зоран
16. Јојић Драган	36. Мојићевић Зоран
17. Јовановић Соња	37. Радојевић Драган
18. Чкоњевић Љубинка	38. Дуканац Љубодраг
19. Симић Ана	39. Гавриловић Драгиша
20. Казић Наташа	40. Словић Слободан

21. 11. 1983. године

О истом гостовању сачуван је и гојис домаћина из Немачке:

САВЕЗ АМАТЕРА ЧАЧАК

Поштоване другарице и другови!

Овим желимо изразити жељу и нашу велику захвалност на гостовању вашег КУД-а „Партизан“ са пратњом другова: Спасовић Милованом и Кривокућа Драгованом.

Ове посете нашим клубовима радника на привременом раду у иностранству значе огроман допринос друштвено-корисном збижавању наших људи у овој средини. Организованост наших људи у клубовима и друштвима овде је под веома сложеним условима па онда можете бити сигурни да овим посетама чините велики допринос заједничким акцијама целог нашег друштва.

Фолклор, оркестар и њихови чланови, омладинци и цела пратња пружили су максимум труда да су се током целог гостовања залагали за пуни успех ваше акције о којој ће се у нашим клубовима овде још дуго-дуго времена дискутовати.

Можете се поносити са Вашом омладином, што други баш и не би могли да учине, дивне су то девојке и младићи, једна сложна и уиграна скупина пред којом предстоји дивна будућност и данас се прича у нашем клубу о њиховом лепом понашању приликом боравка овде у нашој средини.

Први концерт је одржан 26. новембра пред око 300 Југословена, привремено запослених у овој околини Bernhauseна.

Други концерт је такође одржан код клуба Војводине у просторијама клуба, такође је била препуна сала.

Разговори обављени између наша два клуба протелки су у пријатељској атмосфери, а било је речи да ова ваша посета буде традиционална на релацији Бернхаузен (Bernhausen) – Чачак. Ваша делегација у саставу Спасовић – Кривокућа имала је прилике да дуже време разговара са конзулом Ивковић Стојадином и да измењају мишљења о нашој даљој сарадњи. Ових дана смо обавили доста контаката са овдашњим општинским руководиоцима који су поново сагласно потврдили истакнуту неопходност ових сусрета на релацији Bernhausen – Чачак, и замолили нас да вам пренесемо пуно поздрава од њих.

На крају вас молимо да нашу захвалност пренесете свим учесницима делегације и КУД-а „Партизан“ те се надамо да ће ова традиционална размена наставити и у будуће.

Верујемо такође да ће организовање ових наших посета подржати и наш генерални конзулат СФР Југославије у Штутгарту што је то и до сада чинио.

Bernhausen 07. 12. 1983. године

Председник клуба
Чедомир Ђуђуз

*

Извештај истој друштва са гостовања организованој две године касније:

САВЕЗУ АМАТЕРА ОПШТИНЕ ЧАЧАК

Предмет: Извештај са гостовања КУД-а „Партизан“ у СР Немачкој клубу Југословена „Владимир Назор“ из Ludwigsburga

Вишегодишња сарадња општинске конференције ССО Чачак и клуба Југословена „Владимир Назор“ из Ludwigsburga настављања је 15. новембра посетом нашег КУД-а.

Чланови клуба „Владимир Назор“ примили су нас топло и срдечно у својим просторијама 15. новембра 1985. године после подне. После топлих речи добродошлице од страна председника Кадић Рама упознавање и организације смештаја имали смо другарско вече које је уз песму и игру трајало касно у ноћ.

Дана 16. 11. 1985. године одржали смо концерт у једној спортској хали у Ludwigsburgu. Присутне (800-1000) посетиоце успели смо да са програмом који смо припремили одушевимо а и сами будемо одушевљени пријемом и овацијама које смо добили за успешан наступ. Били смо врло поносни и задовољни што смо те вечери нашим земљацима успели да песмом и игром наших народа и народности приближимо Југославију и то поводом „29. новембра“ Дана Републике.

Концерту су присуствовали испред Конзулата Штутгарт конзул Шиме Гондић, председник општинског синдикалног већа Чачак Тешић Милош, општинске конференције ССО Чачак Грбић Мирослав, испред РО „Партизан“ директор радне заједнице Спасовић Милован, председници других клубова Југословена из регије Штутгарт.

Пре почетка концерта а поводом Дана Републике говорио је председник клуба Кадић Рама а присутне су поздравили конзул Шиме Ганцић и Милош Тешић председник општинског синдикалног већа Чачак.

После званичног дела програма, програм је настављен песмом, игром и плесом до 2 часа после поноћи.

Наредни дан (недеља) искоришћен је за одмор и разгледање града. После другарске вечери и за ове прилике тешког растанка пут Чачка смо кренули око 21 час.

Наша је оцена да смо наш задатак у потпуности испунили и тиме оправдали поверење које нам је указано. Надамо се да ће се о нашем гостовању још чути обзиром да су на концерту били присутни и дописници наших дневних и недељних листова.

27. новембра 1985. године

Председник КУД-а РО „Партизан“ Чачак

*

И за новчана средства, односно финансијску помоћ, културно-уметничка група су се обраћала Савезу аматера:

САВЕЗУ АМАТЕРА ОПШТИНЕ ЧАЧАК

Предмет: Захтев КУД-а „Милисав Петровић“ за новчану помоћ од 50.000 динара за покриће трошкова превоза до Хаџића.

Молимо вас да нам одобрите 50.000 динара на име трошкова превоза ансамбла КУД-а који треба да буде 24. фебруара 1984. године у посети месној заједници Хаџићи, поводом завршног дела братимљења. У питању је, практично, међурејубличка сарадња којој поклањамо одговарајућу пажњу у том смислу. То је и резултат братимљења месних заједница Парменца и Хаџића чији је први део обављен у Парменцу на Дан Републике 29. новембра 1983. године.

Ова месна заједница и КУД до сада сносили смо све трошкове нашег одласка у Хаџиће два пута и њиховог боравка за време братимљења. Овај завршни део братимљења МЗ Парменац – Хаџићи договорен је за 24. фебруар 1984. године у Хаџићима, што су потврдили посебним писмом.

Овај наш одлазак у Хаџиће је у програму за 1984. годину који смо и вама доставили због финансирања дела трошкова. Трошкови одласка и повратка чланова КУД-а били би, и то:

1. Превоз ансамбла аутобусом..... 40.000 динара
 2. Куповина пригодног поклона.... 10.000 динара
- Свега: 50.000 динара

Унапред захваљујемо на разумевању.

8. фебруара 1984. године

Председништво КУД „Милисав Петровић“
Парменац

*

Иностранци концерти наших културно-уметничких група били су изузетно посећени, о чему сведоче сачувани дојиси упућени Савезу аматера општине Чачак:

САВЕЗУ АМАТЕРА ЧАЧАК -ЗА ПРЕДСЕДНИШТВО-

На основу вашег дописа а у вези допуне Извештаја РКУД-а „ФРА“ извештавамо вас следеће:

Друштво је у 1983. години било на VI међународном Мармара Фестивалу фолклора у Истанбулу – Турска. У том периоду друштво је имало шест концерата од тога четири затвореног типа у палати „Кемал Ататурк“, где је било око 8.000 посетилаца.

Приликом првог концерта који су имали 3. 06. 1983. године нашој представи присуствовао је и Југословенски конзул у Истанбулу – Турска, друг Александар Веселиновић са члановима конзулата и члановима њихових породица. После одржаног концерта друг Веселиновић је провео у разговорима са члановима друштва око 1 час. Док је на следећим концертима био присутан неко од другова из конзулата.

Што се тиче концерта на отвореном пред палатом Гувернера Истанбула а на тргу Ататурк не можемо вам рећи колико је било присутних а то исто важи и за трг Слободе. Али по нашој грубој процени било је око 20.000 посетилаца.

Морамо посебно да истакнемо гостопримство организатора сусрета јер су представници друштва били на пријему код Гувернера Истанбула 4. 06. 1983. године а и код председника општине Истанбул 6. 03. 1983. године.

Такође Вас обавештавамо да је поводом овог фестивала радио Чачак имао свог представника који је припремио три емисије у вези горе наведеног фестивала и упознао јавност са успехом РКУД Фабрике резног алата – Чачак.

С другарским поздравом.

6. марта 1984. године

Председник Извршног одбора РКУД-а
Милан Петровић

*

Да би унапредео међународну сарадњу својих чланица, Савез аматера оштин Чачак формирао је Одбор за међународну сарадњу Савеза аматера. Како је организован рад Одбора најбоље се види из записника са седнице:

ЗАПИСНИК

СА I СЕДНИЦЕ ОДБОРА ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ САВЕЗА АМАТЕРА ЧАЧАК ОДРЖАНЕ 20. СЕПТЕМБРА 1984. ГОДИНЕ

Дневни ред:

1. Конституисање Одбора и избор председника.
2. Захтев Дома културе из Чачка за гостовање у Пољској.
3. Остала питања.

Састанак је проширен, јер поред чланова Одбора присуствују:
Драган Грујичић,²² секретар СИЗ културе,

²² Драгослав Драган Грујичић (25. 11. 1926, Ивањица – 14. 2. 2004, Чачак), друштвено-политички

Биљана Николић,²³ председник Скупштине Савеза,
Милијан Милошевић,²⁴ директор Дома културе у Чачку.

Чланови Одбора:

1. Арсен Секулић,²⁵
2. Драгован Кривокућа,²⁶
3. Милан Илић,
4. Предраг Перуничих,²⁷

Драгољуб Јовашевић²⁸ је позван и телефоном и рекао да ће доћи, али није дошао.

После разматрања захтева и осталих питања Одбор је предложио да Председништво усвоји следеће

З А К Љ У Ч К Е:

1. Да се уплати 100.000,00 динара Дому културе из Чачка, као помоћ за плаћање трошкова превоза у Пољску учесника гостовања у Кутном.
2. Да СИЗ културе рефундира Савезу наведени износ.
3. Да Председништво размотри захтев „Абрашевића“ за куповину ношње за ово гостовање.
4. Да чланови Одбора виде програм „Абрашевића“ на концерту који организује Дом културе и да реферишу на Председништву о квалитету програма.
5. Одбор је сагласан да белгијска телевизија сними програм КУД-ва „Витомир Јовановић“ у Горичанима, које се друштво пререгистровало, али са тачно

радник. Завршио Гимназију у Чачку, студирао права у Београду. Цео радни век провео у Чачку, радећи у „Житопромету“ и „Просвети“, био службеник градског синдиката, председник ССРП и секретар СИЗ културе у Чачку.

23 Биљана Николић (25. 7. 1933, Чачак – 13. 10. 1999, Чачак), библиотекар. Завршила Филолошки факултет у Београду (1961). Радила у Музичкој школи (наставник клавира и хармонике, 1962–1973) и Градској библиотеци (1973–1996) у Чачку. Формирала Завичајно одељење Градске библиотеке (1974). Аутор више каталога и библиографија.

24 Милијан Милошевић (16. 8. 1933, Рошци, Чачак – 2007, Чачак), дугогодишњи директор Дома културе у Чачку (до 1997, када је пензионисан). Пре тога радио у неколико основних школа, најдуже у Трнави, где је био и директор. Завршио Факултет драмских уметности у Београду.

25 Арсен Секулић (5. 2. 1934, Пожега), новинар *Чачанског гласа* (од 1966) и уредник *Радио Чачка*.

26 Драгован Кривокућа, радник Трговинског предузећа „Партизан“.

27 Предраг Перуничих (1935, Слатина код Чачка – 13. мај 1990, Чачак, сахрањен у Слатини), хоровађа. Основну школу и прогимназију завршио у Слатини, а Учитељску школу у Ужицу. Радио је у више места, оснивајући хорова, али је најдуже, петнаестак година, уздизао музичку културу Новог Пазара. У Чачку је основао два хора. О њему је написана књига: Љубомир Марковић: *Предраг*, .

28 Драгољуб Јовашевић (29. 7. 1920, Чачак – 26. 9. 1986, Београд, сахрањен у Чачку), диригент, музиколог, професор музике. Завршио је Учитељску школу у Ужицу, а Педагошку академију у Скопљу. Као учитељ радио у селу Градац на Голији, па потом био диригент, хоровађа и наставник Учитељске школе у Ужицу (1945–1951). У чачанско КУД „Абрашевић“ дошао 1951. Директор Музичке школе у Чачку био од 1965. до 1968. До пензионисања радио у ОШ „Ратко Митровић“. Написао преко 100 стручних радова, истраживао историјат музике у Чачку и компоновао бројне композиције. Добитник је Вукове награде.

утврђеним програмом који ће се снимати.

6. Да се сазове радна група, одмах, за питање дувачког оркестра и Живорада Петровића да заврши рад.

7. За председника одбора изабран је Арсен Секулић.

Записничар:

Војимир Маринковић²⁹

Председник Одбор за међународну сарадњу

Арсен Секулић

*

ЗАПИСНИК СА СЕДНИЦЕ ОДБОРА ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ САВЕЗА
АМАТЕРА ОПШТИНЕ ЧАЧАК

Одржане 21. фебруара 1985. године у 10 часова

Дневни ред:

1. Разматрање захтева КУД-ва „Витомир Јовановић“ из Горичана за гостовање у Белгији, Француској и Немачкој.

2. Разматрање захтева КУД-ва „Милисав Петровић“ из Парменца за гостовање у СР Немачкој.

3. Остала питања.

Присутни чланови Одбора: Арсен Секулић, Милан Илић, Предраг Перуничкић и Драгован Кривокућа.

Није се јавио Драгољуб Јовашевић.

После разматрања захтева и добијених сагласности, као и остале документације, као и излагања присутних представника КУД-ава:

1. Драгана Бежанића и Зорице Николић из Горичана и

2. Радољуба Перишића и Мишуле Петровића³⁰ из Парменца,

и чланова Одбора, Одбор је усвојио следеће:

ЗАКЉУЧКЕ

1. Предлаже се Председништву Савеза да да сагласност на гостовање КУД-ва „Витомир Јовановић“ у Белгију.

2. Да реши питање обезбеђења ношће за изворну групу КУД-ва „Витомир Јовановић“ за ово гостовање.

3. Да се Председништво договори са Надом Маринковић која је припремила

²⁹ Војимир – Војо Маринковић (1932, Модра Стена код Беле Паланке – 25. 4. 2013, Слатина), завршио гимназију у Нишу, апсолвирао медицину. Радио у Месној заједници Слатина, Савезу аматера и Културно-просветној заједници (секретар) у Чачку. Био је члан председништва Савеза аматера Србије и Културно-просветне заједнице Србије. Добитник је Златне значке КПЗ Србије.

³⁰ Милојко – Мишула Петровић (16. 9. 1946, Парменац, Чачак – 2. 7. 2013, Младеновац, сахрањен у Чачку), професионални музичар (хармоникаш), оснивач и власник музичко-издавачке куће „Звуци галаксије“ (1990), телевизијске станице „Галаксија 32“ (1993), радио станица у Гучи и Горњем Милановцу (1995). Завршио Вишу економску школу у Пећи. Погинуо у саобраћајној несрећи.

овај програм, да се дотера за гостовање у Белгији и реши спорне проблеме око стручног вођења.

1. Да се обавезе КУД-во „Витомир Јовановић“ да одговара за гостовање, дисциплину и понашање чланова у иностранству; то се односи и на Скупштину МЗ Горичани.

2. Да се прибави сагласност ОК ССРН, Комитета за међународну сарадњу Скупштине СР Србије и Конзулата СФРЈ.

3. Да комисија у саставу:

1. Арсен Секулић

2. Предраг Радмилац³¹

посети КУД-во „Милисав Петровић“ у Парменцу, оцени програм и да мишљење о истом.

Уколико је програм добар да Председништво да своју сагласност за гостовање КУД-ва „Милисав Петровић“ у СР Немачку за 8. март ове године.

4. Да Председништво одобри део средстава за трошкове пута КУД-ва у Немачку.

Записник водио
Војимир Маринковић

Председник одбора
Арсен Секулић

*

ЗАПИСНИК СА II СЕДНИЦЕ ОДБОРА ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ САВЕ-
ЗА АМАТЕРА ОПШТИНЕ ЧАЧАК
Одржане 6. новембра 1985. године

Дневни ред:

1. Захтев КУД-ва „Партизан“ и ОК ССО за гостовање у СР Немачкој.

2. Захтев КУД-ва „ЦЕР“ за гостовање у СР Немачкој.

Присутни:

1. Арсен Секулић,

2. Драгован Кривокућа и

3. Предраг Перуничкић

Пошто су разматрани захтеви и приспеле сагласности, као и на основу усменог излагања Д. Кривокуће, дискусије чланова Одбора донети су следећи

ЗАКЉУЧЦИ:

1. Предлаже се Представништву да одобри гостовање КУД-ва „Партизан“ у Ludwigsburku - СР Немачка 14. 11. 1985. године под условом:

А) Да Друштво достави сагласност ОК ССРН Чачак за ово гостовање;

31 Предраг Радмилац (26. 1. 1938, Брежђе код Ваљева – 2009, Чачак), наставник музике у гимназији и основним школама у Горњем Милановцу и Чачку и чачанској Основној музичкој школи, уредник музичког програма Радио Чачка (од 1969).

Б) Да се сазове Одбор за финансирање и предложи Председништву износ за трошкове превоза;

Ц) Да Предраг Перуничих погледа програм и да своје мишљење о квалитету програма; па уколико је позитиван онда да Председништво одобри гостовање.

2. Одобрава се гостовање КУД-ва „ЦЕР“ у Osvidlend-у за 29. новембар ове године, уз услов:

- Да доставе мишљење ОК ССРН,

- Да се види програм и да мишљење,

- Да Одбор за финансирање и Председништво предвиде средства за ово гостовање.

3. Да се КУД-вима упути допис да доставе мишљење, односно своје планове о међународној сарадњи и гостовању у иностранству у 1986. години.

Записничар
Војимир Маринковић

Председник одбора
Арсен Секулић

*

ЗАПИСНИК СЕДНИЦЕ ОДБОРА ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ САВЕЗА
АМАТЕРА ОПШТИНЕ ЧАЧАК
Одржане 18. новембра 1988. године

Дневни ред:

1. Разматрање захтева за међународна гостовања.

Присутни:

1. Биљана Николић;

2. Милан Илић;

3. Предраг Перуничих;

4. Драгован Кривокућа;

Велибор Кривокапић се није јавио ни оправдао изостанак.

После читања захтева и разгледања документације, као и сагласности у складу са Правилником, Одбор је предложио Председништву следеће

Закључке:

1. Одобрава се гостовање КУД-ва „Дуле Милосављевић“ у граду Волштину у НР Пољској 17. до 27. 06. 1988. године уз примедбу да је друштво нетачно навело у обрасцу РМС-1 и 2 да је учествовало на фестивалу, а то је у ствари размена програма. Због тек сада доспелог мишљења ОК ССРН, одбор је оценио гостовање, пошто је већ обављено.

2. Одбор изражава неслагање са начином гостовања КУД-ва „ФРА“ у Анталији - Турска, 24. 03. до 29. 03. 1988. године, јер је ишло на гостовање без сагласности и без икакве документације уз Захтев;

3. По захтеву КУД-ва „Абрашевић“ Одбор оцењује да је ово комерцијално гостовање у Шпанији од 16. 7. до 4. 8. 1988. године корисно за друштво и доприноси афирмацији културе југословенских народа у иностранству.

4. Одобрава се гостовање КУД-а „Милија Ђусловић“ из Прислонице у Бјелско Бијала - НР Пољска од 20. до 26. септембра 1988. године са примедбом да је касно стигло мишљење ОК ССРН, као и за претходно гостовање, а и да је време одласка било тако кратко да Одбор није имао времена да одлучује.

Истиче се да је Радован Маринковић, члан Председништва поднео писмени извештај о овом гостовању, јер је ишао са КУД-ом, уз примедбу да је дао јасну оцену о изведеном програму;

5. Даје се сагласност КУД-ву „ЦЕР“ да гостује у КЈР „Домовина“ у Плохингену у - СР Немачка за 29. новембар - Дан Републике.

Истиче се да је ово КУД-во доставило и мишљење Конзулата и сагласност ОК ССРН, као и да су организовали јавни наступ 25. 11. 1988. године у Дому културе Чачак, за који је поделио улазнице члановима Одбора ради оцене програма, што је за похвалу;

6. Даје се сагласност КУД-ву „Слобода“ за гостовање у клубовима Југословена у Улму, Салингену и Ридингену - СР Немачка од 1. 12. до 5. 12. 1988. године поводом прославе Дана Републике, уз напомену да треба да позову Одбор да види програм;

7. Даје се сагласност КУД-ву „Нада Симовић“ из Мојсиња за гостовање у НР Пољској у КУД-ву „Колушкованије“ у граду Колушка код Лођа 4. 12. 1988. године, под условом да позове Одбор да види програм;

8. Предлаже се Председништву да информише Скупштину о гостовању КУД-ова у иностранству и ко је испред Савеза и друштвено-политичких организација ишао са КУД-ма на гостовања у иностранство за последњих 3 године;

9. Да се укаже ОК ССРН на неопходност благовременог давања мишљења о гостовањима КУД-ова у иностранству, како би Одбор имао и процену политичке димензије гостовања друштава у иностранству.

Записничар:

Војимир Маринковић

Председник Одбора за међународну сарадњу

Савеза аматера општине Чачак

Биљана Николић

*

Поред међународне сарадње, великих значај придаван је међурејубличкој сарадњи аматерских културно-уметничких друштва у ондашњој Југославији. Даша је молба коју је КУД „Танаско Рајић“ из Љубића упутило Савезу аматера:

КУД „Танаско Рајић“ Љубић³²

³² Примљено 27. фебруара 1985. године.

САВЕЗ АМАТЕРА ЧАЧАК

Предмет: Молба.

Као што вам је познато да 15. и 16. марта испред Општинског црвеног крста долази КУД из Какња где смо ми као друштво одређени да им будемо домаћини. Потребна нам је помоћ и то:

1. Да нам за 16. 03. 1985. год. одобрите селу Дома културе ради извођења програма. Почетак програма предвиђен је за 17 часова.

2. Да нам одобрите средства за узвратну посету 6, 7. и 8. априла у Какњу где би изводили програм у оквиру прославе дана рудара у Какњу, а то су средства за аутобус у износу од 70.000,00 динара колико нам тражи „Аутопревоз“ Чачак.

3. Да нам се у што краћем року одобре средства за куповину ношње за врањанске игре. Понуду за израду праве врањанске ношње за мало и велико Врање добили смо од „Слога“ Гуча и износи 430.000,00 динара.

Молимо вас да ово размотрите са којим средствима можете нам помоћи и да нам их што пре пренесете на рачун.

4. Молимо вас да размотрите могућност да нам средства за редовну делатност пренесете за целу годину јер смо у интензивној припреми за разне манифестације.

Овим путем обавештавамо вас да је КУД „Т. Рајић“ 5. јануара организовало такмичење фрулаша под називом „Поморавље 85“ и да у сарадњи са Месном заједницом и осталим ДПО спремамо у оквиру манифестације 40. год. ослобођења, формирања I љубићке чете и 170 година од погибје Т. Рајића да организујемо Сабор фрулаша 85 и смотру фолкора Чачанског краја која би се одржала 4-7. јула на споменику “Т.Рајић” у Љубићу.

Такође вас обавештавамо да је жири који је оцењивао такмичење фрулаша 5. јануара 85. године одржаног у Љубићу предложио Савезу аматера да се Ковачевић Милан члан КУД-а „Т. Рајић“ предложи без конкуренције за такмичење народног стваралаштва у Тополи 1985. године.

Другарски поздрав.

*

Захтеви за финансијску подршку упућивани су и Самоуправној интересној заједници културе:

СИЗУ КУЛТУРЕ ЧАЧАК

Предмет: Захтев за доделу средстава КУД „Витомир Јовановић“ Горичани

доста закашњења), којим се тражи новчана помоћ као и стручна помоћ за одлазак ансамбла аутобусом. Такође Вас извештавамо да ово КУД има квалитетну изворну групу старих народних игара и песама, које је учествовало на републичком сабору народног стваралаштва у Тополи у 1984. години, као и на сабору трубача у Гучи. Савез аматера општине Чачак може да обезбеди да се овај ансамбл квалитетно припреми у смислу јавних наступа у иностранству. Практично би се програм до одласка само увежбавао.

Белгијски продуцент је овај ансамбл запазио и лично гледао на Сабору трубача 1984. године којом приликом је успоставио контакт и заказао јавно снимање целог програма у Горичанима за емисију Белгијске телевизије под називом „Од екватора до пола“. У овој емисији приказују се културне вредности народа Европе. Ово снимање је обављено у Горичанима у октобру 1984. године у Дому културе. На јавном снимању били су представници Скупштине општине Чачак.

Ради оцене и начина одласка и евентуалног одобрења од надлежних органа, молите се да нам дате упутства у том смислу и одређене препоруке, па нас о свему писмено обавестите с позивом на горњи број.

Обзиром на предложени рок односно термине гостовања од 23. до 31. марта ове године, а ако се буде ишло, захтеваће велике припреме, то се молите још једанпут да нас најпре телефоном обавестите, а потом писмено потврдите.

30. јануара 1985. годин

Секретар Скупштине општине Чачак
Драгољуб Вујовић³⁴

*

У прилогу је даји гојис из Белгије:

Belgische Radio en Televisie
Nederlandse uitzendingen
Radio- BRT-3

Желим још једном да Вам се захваљујем на Вашој сарадњи са мном и са екипом телевизије у Горичанима. После повратка у Белгији, одмах сам учинио све да организирам Вашу посету Белгији, Француској и Немачкој у другој половини марта 1985. године. Ви ћете одговорати за концерт са играма на ком ће се свирати на тамбурици, фрули, хармоници и басу. За други део концерта одговара професионалан ансамбл за игре и инструменталну музику из Бачке. У Белгији понекад ће имати и македонске игре и источносрпске игре, које ће испунити ансамбл моје жене. Сада преговарам за путне трошкове

34 Драгољуб Вујовић (14. 4. 1934, Дубрава код Ивањице – 26. 1. 2012, Чачак, сахрањен у Прељини), правник и публициста. Гимназију завршио у Чачку (1954), а Правни факултет у Београду (1959). Радио у Среском јавном тужилаштву (1959–1967), у СУП-у (1967–1976), Скупштини општине Чачак (1976–1990) и Служби за запошљавање (1990–2001). Објавио већи број радова и пет књига.

са туристичким савезом, са Југословенском амбасадом и са Белгијским министарством културе. Све се реализира у оквиру европске године музике.

Од 23. до 31. марта ћете преноћити у Бриселу. Скоро сваки дан има концерти на салону туризма, а осим тога још шест концерата у већим фламанским културним центрима.

Ми ћемо се бринути за транспорт, храну, спавање и паре и разне личне трошкове.

Са колегама француској и немачкој радија и телевизије говорим о могућности да посетите и Келн и Париз. Од тога ће зависити кад ћете доћи и како (авионом или аутобусом).

Број учесника Горичана је шест старих мушкараца, шест старих жена, шест музичара и један или два возача (скупа највише 20). Молим да ми одговорите. Можете још да обавестите локалне власти о овоме.

Срдачни поздрави од,

22. новембра 1984. године

Herman Vuylsteke,
Produser BRT (Biro 2F15)

*

О поштовању председника Белгијске телевизије у Горичанима сведочи и службена забелешка сачињена у октобру 1984. године:

САВЕЗ АМАТЕРА ЧАЧАК
службена забелешка

Дана 8. октобра 1984. године у 12 часова боравила је у Горичанима екипа од 6 чланова Белгијске ТВ, на челу са *Hermanom Vuylstekeom*, етномузикологом. Екипа је снимила програм КУД-ва „Витомир Јовановић“ из Горичана. Присутни су били позвани гости: Председник СО Чачак А. Вишњић,³⁵ Председник ОК ССРН Д. Благојевић,³⁶ Председник Већа МЗ Д. Ненадовић, Председник

35 Александар Вишњић (23. 6. 1933, Слатина код Чачка), председник општине Чачак (1982–1986). Основну школу завршио у Слатини, средњу техничку у Београду (1953), а машински факултет у Љубљани (1962). Радио у „Икарусу“ у Београду (1953–1955) и ФРА (1955–1989), чији је генерални директор био у два мандата (1976–1982. и 1986–1989), и „Invest import“ у Дизелдорфу (1989–1996). Као пензионер живи у Чачку.

36 Добривоје Благојевић (18. 8. 1931, Горња Горевница), професор и књижевник. Основну школу завршио у Горњој Горевници, гимназију у Чачку (1947), учитељску школу у Ужицу (1951), Вишу педагошку школу (1956) и Филолошки факултет (1980) у Београду. Радио као учитељ у селима Велики Трновац (1952/53), Кленке (1953) и Брезовице (1953/54), наставник у Слатини (1956/57) и Лучанима (1957–1960), директор ОШ „Танаско Рајић“ (1960–1964), Градске библиотеке (1966–1971), одговорни уредник уметничког програма Дома културе (1971–1982), председник ОК ССРН (1982–1986) и уредник у Дому културе у Чачку (до пензије, 1991). Живи у Чачку. Објавио је више од 20 књига.

Већа удруженог рада, Председник МЗ Жаочана Жика Живановић,³⁷ Б[ратислав] Јефтовић, П[редраг] Радмилац, Н. Хаџимуртезић,³⁸ М. Вукосављевић,³⁹ из Радио Чачка и Чачанског гласа, Кнежевић⁴⁰ из СО Чачак, представници ДПО Горичана, грађани, представница Савеза аматера Србије Вера Ристић, која је одабрала програм за Сабор нар. стваралаштва Србије у Тополи. Били су и други бројни гости и М. Вујовић испред СА Чачак.

Са екипом Белгијске ТВ била је и Весна Рајков, из Удруж. проф. водича коју је послао Туристички савез Југославије, који је организатор овог снимања.

Приликом снимања изворних народних игара и певања, као и оркестра, Нерман је предложио да преко Југословенског културног центра у Бриселу организује у региону Келна неколико концерата за грађане које би снимала Белгијска ТВ, са чисто изворним песмама и играма. Овај програм би гледало око 140 милиона људи. Финансијску конструкцију и остало би прецизирали у писму које ће доћи. Остало би се 14 дана.

Ацо Вишњић и остали су се сагласили да се организује ово гостовање, пошто дође званично писмо из Југ. културног центра.

Разговоре је водио и Шурмакс, продуцент Белгијске ТВ.

Снимање завршено у 17,30, после чега је била вечера.

*

Савез аматера је извештаје о свом раду подносио Социјалистичком савезу радног народа. Ево једног примера извештаја:

ОПШТИНСКОЈ КОНФЕРЕНЦИЈИ ССРН⁴¹

У оквиру међународне културне сарадње Савез аматера општине Чачак, остварује се сарадња са радницима на привременом раду у иностранству, као и са нашим исељеницима.

37 Живадин – Жика Живановић (1916, Жаочани – 1991, Жаочани) завршио је основну школу у Слатини, па се запослио у Војно-техничком заводу у Ужицу, потом у Министарству пољопривреде. Све ратне године провео у партизанским јединицама за шта је добио десетак одликовања. После рата радио у ОЗН-и и УДБ-и све до пензионисања (1966). У ослобођеној земљи наставио школовање, студирао права. Као пензионер вратио се у Жаочане, где је основао металопрерађивачко предузеће „Мала Бањска“ (1977). Поред изградње комуналних и индустријских објеката посветио се и оснивању КУД. За допринос ширењу културе на селу добио је Вукову награду (1981).

38 Нада Хаџимуртезић (7. 2. 1954, Пријевор, Чачак), новинар (од 1977) у *Радио Чачку* и главни и одговорни уредник *Чачанског гласа* (1984–1987). Завршила географију на Природно-математичком факултету у Београду (1976).

39 Миладин Вукосављевић (10. 2. 1947, Љубић, Чачак), новинар и главни и одговорни уредник (1988–1993) *Чачанског гласа*. Завршио Вишу педагошку школу у Ужицу. Објавио више од 10 књига (поезија и монографије).

40 Видосав Кнежевић, бивши секретар Скупштине општине Чачак.

41 Допис број 307 од 9. јуна 1983. године.

1. Град Чачак има трајну сарадњу са градом Lüdensheidu у СР Немачкој. У оквиру те сарадње врши се размена званичних делегација на нивоу градова. У оквиру те сарадње одржава се трајна сарадња са Заједницом клубова Југословена из Дортмунда и са Клубом Југословена „Југославија“ из Луденсхејд.

Од 17. до 24. новембра 1981. године гостовала је делегација Чачка (Председник ОККСК, Председник СО, Председник ОВСС) у Lüdensheidu, за коју прилику је Савез аматера припремио културно-уметничку екипу (аматери КУД-ова: „ЦЕР“; „ФРА“; „Дуле Милосављевић“ и „Радиша Поштић“), која је извела низ програма за наше грађане у клубовима Југословена у Hammu, Lüdensheidu, Bilefeldu и др., као и за немачке грађане.

Представници клубова и градоначелник Lüdensheida, узвратили су посету Чачку следеће године.

Приликом ових размена констатована је потреба да се млади упознају са културним и историјским вредностима домовине, јер су под великим утицајем немачких школа и културе, те је неопходно да се врши размена посета, организује рад на упознавању са фолклорним стваралаштвом народа и народности Југославије и образовању и васпитању кроз допунску наставу на матерњем језику.

2. 5. и 6. марта 1983. године Културно-уметничко друштво „Милицав Петровић“ и Фубалски клуб из Парменца, заједно са представницима Скупштине Месне заједнице Парменац гостовало је на позив Југословенског клуба „Братство-јединство“ у Nortigenу, СР Немачка, где је за наше раднике дало концерт у оквиру прославе 8. марта. Концерту је присуствовао поред осталих представника и градоначелник Nortigena.

Деца наших радника враћају посету овој месној заједници.

3. Матица исељеника СР Србије организовала је гостовање у оквиру „Исељеничког лета '80“ гостовање КУД-а „Триглав“ из Buenos Airesa – Аргентина у Мрчајевцима 22. и 23. јануара 1983. године. Том приликом Месна заједница Мрчајевци организовала је смештај чланова овог исељеничког друштва у Мрчајевцима. КУД „Радиша Поштић“ из Мрчајеваца приредио је неколико заједничких концерата са гостима.

Постоје бројни позиви из разних клубова из Француске, СР Немачке и других земаља за гостовање наших културно-уметничких друштава и сарадњу са организацијама у земљи, али због мера стабилизације и неорганизованости и некоординације на овом плану, нису реализовани ови оправдани захтеви захтеви наших радника привремено запослених у иностранству.

*

Сачувани су и прејледи међународне сарадње чачанских културно-уметничких друштва:

ПРЕГЛЕД САРАДЊЕ СА КЛУБОВИМА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РАДНИКА У
ИНОСТРАНСТВУ

17. до 24. новембра 1980. године на захтев Заједнице југословенских клубова из Дортмунда СР Немачка и градске управе града Луденсхејд, боравила је делегација општине Чачак и ДПО, са културно-уметничким програмом који је припремио Савез аматера од најбољих играча КУД-ова. У програму су учествовали Вера Матовић и Мирослав Радовановић, певачи из Чачка.

7. до 16. маја 1980. године КУД „Абрашевић“ из Чачка гостује на свечаностима у Матхаузену и другим градовима СР Немачке.

7. до 12. јуна 1982. год. КУД „Абрашевић“ гостује у Бирштату СР Немачка на Гимнастради.

Том приликом успостављен је контакт са КУД-вом „Оро“ из Франкфурта, које је понудило у име Југословенског клуба и КУД-ва „Оро“ Споразум о сарадњи КУД-ву „Абрашевић“ октобра 1982. године.

5. и 6. марта 1983. год. КУД „Милисав Петровић“ из Парменца на позив Клуба Југословена „Братство-јединство“ гостује у Ниртингену СР Немачка.

У току лета исте године деца и делегација Клуба били су гости у Парменцу.

26. и 27. новембра 1983. године КУД „Партизан“ из Чачка на позив ФК „Војводина“ гостује у Бернхаузену СР Немачка где је у клубовима Југословена оджало концерте.

Успостављена је трајна сарадња. Наши радници ће бити гости КУД-ва „Партизан“.

1. до 5. марта 1984. год. КУД „Милисав Петровић“ из Парменца је гостовао у Ниртингену СР Немачка, где је за наше раднике у клубовима дао концерте.

Клуб „Братство-јединство“ и МЗ Парменац су успоставили трајну сарадњу.

*

Савез аматера општине Чачак је о међународној и међурејубличкој сарадњи својих чланица извештавао Савез аматера СР Србије:

САВЕЗ АМАТЕРА СР СРБИЈЕ

Предмет: Достава планова КУД-ова

У прилогу вам достављамо Планове међународне и међурејубличке сарадње чачанских Културно уметничких друштава, чланова Савеза аматера општине Чачак, за 1989. годину, и то:

1. КУД „Танаско Рајић“ Љубић,
2. КУД „Партизан“ Чачак,
3. КУД „ФОЧ“ Чачак-Лугови,
4. КУД „Дуле Милосављевић“ Чачак,

5. КУД „Милисав Петровић“ Парменац,
6. КУД „Слобода“ Чачак,
7. КУД „Прељина“ Прељина,
8. Народно позориште „Раваси“ Чачак,
9. КУД „Хаџи Продан“⁴² Трнава,
10. КУД „Нада Симовић“ Мојсиње,
11. КУД „Абрашевић“ Чачак,
12. КУД „ФРА“ Чачак,
13. КУД „ЦЕР“ Чачак,
14. КУД „Милија Ђусловић“ Прислоница.

Затим вам достављамо и извештаје о гостовању друштава у 1988. години, ван граница наше земље, и то:

1. КУД „Милија Ђусловић“ из Прислонице у НР Пољској,
2. КУД „Абрашевић“ Чачак у Шпанији,
3. КУД „Милисав Петровић“ из Парменца у СР Немачкој,
4. КУД „Дуле Милосављевић“ Чачак у НР Пољској,
5. КУД „Слобода“ из Чачка у СР Немачкој,
6. КУД „Нада Симовић“ из Мојсиња у НР Пољској,
7. КУД „ЦЕР“ Чачак у СР Немачкој,
8. КУД „ФРА“ Чачак је гостовало и у Турској у 1988. год., али нам није доставило извештај о гостовању.

КУД „Милија Ђусловић“ из Прислонице је склопило самоуправни договор о петогодишњој сарадњи са Домом културе број 2 из града Биелско Бие-ла НР Пољска, који вам прилажемо уз документа.

Савез аматера Чачак има проблема око достављања планова рада и гостовања као и извештаја о гостовањима, јер нико од њих нема запосленог ниједног човека, већ се сви послови одвијају аматерски. Зато се ови извештаји шаљу са неким закашњењем, пошто је и Савезу аматера Чачак посао у многоме отежан и писана комуникација слаба, па вас молимо да ово уважите што вам ове извештаје и планове шаљемо са закашњењем.

Наши КУД-ови који су унети у План међународног гостовања Савеза аматера СР Србије, стално инсистирају да тражимо од Савеза аматера средства која су планирана за ова гостовања. Молимо вас да и ви благовременије извршавате своје обавезе према нама.

Поред тога приметили смо да у нашем заједничком листу Савеза аматера Србије, нема информације о гостовањима наших друштава у иностранству, па вас молимо да ваш Уметнички савет оствари више увида о томе.

С дугарским поздравом.

14. децембра 1988. године

Савез аматера општине Чачак
Секретар

⁴² Хаџи Продан Глигоријевић (око 1760, Сјеница – 1826, Хотин), устаник, Карађорђевој војводи, вођа буне из 1814, учесник грчког устанка против Турака (1821). После пропасти буне која носи његово име побегао из Србије.

У прилогу су даћи сви наведени планови и извештаји културно-уметничких друштва:

САВЕЗ АМАТЕРА СРБИЈЕ

Поштовани другови,

Извињавамо се што са закашњењем достављамо планове међународне сарадње КУД-ова из Чачка, чланова Савеза аматера општине Чачак. До овог закашњења је дошло због недостављања планова од стране друштава. Њихово објашњење је да немају плаћених људи за администрацију и да не стижу да пишу.

Мислимо да су и привредне тешкоће у великим колективима и принудни одмори радника, поред драстично смањених средстава од стране фабрика, довели до стагнације и демотивисаности друштава.

Чињеница да су средства добијена од Савеза аматера општине и Републике веома мала у односу на трошкове превоза друштава за гостовање у иностранству, што условљава да је веома мали утицај Савеза на та гостовања и условљавање да програм буде репрезентативан; те је и то узрок незаинтересованости да на време друштва доставе своје планове.

На основу добијених планова друштва су планирала следећа гостовања:

1. КУД-во „Милија Ђусловић“ из Прислонице у Пољској, Чехословачкој, СССР и Француској.
2. КУД-во „Прељина“ из Прељине у Пољској, као и у СССР-у,
3. КУД-во „Танаско Рајић“ из Љубића у Немачкој, СССР-у, Пољској и Француској.
4. КУД-во „Дуле Милосављевић“ из Чачка у Француској, Пољској и Немачкој,
5. КУД-во „Абрашевић“ из Чачка у Пољској и Шпанији,
6. КУД-во „Слобода“ из Чачка у Немачкој и два гостовања у Аустрији,
7. КУД-во „Хаци Продан“ из Трнаве у Пољској и Немачкој,
8. КУД-во „Радојка Филиповић“ из Пријевора у Пољској,
9. КУД-во „Милисав Петровић“ из Парменца у Немачкој,
10. КУД-во „ФРА“ Чачак у Турској, Немачкој, Пољској, Швајцарској и Холандији.

Сва друштва су са страним партнерима склопила уговоре, који су дугогодишњи и сем превоза обавезују домаћина за смештај и исхрану.

Достављамо вам планове 10 чачанских друштава.

С поштовањем.

26. новембра 1990. године

Савез аматера општине Чачак
Секретар⁴³

43 Ово су, изгледа, били последњи планови многих културно-уметничких друштава и Савеза аматера општине Чачак.

Резиме

Чачанска културно-уметничка друштва су приликом гостовања у иностранству нашим исељеницима преносила игре, песме и обичаје домовине из које потичу, а њиховој деци практично приказивали народни фолклор отаџбине.

Посебно треба истаћи да су под утицајем домаћих културно-уметничких друштава наши исељеници били подстакнути да започну формирање КУД-ова у иностранству, у којима су подједнако играли и родитељи и њихова деца. Резултати рада иностраних КУД-ова најбоље су се могли сагледати приликом њихових гостовања нашој земљи, односно при узвратним посетама.

Целокупна међународна сарадња културно-уметничких друштава чачанске општине праћена је и помагана од стране Савеза аматера.

У оквиру међународне сарадње, значајну улогу су одиграли клубови Југословена у земљама Западне Европе. Склапани су споразуми о сарадњи приликом гостовања фолклорних секција уз учешће фудбалских клубова, који су имали сусрете са екипама југословенских радника у тим местима.

После 1974. године, када су се све чланице Савеза аматера морале да се пререгиструју (на основу Устава из 1974), интензивира се међурејубличка и међународна сарадња која је стварала мостове повезивања не само културно-уметничких друштава, већ и месних заједница – села, општина и предузећа из којих су културно-уметничка друштва потицала. Очигледно је да је ово био „златни период“ рада Савеза аматера и његових чланица, који је нагло завршен распадом Југославије 1991. године.

Међународна сарадња културно-уметничких друштава од 1991. године односи се и на све бивше југословенске републике.

PhD ILIJA V. POPOVIĆ

PhD SVETISLAV LJ. MARKOVIĆ

INTERNATIONAL COLLABORATION OF AMATEURS FROM ČAČAK ORGANIZED IN CULTURAL-ARTISTIC SOCIETIES⁴⁴

Summary

During their visits abroad, cultural-artistic societies of Čačak passed on our emigrants dances, songs and customs of the homeland which they had come from and their children were practically shown the national folklore of their native country.

It should be pointed out that under the influence of local cultural-artistic societies, our emigrants were encouraged to start establishing cultural-artistic societies abroad, where both parents and their children danced. The results of foreign cultural-artistic societies could best be seen during their visits in our country, that is, in making return visits.

⁴⁴ The paper was written on the basis of the archive documents MIAČ, the fund of the Association of amateurs of Čačak from its foundation in 1975 until 1990 – K-9 International collaboration of cultural-artistic societies from 1980 to 1991. The documents are kept in the Regional Historical Archives in Čačak.

The whole international collaboration of cultural-artistic societies of Čačak Municipality was followed and helped by the Union of Amateurs.

Within the international collaboration, a significant role was played by the clubs of the Yugoslavs in the countries of West Europe. Contracts were signed about the collaboration during the stay of folklore clubs with the participation of football clubs which played with the teams of Yugoslav workers in those places.

After 1974, when all the members of the Union of Amateurs had to be re-registered (based on the 1974 Constitution), intensified inter-republic and international collaboration that built the bridges connecting not only the cultural-artistic societies, but also local communities – villages, municipalities and companies from which the cultural-artistic societies originated. It is obvious that it was a “golden period” of the Union of Amateurs and its members, which suddenly ended owing to the breakup of Yugoslavia in 1991.

The international collaboration of cultural-artistic societies from 1991 refers to all ex Yugoslav republics.

САДРЖАЈ

<i>Лела Павловић,</i>	
• ТАПИЈА НА ВОДЕНИЦУ У АТЕНИЦИ 1834. САЛИ БЕГА ЛОЗНИЦЕ	5
<i>Радован М. Маринковић</i>	
• ТЕВТЕР ПОРЕСКИХ ГЛАВА У ГУЧИ 1839.	25
<i>Рагивоје Бојовић</i>	
• БЕЛЕШКА ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА О РИМСКОМ НАТПИСУ СА ЈЕЛИЦЕ	35
<i>Мр Оливера Милосављевић</i>	
• ПОЛИЦИЈСКИ ИЗВЕШТАЈИ НАЧЕЛСТВА ОКРУГА ЧАЧАНСКОГ ЗА 1850. ГОДИНУ	39
<i>Зорана Бојовић</i>	
• ПОПИС СТАНОВНИШТВА СЕЛА ЈЕЗДИНЕ И ПРИДВОРИЦЕ ИЗ 1863. ГОДИНЕ	65
<i>Борисав Челиковић</i>	
• ИЗВЕШТАЈ Ф. ХОФМАНА И Љ. КЛЕРИЋА О ИСПИТИВАЊУ РУДНИКА ИЗ 1874 ГОДИНЕ	81
<i>Миломирка Ацић</i>	
• ПИСМА УПУЋЕНА РАДОМИРУ К. ЦВИЈОВИЋУ НА ФРОНТ АВГУСТА 1914.	99
<i>Др Свејислав Љ. Марковић</i>	
• ВИША ОСНОВНА ШКОЛА У ИВАЊИЦИ 1920-1923.	111
<i>Зоран Маринковић</i>	
• ГОРАЧИЋКА ЗЕМЉОРАДНИЧКА КРЕДИТНА ЗАДРУГА - РЕГИСТРАЦИЈА 1921. И СПИСАК ЧЛАНОВА	145
<i>Др Александар В. Савић</i>	
• ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ СРЕСКОГ КОМИТЕТА КПС ИВАЊИЦА ЗА 1947. ГОДИНУ	157
<i>Никола Баковић</i>	
• ДОКУМЕНТИ О ОРГАНИЗОВАЊУ ПРОСЛАВА НОВЕ ГОДИНЕ У ЧАЧАНСКОМ КРАЈУ 1948. И 1949. ГОДИНЕ	179
<i>Мирослав Пурић</i>	
• ДВОГОДИШЊА АДМИНИСТРИТАВНА ШКОЛА У ЧАЧКУ 1949-1951.	203
<i>Горан Давидовић</i>	
• „ГРЕШНИК У МАНТИЈИ“. СЛУЧАЈ СВЕШТЕНИКА ТИХОМИРА ВЕЛИЧКОВИЋА.	223
<i>Др Илија В. Појовић, др Свејислав Љ. Марковић</i>	
• МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА ЧАЧАНСКИХ АМАТЕРА ОРГАНИЗОВАНИХ У КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА ДРУШТВА	249

ИЗВОРНИК
ГРАЂА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
29

Превод на енглески
Светлана СИМЕУНОВИЋ

Коректура
Зоран МАРИНКОВИЋ

Штампа
Штампарија Мајсторовић

ISSN 0352-5902

РУКОПИС ПРЕДАТ У ШТАМПУ ДЕЦЕМБРА 2014.
ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО ДЕЦЕМБРА 2014.
ТИРАЖ 300 ПРИМЕРАКА

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.25(497.11)

ИЗВОРНИК : грађа Међуопштинског историјског
архива /
одговорни уредник Лела Павловић. - 1984, бр. 1- . -
Чачак : Међуопштински историјски архив Чачак,
1984- (Чачак : "Мајсторовић"). - 21 cm

Годишње.

ISSN 0352-5902 = Изворник (Чачак)

COBISS.SR-ID 14773762

E
VS
KVS
O
fML